

A
MAGYAR GAZDATISZT
GAZDASÁG- ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI
TANULMÁNY

A MAGYAR GAZDATISZTEK
ÉS ERDŐTISZTEK ORSZÁGOS
EGYESÜLETE FENNÁLLÁSÁNAK
50. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

ÍRTA:

TÓTH-LIPCSEI FABRICIUS ENDRE
M. KIR. GAZD. FŐTANÁCSOS,
AZ EGYESÜLET ÜGYV. ALELNÖKE

BUDAPEST
"PATRIA" IRODALMI VÁLLALAT ÉS NYOMDAIRÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1931

Előszó.

Ember küzdj és bízza bízzál!
Madách.

A Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesülete fennállásának ötvenéves évfordulója alkalmából Budapesten 1931 március hó 19-én tartott díszközgyűlésén az egyesület létesítésének, célkitűzésének és a magyar gazdatiszti kar jogos kívánságai teljesülése érdekében folytatott munkásságának történetét vázlatosan ismertettem. A díszközgyűlés egyhangúlag úgy határozott, hogy előadásom alapjául szolgáló munkám egész terjedelmében kinyomassék.

E határozatnak megfelelően az egyesület történetét kerek egészbe foglaltam össze és miután az egyesületbe való kapcsolódásom óta, tehát közel két évtizede, a magyar gazdatiszti intézmény régebbi múltjára vonatkozó adatokat úgy megjelent szakmunkákból, mint eredeti oklevelekből rendszeresen gyűjtöttem, alkalmoszerűnek találtam, hogy a magyar gazdatiszti intézmény történeti fejlődése is ugyanekkor nyomtatásban napvilágot lásson, annál is inkább, mert hazai irodalmunk ily gazdaság- és művelődéstörténeti munkát mindeddig nélkülöz. Erre a munkára nyári pihenőm idejét használtam fel. Ezek szerint munkámat két főrésze tagoltam. Első része a magyar gazdatiszti intézménynek Árpád fejedelem korától a múlt század utolsó negyedéig való történeti fejlődését tárgyalja, míg második része a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesülete történetét és ezen belül a magyar gazdatiszti intézmény továbbfejlődését ismerteti.

A munka megírásánál nemcsak a tárgy iránti szeretet vezérelt, hanem egyszersmind az a reménység is, hogy ezzel egyrészt a magyar gazdatiszti kar öntudatát szélesebb körben is szilárdíthatom, másrészt, hogy a magyar gazdatiszti kar évezredes munkásságának ismertetésével az illetékesek figyelme felkeltessék és ezzel a méltányosságon alapuló megértés is hamarabb és erőteljesebben kifejezésre jusson és néhai kiváló földművelésügyi miniszterünknek, Darányi Ignácnak az a megállapítása, hogy „a magyar gazdatisztekkel szemben egy nagy adósságunk törlesztetten még“, a mai gazdasági válság dacára is odamódosuljon, hogy „a nemzetnek a magyar gazdatiszti karral szemben immár nincsen adóssága, mert megadta neki mindazt, ami a jog és méltányosság szerint ezt a kiváló kart megilleti“.

Paculaj (Nyitra ni.), 1931 szeptember hó.

Fabricius Endre.

I. A legrégebbi időtől az egyesület megalakulásáig.

896—1880.

A magyar gazdatiszti kar történeti múltja Árpád fejedelem koráig nyúlik vissza. Béla király névtelen jegyzője írja, hogy Árpád fejedelem, amidőn a honfoglalás munkáját nagyrészt befejezte, a Duna balpartjához érven, a nagyszigettel szemben tábort veretett és fő embereivel a szigetet megtekintvén, az biztonságos fekvése és kiváló legelői miatt annyira megtetszett neki, hogy a szigetet fejedelmi tulajdonná tette, ott rögtön nagyszerű fejedelmi épületeket emeltetett és egyszersmind ugyanott fejedelmi ménesét is összpontosította, amelynek mestere és gondozója *Csepel* nevű kun vitéz volt. És miután Csepel ménesmester ezen a szigeten időzött, a szigetet mai napig is Csepel-szigetnek nevezik.¹

Ez a Csepel nevű *ménesmester* (magister agazonum) tekinthető a magyar gazdatiszti kar ősenek. Árpád fejedelem ezt az intézményét az árpádházi, sőt a vegyesházbeli királyok is fenntartották, Szt. István királynak ugyanott volt az udvari ménese, egy 1234-iki oklevél a „villa agazonum regis“-t említi, I. Lajos király pedig 1344-ben a *csepelszigeti ménes mestert* „comes noster de dicta Insula“ néven nevezi.² Csepel vitéz után azonban csak hosszabb idő múltán kezdett kialakulni a magyar gazdatiszti intézmény, amely a földbirtok alakulásával és a gazdálkodás módjával szorosan összefügg.

XI—XV. század. Az ősi nemzetgyűlés a birtokviszonyokat általánosságban rendezte, az ország területét a megszálló törzsek közt osztotta fel, amelyek ezt a részükre kiutalt területet nemzetségük szerint megszállották és így lettek a nemzetségi szállásbirtokok, amelyek a nemzetség tagjai földközösségben éltek és folytatták vadászatból, halászatból, baromtenyésztésből álló félnomád életüket, a tulajdonképpeni földművelést pedig a meghódított népek részben mint rabszolgák üzték. E szállásbirtokok mellett voltak várföldek, mint a nemzeti egység tulajdonai. A szállásbirtokokon a föld eke alá vétele folytán utóbb mindinkább előtérbe nyomult az egyéni birtoktulajdon, előbb a nemzetség egyes családjai osztoztak, majd a családtagok is elkülönítették birtokukat. Az egyéni földtulajdonjog folytán később ismét egyesek kezébe örökösdés, adományozás, de nem ritkán

¹ Anonymii Belae regis notarii de gestis hungarorum liber. Edidit St. Lad Endlicher Viennae 1827. 169—70. 1.

² Fejér Cod. Dipl. f. 305; Wenzel II. 2; Zichy okmt. II. 13G.

erőszak útján is nagyobb földterületek, nagybirtokok jutottak, amelyek gondozását már nem volt képes a birtokos maga ellátni, legfőképpen, mert a harctereken, a királyi udvarban, vagy közjogi teendőkkel volt elfoglalva és így nem volt alkalma és ideje birtoka gondozására, azt másra, helyettesére, megbízottjára ruházta. Egyházi rendek, főpapok is adomány révén nagyobb birtokokhoz jutottak, melyeken gondviselőket kellett tartani.

Ezek a helyettesek, megbízottak a mai gazdatiszti kar elődei. De ezeknek tekinthetők a királyi birtokokon, várföldeken tartózkodó és az ezen birtokok földjeit bizonyos szolgáltatásokért művelő udvarnokok, jobbágyok fölött rendelkező *ispánok* (comes udvornicorum) is,¹ amely *ispán* elnevezés hosszú századokon keresztül mai nap is használatos, mint gazdatiszti cím. A gazdatisztekre vonatkozó első okleveles adat a bakonybéli apátság 1206-ból való oklevele, mely egy *Hynw* nevű *egyházi ispánról* tesz említést, aki papi ember volt és feladata lehetett nyilván a tizedek és a jobbágyi szolgáltatások beszedése, azok beszedésének ellenőrzése.² 1485-ben a fejevári káptalan *gazdatisztje* „nobilis Clemens Ispán, familiáris dominorum capituli ecclesie Albensis“.³

Az árpádházi és vegyes házbeli királyok alatt a kifejlődött nagybirtok művelése két alakban történt. A nagybirtokok vagy telkekre felosztva művelésre jobbágyoknak adattak ki, vagy az uradalom saját kezelésében tartotta azt és így voltak urasági jobbágyföldek és majorságok (allodium). Legtöbbször mindkét alak szokásos volt ugyanazon a nagybirtokon, de ez esetben a birtok nagyobb része jobbágy telkekből állott. A jobbágyok a földek használatáért pénzbeli és természetbeni szolgáltatásokkal, továbbá ígás és kézi munkaerővel tartoztak, amely kézi és ígás munkaerő az uradalom majorsági földjein hasznosított, amelyhez a zsellérek is szolgáltattak kézi munkaerőt, akik ennek fejében csak belsőséget kaptak.

Az uradalmak majorsági földjei e korban még kisebb területek, így 1425-ben a Szentgyörgyi grófok bazini uradalmában, amelyhez húsz község tartozott és amely 828 jobbágy telekből állott, ami 414 ekényi földnek felelt meg, csak 17 ekényi majorsági, tehát házikezelésű földbirtok volt.

Ila Bálint a „Szentgyörgyi és Bazini grófok birtokainak kialakulása“ című értekezésében⁴ néhány igen értékes adatot sorol fel e kor gazdatiszti intézményére nézve, bár szerző megjegyzése szerint e tekintetben a lehető legkevesebb adat áll csak rendelkezésre. A nemzeti szervezet felbomlása, az egyéni birtokok szétforgácsolódása és a nagybirtokrendszer kialakulása folytán a volt szabadbirtokosok közül számosan kényszerültek az erősen elszaporodott nagybirtokokra húzódni, egyrészt, mert a kisebb birtokosok az osztozkodásnál őket illető birtok-

¹ Wenzel I. 38.

² Gazdaságtört. Sz. 1903. évi. 233. 1.

³ Zichy Okl. XI. 407.

⁴ Turul 1927. évf. 63—71. 1.

ból nem tudtak megélni, másrészt, mert az akkori jobbizonytalanságban a hatalmasabb védelme alá kellett magukat helyezniük, ami ismét azzal járt, hogy ellenszolgáltatást kellett nyújtaniuk, ami vagy harci, vagy személyes szolgálat volt. A harci szolgálatot teljesítők együtt harcoltak a nagybirtokosokkal, az urat-dominust-erejükkel, vitézségükkel, sokszor vérük ontásával szolgálták, ameddig ez nekik tetszett, amíg uruknak tetszett. Ez a viszony néha nemzedékeken át tartott. Akik személyes szolgálatra vállalkoztak, ezekből lettek az ú. n. *officialis-ok, tisztek*, akikre az úr saját képviselőtét bízta, amint ezt tette Szentgyörgyi Pál gróf 1291-ben, midőn maga nevében egy ízben Gon nevű officialisát küldte. Mivel ez elemek szolgálataik folytán a nagybirtokos tágabb családjához tartoztak, „*familiáris*“-oknak is nevezettek és nem egyszer előkelő családok sarjai vállaltak ily familiáris szolgálatot, amint a Szentgyörgyi grófok szolgálatában a XV. században találjuk Karcsay Dénest, Nyéky Lászlót, Döbrögözy Mihályt, volt birtokos-nemeseket.

A *tiszt, gazdatiszt* elnevezés jellegzetes magyar elnevezés, amelyet más államokban nem találunk, ott „hivatalnok“-nak nevezik a gazdatisztet. A németek „*Wirtschaftsbeamte*“-nek, a szlávok „uradnik“-nak nevezik a gazdatisztet. A gazdatiszt elnevezés gyökere — mint látható — a XIII—XIV. századba nyúl vissza.

A harci szolgálatra vállalkoztak és a személyes szolgálatra vállalkozott officialisok ágazata utóbb egybeolvadt. Ezek végezték a nagybirtok kezelését, az úr nevében jártak el, az ő érdekeit védtek nem egyszer fegyveresen, midőn a szomszéd nagybirtokos hatalmaskodását kellett visszaverni, vagy ura rendeletére hatalmaskodást kellett kezdeni, amidőn fegyveres csapatul szolgált a földesúri kúriákban alkalmazott számos nem nemes, a földesúri népesség. Az officialisok ebben a korban a nemesi rendből származó egyének voltak.

Az úr minden birtokára állított egy-egy officialist, még oda is, amelyet csak zálogjogon bírt. Ezeknek az *officialisoknak kötelessége* volt a vámjövédelmek befolyását biztosítani, a jobbágyoktól a pénzbeli, természetbeni szolgáltatásokat, a dézsmát beszedni, a robotot, a kézi és ígás munkaerőt igénybevenni, ők örködték, nehogy az úr jogai csorbát szenvedjenek, adott esetekben az urat képviselték és gyakorolták a földesúr bíraskodási jogát, végül tényleges gazdálkodást folytattak a földesúr majorsági, allodiális birtokán.

A jobbágyok szolgáltatásainak mértékét és kötelességeiket a földesurak által írásba foglalt ú. n. *urbáriumok* állapították meg, amelyek alapján ügyeltek az officialisok a teljesítmények megtörténtére. Korit Miklós nádor és testvére Lökös 1358-ban a lendvai uradalom számára kiadott urbáriumban kötelezték a jobbágyokat, hogy az úrnak adott szolgáltatások mellett a *földesúri tisztek* minden telek egy akó zabot, egy mérő búzát, 1—1 csirkét és kenyeret adjon.¹ A gazdatiszt javadalmazásának terhét tehát részben a jobbágyság viselte ebben a korban.

¹ Acsády: A magyar jobbágys. tört. 135. l.

Az officialisok közt rangsorban első volt a *várnagy* (castellanus), aki egy-egy vár élén az egész várbirtok feje volt, aki hivatala átvételekor urának esküt tett, az egész vidéken történekről állandóan tájékozott volt, urának tanácsokkal szolgált. Utána következtek az officialisok, a tisztek, akik egy-egy nagyobb területet tartottak kézben, ezek után következtek a *theloniátor* (vámszedő), *tributarius* (dézmszedő), *nótarius*, *registrator* (számtartó), akik helyettesítették is az officialisokat és a sort az *udvarbíró* (villicus) zárta be. Valamennyi javadalmazása természetbeni ellátásból állott, kivételt a várnagyok képeztek, akik hűséges szolgálataikért számos esetben uruktól birtokadományban részesültek, különösen ha valami nagyobb ügyben tudtak eredményt elérni, vagy hűségüket életük kockáztatásával is bebizonyították.

A mohácsi vész előtti időben a nyers hatalom és erőszak érvényesítése nem volt ritkaság. A XV. század közepéről találóan írja Szeremlei nagyszabású munkájában: „Az egész korszakban a főurak, elkezdve a kir. hercegektől és a gyakori trónkövetelőktől, le az egy telkes nemesekig, hol itt, hol amott tartották izgatottságban és rettegésben az országot és abban mutatták ki vitézségüket, hogy miként csapjanak át egymás határaiba és jogkörébe: különösen elfoglalták egymás barmait, földéit, felgyújtogatták a házakat, elfogdosták a tiszteket stb.”¹

Ezen megállapítás igazolására szolgálhatnak a következő adatok. A nyúlzigeti apácák donáttornyai és királysági gazdatiszta Inokai Lénárt 1500—1507 közt, az apácák rendeletére, a csanádi káptalan falujára Mágocsra, felfegyverzett jobbágyok kíséretében többízben rátört, az ottani lakosokat kegyetlenül elverte, megsarcolta és többeket elhurcolt, miért bazini Péter gróf országbíró az apácákat, kik közül többen laktak Donáttornyán, személyszerint megidézte.² Az apácák fegyveres erőszakkal kívánták földi javaikat gyarapítani és ebben kellett a gazdatisztnak segítségelni.

1469-ben Maróthi Mátyás macsói bán gazdatisztjének Bicsai Gergelynek és két jobbágyának búzáját 100 arany frt. értékben Szénáson Jaksics csomorkányi földbirtokos elrabolta. Az ügy Mátyás király elé került, ki a vizsgálatot megindította.³

Iktári Bethlen Domokos özvegye Margit, 1480 dec. 24-én *tisztartója* és fegyveres cselédei által megszalasztotta a Neczpály Balázs örökségére igényt tartó Bajmóczy Imrénél beigtatni akaró budai kanonokot és a király embereit.⁴

A gazdatisztek egyike-másika, uruk példáját követte, különösen azok, akik maguk is birtokos családból származva, ismét földbirtokhoz szerettek volna jutni. Ez tűnik ki Báthory Miklós püspök, nyíregyházi földbirtokos idéző leveléből, amelyet *tisztartója*, Esztáry

¹ Szeremlei S.: Hódmezővásárhely tört. II. köt. 241. 1.

² Orsz. L. Dipl. 217., 84.

³ Orsz. Lt. D. L. 16985.

⁴ Márki Sándor: Arad vármegye tört. I. rész. 256. 1.

János ellen adott ki 1490-ben. A püspök ugyanis visszaváltván a Zokoly Péternek elzálogosított és Buj község határában lévő földjeit és rétjeit, azokat Esztáry János tisztartó gondozására bízta, aki azonban a földeket a maga részére foglalta le, amiért a püspök vele és testvéreivel perlekedni kényszerült.¹ Ugyanez időben, nevezett püspök rokonának, Báthory Andrásnak nyíregyházi tisztje, Feldesi Tamás ellen is idézést indított, mert a püspök jobbágyát megverte, valamint Gyulaházi György gazdatiszt ellen, mert ez a püspök nőtestvérét, özv. Kenderes Lászlónét, néhány más nemessel együtt Gyulaházán nyíllövésekkel megsebesítette.² A személy- és vagyonbiztonság hiányának, a nyers erőszak érvényesülésének élénk képét tükrözik vissza a fenti esetek, valamint, hogy a gazdatiszti hivatást betöltők kilengései akár saját kezdeményezésére, akár uruk rendeletére történt, mily mértékben jutottak kifejezésre. Ezek az esetek is hozzájárultak az 1514-i parasztlázadás kitöréséhez.

E kor gazdatisztje, mint urának bizalmasa, nem ritkán magas polcra emelkedett, ha oly tekintélyes földesurat szolgált, aki szolgálatait méltóságokkal is jutalmazni tudta. Hunyady János gazdatisztje 1443-ban Tolna megyében a pozsonymegyei Nagylucse-ről származó nemes Dóczi Mihály, akit utóbb Hunyady János kormányzó temesi alispánná tett meg és Dóczi Mihály fiai közül László Szörényi bán, Péter temesi főispán, belgrádi kapitány és Hódmezővásárhely földesura lett.³

Haranghy Lénárt 1514-ben a margitszigeti apácák gazdatisztje és egyszersmind Békésmegye alispánja.⁴

A gazdatiszt feladata ezen időben csak másodsorban volt az *allodiális birtok kezelése, elsősorban az uraság jogait védte és az uraság jövedelmeit szedte be*, ami sokszor nem csekély bajjal járt. Bornemissza János földbirtokos csucsányi prefektusa 1525-ben kelt jelentésében írta: „Valóban nem tudom, ez a nagy szabadság milyen módon jutott uralomra. A királyi felségnek és Nagyságodnak rendeleteit semmiben sem veszik.”⁵ A jelentés ezen része a mohácsi vész előtti fejtelten és erélytelen állapotokra mutat.

A gazdatiszt hiába iparkodott a dézsmát és egyéb szolgáltatásokat ura részére beszélni, az alig, vagy csak nagy erőfeszítéssel sikerült, hiszen a királyi tekintély is erősen megingott.

Idegen származású gazdatisztek ebben az időben nem ritkán nyertek alkalmazást, egyrészt, mert idegenek állandóan részesültek nagyobb birtokadományokban, akik bizalmi embereiket magukkal hozták, másrészt, telepések is özönlöttek délvidékről az országba, akik nyelvén beszélő gazdatisztre szükség lévén, ugyanonnan valók is nyertek alkalmazást. A Jaksicsok, kik a törökök elől menekültek Magyarországra,

¹ Lukács Ödön: Nyíregyháza tört. 53. 1.

² U. o. 54. 1.

³ Szeremlei S.: Hódmezővásárhely tört.

⁴ Márki S.: Dózsa György. 210. 1.

⁵ Szilágyi: Magyar Nemzet Tört. IV. 474. 1.

Mátyás királytól 1460 táján nyerték a nagylaki uradalmat. Nagylak színmagyar volt, de hozzájuk számos menekülő szerb jobbágy csatlakozott, így a földesúrnak érdekében állt, hogy szerbül tudó gazdatisztje is legyen és ilyen volt Iván *deák*, akit Mátyás király éppen szláv nyelvismerete miatt oroszországi követséggel is megbízott és akit Jaksics Péter 1513-ban Nagylakon jobbágy telekkel is megajándékozott szolgálataiért.¹

A gyulai uradalmat, mely Hunyady jogon Corvin János özvegyéé, Frangepán Beatrixé volt, 1510-ben Hohenzollerni György brandenburgi örgróf szerezte meg nagybátyja, II. Ulászló király nem éppen törvényszerű adományából. A gyulai uradalom 252 falu határában terült el, központja Gyula vára volt, a községek pedig Békés, Zaránd és Arad megyében feküdtek. Az örgróf általában idegen tiszttartókat alkalmazott, akik annyira zsarolták a jobbágyokat, úgy elhanyagolták a várvédelem ügyét és oly esztelen gazdálkodást folytattak, hogy a magyar főurak az ország érdekében az országgyűlésen szólították fel a királyt, hogy vegye vissza adományát és juttassa azt magyaroknak, amely felszólítás hatástalan maradt.²

Magával Gyula város lakosaival a gazdatisztek nem érezthették annyira hatalmaskodásukat, mert a malomgátak javításán, a hidak jókarban tartásán, a fának a várba való hordásán kívül, egyéb szolgáltatokra nem szoríthatták, a füstpénzt pedig ugyancsak nem ők, hanem a főbíró és a városi előljárok szedték a földesúr számára.³

Talán a főuraknak a királyhoz intézett panasza eredményezte, hogy György brandenburgi örgróf, utóbb magyar gazdatisztet alkalmazott uradalmi élére, mert a kritikus, 1514 elején, a gyulai vár parancsnoka Gál *ispán*, várnagy és egyszersmind udvarbíró, de az alvárnagy még mindig idegen, Susolics, másként *Porkoláb* István horvát nemzetiiségű. Gál ispán Somogy megyéből származott és lett az örgróf gazdatisztje, akinek ügyeit intézte, de szerencsés házassággal maga is vagyonosodott és lett az utóbb neves gyulai Gaál család megalapítója, kinek leszármazottja Gaál Gaszton a XX. század elején a képviselőház elnöke, jeles agrárpolitikus és nagybirtokos. A Dózsa-féle parasztlázadás Gál ispánt kényes örhelyén találta és hogy a rábízott uradalmat becsülettel és hűséggel védelmezte meg, ezt igazolja a müncheni bajor kir. levéltárban található okmány, mely elmondja, hogy az örgróf Gál ispánt megjutalmazta azon érdemei miatt, melyeket „különösen azokban az időkben szerzett, mikor a parasztok és köznépek a keresztes hadjárat ürügye alatt a nemesség ellen fellázadtak és ő a maga személyét és vagyonát nem kímélve, saját vérének ontásával és roppant kárával urának állhatatosan segítségére volt.”⁴

Az egri püspök 1514-ben Estei Hyppolit herceg — aki Beatrixnek, Mátyás király feleségének volt unokaöccse és nyolc éves korában esztergomi kanonok, utóbb érsek és csak az ország felháborodása folytán

¹ Márki S.: Dózsa György 215. l.

² Márki S.: Dózsa György, 207.].

³ U. o. 211.

⁴ U. o. 212.

kellett a primási méltóságot az egri püspökséggel felcserélnie — nem tartózkodott Magyarországon, ellenben *olasz gazdatisztekkel* és fegyveresekkel rakta meg a püspökségi uradalmat, akik fegyveres hatalmukra támaszkodva, a jobbágyokkal irgalmatlanul bántak el. Ezek a gazdatisztek az uradalmat teljesen elhanyagolták, minden igyekezetük csak az volt, hogy uruk olaszországi udvartartására és maguknak mennél több pénzt zsaroljanak ki a jobbágytól. A majorsági gazdálkodás elhanyagolása a püspöknek járó kilenced és tized beszédese alkalmával zsarolásra vezetett, ami természetesen méltó felzúdulást okozott, úgy hogy az felsőbb körökben is ellenszenvet váltott ki. Jóságkormányzó az olasz Lardi Tádé volt, csak a központi számtartó volt magyar és alájok tartozott a sajóhídvégi, ciráki, túrkevei, szentmarjai, simándi, gyöngyöspüspöki és bélapátsági tisztartóság. Ez a Lardi Tádé még Werbőczy Istvánt is meg akarta vesztegetni, hogy az uradalom zsarolásain felbőszült népet lecsendesítse.¹

A jogbizonytalanság, az erőszak uralma, az idegenek garázdálkodása robbantotta ki az 1514—i parasztlázadást, amelynek *számos gazdatiszt is áldozatául esett*, földesuruk javainak védelmében becsülettel iparkodván helyüket megállani. A nemzeti katasztrófa, a mohácsi vész zárta be e korszakot, melyre a mezőgazdaság fejlesztésére éppen nem alkalmas török hódoltság korszaka következett.

E korszak kezdetén a *gazdatiszti számadás* a „rovás”-ban merült ki, midőn rovással nyugtatta a jobbágy szolgáltatásait, csak az írás-olvasás terjedésével került sor az írott számadásra, amely azonban nem volt aprólékos, a beszédett pénzösszegekről általánosságban történt az elszámolás kezdetben latin, utóbb magyar nyelven.

Báthmonostori Töttös László gazdatisztje Boros Mihály latin nyelven a következőleg vezette számadását: Jegyzék, hogy 1411-ben a laki posszeszióban 200 frt dicát szedtünk be, melyből Batthyány Pálnak adtam 142 irtot, hogy az úrnak rendelkezésére álljon, 50 frtot adtam Lóka Antalnak, hogy az úr részére 1412-re bort vegyen, 8 frtot pedig 1412-ben adtam ugyané vásárolt borra. 1412-ben Majsára kivettetett dica 249 frt, melyből a jobbágyok Bathiani Pálnak 22814 frtot adtak.²

Említett Töttös László özvegye 1420-ban tisztjétől számadási jegyzéket sürget.³

A Kisvárday család Döge és Litke községbeli uradalmában a gazdatiszt 1449-ben községenként jegyzékbe foglalta a jobbágyok nevét annak feltüntetésével, mennyi a reárott földesúri adó (dica) és melléje jegyezte, hogy ebből mennyit törlesztett a jobbágy ebben az évben. A jegyzék latin nyelven készült az alábbi alakban:

Item Jacobus Tegeney den. III (II. solvit).

Item Dionisius Veres flór I½ (I. solvit).

Item Jacobus Dewge flór. II% (II. solvit) stb.

¹ U. o. 310—311.

² Zichy oki. XII. köt. 91. l.

³ U. o. 116. l.

⁴ U. o. 2-8. l.

A sertések eladásáról ugyancsak jegyzéket vezetett ez évben szintén latin nyelven, a következőleg: Először eladtam 24 sertést 23 aranyforintért, ismét másodszer eladtam sertést 33-at 40 aranyforintért, harmadszer eladtam 22 sertést 33 aranyforintért.¹

Ugyanez uradalomban 1453. évre vezetett cselédkonvencióról készített a gazdatiszt kimutatást és eszerint a pásztor évi konvenciója volt 1 aranyforint, 2 scrofa, egy öltöny, egy harisnya (!), 2 camisio.²

Várday Ferenc erdélyi püspök a püspökség uradalmait, valamint családi birtokait *provisorokkal* igazgatta, akik nemesszármazásúak voltak. E provisorok a birtokokat önállóan kezelték, de időközönként uruknak beszámoltak és számadásaikat évente bemutatták, melyeket átvizsgálás után visszakaptak. A provisorok a majorságokban, a beitelteken gazdálkodtak és legfőbb tevékenységük a földesúri pénzbeli és természetbeli járandóságok behajtásában és azok értékesítésében merült ki. Mivel kezelésük alá több vidék is tartozott, más tiszteket is alkalmaztak. A püspök kezén levő munkácsi uradalmat 1514-ben a Bács és Valkó megyében birtokos nemes családból származó Szentmihályi András kezelte mint várnagy és ennek testvére Tamás ugyanakkor az erdélyi püspöki javakhoz tartozó thasnádi uradalom gazdatisztje. A püspöknél zálogjogon lévő munkácsi uradalmat midőn vissza kellett adni, Szentmihályi András az erdélyi püspökségi birtokon nyert elhelyezést. Az erdélyi püspökségi javak jószágkormányzója (praefectus) Végedi Imre deák, aki midőn ezen állását elhagyta, utódának Szentmihályi Tamás thasnádi gazdatisztnek pontos *gazdasági leltárt* és elszámolást adott át. A Szentmihályi testvérek és a püspök között utóbb nézeteltérések merültek fel, miért állásukat el kellett hagyniuk és helyükbe jószágkormányzó a püspök öccse Várday Mihály lett. Ezen személyváltozás alkalmával készültek az erdélyi püspökségi uradalom számadásai, melyek a 1515—1524-es évek gazdasági viszonyaira élénk világot vetnek.

A gyalui (fehérvári) majorság állatállományáról vezetett számadás szerint volt a majorsági birtokon 1515 szeptemberben 58 drb ökör, tehén és borjú. 1516 elején 42 drb, 1517 elején 27 drb, 1518 elején 15 drb, 1519 elején 13 drb, 1520 elején 7 drb, 1521 elején 7 drb. A marhaállomány a konyhaszükségletre fordítottat és a pótlás nem következett be. Egy másik jegyzék a tizedhátralékot tünteti fel, egy további a püspök gyalui tartózkodásának költségeiről szól, másik a provisor által eszközölt kiadásokról, ismét másik a gyulafehérvári püspöki kastély leltárát tartalmazza, továbbá a befolyt jövedelmek jegyzékét, a püspöki katonaság zsoldjegyzékét.³

XVI—XVIII. század. A XVI. század elejétől a XVIII. század elejéig, a mohácsi véstől a török uralom teljes megszűntéig a fentemlített *varnagok*, *udvarbírák*, *officiálisok*, *tiszttartók*, *prefektusok munkaköre* alig változott, a gazdálkodás a bizonytalan idők folytán

¹ U. o. 221. 1.

² U. o. 221. 1.

³ Zichy old. XII. köt. 365 - 129. 1.

nem fejlődött. A gazdatiszteknek urukhoz való viszonyában sem történt lényeges változás. Csupán egyben találunk átalakulást és pedig, hogy a királyi várispánságok megszűnván, a várispáni tisztt is a múlté lett. A gazdatiszti kar még mindig a kisbirtokos nemesek sorából került ki, akik a sok háború és kedvezőtlen gazdasági viszonyok közt nagyon elszegényedtek és így kényszerültek a nagybirtokossal szembeni függőviszonyt vállalni.¹

A *gazdatiszti rendfokozat* és cím az előbbi korszakhoz képest e korban módosult. A *prefektus-ok*, *provisor-ok* vezették be a sort, akik főtisztek voltak, a nagybirtok egész vezetését, felügyeletét intézték, a földesúrral közvetlen összeköttetésben voltak, vármegyékre kiterjedő uradalmakban nyertek alkalmazást. Utánuk a tiszttartó (officiális) következett, aki egy-egy uradalmi központot vezetett és rendelkezése alá tartoztak a *számtartó*, vagy *kasznár*, *ispán* és *udvarbíró*. Kisebb birtokokon természetesen csak tiszttartó, kasznár, vagy ispán volt. Az ispánok közt is volt fokozat, nagyobb tekintély volt a *major-ispán*, kisebb pedig a *juhász-ispán*. Erdélyben viszont az udvarbírói cím és hatáskör tekintélyesebb volt, alája tartozott a számtartó. A kasznár-i cím a német „Kastner“ magyaros kifejezése, ami a számtartó kifejezéssel azonos.

A gazdatisztek ebben az időben az uraságtól *írásbeli utasításokat* (instructio) kaptak, amelyben részletesen le volt fektetve teendőjük. Nádasdy Tamásné, Kanizsay Orsolya *prefektusa* a kanizsai uradalomban 1564-ben Zele Jakab volt, akinek utasítása szerint tiszte volt a vár gondozása, a vámjövedelem, gabona- és bordézsma beszedése, majorság, állatállomány és kepek szaporítása, baromvételből és eladásból jövedelemszerzés, úgyszintén mézből, borból, bőrből, a robot kivetése, törvény szolgáltatása az uraság helyett az uri széken, amire azonban az utasítás kiköti, hogy a bírságban a jobbágyokkal szemben 4 forintnál feljebb ne mehessen, míg a főben járó ügyben való bírászkodás az uraságé. A *prefektus alá tartoztak az ispán, a tiszttartó, számtartó-deák és az udvarbíró*.

Ugyan ez évről szól a sztenyicsnyaki váruradalom prefektusa, Ghicz Farkas részére való utasítás, kinek teendői és feladatai nagyjában azonosak az előbbivel, azzal a különbséggel, hogy neki a dézsmát a répa és köles után is be kellett szednie, a jobbágyok lentermelésére különösen gondot kellett fordítania, valamint, hogy elegendő házi szőttes lenvásznat készítsenek, továbbá nagyobb mennyiségű nyest, róka- és farkasbőrt is be kellett gyűjtenie, valamint felügyelnie arra, hogy a jobbágy a részére kiadott földet el ne idegenítse.²

Az óbudai apácák gazdatisztjük (*ispán*) részére 1584-ben 20 pontból álló utasítást adtak, melynek bevezetése a következő: „Én Budai Ilon asszony, az óbudai szüzeknek fejedelmek, kik most Posonban lakoznak és mind az egész conventbéli apáca asszonyok Dobó Jakab uramnak az mi Czegléd városunk tiszttartásáról és conditiók-

¹ Acsády: 264. 1.

² Gazd. Tört. Szemle I. 66—77. 1.

rúl, úgy mint az mi előbbeni *tisztartóinknak*, adtunk intézést illent...“ Az utasítás meghagyja, hogy az ispán bort mérjen ki a városban, ha bitang esik, annak harmada az ispáné, a panasz- és vérbírság az ispáné, a várost az ispán tartozik minden háborgató néptől megoltalmazni, ha valamely pörös fél a város törvényével nem lenne megelégedve, a tisztartó elé apellálhasson és az tegyen igazságot, az apácák hét falura terjedő birtokát, melyek idegen kézen vannak, a maga erejével, vagy kapitány erejével vegye vissza.¹ A gazdatiszt hivatásában a mai értelemben vett gazdatiszti foglalkozást egyáltalában nem találunk, mert Cegléd városában az apácáknak házikezelésű ingatlanuk nem volt.

Apaffi György 1630-ban ebesfalvi tisztartójának, Gazdagh Ferencnek adja ugyancsak a lopott, vagy bitang ló és marha egyharmadát.²

Thurzó Szaniszló gróf hitbuzgó evangélikus főúr 1614-ben *udvarbírája* részére szószerint az alábbi utasítást adta:

„Bajmóci *udvarbíráinknak*, Huszár György uramnak instrukciója.

Mivelhogy az mi bajmóczi várunkhoz tartozandó jószág éppen az mi kezünkhöz jutott, és mi reánk szállott, igyekezőnk oly *udvarbíró*t helyheztetni, ki az mi jószágunknak is módjával tudja gondját viselni, ki mi nekönk nem kárunkra, hanem hasznunkra legyen és az mi jövedelmöknök öregbölésére. Minthogy pedig Huszár György uramat ismerjök régi jámbor szolgálóknak, és erre a tiszre elegendő embernek lenni, annak okáért ennek gondviselését ő kegyelmére bíztuk. És el is hittök hogy ő kegyelme minekönk úgy igyekezik szolgálni, mint jámbor és hű szolgától kívántatik. Hogy pedig annál inkább, az mi akaratunkhoz tudhassa magát accomodálni, ez rövid instructiót adjuk ő kegyelmének:

1. Az mi jószágunkban lévő szentegyházakra szorgalmatos gondja legyen, hogy azokban mindenütt igaz keresztyén lelki tanítók legyenek, kik az Istennek igéjét tisztán és igazán hirdessék és az sacramentumokat szolgáltassák. Az egyházakat tisztán tartassa, és az egyházi szolgálóknak szokás szerint, az ő fűzetésüket megadassa. Az községet is pedig reá kényszerítse, hogy az Isten igéjének hallgatásában és megtanulásában szorgalmatosak legyenek. Az úr szent vacsorájával gyakorta éljenek és az ő praedicátorokat is böcsületben tartsák, hogy Istennél is áldást vegyenek.

2. Az mi jószágunkra vigyázzon, hogy az városok avagy faluk határit senki el ne foglalja, és azokból fát vagy mit egyebet ne hordhasson, hanem az mi jobbágyink éljenek abból, port pedig az mi hírönk nélkül senkivel ne indítson.

3. Vigyázzon, hogy az számtartó mindenféle jövedelmüket, az ő szokott idejében beszedje. És egyik adósság az másakra ne maradjon, hogy az jobbágyok nagyobb szegénységre ne jussanak, az kik pedig

¹ Gazdt. Sz. 1898. évf. 345—47.

² U. o. 324.

be nem akarnák szolgáltatni, azokat tömlöczözéssel is reája kényyszerítse.

4. Bor kiárultatására és azonképen ser kiárultatására is legyen gondja, hogy az korcsmákon mindenütt continue bor és ser legyen, hogy abból is kárunk ne következék.

5. Az búza és zab kiosztására, kit minden esztendőben az jószágokra szoktam kiosztani, legyen szorgalmatos gondja, hogy az is, ideje korán kiosztassék, és az ára is éppen beszedessék.

6. Szántásra és vetésre gondot viseljön, hogy jó módjával szokás szerént mindenféle munka elvégeztessek. Az szerént aratás is és mindenféle gabona, hogy szárazon berakattassék szokott helyekre és majorinkban arra is vigyázzon.

7. Mivelhogy periig, itt a sóval és vassal legtöbb kereskedés is vagyon, akarjuk, hogy az mi udvarbíránk abban szorgalmatos legyen, és mindenkor idején kiössza az jobbágyokra, kinek az árát is beszo­lgáltassa, és ne hagyja egyik adósságot a másikra maradni, ki miatt az szegény ember megnyomorodnék, és az mi jövedelmünk kisebbednék, sőt inkább minden tehségével azon legyen, hogy az mi jövedelmünket inkább mindenben öregbítse.

8. Az erdőkre szorgalmatosan vigyázzon, hogy senkitől ne pusztíttassék, főképen azhol tilalmas erdők vannak, se idegentől, se penig az mi jobbágyinktul.

9. Az mi várunknak oltalmazására gondja legyen, és ha értené valahonnan hirtelenséggel valami hadnak és ellenségnek jövetelét, porkolákkal egyetértvén az várunkat oltalmazzák, és udvarbíránk az jószágból elegendő fegyverfogható népet szerezzen.

10. Az ispotályokra is legyen gondja, hogy azokat mindenütt az mi jószágunkban is módjával építsék.

11. Szántóföldrünket idejekorán megganéjzotassa, hogy az gabonának annál bévebb és jobb termése legyen és abból is a mi jövedelmünk inkább szaporodjék.

12. Az majorok körül is vigyázzon, hogy mindenféle barom és marha szépen kiteleltessék, és se szénából, se szalmából, avagy egyébből valamiből fogyatkozás ne legyen, ki miatt nekünk kárunk következhetnék.

13. Minthogy penig, az idevaló korcsmákra borokat pénzön veszünk, azért akarjuk, hogy az mikor udvarbíránk borokért szeke­reket küld, oly embereket válasszon az bor vételére, kik értenek hozzá, hogy az borokat megválogassák és valami alávalót ne vegyenek, hogy annyival hamarébb elkeljen az bor.

14. Az halastókra legyen gondja, hogy azok is ne pusztuljanak, és az bennök való hal ki ne lopassék, hanem inkább azokat is építse az mennyire lehet.

15. Az vár környül való épületben, porkolábunkkal egyetértsen, és épülethöz fát, munkást és egyéb ahhoz való szükségét is adjon elegendőt.

16. Az serfőzés környül vigyázzon, hogy jó sert főzzenek, ki nem csak az mi korcsmánkon keljen el, de még az idegen falukra is pénzért elkelhessen.

17. Az mi jobbágyunkat hírönk nélkül ne bírságolja, és aki valami vétekben esik, annak is akaratumk nélkül az ő megérdemelt bírságát meg ne engedje.

18. Vámosokra, kik az mi jószágunkban vannak, vigyázzon, hogy az ő tisztekben híven eljárjanak, és ha valamelyik közölök nem arra való volna, az helyett mást helyeztessen, de hírök nélkül ne.

19. Mivelhogy penig, az pénznek beszédésére itten bizonyos perceptort tartunk, azonképen gabona beszédésére kasznárunk vagyon, az szerént borokhoz látó kulcsár is, azért udvarbíró minekünk számadással nem tartozik, hanem ha valamit ez megírt szolgálk és tisztviselőink közöl, valamelyik az ő commissiójára valamit kiadna, arról ükét quietálván, ő tartozik mi nekünk számot adni.

20. Végezetre az miket, mind ez kiadott instructióban be nem foglalhattunk, az ő kegyelme embersége és industrájára hagytuk, kibn nincs is kétségönk, hogy szorgalmatosan eljárjon.

Rendöltönk pedig esztendősz füzetest neki, úgy mint készpénzt 125 forintot, bort 12 akót, 4 átalag sert, búzát 50 szaput, 1 mázsa sót, patkoltatásra 4 forintot, borsót egy szapuval, gyertyára egy mázsa faggyút, 1 ártányt és 4 bárányt, 4 lovára széna és abrak.

Az jószágból mikoron kimegyen, akkora útra, költségre mi tőlünk elégedendő leszen. Dátum in arcé nostra Bajmócziensi die 25. mensis Novembris. Anno 1614.“

Egyik-másik földesúr valóságos kiskirály módjára adta ki ispánjai részére írásbeli utasítását, amint ez Kapy Zsigmondnak 1620-ban kiadott instrukciójának bevezetéséből kitűnik, amely instrukció az árulásra, kaszálásra, dézsmáltatásra vonatkozólag *ispánjai* részére 31 pontból készült és amit a földesúr ilyképen vezetett be: „Te Miki István, Pesti János és Jakab András *fejetek vesztése alatt* az én élőtkbe adott tanulságom szerint járjatok el híven és igazán minden dologban ilyenképen“¹ Kapy Zsigmond pallosjoga tudatában tartotta valószínűleg magához méltónak, hogy a „fejvesztés“-t hangsúlyozza.

De nemcsak gazdatisztjeivel, hanem jobbágyaival szemben is egyik-másik nagybirtokos valóságos kényúrként viselkedett- így Tahy István, a szlavóniai stubicai és szomszédsági uradalmak birtokosa embertelen kegyetlenséggel bánt jobbágyaival, azokat kifosztotta, számosat megöletett közülük. A jobbágyok a királyhoz fordultak panasszal, bizottság szállt ki, amely a jobbágyok panaszait igazoltaknak találta. A király Tahy Istvánt megintette, ami azonban nem használt, fokozottabban folytatta korábbi kegyetlenségeit, amiben eszközei voltak tisztjei, kik vagy engedelmekedtek neki, vagy elszöktek tőle. A két uradalom jobbágysága végül fellázadt és 20.000 főnyi hatalmas seregbe tömörülve, Stubicánál 1573-ban vezérévé választotta Orsich gróf *ispánját*, Gubecz Mátét, aki szociális érzéstől áthatva korábban is iparkodott az említett két uradalomból megszökött jobbágyokon segíteni. Gubecz ispán ugyanazt a szerepet töltötte be ez

¹ U. o. 1895. évi. 196. 1.

alkalommal, mint Dózsa György 1514-ben és ugyanúgy végezte is sorsát, tüzes vaskoronával a fején.¹

A gazdatisztek rendszeren uruk intenciói szerint bántak a jobbággal. Voltak birtokosok a XVII. században is, akik a törvényben meghatározott mértéken felül is követelést támasztottak a jobbágyakkal szemben és ezt az urbáriumban is kifejezésre juttatták, midőn abba ily kitételt alkalmaztak „mindennemű szolgálatot, valamire a *tisztek* rendelik, tartoznak végezni“; „munkája fogyatkozás nélküli *toties-quoties, amint a tiszték parancsolják*“, „amint a *tisztek* rendelik az ő tehetségük szerint tartoznak minden szolgálatot praesentalni“. Viszont voltak szociális érzéstől áthatott nagybirtokosok is, akik gazdatisztjeiket a jobbágyakkal való emberséges bánásmódra állandóan intették. Esterházy Miklós nádor tisztjeinek ismételten elrendelte, hogy a jobbágyok szolgálatában rendet tartsanak és „az irgalmasság ki ne maradjon“. Thököly Imre meghagyta udvarbírójának, hogy sokat ne igyék, a szegény ember szavát csendesesen hallgassa, tisztjeinek pedig ismételten meghagyta, hogy a jobbágmunkát ne csak célszerűen, hanem emberségesen használják fel, többet a jobbágytól ne követeljenek, mint amit az urbárium megszab, „nehogy egy hátról két bőrt vonjanak“.²

A gazdatiszt ebben a korban is a legnagyobb igyekezettel iparkodott földesura érdekeit érvényre juttatni, mikor nem egy esetben túlzásba is esett. Erről panaszkodtak a XVII. század elején Vágújhely lakosai, akik panasszal fordultak Nyitra vármegyéhez, hogy a gróf Erdődyek prefectusa Dubravay István a galgóci vámnál fizetésre szorította őket, holott a vágújhelyiek régi királyi szabadságnál fogva minden vámfizetés alól fel voltak mentve.³

A birtokosok között az asszonyok nem csekély figyelmet fordítottak gazdaságaikra, annál is inkább, mivel velük szemben egymásik gazdatiszt iparkodott a helyzetet kihasználni. Thurzó Ilona Fejérpataky Györgyhöz, lietavai *várnagyához* 1626 júliusában következőket írja: „Kegyelmed megmondja a lietavai *tiszttartónak*, hogy az minemű pinzt adott volt asszonyom néném, úgymint Erdődyné asszonyom bárányokra, hogy azokat a bárányokat aláhajtassa, mert immár három levelet írt asszony néném felőle, csudálkozom is rajta, hogy tudván azt az lietavai *tiszttartó*, hogy asszonyom néném adott pinzt az bárányokra, mégsem tudja aláhajtani, mert ha ő akarta volna, az gazdálkodásbul pinzt az bárányokra kiosztani, hát előbb kellett volna arra gondot viselni. . . . Lám Jakusithné is adott volt a bicsei *tiszttartónak* bárányokra pinzt, de őkegyelmének szépen beadták . . .“⁴

Esterházy Miklós gróf nejéhez Nyáry Krisztina grófnőhöz 1627-től 29-ig intézett leveleiben számos esetben tesz említést a gazdatisztekéről és ad ezeknek utasításokat. Galántáról 1627 decemberében írja:

¹ Margalits: Horvát tört. repert. II. 206.1.

² Acsády: 265—269. 1.

³ Jedlicka: Kiskérpáti emlékek. II. köt. 536. 1.

⁴ Tört. Tár 1900 évf. 511. 1.

„A téli szekeret ugyan csináltassátok meg. Hadd menjen fel maga a számtartó és végezze el a szekércsinálóval, de úgy kell csináltatni, hogy ketten-ketten ülhessenek egymásmellé és ne székekre legyen, hanem csakugyan ülésre, jól megtöltvén az ülés alját és mellékeit. S azonkívül aminemű üvegeket becsinálnak és a bőr közé, köll valahány olyan üveget készen is hozatni, hogyha mellik eltörnék, csinálhatnánk mást helyette.“ 1627 júniusában Tárcsáról kéri feleségét, hogy a lakompaki tisztartó küldjön bort és lisztet vagy két közepszerű hordóval. 1628 júliusában ugyancsak Tárcsáról írja: „a *Ferboltert* hívasd magadhoz . . . hogy a folyosót és a falat vakoltassa“. 1629 április havában Bécsből írja: „Mikor köllessék az lovakat behozni, megírom s azonban ha az a hosszú tisztartó valami élést küld, szükségünk vagyunk arra is.“ Esterházy Miklós grófnak nagy uradalmaiban számos tisztartója volt és így nem csoda, ha az illető nevét nem tudta és csak „hosszú“ megjelöléssel nevezi „öt.“¹

Érdekes adatot tartalmaz Rákóczi Györgynek 1634-ben veresmarti Cíkó Mihály *provizor* részére adott utasításban foglalt az a meghagyás, hogyha a tisztartó vagy udvarbíró tovább tisztében megmaradni nem akarna, esztendejének kitellése előtt két hónappal tudassa a prefektussal és kiállításuk után legfeljebb egy hónap alatt elszámoljanak. Ugyancsak Rákóczi György 1646-ban utasította Fábián István udvarbíróját, hogy a juhászokkal szemben nagyobb eréllyel járjon el, mert azokban bizni nem lehet.²

Az allodiális, tehát *házi kezelésű birtokok üzemptervszerű kezelésének* a nyomait is felleljük e korszakban. A tavarnoki (Nyitra megye) Forgách gróf uradalom gazdatisztje, Császár Márton, a kezelésére, bízott tavarnoki, nemesici és tormásdi szántóföldekről rendes *vetési kimutatást* készített, mely szerint az uradalom vetőmagszükséglete volt 467 szapu zab, 4 szapu csicseriborsó, 15 szapu lencse, 4 szapu köles, 1 szapu vörösköles és 57 szapu árpa.³

Esterházy Miklós nádor 1641-ben a semptei (Nyitra megye) uradalom új *tisztartója (udvarbírája)* Thuránszky Ferenc részére kiadott utasításában meghagyja, hogy mivel az uradalom jövedelmeiben nagy fogyatékoság van, az egész jószágban minden helyre a preceptorral és kasznárral kiszálljon és nyomozza ki a bevételi forrásokat; a várban lévő tisztviselők, úgymint *perceptor, kasznár, kulcsárok, sáfár, továbbá a jószágban az ispánok, majorgazdák* tőle függenek, akikre vigyázzon, hogy tisztükben szorgalmasan eljárjanak*. Ha az ispánokat, majorgazdákat, erdőőröket, kulcsárokat hanyagságban, tékozlásban, lopásban tapasztalná, ezeket érdem szerint megbüntetheti, tisztökben is megváltoztathatja.⁴

A sztrecsényi vár *udvarbírája* részére 1640 körül kiadott utasítás 32 pontban írja körül a tiszti teendőket, mely nagyjából egyező a más uradalmak utasításával. Kiemelendő, hogy ez az utasítás a vető-

¹ Tört. Tár. 1000. évi. 36., 41., 11., 47. 1.

² Gazdaságtört. Sz. 1895. évi. t>1. 1.

³ B. Szabó László: A Hunt-Pázmán nemzetségbeli Forgách-család tört. 789.

⁴ Kismartoni főlevéltár.

mag tisztaságára mily nagy súlyt helyez, elrendelvén, hogy a jobbágyaktól dézsmában szedett kicsévelt gabonát az udvarbíró vetésre ne használja, mert az nem egyféle gabonából áll, továbbá, hogy mivel a méh „sem enni, sem innya nem kíván“ csak jó gondviselést, a tisztartó mennél több méhet tartson. A lent és kendert bőven vettesse és ebben az úrnő parancsolatjához tartsa magát.¹

Wesselényi Ferenc szendrői *udvarbírója* részére 1652-ben Szirmay Péter 59 pontból álló utasítást adott a következő bevezetéssel: „Az tekintetes és méltóságos gróf hadadi Wesselényi Ferenc uram ő nagysága etc. megtekintvén hűséges jámbor szolgálatát és az oeconomiában jó gazdához illendő szorgalmatosságot és experientiáját az vitézljő Sramkó Imre uramnak, Szendrő várának és ehhez rendelt jószágainak *udvarbíróságának tisztét adta* és conferálta ökegyelmének az ide alól megírt artieulusok, punctumok és conditiók szerint“. Az utasítás elrendeli, hogy haszontalan, kenyérpusztító szolgálkat ne tartson, az uraság honlétében a konyhára adottakról számadást vezessen, ha vendég száll meg azok fogyasztását is számbavegye; mindenféle gabonát, főzelékféléket, lent, kendert bőven vettessen; a jobbágyakkal magának munkát ne végeztesen és ezt az ispánoknak se engedje meg; a munkát az uraság részére jó időben végeztesse, ne sáros, esős időben, nehogy a jobbágy barmában, szekereiben kár essék, mert ezt az udvarbírónak kell megfizetnie; a földek javát majorságilag kezelje, a többit dézsmára adja ki; maga számára a jobbágyoktól földet ne vásároljon; a vetőmagról, kereszttekről számadást vezessen és kétféle mércét ne tartson, se priváthasznót *ne* keressen a mérce megrugdosásával; gaztól, ganéj tói, hulladék-polyvától a csúrt tisztán tartsa; asztagrakáskor hites ember vegye rovásra a keresztteket és jól befedesse, nehogy eső vagy a madarak kárt okozzanak, mert ezt az udvarbíró fizeti meg; csépléskor hét kereszt a hites bíró előtt kicséveltessék, az leméressék és eszerint tartassék számon az egész asztag summája, sem a tisztviselők, sem a cséplők a gabona javát ne tartsák maguknak, az alját, ocsúval elegyítettet hagyván az úrnak; szénát bőven takartasson, hogy a marhák ne éhezzenek, sőt pénzzé is legyen tehető; a lábasmarhák egészségét számontartsa, a baromfit szaporítsa; méhet mennél többet tartson; a marha eladását akkorra tartsa, mikor jó ára van; a majorosnétól szombatonként a tojást, vaját, túrót számonvegye és a várba hordassa; gyümölcsöt aszaltasson, nyersen is elrakasson, ezenfelül pénzzé is tegyen; a kertész fizetését vele megszolgáltassa, pénzt is teremtsen a kertből; kenyérsütésre úgy ügyeljen, hogy egy véka búzalisztból 50 cipó süttessék; a korpa és derce az aprómarhának adassék; vámszedésre hites embereket állítson és erről számadást vezessen; a makkos erdőre sovány sertéseket vegyen, azokat meghízalva adja el; a mészárszékre kövér marhát adjon, az ki ne fogyjon és gyertya és bőr is elég legyen; a kocsmák üresen ne álljanak, ha az uraság bora, söre elfogyott, vegyen olcsón és azt méresse; a jobbágyokat más

¹ Orsz Levl. kamarai oszt. utasításai közt.

kocsmájára való járástól 12 forint bírsággal eltiltsa; hites molnárokat alkalmazzon, akik vám nélkül senkinek se öröljenek; a malomba adott gabonáról és az onnan kapott örleményről kimutatást vezessen, pusztá malomhelyeken malmot létesítsen; a pisztrángos patakokat tilalmasán tartsa és kerültesse, nehogy lopva halásszanak: a szőlőkre úgy ügyeljen, hogy minden munka idejében végeztessék, szüretkor a hordók tisztaságát felügyelje, a törkölyt marhatartásra eltétesse, a borok kezelését felügyelje, mert ami kár lesz, az udvarbíró tartozik megtéríteni; télen hordódongákat, abroncsot, szőlőkarót készítsen, kerítéseket pótoltsa; a várban, a majorban az épületeket tataroztassa minden halogatás nélkül, a vár kapuközeit, piacát, házait söpörtesse, kéményeket tisztíttassa; igyekezzék az elbujdosott jobbágyokat visszavenni és a pusztahelyeket idegenbői való jobbágyakkal benépesíteni; az alatta lévő ispánokra vigyázzon és a bíróktól gyakran érdeklődjék, nem nyomorgatják-e azok a jobbágyokat a maguk hasznára; a szőlő-, erdő-, mezőőröket és kerülőket ellenőriztesse; törvényes dolgokban az igazság megtartásával az uraság dolgát előmozdítsa, de a nehéz eseteket, határigazítást, emberhalált és egyéb nehéz dolgokat a prefektusnak jelentse és attól várjon utasítást; kemény bírsággal a szegénységet ne terhelje, de az egy forintot meg nem haladó bírság legyen az udvarbíróé; ha a kereskedésben hanyagul jár el az udvarbíró, sőt a maga hasznára cselekedné azt, a kár megvétetik rajta; ugyancsak, ha a jobbágy bírságát ajándékért elengedné, vagy a jobbágyot a munkából kiengedné; esztendeje előtt egy hónappal az udvarbíró teljes számviteli kimutatást terjesszen be, hogy abból működése megítélhető legyen, ellenkező esetben árestom és egyéb kellemetlenség vár rá; úgy viselje magát, hogy magatartásából pör és galiba az úrra ne származzék, az utánavalókkal úgy bánjon, nehogy társuknak tekintsék; a jószág határait el ne hagyja idegeníteni és foglalni, ha ilyet megtud, a prefektusnak jelentse és az ő utasítása szerint cselekedjék és ha erőszakos foglalás történt, azt igyekezzék visszaszerezni; ha tisztét nem akarja tovább viselni, esztendeje előtt két hóval tudósítsa erről a prefektust; a várat egyszer-mászor búzával, liszttel, abrakkal, borsóval, lencsével, kásával, darával, aszúgyümölcscsel, vajjal, túróval, sajttal, szalonnával, mézzel, ecettel, kender- és lenolajjal, kerti veteményekkel, mindenféle étéssel, fával bőven megrakja, a régieket cserélje ki; vétel és kereskedésből való adósságot a számadás elkészítéséig kiegyenlítse, úgyszintén a követeléseket addig behajtsa.¹

Wesselényi Ferenc murányi *udvarbírája* Szabó Márton részére 1662-ben kiadott utasítás még terjedelmesebb, 67 pontból áll, nagyjában ugyanazt tartalmazza, mint az előbbi. Ezenkívül meghagyja az utasítás, hogy az udvarbíró állandóan Murány várában székelyen és onnan levelezve utasítsa a tiszteket, hogy a kocsmákban elfogyott bor árát és más bevételeket vasládában őrizze, melynek egyik kulcsa nála. másik kulcsa a porkolábnál legyen és csak ketten nyithassák

¹ Orsz. Levélt. kamarai oszt. utasításai közt.

azt ki, ha az uraságnak pénzre van szüksége, vagy jószágot kell vásárolni, mikor is a nyugtákat ugyancsak a ládában őrizték; mivel szabad vallásgyakorlat van, ne tűrje, hogy bárkit is vallásáért zaklassák.¹

Ezzel szemben Esterházy Pál nádor *tisztartóihoz* (provisor) 1688-ban 10 pontban, igen röviden adta meg a szükséges utasítást, azzal végezve, hogy viseljék híven magukat, az uraság hasznát szaporítsák, a kárt elhárítsák, újesztendő után három hóra számadásukat büntetés terhe alatt beadják.²

1660 körül Forgách Ádám gróf gácsi uradalmának tisztartója, Bende János, a gróf igen hűséges embere volt, aki sokat küzdött ura érdekében az erőszakos Balassa Imre nagybirtoka főúr hatalmaszkodásával szemben, aki Forgách Ádám gróffal családi viszályban állott és ebből folyólag számos marhát, birkát, lovat rabolt el a gácsi uradalomból és amely küzdelmek áldozata is lett Bende János tisztartó, úgyhogy 1663-ban már Makfalvy János az utóda, akit urasága igen nagy hatáskörrel ruházott fel. Így urasága rendeletére ugyanez évben Boros Mihály gazdatiszt ellen, aki a galgóci vár *porkolábja* is volt, vizsgálatot indított hűtlen vagyonkezelés miatt, a vizsgálat folytán Makfalvy János a gácsi uradalom gazdatisztje a galgóci vár őrségét is elfogatta, mert az a töröknek gyáván megadta magát!¹

A Thököly-féle mozgalmak alatt a gácsi uradalom tisztartója még mindig Makfalvy János, akit ez évben Thököly a divényi táborim hivatott, közölvén vele, hogy a gácsi várat nem óhajtja bántani, de viszont Makfalvy se fogadjon bele idegen őrséget. Majd megkérte Makfalvy tisztartót, vezesse fel őt (íács várába, hogy azt megtekintesse, amit Makfalvy meg is cselekedett. E látogatásról a *tisztartó* Forgách Ádám grófnak többek közt októberben a következőket írja:

„Azonban együtt feljöttünk s leszállván a piarcon az lóról, elnize s mondja a, hogy bizony szép lakóhely, azonban feljövén önagsága az palotákra, kérdi, nincs-e serem, mondom, nincs nagyságos uram arra való serem, hanem jó mustom vagyon, az annál jobb, csak hozassak. Abból jót ittak kétszer-kétszer s megjárván palotákat s jó étszakát vévén, le sem ültek, mindjárt alámentenek a táborra.“ Makfalvy egyébként is mozgékony ember volt, az ő közbenjárására építtetett 1674-ben a részben románkori gácsfalvi templom mellé torony.⁴

I. Rákóczy Ferenc erdélyi fejedelem trencsénmegyei lednici uradalmának *udvarbírdja*, Turóczy Máté részére 1669-ben kiadott rendtartása azokról a taksákról szól, amiket a lednici váruadalomhoz tartozó községekben a jobbágyoktól, telepesektől az udvarbírónak be kellett szednie. Ebben a rendtartásban az udvarbíró kötelességévé tétetett, hogy amikor az uraság dolga kívánná, a telepések fegyveres szolgálatra felkeljenek, továbbá, hogy az egyes községekben a szom-

¹ U. o.

² Gazdaságtört. Sz. 1902. évf. 175. 1.

³ U. o. 448., 455., 161. 1.

⁴ U. o. 455—56. 1.

hái vásár keddre vagy szerdára helyeztessék át, hogy több zsidó telepedjék meg, akiktől az uraság jövedelme szaporodna.¹

Esterházy Mária grófnő 1668-ban Borbély Miklós *udvarbíró* (provisor) és Bornemissza Mihály *számtartó* részére az ungvári váuradalmat illetőleg 47 pontból álló utasítást adott. Eszerint a vetőmagot hitese emberre bízza, rovást tartson arról, betakarításkor a keresztek számontartsa, csépléskor két keresztet elcsépelteivé, ebből számítsa ki a leendő gabonát, a hordást száraz időben végeztesse, ha sovány a föld, trágyáztassa. A szőlőben nyitást, metszést, kapálást idején végeztesse, új hordókra gondja legyen, a dézsmaborokat külön kezeljék és mindről számadást vezessenek. A korcsmákban bort és sört méressen, borbíróát állítson oda és a korcsmárostól nyugtát vegyen. A réteken a gyomot irtassa, a szénatermést fokozzák, ne csak a marháknak, lovaknak legyen, de eladásra is jusson. A gyümölcsöst és veteményest úgy gondoztassák, hogy a kertész fizetése is abból kiteljen. Ügyeljen, hogy a molnárok vám nélkül ne öröljenek és igaz vámot szedjenek. Tavakra és erdőkre vigyázzanak, a jószág határára ügyeljenek. A szegénységet haszontalan munkával ne terhelje és magának is csak az uraság engedelmével végeztesen munkát. Illetéktelen bírságot ne követeljen. A bor- és gabonadézsmákat csak hitese dézsmásokkal végeztesse, azoktól a kimutatást a tisztek beszédjék. A makkoserdőre a sertéseket kihajtassa és tizedre másoktól is makkoltasson, ha makk nem teremne, korpával hizlalja a sertéseket. A tisztek a kereskedésre is ügyeljenek, borból, búzából és másból, ha ára van, pénzt teremtsenek. Borseprőből, gabonából, árpából pálinkát főzessenek és azt a korcsmákban árultassák. Marhát hizlalásra vegyen és azt jó pénzen adja el. A tehéntartásnál nyert savóval sertéseket hizlaljanak. A konvenciót rendesen kifizessék és arról számadást vezessenek. Tilos az uradalom bármiféle megterhelése. Ha nem teremne annyi bor, amennyit a korcsmákban ki lehet mérni, vétessen jó minőségűt, de nem lórét, olcsón vegyen, hogy az eladásból jövedelem legyen. A begyűjtött bőroket kikészíttesse, azokból csizmát és béléseket csináltasson, konvenciósnak azokkal fizessen, a fennmaradatot értékesítse. Kereskedőembereket magához édesgesse, hogy hasznára legyen az uradalomnak. Várak, udvarházak és majorok épületeire ügyeljen, azokat tataroztassa. Az erdőben a fiatal fákat tűzre ne vesztegessék. Éléstárakban semmiből fogyatkozás ne legyen. Jó szomszédságot tartsanak urakkal, nemes emberekkel. Vásáron olcsón vegyen marhát, az időseket kiselejtezze, az állatállomány létszámában apadást ne tűrjön. Puszkaporórlómalmost létesítsen és salétromot főzessen. Jó juhászokat tartson, de nem szekeres embereket, nehogy az ekék és úrdolga szenvedjen. Ha az udvarbíró beáll, leltárt vegyen. Kulcsártól, sáfártól, frumentariustól és egyéb tisztekkel naplót és jegyzéket vezetessen és azt szombatokint bekérje. Tisztartónak és számtartónak szabad asztala lévén, ebédre és vacsorára 1—1 itce bor járjon. Az urbárium szerint a jövedelmet beszolgáltassák, de ne nyomorgassák a szegénységet,

¹ Orsz. Levéltár kamarai oszt. utasítások.

nehogy bujdosóvá legyenek, sőt a jövevényeket is iparkodjanak a pusztákra letelepíteni, kiknek 1—3 évi szabadságot is adjon. Vármege gyűlésein causáink directora, protectora, vagy udvarbíró, számtartó jelen legyen. Gond legyen a serházakra, árpát ne csak bőven vessenek, pénzért is szerezzenek, komlót ne csak ligetekben szedessenek, hanem komlóskerteket is csináltassanak.¹

Esterházy Pál herceg kapuvári uradalmának *tiszttartója, kasznárja és kulcsárja* részére 1686-ban kiadott „generális comissio“ részletesen előírja, hogy a számadásokhoz nyugták, elismervények kiktől veendő. Hangsúlyozza ez a meghagyás, hogy azelőtt a tisztviselők számadásaihoz oly nyugták, elismervények is csatoltattak, melyek nem voltak aláírva, paraszt és falusi pecsétekkel voltak csak ellátva, vagy keresztvonásokkal, amik azok hitelét kétségessé tették és az uradalom kárára is lehetett, azért ezután elrendeli, hogy szolgarendek, mesterembereknek bizonyos terminus adassék, mikor a prefektus előtt megjelenj ének és ott szóval hitelesítsék a nyugtatványt, melyet a prefektus ellenjegyez.²

Forgách Ádámné grófné szentmártoni uradalmának *gazdatisztje* 1672-ben Bonnar Péter volt, aki úrnőjének a *gazdaság helyzetéről küldött jelentést*. Az uradalomhoz tartozott ekkor Eperjeske, Pálca, Mándok, Zsurk, Örmező, Újfalu és Gesztőd. Augusztus 6-án írja, hogy az aratás még tart és így az eredményekről nem számolhat be. A tavaszi vetés igen silány, a lencse a sok eső miatt megromlott, a zab is ritkább a szokottnál. A szarvasmarhaállomány jó, az apróbb marhák is, a sok juhból maradt még majd harmadfél-száz, a többi eldöglött. Ökör, tehén, tulok 100 körül van, vett hozzájuk 40-et, többet azonban nem akar szerezni, „mivel az ország megmaradásához semmitsem bízhatom, a török rabol valamerre érkezik“. E jelentésből kitűnik, hogy a nagy terjedelmű uradalom élő leltára meglehetősen gyenge volt, aminek oka éppen a nyugodt termelés lehetetlen volta és valóban nem lehetett beruházásokra, marhaállományszaporításra gondolni, amikor az uradalom állandóan ki volt téve annak, hogy török martalócok az állatállományt elhajtják!”

1682-ben Debrecen városa is alkalmazott már gazdatisztet, négy-hatot, akiknek feladata volt a polgárok háza utáni földek és kaszálók kiosztása, a földberek beszedése, mezőrendőrség ellátása. Javadalmazásuk 12—16 frt és csizmapénz. Ezeknek természetesen nem ez volt a főfoglalkozásuk, amit javadalmazásuk csekély volta igazol, mert ugyanekkor egy pusztabeli pásztor fizetése 8 frt volt.⁴

A XVII. század végén a gazdatiszték hatásköre és munkakörére nézve tájékoztatást nyújt az az utasítás (instructió), amelyet Thököly Imre, a roppant kiterjedésű munkácsi uradalom tulajdonosa 1684-ben adott ki tisztjeinek, amelyben a tisztek „provizorok“-nak nevezetnek. Az instrukció a *tisztek kötelességeit* a következőkben állapította

¹ Gazdaságtört. Sz. 1898. évf. 146—160. 1. Orsz. Levéltár kincs. oszt. utasításai közt.

² Gazdaságtört. Sz. 1902. évf. 419—25. 1.

³ U. o. 450. 1.

⁴ Gazdaságtört. Sz. 1904. évf. 123. 1.

meg: Jókora kelve járja meg a majort, először a baromfiudvart, van-e elesége a baromfinak, azt nem dézsmálják-e, van-e elegendő tisztaság, a lúdtollat vegye számba; onnan menjen a csűrőskertbe, tekintse meg a marhákat és ökröket, valamint a cséplőket. A marhákat az uradalom bélyegzőjével bélyegeztesse meg. A veteményes kertet is tartsa szemmel, gondja legyen a gyümölcsösre, vadoncokat oltassa. Az ígás és gyalogszeres jobbágy munkáját a pallérral ellenőriztesse, akinek az utasítást este adja. ki. Gondja legyen az építési anyagra, hogy az épületek javíthatók legyenek; gondoskodjék a sovány földek trágyázásáról és háromszori szántásba vettessen, a vetőmagot hites embernek adja ki. Aratásnál számba vegye a keresztekét, asztagrakásra felügyeljen, külön rakassa a dézsmát, külön a majorságit és az asztag mellől rakáskor este a hulladékot hites emberrel csűrbe vitesse. Csépléskor a visszaélésekre ügyeljen, valamint a szénabehordásnál is. Ellenőrizze a malmot, gondja legyen a bordézsmabeszédésére, a posztókallókat, portörőmalmokat és vízhányókerekeket úgy csináltassa, hogy azokban fogyatkozás ne legyen. A sertéshizlálásnál az olcsó abrakra törekedjék, ügyeljen a korcsmahaszonvételre és a méhesre úgy legyen gondja, hogy eladásra is legyen méz. Erdei gyümölcsöket szedessen, komlót, mogyorót, gombát. A jobbágyokra ügyeljen, hogy meg ne szökjenek és a szökőtteket visszahozassa. Ügyeljen, hogy az udvarbírák a vendég főurakat ellássák, az erről való számadást ellenőrizze a prefectus. Gondot tartson a gyapjúra, hogy az meg ne molyosodjék, ügyeljen a barmok egészségére, a sót hites ember kezére bizza, faggyút gyűjtsön he gyertyamártáshoz és ügyes konvenciók mesterembereket alkalmazzon.¹

E birtokok utóbb II. Rákóczi Ferenc fejedelem és Rákóczi Júlia tulajdonába jutottak, amikor valamennyi birtokának *jószágkormányzója* (prefectus) Badiny János, *gazdasági igazgatója* (provisor) Jantó János volt. A sárospataki uradalom *gazdatisztje* és egyszersmind *várnagya* Kőrössy György volt, akinek 1694-ben a következő javadalmazása volt: 50 forint készpénz, 20 forint ruházatra, 10 forint húsrá, egy akó bor, egy akó törköly és löre, 8 köből gabona, 2 kocka kósó, fél köből lencse és borsó, 1 darab sertés. Ugyanez a Kőrössy György 1695-ben II. Rákóczi Ferenc hegyaljai valamennyi szőlőiben termett és dézsmás borainak *főinspektora*, amidőn javadalmazása a következő: készpénz 100 forint, 6 köből búza, 6 köből vegyes gabona, 10 köből abrak, 2 öl széna, 2 akó bor, 2 akó törköly és löre, 2 disznó, 2 köből lencse és borsó, 50 fej káposzta, 2 kocka kósó. Ezért a fizetésért azonban nemcsak a hegyaljai szőlőkben látja el az inspektori teendőket, hanem Badiny János jószágkormányzó távolléte idején, aki a sárospataki várban lévő nagyértékű családi levéltár kezelője is volt, ezt az utóbbi tisztelet is be kellett töltenie, amiből megállapítható, hogy Kőrössy inspektor II. Rákóczi Ferenc fejedelem kedvelt és bizalmas embere volt, mert abban az időben főuraink levéltáraikat még kincseskamrájuknál is jobban őrizték.

¹ Gazdaságtört. Sz. I. 116. és 239. 1.

II. Rákóczi Ferenc fejedelem máramrosi *prefektusa* 1704-ben Kálmánczay István, ki részére adott és 45 pontból álló utasítás különösen meghagyja, hogy a nemes vármegyék gyűlésein iparkodják jelen lenni, ha nem tehetné, alatta lévő *udvarbírák* menjenek el, nehogy az uradalom megterheltebbek.¹

Ebben az időben vezetett *gazdasági számadások és leltárak* természetesen az előző korszakhoz képest fejlődést mutatnak, de még igen messze állanak a mai kor felfogásának megfelelő számadásoktól és az egyes tételek mosolyra is derítenek, így Gyulay Ferenc gróf tulajdonában volt szilágycsehi váruradalom tisztartójának, illyésfalvi Papp Simonnak 1698. évre vonatkozó számadása, amelynek legérdekesebb tétele, hogy a gazdasági leltárban a jobbágyok is szerepelnek. A kimutatás tartalmazza egyébként a terméseredmények feltüntetését, cséplési kimutatást, a gabona kiadási tételüket, a liszt-számadást, az állatszámlát, az apró majorság tételét, a borszámadást stb.²

Az e korbéli uradalmi *számtartásvezetésre* vonatkozólag érdemes megemlíteni, hogy a szentmiklósi udvarbíró részére 1698-ban adott utasítás meghagyja: „szükséges, hogy ha a jószágnak nincs bizonyos könyve, akibe a jószágban történt dolgokat beírják, csináltasson olyan könyvet udvarbíró úr“.³ 1719-ben az alsólendvai uradalom tisztjei utasítása szerint a tisztek minden negyedévben jelentést tartoztak tenni, a számadótiszteknek pedig újesztendőktől hatodfél hónap alatt számadásaikkal készen kellett lenni, tisztük elvesztése vagy száz tallér büntetés terhe mellett.⁴

A hűséges gazdatiszt némely esetben fejedelmi módon jutalmaztatott, így 1719—23-ig terjedő időben Csiba Péter, Erdődy Kristóf gróf jószágfelügyelője szolgálataiért és kölcsöneiért a csongrádmezei Serkédpusztát kapta uraságától. Andrassy Zsigmond viszont, aki Károlyi Sándor gróf szatmármegyei és később csongrádmezei birtokainak inspektora volt, ura közbenjárására a csongrádmezei Anyaspusztát királyi adományban kapta és ugyanő 1727-ben csongrádi alispán, majd követ is lett.⁵

E korszakban a *gazdatiszti javadalmazások* mérvére szolgálhatnak az alábbi adatok, melyből kitűnik, hogy ebben az időben is annak nagyságára a gazdatiszti rangfokozat mellett a kezelésre bízott, uradalom terjedelme, jövedelmezősége volt döntő befolyással.

1604-ben Spann György udvarbíró fizetése készpénz 200 írt, gabona 160 kassai köből, bor 72 csöbör, sertés 16 darab, birka 40 darab, zab 100 köből, köles 3 köből, lencse 3 köből, méz 10 pint, zsír 10 pint, nagyvad 3 darab, apróvadra szabad vadászat.

A rozgonyi uradalom prefektusa 1636-ban Dióssy Mihály, akinek javadalmazása a következő: Készpénz 50 forint, ruházatra 27 forint,

¹ Gazdaságtört. Sz. 1897. évf. 69—78. 1.

² Erdélyi Múzeum-Egylet levéltára. Gyulay Ferenc gr. cs. Ivt.

³ U. o. 307. 1.

⁴ U. o. 339. 1.

⁵ Gazdaságtört. Sz. 1895. évi. 326. 1.

búza 25 köböl, zab 25 köböl, verőmarha 4 darab, székhúsert 1 verőmarha, 1 hordó bor, sör minden főzetből 50 itce, 1 hordó káposzta, lencséből, borsóból és árpadarából 1—1 köböl, vaj 12 itce, méz 6 itce, 20 vesling turo, 7 lótaras.¹

A galgóci (Nyitra megye) uradalom gazdatisztjének, nemes Döm-södy Ambrusnak javadalmazása 1641-ben a következő volt: 100 magyar, vagyis 80 birodalmi forint, 6 róf skarlát vagy gránát ruhaosztó, 50 mérő gabona, 3 kósó, 5 darab hizlalt ártány, 50 mérő zab, 10 akó bor, egy galgóci mérő borsó, ugyanannyi lencse és kása, egy rókahátbélés, egy öl széna, tisztességes asztal, inasának naponta egy pár kenyér és egy pint sör.²

Esterházy Pál gróf dunántúli javainak *prefektusa* Stipsics Péter 1678-ban a következő javadalmazásban részesült: Kézpénz 400 frt, búza 29 köböl, zab 49 köböl, bor 12 csöbör, hizottártány 2 darab, tehénhús 365 font, sajt 15 font, só 50 font, vaj 24 itce, gyertya 65 font, széna 6 szekér, fa 10 öl, árpakása, köleskása, borsó, lencse $\frac{1}{2}$ köböl. Ezenkívül a szerződések után külön taksa, a bírások negyedrésze, ha kiszáll valahova, szabad asztal, lovainak abrak és széna.³

A kapuvári uradalom *tisztartójának és számtartójának javadalmazása* volt 1690-ben személyenkint: gabona 20 köböl, zab 31 köböl, tehénhús 3 mázsa, kósó 2 darab, vaj 20 fertály, bor 12 akó, gyertya 15 font, sertés 1 darab és 2 lóra széna.⁴

1692-ben az erdélyi fejedelem uradalmaiban a gazdatisztek a következő fizetést kapták:

a) Udvarbíró :	Gyula- fehérvár	Déva	Alvinc	Kövár	Szamos- újvár	Görgény- szentiaut
Kézpénz, frt.	150	100	60	100	100	130
Búza, köböl	40	32	25	40	30	42
Zab, „	30	20	20	25	25	37
Borsó, „	1	3	1	2	1	1.5
Lencse, „	—	3	—	—	1	1
Köleskása, köböl	2	1	1	2	4	2
Bor, csöbör.	80	80	60	80	80	120
Ecet, „	3	2	2	2	3	2.5
Vaj, „	1	1	4	1	1	1
Sajt, font	50	50	50	60	4	—
Turo, „	100	50	80	—	—	80
Faggyú, font	40	—	—	—	—	—
Méz, nyolead	4	4	2	1	1	4
Sertés, drb	4	2	2	3	3	3
Bárány, „	20	15	16	16	16	15
Tyúk, „	16	20	16	20	10	46
Lúd, „	8	—	10	6	—	20

¹ U. o. 1. 271—73. 1.

² A Forgách-csal. tört. 400. 1.

³ Gazdaságtört. Sz. 1904. évi. 303.

⁴ Gazdaságtört. Sz. 1902. évi. 470. 1.

a) <i>Udvarbíró:</i>	Gyula- fehérvár	Déva	Aivinc	Kővár	Szamos- újvár	Görgény- szentimre
Kőszó, drb	20	12	—	10	—	100
Káposztafej, drb	200	200	—	200	—	300
Széna, szekér...	5	5	4	6	4	4
Cipó, naponta ..	4	3	2	4	4	4
Hús naponta font	6	6	6	6	6	6
Fa, szekér	—	—	—	—	—	50

b) <i>Szántláró:</i>	Szamos- újvár	Gyula- fehérvár	Aivinc	Zakán
Készpenz, frt.....	32	30	18	35
Posztóra, ,,	8	8	—	—
Bélésre, ,,	2	—	—	—
Búza, köből	12	12	8	12
Zab, ,,	6	8	6	8
Bor, kanna	40	25	16	20
Ecet, ,,	1	2	9	—
Köles, köből	2	1	2	1
Borsó, ,,	2	1	1	2
Lencse, ,,	—	—	1	—
Vaj, nyolcad.....	3	4	2	—
Méz, ,,	3	2	—	—
Sertés, drb	—	1	1	1
Bárány,,	6	8	5	10
Tyúk, ,,	12	10	6	—
Lúd, ,,	2	—	—	—
Sajt, font.....	20	30	20	—
Széna, szekér	2	—	1 lóra	2 lóra
Fa, szekér	—	52	—	—
Hús, font naponta	—	2	1	—
Cipó, naponta.....	—	3	3	—

A különböző *gazdatiszti állások elnyeréséért e korszakban nagy versengés folyt*, azok megfelelő ellátást és jövedelmet is biztosítottak. A főtisztek az alájuk rendelt gazdatiszti állásokat pénzért adták. A főtiszt az ispáni vagy juhászgazdai állásokért 100 forintot is kapott.¹ Thököly Imre 1684-ben írja, hogy jószágbeli ispánjai tisztóket nagy summa pénzen szokták megvenni.² E szokásnak megvolt az a káros következménye, hogy a tisztek a kiadott summákat viszont a jobbágyokon iparkodtak behajtani.

XVIII—XIX. század. A törökök teljes kiűzése és a nemzeti felkelés — a Rákóczi-mozgalmak — elülése után gazdasági téren a nyugodtabb fejlődés korszaka következhetett. A földbirtok tulajdonában nagyobb változások történtek. A császári udvarnak kedves

¹ Lehecky: Bereg megye monográfiája. I. 416 lap.

² Acsády: 269. 1.

emberek a nemzeti felkelésben résztvettek rovására nagyobb birtokokhoz jutottak és a császári kegy ugyancsak nagyobb birtokokat osztogatott a néptelen alföldi vármegyékben is. Így Harucker János császári főhadserégszállító követelése kiengyelítéséért Békés, Csongrád és a volt Zaránd vármegyékre kiterjedő hatalmas birtoktestet kapott, Schönborn gróf, a munkácsi és szentmiklósi uradalmakat, Savoyai Jenő főherceg a bélyei és ráckevei birtoktesteket. A birtokok jövedelmező állapotba való helyezésére azonban pénz kellett és ezért voltak olyan új birtokosok, akik az adománybirtokon hamarosan túladtak, így Marrach Lajos, aki 1726-ban kapta a somogy megyei kéthelyi uradalmat, azt a következő évben Hunyady András három fiának eladta, mert félt a költségektől, melyet a birtokba kellett volna fektetnie.¹

A földbirtok éppen nem volt biztos kezekben. Akik az ősi birtokot a Felvidéken, Dunántúl megtartották, azoknak jobbágyaikkal gyűlt meg a bajuk, akik az alföldi új telepítésekre szökdöstek, ahová az új birtokosok mindenféle kedvezésekkel csalogatták őket, hogy benépesítsék a nagykiterjedésű néptelen pusztákat. A háborúk viszontagságai után a háborúk erkölcsi következményeként a jobbágyok uraiktól gyakran megtagadta az engedelmességet, a birtokosok legtöbbje tele volt adóssággal. A gazdatisztek is súlyosan érezték ezeket a bajokat. A tisztifizetések évszámra kimaradtak, az uraság a tisztekre bízta, éljenek meg, ahogy tudnak, aminek az erkölcsi hátránya is megvolt.

A gazdatiszt a jobbágyok fentemlített viselkedése folytán is sokszor súlyos helyzetbe került. 1722-ben Jány báró c. püspök tisztartója ellen a báttaszéki telepések panaszt emeltek, mert nevezett földesura érdekében a telepesektől az úri szolgáltatásokat követelte. A panasz a királyig is eljutott. A gubernium 1714-ben a kancelláriának írott jelentésében a földesurak kemény szolgáltatását és a „fő- és vicetisztek“ sarcolását említi.²

A XVIII. század egy írója szerint a nemesek szeretik „az olyan *tisztartókat*, akik az ő jószágaikban a paraszttal minden könyörületesség nélkül bánnak“³

Mindennek dacára a mezőgazdaság fejlesztésére való törekvések kétségtelenek. Míg előbb az állattenyésztés volt a fő gazdasági ág, a XVIII. század elején a gabonateremlésre helyeztek nagy súlyt, amire az alföldi szűzterületek önként kínálkoztak. A házi kezelésben tartott majorgazdaságok területe még mindig aránylag csekély volt, a többi bérbé volt adva, amiért a birtokos csekély jövedelmet látott. Vucskics Miklós a Szapáry gróf-féle ercsi-i uradalom *számtartója* 1736—38. évekből készített számadásaiból kitűnik, hogy az uradalom bessenyői és szentpéteri pusztái mintegy 6000 kat. hold terjedelemben 90 forintért voltak bérbeadva.⁴ Igaz, hogy e pusztákon nem földművelés folyt, azt birkások bérelték, legelő és pusztaság volt az egész terület.

¹ Szilágyi: Magyar nemzet tört. VIII. 97. 1.

² Szilágyi: VIII. 122. 1.

³ Magyar Múzeum, Kassa. 1787. I. 353. 1.

⁴ Stephens: Mezei gazdaság könyve. I. 319.

Egyes főurak kezdték a gazdálkodás intenzívebb alakját szorgalmazni, így fentemlített ercsi-i uradalomban is minden megváltozott, midőn azt apósától 1795-ben Lilien báró vette át, aki a 24.000 holdas uradalmon *életrevaló, gyakorlati érzékkel megáldott gazdatiszteket alkalmazott, azokat jól és rendszeresen fizette, velük emberségesen és igazságosan bánt.* Az ő és gazdatisztjeinek munkássága eredményezte, hogy míg azelőtt az egész uradalom a robot és dézsma értékével együtt alig jövedelmezett pár ezer forintot, néhány év múlva Lilien báró apósának évi 90.000 forintot fizetett béréként.¹

A gazdatiszti javadalmozás is lassan a méltányosság felé közeledett. A mindszentalyői uradalomban a gazdatiszti készpénzfizetés 1775-ben a természetbeni járandóság mellett volt inspektor részére 500 frt, számtartónak 200 frt, kasznárnak és pincemesternek 150 frt, juhászati intézőnek 120 frt, ispánnak 80 frt.² A főtisztek szakavatott kézzel irányították az alájuk beosztott tiszteket, amire sokszor a régebbi mintára utasítások (instrukció) készültek. Fes-tetich György gróf jószágigazgatója 1793-ban a juhtenyésztésre vonatkozólag dolgozott ki terjedelmes utasítást, melyben az ispánok kötelességévé tette, hogy havonta jelentsék, miként találták a legelőn a nyájt, rendben történik-e nyáron a fektetés, hogyan folyik télen a szecs-kázás, sóból és takarmányból mennyi a fogyasztás, a birkások és bojtárjaik teljesítik-e kötelességüket, nem lépett-e fel a nyájban valami betegség?

A gazdatiszti kar értéke és tekintélyének emelkedése a hazai mezőgazdaság színvonalbeli emelkedésével kapcsolatos. III. Károly király nem volt barátja a korábbi tömeges nemesítéseknek, mégis 1727-ben számos gazdatisztet emelt nemesi rangra.⁴ A XVIII. század végén különösen lábrakapott főuraink közt az absentizmus, midőn helyettük, nevökben és megbízásukból bizalmi embereik és ezek közt a *gazdatisztek is résztvettek a megye egy üléseken, diétákon* és ezek a köznemességhez tartozó férfiak vezették nem egyszer a rendeket. Ezekre is vonatkozott Mária Terézia királynőnek Pozsonyban időző lányaihoz intézett azon intelme, hogy bánjanak jól a második nemességhez tartozó urakkal és hölgyekkel, mert azok gyakran tudósabbak és hatalmasabbak, mint a mágnások.⁵

A gazdatiszti hivatást és hatáskört egyes birtokosok, különösen a kath. főpapok a jobbágyok lelki ügyére is kiterjesztették. Az észter-gomi érsek 1752-ben uradalmának tisztjei részére kiadott utasításban a tisztek kötelességévé tette, hogy az alája rendelt jobbágy-ságot „Istenfélelemben és zablán tartsa“, amely helységben lutherá-nusok vagy kálvinisták találtak, minden serénységgel azon legyenek, hogy katolikus hitre térjenek, aki a jobbágyok közül halálos betegségbe esik, ahhoz a plébánost tartoztak küldeni és a

¹ U. o. 37-4. 1.

² Gazdaságtört. Sz. 1895. évf. 327. 1.

³ C o. I. évf. 40. 1.

⁴ Szilágyi: VIII. 108. 1.

⁵ Szilágyi: VIII. 363. 1.

tisztartók kötelességévé tétetett, hogy a plébánosnak minden helység-beli beteget bejelentsenek.¹

A XVIII. század végén kezdett kialakulni az a neves gazdatiszti kar, amely — ha a földesura is ezt számára lehetővé tette — csodákat alkotott. A szaktudást e korszakban erre hivatott intézetekben még nem lehetett elsajátítani, a gazdatiszt gyakorlati úton szerzte önképzését, tanult feljebbvalójától, apjától, aki szintén gazdatiszt volt, olvasott abból a kevés rendelkezésre álló szakmunkából, amely magyar, de inkább német nyelven akkortájt megjelent és a műveltebb Nyugatról ide települt német és osztrák kartársak is mintául szolgáltak. A XIX. század elején is az uradalmak gazdálkodása általában erősen kifogásolható volt. Nem volt pénz a beruházásokra, a robotmunka nem volt célravezető, a szántóföldi termelés kizárólag gabonafélékre szorítkozott, a kizsarolt földek alig teremtek, a jó földeken is instrukció híján birkák legeltek, sok nagybirtokos kényelmesebbnek tartotta a bérbeadást és a jobbágyi rendszer miatt kevés volt a házikezelésű (majorsági) birtok, az uradalmak nagy része jobbágybirtokból állott. Még 1845-ben is pl. a holicsei (Nyitra megye) uradalomban, mely 41.499 kat. holdból állott, az uradalmi kezelés alatt 2696 kat. hold szántó, 1493 kat. hold rét, 6500 kat. hold erdő volt, míg úrbéri birtokra 30.801 kat. hold jutott.

A múlt idők emlékeként még egyes kilengések jelentkeztek. Így 1811-ben Szkoleda Mihály, az Andrássyak ányási ispánja a cselelédséget felfegyverezve, ura érdekeinek nyers erőszakkal való védelmére, a mindszentí uradalomra tört, a kazlakat ott felgyújtotta, az ellentállókra lövöldöztetett, a jószágot elhajtotta.²

A gazdatiszti szakmunkának a XIX. század elején bőségesen nyílt alkalmá az érvényesülésre, különösen, hogy szakképzettségét a keszthelyi és magyaróvári gazdasági intézetekben megalapozhatta és az erre predesztinált férfiak meg is teremtették a magyar gazdatiszti kar hírnevét, megbecsülést, elismerést vívtak ki nemcsak maguk, de az egész gazdatiszti társadalom részére. Ezen nagytekintélyű gazdatisztek közül kiemelendők a következők:

Appel Károly (1773—1839) Hunyady József gróf által hivatott meg 1797-ben az ürményi (Nyitra m.) uradalom igazgatójává. Az uradalom 3917 kat. holdnyi volt, melyből 3650 kat. hold volt a szántó. Állatállománya ekkor mindössze 86 darab szarvasmarha a borjúkkal együtt, 31 darab ló, 780 közönséges birka volt, úgyhogy egy hold szántóra y_2 birkaérték esett. Háromnyomásos gazdálkodás folyt, trágyázásról alig lehetett szó és a földek ki voltak zsarolva. A birtokos iparkodott az uradalmat jobb állapotba helyezni, ménest létesített, a juhászatot javította, de jövedelmet nem tudott elérni. Ekkor szerződtette jószágigazgatójává a csak 24 éves Appel Károlyt, akinek első dolga volt az uradalom juhászatának reformálása, mit 1798-ban hajtott végre, 1811-ben az ürményi ménest létesítette, 1812-ben a bel-

¹ Gazdaságtört. Sz. 1898. 388. 1.

² Gazdaságtört. Sz. 1895. 328. 1.

terjes tehenészetet. Szakitott a régi háromnyomásos gazdálkodással és a szántóföldi termelést úgy átalakította, hogy annak 31%-a esett a takarmánytermelésre. Szeszgyárat létesített, gazdasági gépekkel szerelte fel az uradalmat. Sikerei folytán a Hunyady grófok kéthelyi (Somogy m.) uradalmának kezelését is átvette, sőt 1819-ben Esterházy Mihály és Károly grófok is megbízták uradalmaik kezelésével, 1822—1828-ig pedig Grassalkovich Antal hercegnek, 1825—1828-ig Esterházy hercegnek volt gazdasági szaktanácsadója. Résztvett az Országos Magyar Gazdasági Egyesület alapításában. Érdemeiért 1822-ben „kopcsányi“ előnévvel nemességet nyert és halála után az OMGE. arcképét is megfestette. Fiaiból is gazdatisztekot nevelt és halála után Gusztáv fia az ürményi, József fia a kéthelyi uradalmak igazgatását vették át. (Életrajzát lásd Galgóczy K.: Az Orsz. Magyar Gazd. Egy. emlékkönyve. I. füzet. 73—83. lap.)

Wittmann Antal (1770—1842) a magyaróvári főhercegi uradalom jeles igazgatója 1811-ben vette át Albert szász-tescheni herceg sziléziai, majd 1813-tól 1840-ig magyarországi, galíciai, morvaországi valamennyi uradalmának kezelését, de Magyaróvárott lakott és ezt kezelte legbehatóbban. Ezt az uradalmat gyökeresen átalakította, ennek elrendezése, szabályozása, fásítása, a Hanság szabályozása, a telkesítések — melyek révén több ezer hold termőterületet nyert az uradalom — mind az ő keze munkája. Nagyarányú tehenészetet, kiváló juhászatot létesített. A magyaróvári gazdasági tanintézetet 1818-ban az ő kezdeményezésére létesült. Több szakmunkát írt. Érdemeiért „denglázi“ előnévvel a magyar nemességet kapta. Emlékét a magyaróvári főhercegi uradalomban a Wittmann-major és az óvári temetőben díszes síremléke őrzi. Munkásságát utóda *Kleyle* Károly folytatta, akinek emlékét az uradalomban a Kleyle-major őrzi. (Wittmann életrajzát lásd Galgóczi OMGE. emlékkönyve I. füzet, 75—78. l.)

Klauzál Imre (1799—1847) Klauzál Gábor 1848/49-i m. kir. földművelési-, ipari- és kereskedelmi miniszter öccse, Károlyi Lajos gróf meghívására ennek összes uradalmi igazgatójává lett és átszervezte ennek mágócsi és surány-tótmegyeri (Nyitra m.) uradalmait. Tótmegyeren a hírneves juhászat neki köszönhette létét. Surányban angol rendszerű mőmalmot, Tótmegyeren szeszgyárat létesített. Mágócson mint első honosította meg a repcét; alkalmazta a gazdatiszti százalékos rendszert, munkástelepeket létesített. Utóbb Batthyány Gusztáv és Kázmér grófok uradalmi is az ő kezelésébe jutottak. 1838-ban létesítette Rohoncon a gazdaképző intézetet, hol maga az állattenyésztés előadójává s mint ilyen Tótmegyerről oda költözött. Orszvárott, Mosón megyében növénynevesítő intézetet létesített. Irodalmi dolgozatai a Gazdasági Tudósításokban, Rohonci Közleményekben és Magyar Gazdában jelentek meg. Az Orsz. Magy. Gazd. Egyesület létesítése körül, mint Széchenyi István gróf és Andrassy György gróf tanácsadójának jelentékeny szerepe volt. 1833-ban a Magyar Tud. Akadémia levelező tagjává, Csongrád és Vas vármegyék táblabírójukká választották. Az OMGE. 1847-iki közgyűlésén Czilhert Róbert tartott

felette emlékbeszédet és ugyanez évben az Akadémia közgyűlésén Török János. (Életr. OMGE. emlékkönyv I. füzet, 99—117. 1.)

Balásházy János (1797—1857) 1833-ban Vay Ábrahám gróf birtokainak jószágigazgatója lett. Nevét nem annyira gyakorlati, mint inkább szakirodalmi tevékenysége tette ismertté. Első önálló munkája 1827-ben „Gyűjtemény a juhtenyésztésről“ címen Kassán jelent meg, ezt követte még számos más és „A háztartás és mezeti tudomány“ című munkáját 1838-ban az Akadémia nagy jutalmával tüntette ki. A maga korában a legtermékenyebb gazdasági író volt, munkái gazdatiszt kartársai körében nagy kelendőségnek örvendtek. (Életr. OMGE. Emlékkönyve III. füz. 74—78. I.)

Térey Károly (1788—1848) 1806-ban mint segéddíjas gyakornok a keszthelyi gazd. intézetben kezdte pályáját, két évet Morva- és Németországban töltött, 22 éves korában már Keszthelyen tanár, 1813—26-ig Brudern báró gyöngyösvideki gazdaságainak jószágfelügyelője, ahol Visontán rajnai vesszőkből alapozta meg az ottani vidék bortermelését. 1826—31-ig a szathmári püspökség prefektusa Tiszanánán, 1831-től haláláig Károlyi György gróf nagykárolyi, bélteki, nyírbátori, orosházai, csurgói, debrői, valamennyi jószágának kormányzója. Itteni működésére jellemző, hogy míg a Károlyi javak juhászata 1831-ben csak 321 mázsa gyapjút eredményezett, ezt ő 1847-ig 721 mázsára emelte, az összes jövedelmeket pedig 3 ½-szeresre fokozta. 1846-ban érdemeiért magyar nemességre emeltetett.

Bartosságh József (1782—1843) 1802-ben a Georgiconban befejezvéen tanulmányait, 1812-ig a lepsényi, majd a pellérdi és ladi uradalmakban működött. 1813-ban Batthyány József gr. meghatalmazottja lett annak horvátországi birtokain, 1815-től Inkey Antal meghívására annak jószágigazgatója, majd özv. Esterházyiné Castiglione Borbála grófnő dárdai, galántai és románfalvai uradalmait kormányozta, kinek János fia vévén át utóbb a gazdaságokat, a gróf Apponyiak kölesdi és nagyapponyi birtokainak jószágigazgatója lett. Nagy érdemeket szerzett a hazai juhnemesítés terén, amit különösen Kölesden folytatott sikerrel. Több szakmunkát írt 1823-tól 1841-ig, leginkább a juhászat köréből. Érdemeiért a Georgicon tiszteletbeli tagja lett, több vármegye táblabírájává választotta meg, a moszkvai gazdasági egyesület tiszteletbeli tagjává. Az Orsz. Magyar Gazd. Egyesületnek alapító és egyik leglelkesebb választmányi tagja volt. (Életr. Galgóczy OMGE. emlékk. IV. 8—11. lap.)

Horhy Mihály (1780—1856) nyitramegyei nemesi család sarja, aki 25 éves korában Zichy István gr. palotai és csicsói uradalmi kormányzásával bízott meg, majd 1816-ban Esterházy János gr. veszprémmegyei jószágát, 1827-től ezen család valamennyi jószágát igazgatta, midőn szervezőtehetségét a jakabszállási és csillagmajor! gazdaságok jövedelmező átszervezésével igazolta be, melyért Esterházy János gr. Szerecsen-pusztán részbirtokkal jutalmazta. 1843-ban Jakabszállást és Csillagmajort bérletbe vette át és itt németországi és angliai tapasztalatait hasznosította, Angliából cséplő-, aratógépeket hozott és ezzel szolgált például más uradalmaknak. Kiváló

növénytermelő és botanikus volt, 13 nyelven beszélt, tiszteleti tagja volt a bécsi, a bajor, a stájer gazdasági egyesületeknek, az Orsz. Magyar Gazd. Egyesület földm. és gépészeti szakosztályának elnöke volt, Komárom, Veszprém, Győr és Fejér megyék táblabírájává választották. (Életr. Galgóczy IV. 19—22. lap.)

Brüneck József (1793—1864). A Georgicon elvégzése után a gróf Károlyi család szolgálatába lépett és mint Károlyi István uradalmának jószágigazgatója nyugalmaztatott 1847-ben. Kiváló szervező tehetség volt, amit az OMGE.-nél is érvényesített, melynek alapításától buzgó tagja volt. Irodalmilag is működött, legkiválóbb munkája az úrbériség megszüntetésének szükségességéről „Robot és dézsma“ címen látott napvilágot. (Életr. Galgóczy IV. 23—24. lap.)

Benkő Dániel (1799—1883) Tótmegyeren Károlyi Lajos gr. uradalmában kezdte gazdatiszti pályáját Klauzál Imre mellett, ahol az uradalmi felügyelőségig emelkedett, közben a rohonci gazdasági intézetben is egy évig előadó volt, 1840-ben Esterházy Pál herceg lévai, majd bicsei és derecskői uradalmainak főfelügyelője lett, melyet 1854-ig viselt, midőn nyugalomba vonult, de ezután is Schönborn gróf, Károlyi István gr., végül Zselénszki Róbert gr. gazdasági tanácsosa volt. A lévai uradalomban 1845-ben rétöntözést létesített, javított ekéjével 1844-ben az OMGE. díját nyerte el, mely róla Benkő-ekének neveztetett, úttörő volt a tengerinek gépi erővel házi kezelésben való termelésében, melyet azelőtt robotos munkával, vagy felesben nem nagy jövedelemmel termeltettek az uradalmak, alkalmazta a tisztai százalékos jövedelmi részesedést, de csak a kezelőtiszteknél, szaktekintély volt a juhászatban és a jószágrendezésben. Irodalmilag is működött, Korizmiccsel és Moróczczal a „Mezei gazdaság könyve“ című hét kötetes munka növénytermelési és földművelési része az ő munkája, melyért a Magy. Tud. Akadémia 1859-ben levelező tagjává választotta. Az OMGE.-nek alapításától kezdve buzgó tagja, utóbb választmányi tagja, több bizottságának és szakosztályának elnöke. Emlékbeszédet a M. Tud. Akadémián Galgóczy Károly tartott felette. (Életr. Galgóczy IV. füz., 119—128. lap.)

Fabricius László (1797—1869) ősi evangélikus lelkészi család sarja, már mint a keszthelyi „Georgicon“ hallgatója kitűnt képességeivel, az 1817-ben rendezett georgiconi ünnepségeken az ünnepi ódát latin nyelven ő szavalta és „praeclarus“ eredménnyel végezván az intézetet, gróf Festetich György keszthelyi uradalmában nyert azonnal gazdatiszti alkalmazást, honnan 1824-ben Barlanghy László bars megyei füssi uradalmában kasznár, 1837-ben a tiszahelyesi uradalomban provisor, jószágfelügyelő lett. Egyike azoknak a gazdatiszti pioniroknak, akik az alföldi uradalmakat a kétnyomásos külterjes gazdálkodásról a belterjesebb gazdálkodásra vezették és ezzel a nyugati színvonalra törekvő gazdálkodás alapjait megvetették.

Érkövy Adolf (1818—1883) mint számvevő segéd tiszt 1838-ban kezdte gazdatiszti pályáját Károlyi István gróf uradalmában, majd a csongrádi tiszttartóságnál lett alkalmazva, utóbb Főtra került jószágigazgatósági titkárnak és 1844-ben grófi titkár lett, midőn Károlyi

Sándor gróf nevelése négy éven át reá bízván, ő tanította a fiatal gróft a gymnasialis és bölcsészeti tudományokra, amely tanítás kétségtelenül hozzájárult Károlyi Sándor gróf szociális felfogásának kialakulásához, amely nélkül talán a magyar szövetkezeti mozgalmak nem nyerhettek volna oly kiváló támaszt, mint aminővé Károlyi Sándor kifejlődött. 1848-ban Károlyi István gróf csongrádi és szentesi uradalmainak felügyelője, majd király daróci és pásztói birtokainak igazgatója lett 1857-ben nyugdíjba vonulásáig, midőn grófjától a rendes nyugdíjon kívül a hódmezővásárhelyi uradalmi igazgatói épületet kapta gazdatiszti működésének elismeréséül. Szerepet vitt az OMGE.-ben, melynek választmányi tagja volt és mint ilyen tartotta 1847-ben a Köztelek palota alapkötetételenél a díszbeszédet és Festetich György gróf, a Georgicon alapítója felett az emlékbeszédet. 1843-ban ő létesítette a Pestmegyei G. E.-et. Elnöke volt a Csongrádi Tiszaszabályozó Társaságnak. Nyugdíjaztatása után Clayton és Schuttleworth angol gépészekkel társulva Pesten gépraktárt létesített, 1865-ben a pesti egyetemen a nemzetgazdaságtan, pénzügytan és statisztikai államvizsgáló bizottság tagja lett. 1866-ban alapítványi uradalmi főtitkár, majd kincstári urad. igazgatóvá neveztetett ki, midőn a telepítés terén szerzett elévülhetetlen érdemeket, mely kérdésről az OMGE. által jutalmazott értékes tanulmányt is írt. 1868-ban Lónyay Menyhért meghívására Bécsben hat hétig ült osztálytanácsosi ranggal a delegáció közös pénzügyminiszteri székben. Két ízben volt abatonyai kerület orsz. képviselője. 1837-től kezdve foglalkozott a szakirodalommal is, több önálló műve jelent meg, szerkesztette a Falusi Gazdát és a Magyar Gazdát. Irodalmi működéséért a M. Tud. Akadémia 1864-ben levelező tagjává, mezőgazdasági és közgazdasági munkásságáért pedig a Royal Agricultural Society of England tiszteletbeli tagjává választotta. (Életr. Galgóczy IV. 129—145. 1.)

Irinyi János (1787—1856) a székelyhídi, utóbb a nagylétai uradalom jószágigazgatója korának jeles gazdatiszti közé tartozott, telve igénytelenséggel és egyszerűséggel. A kezelésére bízott és előbb elhanyagolt uradalmakat iparosítással virágoztatta fel. A szemtermelés háttérbe szorításával — abban az időben — a takarmány- és kapásnövényeket szorgalmazta, alkalmazván a gépi erőt. A burgonyát nemesítéssel javította, magról nevelvén új egyedeket. A létai uradalmat jövedelmezőség szempontjából is mintagazdasággá fejlesztette. Az állattenyésztésben és állattartásban az istállózás híve volt és a legeltetést takarmányok nagyobb mérvű termesztésével pótolta. (Életr. Galgóczy V. 41—48. 1.)

Magyar Imre (1791—1870) Festetich György gróf csáktornyai uradalmának intézője volt előbb, 1819-től Malonyay János báró bars megyei nagymányai, 1825-től a báró Orczy-család jankováci uradalmának volt jószágfelügyelője 1847-ig. Leginkább a juhászat fejlesztésében vált ki, de a szarvasmarhatenyésztés is kedvelt gazdasági ága közé tartozott. E szakmában működött az OMGE. keretein belül is, részt vévén az 1840-es években rendezett kiállításokon és versenyeken, a szakosztályi vitákban. Az OMGE választmányi tagja

volt és a szabadságharc utáni időben az egyesületet újjá szervező bizottságnak is. 1838-ban apósával Geréby Pállal együtt kir. adományba kapta a 2000 kat. holdas ötömösi pusztát, melyről előnevét is írta és ahol utóbb egyedül gazdálkodott. (Életr. Galgóczy V. 81—86.)

Asbóth János (1768—1823) A. Gottfrid ev. lelkész fia, a keszthelyi Georgikonban a gazdaszat tanára, utóbb ez intézet igazgatója és a gróf Festetich-uradalom jószágigazgatója, végül a bácsmegyei koronauradalmak jószágigazgatója volt. A gazdaszat valamennyi ágában kora egyik legkiválóbb férfia. Testvére, Kristóf a bukovinai radauci cs. k. ménesbirtok szervezője és az ottani kiváló ménes megteremtője.

Id. Darányi Ignác (1811—1877) a keszthelyi Georgikonban a gazdasági, a debreceni főiskolában a jogi alapokat megszerezvén, mint az OMGE. titoknoká magát tovább képezvén, özv. Teleki József né grófnő összes uradalmi jószágigazgatójává neveztetett ki 33 éves korában, amely tisztséget őt jellemző szakértelemmel, buzgósággal, ügyszeretettel töltött be. A gyakorlati gazdálkodással nagy szeretettel foglalkozott, a Magyar Gazdá-ban több állattenyésztési és gyümölcsészeti cikke is jelent meg, mégis inkább az üzemvezetés volt erősebb oldala, továbbá a gazdasági jog. Az uradalomhoz tartozó birtokok kezelője maradt a grófnő halála után is, midőn az örökösök megosztottak és a nagy távolságban fekvő birtokok igazgatása nem csekély feladatot róttak rája. 1848-ban földm. kormánybiztossá neveztetett ki. A szabadságharc után előszeretettel foglalkozott az ármentesítési ügyekkel és a gondjaira bízott uradalmak értékét ennek végrehajtásával növelte. A közéletben, Buda város közgyűlésén, Pest vármegye gyűlésein is kivette részét. Érdemeiért 1877-ben „pusztaszentgyörgyi és tetétleni“ előnévvel magyar nemességet kapott. Gyermekai közül Ignác földművelésügyi miniszter lett, a magyar gazdatiszti törvény megalkotója, Béla urad. jószágigazgató, Gyula ügyvéd, az OMGE ügyésze. (Életr. Galgóczy V. 112—120. 1.)

Szendrey Ignác előbb a Festetich grófi uradalom gazdatisztje utóbb a gróf Károlyi-család inspektora, jószágfelügyelője az erdődválaji uradalomban. Kiváló szervező tehetség volt és ezen képessége folytán került utóbb Károlyi Lajos gróf nagymágócsi uradalmába élére, ahol nagykiterjedésű legelőket vont eke alá, majorokat létesített, melyek közül Árpádalmán a Szendrey-major ma is őrzi emlékét. Nyugalomba vonulása után tevékeny tagja volt az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek, 1860-ban a tótmegyeri ekeverseny rendezőbizottságának tagja, 1862-ben mint az OMGE. kiküldöttje vett részt a londoni világiállításon. Irodalmilag is működött. Az ő leánya Júlia volt az, aki hallhatatlan költőnkét, Petőfi Sándort 1846-tól legszebb lírai költeményei megírására ihlette és aki Petőfi utolsó éveit bearanyozta. A magyar gazdatiszti kar méltán lehet büszke arra, hogy a legnagyobb magyar lyrikust gazdatiszti sarj segítette a hallhatatlanság felé való törekvésében.

Bod Károly (1814—1885) ref. lelkészi család sarja, a gróf Festetich, majd a báró Kemény és a gróf Bethlen-családok erdélyi uradalmának

gazdatisztje, aki a természettudományokat oly alaposan művelte, hogy a búza és árpa gyökerein élőködő „Schizonevra cerealium“-ot felfedezte, amelyet *Szaniszló* Albert dr. ismertetett részletesen.

A gazdatiszti karnak nemcsak a felsorolt kiválóságai, de általában az egész gazdatiszti kar eredményesen közreműködött abban, hogy hazai mezőgazdaságunk a XIX. sz. első felében oly hatalmasan fellendült. így a vacsi uradalom Pest megyében, mely 1836-ban 18.000 m. holdat tett ki és ebből 10.425 in. hold szántó, 3168 m. hold erdő volt, a többi rét és legelő, m. holdankint 13 krajcárért, összesen 400 forintért volt a kecskeméti gazdáknak bérbeadva, házi-kezelésbe kerülvén, az azon alkalmazott gazdatisztok *Jób* jószág-felügyelővel az élen, az uradalom jövedelmezőségét hatalmasan megsokszorozták. Majorkerületekre osztották, fásították, a korábbi puszta legelőket — melyek annak is rossznak bizonyultak — termőterületté változtatták át, intenzív állattenyésztést folytattak és mintagazdaságot varázsoltak ott, ahol alig termett valami, ahol a jószág is inkább koplalt, mint legelt.

A *gazdatiszti szakképzettség* a XVIII. sz. végén és a XIX. század elején gyakorlati alapon épült fel. A gazdatiszti pályára készülők a középiskolai végzettség után gyakorlatukat működő gazdatisztok oldalán gazdaságokban, uradalmakban nyerték és csak kevesebben végezték a keszthelyi Georgicon-t, utóbb a magyaróvári gazdasági intézetet. E gyakorlati gazdatisztok önmiveléssel képezték magukat tovább, olvasgatván a külföldi szakirodalom termékeit és a hazai csekélyszámú szakmunkát. Gazdatiszti karunk szakképzettségét igazolja e század folyamán, hogy az ekkor megjelent mezőgazdasági szaklapok írói jórészt a gazdatiszti karból kerültek ki és közülök nem egy mint úttörő az irodalomtörténetben is megörökítette nevét, így kisszántói *Pethe* Ferenc (1762—1832) a keszthelyi Georgicon tiszttartója, utóbb herceg Esterházy tíz uradalmának és más uradalmak jószágigazgatója 1797-ben szerkesztette az első magyar mezőgazdasági folyóiratot „Vizsgálódó Magyar Gazda“ címen és írta, „Pallérozott mezei gazdaság“ című háromkötetes munkáját 1805—1814-ig, továbbá „A földművelés kémia gyökere“ címűt 1815-ben, az első magyar nyelven megjelent mezőgazdasági szakmunkákat. De nemcsak a szakképzettség terén, de az általános műveltség terén sem maradt el gazdatiszti karunk, amit legjobban igazol Pintér Jenő irodalomtörténeti munkájában leszögezett az a megállapítása, hogy ha az 1830-as években, tehát az ú. n. táblabíró korszakban nem lettek volna ügyvédek, orvosok, papok és *gazdatisztok* kúriái, a magyar irodalom bátran elsorvadhatott volna, mert nem lettek volna olvasói. Az írók kiadói előfizetési íveiket ezekbe a kúriákba irányították.

A gazdatiszti családok műveltségének folyománya, hogy ezek a családok a magyar közigazdaság, közélet, irodalom és művészet számos jelesét teremtették. Így *gazdatiszti családból származtak* Vas Gereben, *Vajda* János, *Rákosi* Jenő, *Vörösmarty* Mihály írók, *Wekerle* Sándor pénzügyminiszter, *Darányi* Ignác földm. miniszter, *Liszt* Ferenc világhírű zeneművész, *Péczy* Ignác jeles orvos, *Lumniczer*

Sándor orvos, egyetemi tanár, *Méhely* Lajos egyet. tanár, zoológus, *Irinyi* János a gyufa feltalálója, *Korizmic*s László az OMGE. alelnöke, *Morócz* István az OMGE. titkára, *Kodolányi* Antal kir. tan., szakíró, *Kovácsy* Béla mezőgazd. szakíró, *Cselkó* István a magyaróvári gazd. akadémia hírneves tanára, *Buday* Barna, az OMGE. igazgatója, volt orsz. képviselő, aranytollú publicista, felsőházi tag, enesei *Dorner* Béla m. kir. jószággaztó, kiváló sertésstenyésztési szakértő és szakíró stb.

A magyar gazdatiszti kar szoros kapcsolatba került a „legnagyobb magyar”-ral, *Széchenyi* István gróffal is, aki mint katona kezdte pályáját, utóbb örökség folytán nagy uradalmak szállván reája, otthagytta a katonaságot és átvette uradalmi vezetését. Mint katonai nevelésben részesült ifjú, a közpályán akkor használatos latin nyelvnek nem volt ura és eme hiánya megszüntetésében gazdatisztje, *Kantus* Ignác volt segítségére, akitől a latin nyelvet és a latin ékesszólást elsajátította. Mindjárt közpályája kezdetén tehát *Széchenyi* István gróf gazdatisztre támaszkodott. Ennek a *Xantus* Ignác gazdatisztnak volt fia *Xantus* János, aki a magyar utazók, ethnografusok és földrajz-tudósok egyik legkiválóbbja volt.

Széchenyi István gr. Nagycenk, Szentgyörgy, Pölöske uradalma-
kat 1831-ben szervezte teljesen át, belátván, hogy a régimódi gazdál-
kodás mellett nemcsak magának, de a köznek sincs meg a kívánatos
haszna. Tudatában annak, hogy csak jól felszerelt és megfelelő forgó-
tökével rendelkező gazdaság képes a kívánt eredményt felmutatni,
attól sem riadt vissza, hogy az örökölt birtokkal átvett terhek tisztá-
zása és forgótöke biztosítása érdekében az uradalom egyrészét eladja,
minek megtörténtével külföldről hozatta a legkiválóbb rendszerű
mezőgazdasági gépeket, tenyészállatokat. Különösen súlyt helyezett
cenki uradalma fejlesztésére, melyen a mezőgazdaság iparosítását
már akkor megvalósította. Az első vaskék és vetőgépek Magyar-
országon a cenki uradalomban állítottak munkába, a takarmány-
növények termesztését sehohsem karolták úgy fel, mint a cenki ura-
dalomban és a legbelterjesebb cukorrépatermelés ugyancsak ott folyt.
Az uradalom táblákra osztva, a négyes forgó elvei szerint került meg-
munkálás alá, a táblákat szederfák szegélyezték, melyek haszna az
ötvenes években, midőn *Hajnik* János volt ott a jószágigazgató, évi
100 métermázsa selyemgubó-termésben nyilatkozott.

A megfelelő eszközök rendelkezésre bocsátása mellett is azonban
a gazdálkodásban csak úgy lehet eredményt elérni, ha az uradalom
vezetése, a gazdálkodás irányítása szakavatott kezekbe kerül, ha
az uradalom tisztikara hivatása magaslatán áll. *Széchenyi* István gróf
jól tudta azt és ennek biztosítása érdekében tért át egy oly rend-
szerre, melyet előtte senkisémm alkalmazott, ez pedig veit, hogy
gazdatisztjeit a tiszta jövedelem bizonyos hányadában részesítette.
Gazdatiszti karunk ebben az időben is számos értékes egyént vallott
magáénak, kikben megvolt a törekvés, hogy az uradalom nagyobb
jövedelmet érjen el és hogy ezt elérni aránylag kevésnek sikerült,
sokszor nem a gazdatiszteken múlt. *Széchenyi* a *százalékos gazda-*

tisztí fizetési rendszerrel a legértelmesebb, legszorgalmasabb gazdatisztekre tett szert.

Széchenyi István titkára nemes *Tasner* Antal egy ösküi gazdasági számtartó fia volt. *Tasner* előbb *Andrássy* György gróf titkára volt, betöltvén egyszersmind 1831—1835. években az Országos Gazdasági Egyesület jegyzői tisztét. *Tasner* akkor volt Széchenyi titkára, midőn Széchenyi éppen pályája legmozgalmasabb részén állott és bizonyos, hogy Széchenyi nem egy eszméje részleteinek kidolgozásában *Tasner* a gazdatiszti szülei házból magával hozott egészséges felfogásával és észjárásával kivette a maga részét.¹

Széchenyinek készséges munkatársa volt egy másik gazdatiszt is, *Török* János, ki mint az Esterházy hercegi uradalom tisztviselője szegődött Széchenyi munkatársává és támogatta különösen Széchenyinek a mezőgazdaság fejlesztésére vonatkozó eszméi megvalósítását, amire mint az Országos Gazdasági Egyesület előadója, majd 1841-től titkára ebben a minőségében kiváló alkalmat nyílt.

Fentiekből kitűnik, hogy a magyar gazdatiszti kart több szál fűzi Széchenyi István grófhhoz úgy mezőgazdasági, mint közigazgatási vonatkozásban, de legkivált a magyar gazdatiszti kar megbecsülésében, mellyel egyrészt a gazdatisztek munkatársainak tekintette, elfogadván nem egy esetben nézeteiket, vagy tanításait, másrészt p3dig már ekkor bebizonyítván, hogy a magyar gazdatiszti karban nagy értékek rejlenek, csak fel kell tární ezeket az értékeket akár a bányákban a nemes ércet, vagy drágakövet.

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület létesítésében és az egyesület munkásságában a magyar gazdatiszti kar alaposan kivette részét. Az egyesület első tisztviselői — mint az előzőkből kitűnik — a gazdatiszti karból kerültek ki és számosan voltak, akik az egyesület alapítói közt foglaltak helyet, így többek közt *Csillag* János 25 forinttal, *Staud* Imre 100 forinttal, *Steiner* Károly 30 forinttal, *Virág* András 50 forinttal, valamennyi az Esterházy hercegi uradalom gazdatisztje, *Szendrey* Ignác, a gróf Károlyi uradalom gazdatisztje 40 forinttal stb. Az egyesület szaklapját, a Magyar Gazdát, utóbb a Gazdasági Lapokat *Török* János, a volt gazdatiszt, utóbb az egyesület titkára szerkesztette és e szaklapok írói gárdája csaknem száz százalékig a gazdatiszti kar tagjai sorából kerültek ki, akik gyakorlati tapasztalataikat közkinccsé tették. Az OMGE szakirodalmi pályadíjait, melyek a múlt század 40-es éveitől kezdve kitűzettek, a legtöbb esetben gazdatiszt nyerte el és a gazdatisztek az egyesület szakülésein is élénken vettek részt, egyszersmind a vidéken támogatták az egyesületnek fiók-egyesületek létesítésére irányuló törekvését.

Az Országos Gazdasági Egyesület értékelte is a gazdatiszti kart. Ennek egyik bizonyossága, hogy alapszabályszerű feladatai közé volt sorolva a *gazdatiszti pályára szándékozóknek vizsgálat alá vétele*, mely feladatot első ízben 1843-ban valósította meg, midőn egy külön kiküldött bizottság, melynek gazdatiszti tagjai is voltak, *Galgóczy*

¹ Nagy Iván: Magyarország családai. XI. köt., 70. 1.

Károlynak, a nagykőrösi gazdasági intézet és a pozsonyi jogakadémia növendékének a kiállott vizsgálatról bizonyítványt adott, ugyanígy 1845-ben *Szólósy* Gáspárnak, a keszthelyi Georgicon volt hallgatójának. Az OMGE-nek a gazdatiszti karral szemben való megértő magatartása legjobban kitűnik az egyesület 1845. évi február 8-i és november 8-i közgyűlési határozatából, midőn egy *általános gazdatiszti nyugdíj-intézet alakításának* módozata tárgyalatott, melynek folytán a gazdatiszti kar számos képviselőjének meghívásával értekezletek tartattak.¹⁾ A bekövetkezett politikai helyzet utóbb a kezdeményezést elaltatta. Ez a kérdés 1861-ben újból foglalkoztatta az OMGE-t, midőn *Galgóczy* Károly nyújtott be tervezetet egy országos gazdasági nyugdíj- és árva-gyámintezetről. Az egyesület a tervezet letárgyalására *Lónyay* Menyhért, *Lónyay* Gábor, *Benkő* Dániel, *Szendrey* Ignác és az indítványozóból álló bizottságot küldött ki, mely feladatának meg is felelt, de tovább az ügy nem fejlődött.²⁾

A gazdatisztek ügye jövőjük biztosítása tekintetében 1875-ben került ismét napirendre. *Barla-Szabó* József röpiratban foglalkozott a gazdatisztek nyugdíj kérdésével³⁾ és *Máday* Izidor egy nyugdíj-egyesület alapszabálytervezetét is kidolgozta,⁴⁾ az ügy ennél tovább azonban nem haladt.

Megjegyzendő, hogy egyes uradalmak gazdatisztjeik nyugdíj-ügyét már korábban is dicséretesen rendezték. *Fényes* Elek 1847-ben adta ki az *első magyar gazdatiszti címtárt*,⁵⁾ melyben a naptári rész után közli az uradalmakban és gazdaságokban alkalmazott gazdatisztek neveit és rendfokozatukat, végül felsorolja ama uradalmakat, melyekben a gazdatiszti nyugdíj házilag rendeztetett. Ezek az uradalmak a következők: Királyi család uradalmi, három egyház⁵⁾: uradalom, Károly főherceg bélyei uradalma, Batthyány Fülöp herceg és Batthyány Kázmér gr. uradalmi, Coburg hg., Dessewffy József gr., Grassalkovics hg., Károlyi György, István és Lajos gr., Keglevics József gr., Lippe hg., Pálffy hg. uradalma és a báttaszéki uradalom. Ezek az uradalmak vállalták a nyugdíjterhet, tudatában annak, hogy csak jövőjét biztosítva látó gazdatiszttól lehet várni valóban kifogástalan munkát. Torontál megyében a gazdatisztek 1846-ban létesítettek egy nyugdíjintézetet, mely azonban igen rövidéletű volt.

Fényes Elek említett címtárából megállapítható, hogy a XIX. század közepén a gazdatiszti rangfokozatok a következők voltak: központban jószágigazgató, jószágfelügyelő (inspektor), főszámvevő, kasznár vagy számvevő, pénztáros és írnök; a kerületekben vagy kisebb uradalomban tisztartó, számtartó vagy kasznár, ispán, ellenőr,

¹⁾ Galgóczy K.: Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület története. 76. lap.

²⁾ Galgóczy K.: Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület története. 132. lap.

³⁾ Barla-Szabó J.: A magyar mező- és erdőgazdasági tiszték helyzete. (8. r. 23. lap.) Budapest, 1875. Tetty és Társa ny.

⁴⁾ A munka szerző megnevezése nélkül a következő címen jelent meg: A magyar gazdatiszti nyugdíj- és segélyegyesület alapszabálytervezete.

⁵⁾ Fényes E.: Magyar gazdatiszti névtár 1848. szököévre. (8. r. 176 l.) Pest. 1847. Beimel I. ny. 30 kr.

írnok, gyakornok és a kisebb szakképzettséggel bíró magtárnok, bortárnok, pajtabíró. A Holics-i (Nyitra m.) uradalomban, mely a királyi családé volt, a központi főtiszt „Burggraf“ nevet viselt, aki egyszersmind juhászati és baromtenyésztési felügyelő volt, tehát az akkori gazdálkodás legfontosabb ágait intézte. Az uradalmak tisztartóságokra, kasznárságokra, ispánságokra voltak osztva, aszerint, hogy annak vezetőisztje milyen címet viselt, tisztartó, kasznár, ispán volt-e.

A nagyobb uradalmakban, ahol a gazdatiszt megbecsülésben részesült, egyes családok tagjai *nemzedékeken át töltötték be a gazdatiszti hivatást*. Így József nádor és utódai alocsúti és kisjenői uradalmában a *Szkalla-* és *Kralicz-csádók*, a magyaróvári főhercegi uradalomban a Mayer-család, a tótmegyeri Hunyady gr. uradalomban a *Matlaszkovszky*-család, a hercegprímási uradalomban a *Rédly* és *Vimmer*-család, a nyitrai püspöki uradalomban a *Boroczi*-család, a Hunyady gr. család dunántúli birtokán az *Adamecz*-család, a gr. Almássy uradalomban a *Márky* és *Szekér* családok és még számos más család. De voltak családok, amelyeknek tagjai — ha nem is ugyanabban az uradalomban — nemzedékeken át voltak gazdatisztek, mint az Otocska-, Jurenák- és Ruisz-családok, melyben a fiúk követték apjuk pályáját és ezekből lettek a legjobb gazdatisztek, mert hivatásuk, annak szeretete vérükbe ment át.

A jó földesúr és a jó gazdatiszt egymáshoz viszonyára legjellemzőbbek e korra nézve Jókai Mórnak „Az én kortársaim“ című feljegyzéseiben található következő sorok, melyek Petőfi Sándor öccsére, Petőfi Istvánra vonatkoznak, aki 1855-ben, mint 30 éves ifjú lett Geist Gáspár csákói (Békés m.) gazdaságában gazdatiszt és 1880-ban bekövetkezett haláláig teljesítette ott hivatását. Jókai halála alkalmával a következőket írta:

„Egy szerény, körében nevezetessé vált ember halt meg: Petőfi Sándor öccse. A névszótár annyit jegyez fel róla, hogy a forradalom alatt vitéz honvéd volt, hogy Sándor egy szép verset írt hozzá, amelyben megénekli, mint jó testvért. S ő maga is írt azután néhány csinos szép dalt, amik megjelentek. Aki azután meg akarja tudni, hogy ki volt valóban Petőfi István, az tekintse meg a csákói pusztát, ami az ő kezelése mellett vált egyikévé a legnagyobbszerű mintagazdaságoknak hazánkban. Már az ötvenes években annyira közkedveltségű volt a csákói uradalom tisztartója, hogy az ottani fényes összejövések alkalmával az előkelő társaságok küldöttségileg hívták meg őt magukhoz. Az uradalom későbbi birtokosa, Geist úr gyermekei valódi szeretettel ragaszkodtak hozzá, úgy, hogy mikor Szeniczey képviselő megházasodott, ifjú neje addig nem akart a nászútra kelni, míg Pista bácsi meg nem érkezik s ő búcsút nem vehet tőle: meg is érkezett a kicsiny, fűrge, szürke emberke az utolsó órára s azontúl, hogy megismerte Szeniczey, ő is megértette, hogy miért szereti azt az egész család oly nagyon. Petőfi István valódi tekintély volt a gazdasági téren, aki nem írt elméleti értekezéseket, de a gyakorlatban mutatta meg, hogy milyen jó gazda. Egy nagy, viruló területe az

országnak fogja megörökíteni az ő emlékét. Ez is fényes emlék! Egyszerű kézművesből önművelődés alapján küzdte fel magát azzá, ami lett. Művelt, minden európai nyelvet beszélő férfiú volt és a magyar irodalomnak buzgó pártolója.“

De nemcsak Jókai foglalkozott szeretettel a magyar gazdatiszti karral. Vas Gereben, Mikszáth Kálmán, Rákosi Jenő korrajzaikban, beszélyeikben a legnagyobb elismerés hangján szólnak a magyar gazdatisztekről.

A XIX. század közepén bekövetkezett reformok, az 1848-i nagy átalakulás, az ősiség eltörlése, az úrbér, a robot és dézsmá megszüntetése, továbbá a közteherviselés alkalmazása — minden egyszerre, minden átmenet nélkül — alapjaiban rendítette meg a földbirtokos-osztályt. A közép- és nagybirtokos, aki hagyományszerűleg jobbágyaival művelteté földjét és a dézsmára, mint rendes fedezeti forrásra számított, egyszerre munkáskéz és üzleti tőke nélkül maradt. Kapta ugyan a földtehermentesítési csekély kárpótlást, de ezzel szemben ránehezültek a súlyos közterhek, úgy hogy nem volt semmije, vagy alig valamije, amivel birtokát a viszonyok változásához képest felszerelje. A terménygazdálkodást a pénzgazdálkodás váltotta fel, a robotmunka helyébe a napszámunka lépett, a gazdaságok, uradalmak a szükséges üzemtőkét nélkülözték és emellett a belterjesebb gazdálkodás volt csak az egyedüli mód, amellyel a birtokos fenntarhatta magát.

El változott viszonyok a gazdatiszti karra is erős kihatással voltak. Az ősiség megszüntetésével a birtokelaprózódás nagyobb lépésekkel haladt előre, a gazdatiszti tevékenységnek mind kevesebb teret nyújtva, a súlyos terhek alatt roskadó nagybirtok nagyszámban került bérleti kezelésbe, ahol a gazdatiszti érvényesülés lehetősége csökkent, ahol pedig hivatása teljesítésére alkalom nyílt is, ott a gazdatisztnak az anyagi gondok okoztak nehézségeket. Ez időszakban is gazdatisztiaink hivatásuk magaslatán állottak és hűséges támaszai voltak földesuruknak. E kritikus időszak alatt és után a magyar gazdatiszti kar szaktudása — már csak a kényszer hatása alatt is — színvonalban egyre fokozódott.

A belterjes gazdálkodásra való áttérést gazdatisztiaink szakavatottan oldották meg és fejlesztették azt tovább. A XIX. század nyolcvanas éveiben már oly gazdatiszti karral rendelkezünk, amely a nyugati államok gazdatiszti színvonalát erősen megközelítette. Ebből a gazdatiszti karból fejlődtek ki utóbb azok, akik a magyar mezőgazdaságot a nyugati kultúrállamok színvonalára emelték. A növénytermelésben az ipari növények termesztését fejlesztették, a minőségi termelésre törekedtek, a műtrágya elterjedése az ő érdemük, a növénynemesítés gyakorlati része az ő kezükben összpontosult, állattenyésztésünk hatalmas fellendülése az ő munkásságuk eredménye és közülök kerültek ki azok, akik az üzemvezetésben példát szolgáltattak. Az ő munkásságuk példája hatott a kisbirtokos osztályra és ezzel emelték a parasztság gazdálkodásának színvonalát. A mezőgazdasági szakirodalom írói gárdája is javarészt az ő körükből került ki.

A magyar gazdatiszti intézmény és a magyar gazdatiszti kar működésének történet fejlődése nem lenne teljes, ha e gazdatiszti karból — bár ez tulajdonképpen e munka második főrészéhez tartozna — nem soroltatnának fel azok, akik a XIX. század végén és a XX. század elején a magyar mezőgazdasági kultúra fejlesztésének nagy munkájában elévülhetetlen érdemeket szereztek. Valamennyit felsorolni szinte lehetetlenség, de az utókor buzdítására szolgáljon ama, részint már elhunyt, részint még élő gazdatisztek felsorolása, akik a magyar gazdatiszti kar elismerését öregbítették.

Dorner Sándor (1834—1920) a tatai gróf Esterházy-uradalom főtisztje, mely uradalomban 50 esztendő telt el. A poland china-sértést először ő hozta be Amerikából, ő kezdte a burgonya besavanyítását, az amerikai aratógépek egyik első alkalmazója volt, fia Béla, az ismert és közkedvelt mezőgazdasági szakíró.

Sztankovich Ferenc (1834—1917) a tótmegyeri gróf Károlyi-uradalom főtisztje, mint a gazdatársadalmi mozgalmak buzgó tényezője, hosszabb ideig a Nyitrai Gazdasági Egyesület elnöke volt.

Mathiász János (1838—1921) jogi pályán kezdte és ekkor hajlott már a szőlőművelés felé, meghozta a világ összes szőlőfajtáit. Idősebb Andrassy Gyula gróf nyerte meg uradalma számára, ahol mint szőlészeti intéző folytatta munkásságát. Legelső hibridje Szőlőkéről való, Ezeréves Magyarország Emléke. 1896-ban a Kecskemét melletti Katona-telepen kezdte a szőlőtelepítést. Hibridjei száma több száz. Szentpétervárott, Hamburgban, Bordeauxban, Parisban, Rómában, Bru-xellesben rendezett kiállításokon olyan elismerést nyert, amelyet kevesen az ő szakmájában. Fia, Ernő, a győri káptalan gazdatisztje és a Gazdatisztek Országos Egyesületének alelnöke.

Szilvay Lajos, a Radvánszky bárók zólyornradványi uradalmának gazdatisztje, 1874-ben végezte sikeresen búzával az első keresztezést.

Jurenák Gyula (1841—1925), a gróf Károlyi csongrádmegyei, utóbb osztály folytán a gróf Berchtold-uradalom jószágigazgatója, félszázadig szolgálta az uradalmat és erélyével, üzemi szervező-képességével virágzó alföldi uradalmat létesített és kiváló gazdatiszti-kart nevelt.

Lintner Sándor (1842—1923), a gróf Nádasdy-uradalom főtiszt-tartója, a gazdatársadalmi és gazdatiszti mozgalmak egyik előharcosa és mint ilyen a Fejérmegyei Gazdatiszti Kör elnöke volt.

Székács István (1843—1916) Széchenyi István gróf nagycenki uradalmában kezdte, majd Trauttmannsdorf gróf orosházai uradalmának jószágfelügyelője lett és sokat tett az Alföld mezőgazdasága színvonalának emelése érdekében, az Alföldön a cukorrépa meghonosítása az ő érdeme. Élénk részt vett az OMGE és a gazdatiszti egyesület életében. Érdemeiért udvari tanácsosi címet kapott.

Bezuk István, a gróf Csekonics-féle 43.000 kat. holdas zombolyai uradalom jószágigazgatója volt, aki ezt az uradalmat európai színvonalra emelte. A cséplőgép egyik első alkalmazója volt az Alföldön. Fia, István, a derekegyházi és az iregi uradalmak jószágkormányzója és gazdasági főtanácsos.

Sperker Ferenc az erdélyi katolikus státus jószágkormányzója volt, aki a magyar fajta szarvasmarhatenyésztés és annak belterjesebbé tétele érdekében szerzett elévülhetetlen érdemeket.

Békessy István, a gróf Semsey-féle javak jószágigazgatója főként az állattenyésztéssel foglalkozott és több idevágó kiváló szakmunkát írt.

Gluzek Gyula, mint a mezőhegyesi ménésbirtok jószágigazgatója, az 1880-as években ennek modern üzemét ő szervezte meg.

Deininger Imre (1845—1919) előbb esztergomi primási gazdatiszt, majd Keszthelyen és Magyaróvárott a növénytermelés tanára, végül a gödöllői koronauradalom jószágigazgatója. Érdemeiért udvari tanácsosi címet és több magas kitüntetést kapott.

Kherrtdl János (ivánkai), a lévai uradalom jószágfelügyelője és nemcsak a vidéken, de távolabb is elismert állattenyésztési szak tekintély volt.

Libits Adolf (1849—1923) József kir. herceg alcúti uradalmában kezdte pályafutását, hol alig 15 évi szolgálat után gyakorlati értékével, tudásával a kir. hercegi család bizalmát oly mértékben elnyerte, hogy Alcsúthon jószágigazgatóvá neveztetett ki, 1891-ben jószágigazgató, majd a 120.000 kat. hold kiterjedésű összes főhercegi javak jószágkormányzója lett. Érdemeiért az udvari tanácsosi címet és több magas kitüntetést nyert.

Grassl Hugó (fi 914), a királyi család ráckevei uradalmának főtisztje, a Gazdatisztek Országos Egyesületének alapításától fogva tagja és legagilisabb választmányi és szám vizsgálóbizottsági tagja volt.

Molnár Mihály, a gróf Karátsony-uradalom intézője, aki a rizstermelést olasz módszer szerint honosította meg nálunk.

Lejtényi György, a bábolnai m. kir. ménésbirtok jószágfelügyelője, egyik legjelesebb juhtenyésztő és gyapjúismereti szakértő.

Lubinszky Ernő, a gróf Károlyi-uradalom tisztje, a putyi tengeri kitenyésztője.

Rolf Kamii (fl913), a turai uradalom jószágigazgatója, akinek keze alatt nőtt fel az újabb gazdatiszti nemzedék számos kiváló tagja.

Otocska Ignác, a gróf Károlyi-család tótmegyeri és más uradalmainak jószágfelügyelője, híres juhász, aki nagy szervezőképességével e birtokok jövedelmezőségét fejlesztette, utóbb Sopronkövesden a Széchenyi grófoktól bérelt. Fállábú ember letére reggel öt órától lóháton járta a határt. Testvére Antal és fia, Béla, ugyancsak gazdatisztek voltak, utóbbi a somogyvári uradalom főtisztje.

Rovara Frigyes 1871-től a soproni cukorgyár gazdaságában, majd Breuner gróf zselizi gazdaságában intéző, 1894-től Esterházy Mihály gróf pozsonymegyei uradalmainak jószágigazgatója. A műtrágyázás első és legbuzgóbb terjesztője és e téren évtizedeken át kísérletezett. Legkiválóbb cukorrépatermelőnk, a répakártevők elleni küzdelmek előharcosa, mely tárgyról írt munkáját az OMGE 200 forint pályadíjjal jutalmazta. Okszerű tengerigöréjével a földművelésügyi miniszter 15 aranyas jutalmát nyerte el. Számos szakmunkát írt. (†1913.)

Darányi Béla (1850—1924) már 23 éves korában a 80.000 kat. holdas gróf Vagyázó-féle uradalom jószágigazgatója, majd az állami

ménésbirtokok és kincstári birtokok jószágigazgatója lett és mint ilyen közel 250.000 kat. holdnyi ingatlant igazgatott. Érdemei elismeréséül államtitkári címet és több magas kitüntetést kapott. A gazdatársadalmi mozgalmakban élénken vett részt, a Pestmegyei Gazdasági Egyesületnek alelnöke, az OMGE-nek választmányi tagja volt.

Seligmann Kelemen kapuvári béruradalom jószágigazgatója, majd a gróf Hunyady-, gróf Draskovich- és gróf Esterházy Pál-féle uradalmak igazgatója lett. Érdeme a Hanyságon végzett jelentékeny telkesítési munka, kiváló cukorrépatermelő és szarvasmarhatenyésztő volt.

Czeiner Nándor (1850—1928), mint a gróf Schönborn-Buchheim-uradalom gazdatisztje, fiatal korában imponáló szaktudással vett részt a beregmezei szőlő felújításában és nevét a róla nevezett Czeiner-féle zöldojtás örökítette meg. A gazdatársadalmi mozgalmakban élénken vett részt, az OMGE igazgatóválasztmányának tagja volt és a Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesületének alelnöke.

Ruisz Gyula (sz. 1857) gazdatiszti család sarja, kinek apja, Ferenc, uradalmi tisztartó volt. Pályáját Mezöhegyesen kezdte, mint gyakorok, majd intéző lett, 1896-tól a földművelésügyi minisztériumban állategészségügyi előadó, gazdasági felügyelő, 1900-tól a bábolnai m. kir. ménésbirtok jószágigazgatója, végül a kisbéri ménésbirtok jószágigazgatója. A párisi világkiállításon 1900-ban ő rendezte a magyar állami lótenyésztő intézetek csoportos kiállítását. Számos cikket írt és több önálló szakmunkája jelent meg.

Fehér Zoltán (1858—1926) a gróf Hunyadyak ürményi, Széchenyi Emil gróf, az Esterházy gróf felsőszelei uradalmában volt előbb gazdatiszt, végül Apponyi Sándor gróf lengyeli uradalmának jószágfelügyelője. Mint szakíró tűnt ki; a Köztelek, Gazdasági Lapok stb. számos szakcikkét közölték, ezenkívül a rétmívelésről és az olajos növények termeléséről önálló munkái jelentek meg. 1911-től 1918-ig szerkesztette a Gazdasági Lapokat. A Gazdatisztek Országos Egyesületének egyik legigilisebb választmányi és számvizsgálóbizottsági tagja volt.

Lavotta Béla (1858—1928) a királytelki uradalomban 50 éven át teljesített szolgálatot és vaserejét különösen a világháború után bekövetkezett összeomlásokkor mutatta meg, midőn élete veszélyeztetésével nagy értékeket mentett meg földesura részére.

Serfőző Géza (1861—1915) előbb az Erdődy grófok galgóci uradalmában gazdatiszt, majd a Pestvármegyei Gazdasági Egyesület titkára, majd utóbb igazgatója és mint ilyen, az agrárpolitika terén voltak sikerei, amidőn különösen a mezőgazdasági kamarai kérdésben fejtett ki tevékenységet, amelyben a vármegyei gazdasági egyesületeknek kamarai hatáskörben való megbízatását kívánta. Sikeresen szervezte vármegyéjében a gazdaköröket és az állatdíjazásokat. Több szakmunkája is megjelent.

Rohrer Ferenc (1844—1908) előbb bélyei kasznár, majd a magyaróvári, bélyei és tescheni főhercegi uradalmak jószágkormányzója, ezeknek az uradalmaknak újjászervezője, akinek nevéhez különösen az uradalmi tehenészet fejlesztése és a tejtermékek legelőnyösebb

értékesítése fűződik. Ő létesítette a pélmonostori és a tescheni vajközpontot.

Jatka Ferenc (1857—1917) uradalmi jószágfelügyelő, aki különösen a növénytermelés terén és itt is a burgonyatermelésben volt szaktekintély, mely utóbbiról értékes szakmunkát is írt. A hallei gazdasági egyetem növénytermelési tanszékére kapott meghívást, de ő inkább itthon értékesítette képességeit. Mezőgazdasági üzemi kérdésekben is elismert szaktekintély volt.

Nick Ede (1849—1930) koronauradalmi jószágigazgató, udvari tanácsos, az OMGE. igazgatóválasztmányának, a Magyar Gazdatisztek Országos Egyesülete választmányának tagja és a Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézetének alelnöke volt. A gazdatiszti mozgalmak egyik érdemes vezetőjeként öröközte meg nevét.

Serbdn János (1859—1922). A gróf Csekonicz-féle zombolyai uradalom gazdatiszteként kezdte pályafutását. Itt különösen az állattenyésztés és takarmányozás terén ért el eredményeket és legfőbb érdeme, hogy az ő eszméje volt a zöldtakarmányoknak egy speciális konzerválási eljárása, mely „zombolyázás“ néven lett közismertté és ezért nyerte a M. Tudományos Akadémia egyik gazdasági nagydíját. A dohány- és kendertermelésben szaktekintély volt, ő honosította meg az olasz kendert nálunk. 1896-ban a m. kir. földművelésügyi minisztériumba kapott meghívást, hol előbb mint gazdasági felügyelő, majd tejjgazdasági felügyelő, végül mint m. kir. gazdasági főfelügyelő működött és az állattenyésztési ügyeket vezette, később mint miniszteri tanácsos, a világháború alatt a hadsereg ellátását biztosító országos gazdasági bizottság tagja lett. Több mezőgazdasági szakmunkát írt, melyek közül a tejjgazdaságról szóló a gazdasági akadémiák tankönyvéül is szolgált. Élénk részt vett a gazdatársadalmi és gazdatiszti mozgalmakban, az OMGE.-nek évtizedeken át választmányi tagja, a Gazdatisztek Országos Egyesületének választmányi tagja, majd alelnöke volt. Érdemei elismerésül régi nemessége „vojjai“ előnévvel megerősítettet.

Csitáry Béla gazdatiszt, utóbb orsz. képviselő, az OMGE. igazgatóválasztmányának tagja, az agrárpolitika terén mozgott. Idős korában mint tart. tüzérfőhadnagy a világháborúban önként vett részt, ahol Szerbiában halt hősi halált. A Gazdatisztek Országos Egyesületének tiszteleti tagja volt.

Rubinek Gyula (1865—1922) az óvári akadémia elvégzése után Rudics báró bács megyei kunbajai uradalmában mint gazdatiszt kezdte pályáját, ahol gyakorlati gazdasági szaccikkeit által már feltűnt és 1890-ben a Borászati Lapok társszerkesztője, 1891-ben a Köztelek társszerkesztője, 1894-ben az OMGE ügyvezető-titkára, mint ilyen újjászervezte az egyesületet, az ő kezdeményezése a Szesztermelők Országos Egyesülete, a GEOSz, a Gazdák Biztosító Szövetkezete stb. 1901-ben az újaradi kerület országgyűlési képviselője, 1900—1903. főként vámpolitikai kérdésekkel foglalkozott sikeresen a gazdatársadalom érdekében, 1906-tól az OMGE igazgatója, 1919 augusztustól föld-

mívelésügyi, majd kereskedelemügyi miniszter. Számos önálló agrárpolitikai munkát írt és az egyes szaklapokban megjelent cikkei még számosabbak. A gazdatiszti kar időszaki kérdéseivel állandóan foglalkozott és azokat szeretettel karolta fel, a Gazdatisztek Országos Egyesületének hatalmas támasza volt és ezért az egyesület előbb alelnökévé, utóbb tiszteleti elnökévé választotta. Érdemeiért „zsitva-bessenyői“ előnévvel nemességet és számos magas kitüntetést kapott.

Soós Géza (1867—1930), az Esterházy hercegi uradalom jószágkormányzója, a gazdasági üzemek szervezője és a hatalmas hercegi uradalom kereskedelmi vezetésének lelke, aki egyszersmind jeles gyakorlati gazda és az OMGE igazgatóválasztmányának tagja volt.

Búsits Antal (1872—1930), a sőregi uradalom jószágigazgatója, elméleti és gyakorlati kiváló szakképzettségen alapuló tevékenységével szakirodalmi működésével és a növénytermelési kísérletezések beállításával a magyar mezőgazdasági haladást hatalmasan segítette elő és szervező tehetségével a jövedelmező mintagazdaság típusát létesítette. A közgazdasági egyetem növénytermelési tanszékének a gyakorlati kísérletezésben erős támasza volt. Értékes szakcikkei a Köztelekben és a Haladó Gazdában jelentek meg.

Fridrich Géza (1866—1920), az állami ménésbirtokok főigazgatója, miniszteri tanácsos, a gazdasági üzemi kérdések egyik szaktekintélye volt.

Székács Elemér (sz. 1870), a gróf Károlyi-uradalom mágocsi és tótmegyeri uradalmában kezdte, az 1836-ban történt birtokosztás után Berchtold Lipótné grófné árpádalmi uradalmának intézője, ahol a dohánynemesítést kezdte. 1900-ban ugyanezen uradalom sósdi (Temes megye) uradalmában főintéző, ahol 1906-ban a búzanesesítési munkálatait megindította, ezt erélyesebben folytatta 1908-tól, mint a Berchtold-uradalmak jószágigazgatója. Az általa tiszavidéki búzából kinemesített Székács-búzákat országos hírnévre tettek szert és egyik főérdeme, hogy a nemesített búzákat használatát népszerűsítette. A búzán kívül más növények nemesítését is folytatta, midőn 1917-ben a Vetőmagnemesítő és Értékesítő R.-T. megalakulván, ennek vezérigazgatója lett. Az OMGE-vel fiatal kora óta benső kapcsolatban van, előbb mint választmányi tag, utóbb 1918-tól pedig az OMGE alelnöke. A gazdatiszti kérdésekkel is behatóan foglalkozva, lett a Gazdatisztek Országos Egyesületének 1918-ban elnöke. Számos szakcikke jelent meg a szaklapokban és a búzanesesítésről önálló munkája is. Érdemeiért 1916-ban a vaskoronarendet, 1920-ban a m. kir. gazdasági főtanácsosi címet kapta. A német növénynemesítők egyesületének t. tagja 1912 óta. Az OMGE növénynemesítő bizottságának elnöke.

Blantz Jenő (sz. 1865), a szászbereki báró Kohner-féle uradalom jószágigazgatója, közel fél százada tölti be hivatását egy uradalmon belül. Ebben az alföldi jellegű uradalomban a különleges kultúra megteremtésében úttörő. A gőzeke alkalmazásának egyik elsője, az uradalom hírneves mangalicatenyészetének, montafoni tehenészetének, hazai fésűs juhászatának létesítője, a mezőgazdasági üzemi kérdések leg-

kiválóbb szakértője, aki tudását mint szakíró a Köztelek-ben is érvényesíti. Az OMGE igazgatóválasztmányának tagja.

Dezsényi Béla, a mezőhegyesi ménésbirtok gazdatisztjeként kezdte, honnan tizévi külsőszolgálat után a földművelésügyi minisztériumba került és 1904-ben jószágigazgató-titkár, 1905-ben az aradi jószágigazgatóságnál igazgatóhelyettes és a telepítési osztály vezetője, 1906-ban a gödöllői koronauradalom haraszi kerületének vezetője, 1920-ban az állami ménésbirtokok és koronauradalmak főigazgatója és a minisztérium e főosztályának vezetője, hol az állami birtokok termelésének és állattenyésztésének fejlesztése volt gondja, 1923-ban a M. Kir. Kertészeti Tanintézet igazgatója lett, hogy ennek akadémiai való fejlesztésének előmunkálatait elvégezze. 1930-ban vonult nyugalomba 40 évi állami szolgálat után. Az OMGE-ben jelentős szerepet tölt be, tagja az egyesület tanácsának és elnöke számvizsgálóbizottságának.

Baross László, a bánkúti kir. hercegi uradalom jószágigazgatója, aki a kir. hercegi családot 1887 óta szolgálja. Nemcsak mint gazdatiszt egyike a legjobboknak, de mint növénynemesítő is kiváló, ő teremtette meg a bánkúti búzákat és a bánkúti tengerit, melyek országos hírűek. Az OMGE igazgatóválasztmányának tagja és növény nemesítőbizottságának társelnöke. Érdemeiért a m. kir. gazd. főtanácsosi méltóságot kapta. Szakirodalmilag is működik.

Jeszenszky Pál szintén gazdatisztként kezdte pályáját, előbb a gróf Csekonics-féle, majd a turai uradalom gazdatisztje, 1890-ben került az OMGE kötelékeibe mint titkár, utóbb ügyvezető-titkár, mint ilyen fejlesztette az OMGE tenyészállatkiállítását és vásárját nagyra, 1897-ben a Gazdatisztok Országos Egyesülete ügyvezetője lett és — mint e munka II. fejezetéből kitűnik — két évtizeden át az egyesület és a magyar gazdatiszti mozgalmak lelke volt, utóbb az egyesület érdemeiért tiszteletbeli elnökévé választotta. 1914-ben a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete igazgatója, majd ügyvezető-alelnöke lett. Kiváló agrárpolitikai tevékenységet fejtett ki, számos szakelőadást tartott az OMGE ülésein és számos szacikket írt legnagyobb részben a Köztelek-ben, több önálló szakmunkája is megjelent. Működése elismerésül udvari tanácsosi címet és több kitüntetést kapott.

Förster Lajos előbb a bélyei főhercegi uradalom gazdatisztje, utóbb a kir. család ráckevei uradalmának főtisztje, majd az osztrák-magyar vasúti társaság bánági uradalmának főtisztje, végül pénzügyminiszteri tanácsos. Az OMGE igazgatóválasztmányának tagja, a Gazdatisztok Országos Egyesületének több évtizeden át választmányi és számvizsgálóbizottsági tagja.

Minarik János, a Hatvány bárók uradalmának jószágigazgatója, a számító gazda mintaképe, kiváló üzemi és gyakorlati érzékkel. A hatvani uradalom mintagazdasággá való fejlesztése, annak a külföld előtt is jó hírneve, jórészt az ő érdeme. Egyaránt elsőrangú szakember úgy a növénytermesztésben, mint az állattenyésztésben.

Baly Kálmán, a gróf Hunyady-uradalomnak hosszú időn át volt főtisztje, a gazdatiszti mozgalmak leglelkesebb bajnoka, aki a Magyar

Gazdatisztek Országos Egyesületének 50 év óta tagja, számos évtizeden át választmányi tagja, végül alelnöke. A dunántúli gazdatisztek szervezője és a Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kar egyik életre-keltője, majd annak elnöke. A gazdatiszti társadalom e nesztora a gazdatiszti mozgalmak egyik előharcosa és működése e munka második főrészében az illető helyeken kellően méltatva van.

Batta Sándor (sz. 1871.) m. kir. gazdasági főtanácsos, az állami ménésbirtokok főigazgatója, a mezőhegyesi ménésbirtok vezetését — ahol eddig mint kerületi intéző szolgált — 1920-ban vette át a forradalom, a kommunizmus és a román kifosztás után. Nagy szervező-képességgel és kiváló üzleti érzéssel hajtotta végre aránylag kis állami áldozattal a felszerelésétől kifosztott hatalmas ménésbirtok helyre-állítását, úgyhogy néhány év múlva ismét mint világszerte a maga nemében páratlanul álló mintagazdaság váltotta ki a bel- és külföldi látogatók csodálatát. Kítűnő szeme és érzéke van az állattenyésztés minden ágához, így ezek is irányítása mellett az utolsó évtizedben minőségben és termelőképességben egyaránt nagy fejlődést mutatnak. A mintagazdaság sokoldalú terhe ellenére Mezőhegyes még a mostani nehéz viszonyok között is az államnak szép jövedelmet hoz. 1928 óta az összes állami ménésbirtokok szakszerű vezetését végzi főigazgatói minőségben.

Schmidt Rezső, a kaposvári béruradalom jószágigazgatója, aki szervezőképességével és vas szorgalmával emelte átlagon felül nevezett béruradalmat.

Masáth Mihály (sz. 1857), a bajor kir. hercegi család sárvári uradalmának jószágigazgatója, m. kir. gazd. főtanácsos, aki félszázadot meghaladó idő óta tölti be ott hivatását és az uradalom mintagazdaság jellegét, amiért számos gazda keresi azt fel, neki köszönheti. Az OMGE igazgatóválasztmányának tagja, a Vas megyei Gazdasági Egyesület alelnöke.

Legány Ödön, a Hatvani Növénynemesítő R.-T. nagy teleki anyatelepének növénynemesítő igazgatója, bár nem gazdatisztként kezdte — előbb 1918-ig a magyaróvári növénytermelési állomás asszisztense volt —, utóbb azzá lett. Növény nemesi tő tevékenysége közismert, számos kiállításon nyert anyagával díjakat. A gazdatiszti mozgalmak szervezésének résztvevőjeként életre keltette a Hatvanvidéki Gazdatisztkört, melynek elnöke. Az OMGE növénynemesítő bizottságának társelnöke. Szakirodalmilag is tevékenyen működik.

Beszterczey Gábor m. kir. gazdasági főtanácsos, a nagyváradai székeskáptalan jószágigazgatója, a tiszántúli gazdatársadalmi mozgalmak élénk résztvevője, a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara alelnöke, a Bihar-Hajdúmegyei Cukorrépatermelők Szövetségének elnöke, aki a tiszántúli gazdatisztek egyik első elismert szaktekintélye.

Kovatsits Károly (1876—1929) hercegi gazdasági tanácsos három évtizeden át állott a herceg Esterházy-uradalom szolgálatában és legfőbb érdeme a Hanyaság jelentékeny részének telkesítése, a tőzegüzem megteremtése, az eszterházai növény nemesi tő üzem létesítése. Szakirodalmi téren is működött.

Pauliny Béla a csákvári gróf Esterházy-féle uradalomban kezdte pályáját és félszázados működés után mint jószágigazgató ment nyugalomba. Úgy az állattenyésztés, mint a növénytermelés terén kiváló szakember. Az OMGE tenyészállatvásár- és kiállításán évtizedeken át volt a bíráló-bizottság tagja. A csákvári nemesített búza az ő munkásságának eredménye és a csákvári gróf Esterházy-féle földművesiskola az ő kezdeményezésére létesült.

Váradi-Szabó János, a gróf Wenckheim-féle csorvási uradalom gazdatisztje, kiváló szervezőképesség volt a gazdaság minden ágában. Különösen a talajművelés és műtrágyázás apostola volt az Alföldön. A növénynemesítéssel már 1892-ben gyakorlatilag foglalkozott, kitenyésztette a csorvási búzát, tengerit és cukorrépat.

Fleischmann Rudolf előbb a Pejacsevich gróf rumai uradalmának intézője, ahol 1908-ban a rumai tengeri nemesítésével tűnt fel, amely tengerivel az OMGE. által 1914-ben rendezett országos kukorica-kiállításon nagydíjat nyert. 1916-tól a Növénynemesítő és Értékesítő R.-T. növénynemesítő anyatelepének vezetője Kompolton, ahol az egyes mezőgazdasági kultúrnövények nemesítői munkálatait végzi. A nemesített Fleischmann-tengeri, rozs, len, kender és sziki búza országszerte ismert és nemesített lenjei Hollandiában is feltűnést keltettek. A növénynemesítés köréből a Köztelekben és külföldi szaklapokban számos cikke jelent meg és e tárgyról az OMGE.-ben számos szakelőadást tartott.

Manninger Adolf, a herceg Montenuovo-uradalom jószágigazgatója. Meghonosította az uradalomban a roquefort-sajt készítését, melyből kivitelre is termeltek, a növénytermelési kísérletezés egyik lelkes harcosa, mely tárgyban szakirodalmilag is működik. A gazdasági társadalmi mozgalmakban élénken részt vesz, az OMGE. igazgatóválasztmányának tagja és növényterm. szakosztályának társelnöke,

Baranyovits Rezső (sz. 1882) előbb a gróf Wenckheim békési, kígyósi és Iébényi uradalmának gazdatisztje, majd jószágfelügyelője, utóbb a herceg Esterházy-uradalom főfelügyelője. A mezőgazdasági üzem, a tejtermelés, hizlalás és cukorrépatermelés kiváló szakértője. Élénken vesz részt a cukorrépatermelők szervezésére vonatkozó mozgalmakban.

Kemplner Ernő előbb a felsőiregi uradalom intézője, majd az egrri főkáptalan 20.000 kat. holdas tiszántúli uradalmának főtisztje, végül Éber Antal sőregi uradalmának jószágfelügyelője, aki különösen a növénytermelés és a növénytermelési kísérletek szakértője és fejlesztője.

Szabó Lajos előbb a tápiógyörgyei, majd a kisszállási uradalom főtisztje, utóbb a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara főtítkára, a növénytermelés kiváló szakembere, aki a hazai rizstermelés, az alföldi takarmánytermelés kérdésében elismert tekintély.

Salzer Rezső (1884—1930), a martonvásári Dréher-uradalom intézője volt, aki nevét és munkásságát azzal tette országszerte ismertté, hogy az ő vezetése alatt álló tehenészetben tűntek fel az első

nagytejelésű tehenek s így a világhírűvé lett. Augusztá 23. nevű tehén is. Kiváló szarvasmarhatenyésző és takarmányozási szakértő volt.

Bayer János, a gróf Hunyady-uradalom tisztartója, a dunántúli gazdatiszti mozgalmak szervezője, aki ezzel érdemelte ki kartársai elismerését és megbecsülését.

Holly Sándor, a herceg Festetich-féle berzencei uradalom jószágfelügyelője, az ottani szimmentáli tehenészetet és mangalicatenyészetet oly magas színvonalra emelte, hogy az OMGE országos tenyészállatkiállításain és vásárain ismételtén nagydíjat nyert, sőt egyiken két csoportdíjat is nyert (mangalica és telivér szimmentáli), ami eddig példátlan.

Hagyó-Kovács Gyula, a cisztercita-rend előszállási uradalmának jószágkormányzója elsőrendű kereskedelmi érzékkel vezeti az uradalmat, mely a mai igen rossz gazdasági viszonyok mellett is jövedelmező. Példásan rendezte az uradalom gazdatiszti nyugdíjintézményét, úgy-hogy ott 35 évi szolgálat után a gazdatiszt 450 pengő havi nyugdíjat élvez.

Gombkötő Sándor Döry Frigyes paradicsompusztai gazdaságának intézője, aki a legnagyobb tehenészeti és legkitűnőbb egyedi tejelési eredményeket érte el és az ő munkájának eredménye, hogy a gazdaság az OMGE tenyészállatkiállításain állandóan a legtöbb díjat viszi el.

II. Az országos egyesület megalakulásától napjainkig.

1880—1931.

Az a nagy átalakulás, melyen a magyar mezőgazdaság 1848 után a tagosítási törvény, az úrbériség megváltása és a közteherviselés behozatala folytán keresztül ment, az a haladás, amely a gazdasági viszonyokban az 1848-as évet megelőző patriarkális korhoz képest észlelhető volt, nem maradt hatás nélkül a gazdatiszti osztályra, annak anyagi helyzetére, valamint szakképzettségére sem.

A birtokosok igyekeztek a kor követelményeihez alkalmazkodni, belterjesebb gazdálkodásra tértek át, hogy ezzel is fokozzák a föld jövedelmezőségét. E szempontok mellett a gazdatisztek iránti igény is fokozódott, előtérbe lépett a magasabb műveltség, az elméleti előtanulmányok megkövetelése.

1880—1890. A gazdatisztek színvonalbeli haladása azonban nem járt együtt anyagi téren való helyzetjavulásukkal. Számos gazdaság, amelynek tulajdonosa forgótöke-hiány miatt a korrallal nem tudott lépést tartani, elbukott és gazdatiszti kenyértelenné vált, de a megrokkant, vagy kiöregedett gazdatisztek jövéje ugyancsak bizonytalan volt. Ez a helyzet indította a gazdatiszti osztály komolyabban gondolkodó tagjait arra, hogy saját kebelükben segélyegyletet és nyugdíjintézetet létesítsenek. Ez a néhány lelkes férfiú, *Krocsák G. Emil* az élén, 1879. év végén szélesebbkörű propagandát indított az akkor rendelkezésre álló szaklapokban, napilapokban a létesítendő egyesület érdekében, az ahhoz való csatlakozásra felhívások jelentek meg, vidéki gyűlések tartattak és a szépen előkészített mozgalom eredményeként 1880 február 10-re az Orsz. Magyar Gazd. Egyesület székházában, a Közteleken egybehívatott a magyar gazdatisztek és erdészek segély- és nyugdíj egyesületének alakuló közgyűlése..

Érdemes e helyen *Krocsák G. Emil*nek a *Gazdatisztek Lapja* 1899. évi 25. oldalán közzétett megemlékezését idézni, amelyben az egyesület megalakításáról szól:

„1879-ben, mikor arról beszéltem, hogy szeretném a magyar gazdatisztek és erdőtisztek segélyegyletét megalakítani, engem sokan furcsa embernek, vagy talán még másnak is mondtak. Voltak mások is, akik hasonló gondolatokkal foglalkoztak és a gazdatisztek érdekében fáradoztak. . . . Minthogy köztudomású dolog, hogy a

gazdatisztek az én felszólításomnak engedve, az alakuló közgyűlésre nagyszámban megjelentek és az egyesületnek alapját megvetették, csak azt kell még elmondanom, hogy mikép indultak meg a munkálatok, ennél azt akarom bizonyítani, hogy a gazdatisztek érdekeinek előmozdításához olyan emberek járultak hozzá, akik között magamat kivéve egy sem volt gazdatiszt, hanem volt egy miniszter, egy gróf, egy tud. akadémiai tag, két műegyetemi tanár,¹ később oda csatlakoztak országgyűlési képviselők, minden gazdasági szaklap és majdnem az összes napilapok szerkesztősegei és egy ügyvéd. Ezek az urak fáradoztak azon, hogy az egyesület létrejöjjön.

Két nevet kell felemlítenem; az egyik volt gróf *Lónyay* Menyhért, a másik a fia, gróf *Lónyay* Béla. Az utóbbinak köszönhettem, hogy bevezetett azokba a körökbe, amelyeknek támogatását az ügy érdekében szükségesnek tartottam. Ő hozta tudomására édesatyjának is, hogy miben fáradozunk s mivel érdeklődését megnyerte, öxelleniciája volt nekem legjobb tanácsadóm.

. . . Rendesen jelentést kellett neki az ügyek állásáról tenni és egy ilyen alkalommal azt kérdezte, kit akarunk elnöknek megválasztani? Erre az volt a válaszom, hogy még nem tudom, de a magam részéről méltányosnak tartom, hogy Béla grófot tiszteljük meg ezzel. Öxelleniciája azt felelte erre: „Fiam még fiatal arra, hogy gyűlésüket vezesse, egy kissé hirtelen természetű is és így jobb lesz, ha már meg akarják tisztelni, proponálja őt alelnöknek, úgy aztán begyakorolhatja magát. Hanem az elnökségre mást kell felkérni; legjobb lesz, ha barátaitól kérdezi, kit akarnak, akkor én majd beszélek az illetővel és bemutatom önt neki“. Kartársaim két mágnást is proponáltak, de egyik sem vállalkozott e tisztségre, mert attól tartottak, hogy ha nem sikerül a dolog, blamirozva lesznek. így állván a dolog, nagy zavarban voltunk, de öxelleniciája megvigasztalt, mondván: Nos, majd segíték én a bajotokon, elsözör én vezetem az alakuló gyűlést, aztán proponálok egy elnöknek való urat, később majd megmondom, ki lesz az. Pár nap múlva megmondta a leendő elnök nevét s hozzá tette: „most azon legyen, hogy a választás egyhangúlag történjék“. Ugy is történt és jól is történt, úgy ahogy van.“

A szervezőbizottság részéről *Galgóczy* Károly nyitotta meg az alakuló közgyűlést, vázolván az előkészítés munkáját és javaslatára az alakuló gyűlés elnökévé gróf *Lónyay* Menyhért, volt miniszterelnök, jegyzőjévé *Urszinyi* Pál ügyvéd választott. *Lónyay* Menyhért gróf tolmácsolva az OMGE üdvözetét, az alapszabály tervezetet ismertette, amely el is fogadtatott.

Az első alapszabály 30 paragrafusból állt. Az egyesület címe „A magyar korona területén foglalkozó gazdatisztek és erdészek segély- és nyugdíjgyesülete“-ben állapított meg. Az alapszabály úgy intézkedett, hogy ezen egyesület kebelében külön alappal bíró segélygyesület és ezen belül nyugdíjintézet létesíttessék. Célul tűzetett

¹ Gróf *Lónyay* Menyhért volt miniszterelnök, gróf *Lónyay* Béla, az előbbi fia, *Galgóczy* Károly Tud. Akad. tag, „Wagner László miügyet. tanár.

ki a magyar gazdatisztek és erdőtisztek érdekeinek képvisellete, erkölcsi és anyagi helyzetének előmozdítása, rendelkezésre álló segélyalapról, kamatjövödelmeiből szolgálatképtelen, vagyontalan, nyugdíjazásra igényvel nem bíró egyesületi tagok részére segély folyósítása, özvegyeknek és árváknak segély, illetve neveltetésői pótlék nyújtása. A másnap tartott folytatólagos gyűlésen választott az egyesület elnöksége és pedig egyhangú felkiáltással elnök lett *Bujanovics* Sándor gazd. tanácsos, orsz. képviselő, alelnök *Lónyay Béla* gróf földbirtokos, ezenkívül 10 központi és 25 vidéki tagból álló választmány választott, míg 10 központi és 25 vidéki hely a földbirtokosoknak tartatott fenn. A számvizsgálóbizottság tagjai lettek *Fehér* Miklós, *Greszler* Vilmos és *Fromm* Antal.

Az egyesület első választmánya a következőkből állott: A) központi (Budapesti) tagok: *Bossányi* László titoknok, *Galgóczy* Károly közg. író, *Morócz* István kir. tan. OMGE. titkár, *Veszter* Imre orsz. képvis., *Wagner* László műegyetemi tanár, *Karpelesz* Albert földi., *Kodoldnyi* Antal író, *Mannlicher* Róbert gazd. intéző, *Walther* Géza és *Nickl* Mihály. B) vidéki tagok: *Práff* Ferenc tiszttartó (Nógrád m.), *Rowland* Vilmos főerdész (Árva m.), *Mdnyay* Károly tiszttartó (Veszprém m.), *Krieger* Pál jg. igazgató (Fejér m.), *Lits* Sándor jg.-felügyelő (Tolna m.), *Barabás* János jg.-felügyelő (Abauz m.), *Kovácsy* Miklós tiszttartó (Szilágyság), *Jászay* Antal orsz. képvis. (Bereg), *Kaprinai* Gábor jg.-felügyelő (Pest m.), *Becsey* Hugó tiszttartó (Arad m.), *Boda* Imre urad. felügyelő (Fejér m.), *Fábián* Ferenc urad. felügyelő (Szabolcs m.), *Ddni* József urad. felügyelő (Heves m.), *Zsulyavszky* Endre tiszttartó (Zemplén m.), *Ziegler* Lajos tiszttartó (Zala m.), *Takács* Mihály tiszttartó (Pest m.), *Krocsák* G. Emil gazdatiszt (Bereg m.), *Székács* István jg.-igazgató (Békés m.), *Kurzweil* Henrik tiszttartó (Szabolcs m.), *Filó* Sándor felügyelő (Turóc m.), *Vajda* Ödön zirci apátsági jószágfelügyelő (Fejér m.), *Jankó* Mihály urad. jg.-igazg. (Komárom m.), *Zdeborszky* János intéző (Zólyom m.), *Lipovniczky* Gyula tiszttartó (Tiszatarján), *Dvelly* Rezső főszámvevő (Nagyláng) és *Faber* Béla tiszttartó.

Február 14-én tartotta első választmányi ülését az egyesület, amelyen *Urszinyi* Pál rendes jegyzőül, illetve titkáruul választott díjazás mellett. Elhatározta a választmány, hogy felhívást intéz a birtokosokhoz, testületekhez adományok nyújtása és alapítványok létesítése céljából, továbbá a gazdatisztekhez, a mennél nagyobb számban való csatlakozás érdekében. E felhívások szövegezésére *Galgóczy* Károly, *Wagner* László és *Krocsák* G. Emil tagokból álló bizottságot kérte fel. Az egyesület közleményeit a „Gazdasági Lapok“-ban, a „Földművelési Érdekeink“-ben és a „Wochenblatt für Land- und Forstwirtschaft“-ban határozta közölni, amely lapok készséggel adtak helyet az egyesület közleményeinek. A február 26-i választmányi ülésen már bejelentést nyert, hogy az alapszabályok jóváhagyattak. Ugyanez ülésen *Bossányi* László, *Bujanovics* Ede és *Karpelesz* Albert kezességüket ajánlották fel a beszerzendő szükséges hitelre, amelyből az egyesület folyó kiadásai nyertek kielégítést.

Az alakulás után *vidéki fiókegyesületek* szervezése is megindult és elsőnek február 19-én alakult meg az Abauj-Sárosmegyei gazdatiszti fiókegyesület, amelyet *Barabás* János abaujgolopi gazdatiszt kezdeményezésére Kassán február 19-én létesítettek, ezt követte március 20-án a Zemplén- és Ungmegyei, április 14-én pedig a Szabolcsi gazdatiszti fiókegyesület.

A május 31-i választmányi ülésen előterjesztett jelentés már 500 tagról számolt be és pedig Zemplén megyéből 112, Szabolcsból 76, Fejérből 55, Somogyból 35, Pestből 33, Hevesből 27, Békésből 23, Gömörből 20. A június 30-i ülésig már 784 tag csatlakozott az egyesülethez.

Az egyesület életrehívói előtt, amint az az alapszabályokból is kitűnik, nemcsak a gazdatiszti kar színvonalbeli emelésének és segélyezésének célja lebegett, hanem hogy az egyesület kebelében *nyugdíj egyesület* létesüljön, ezért *Galgóczy* Károly, a Tud. Akadémia tagja, *Leuin* dr., a Pesti Keresk. Akad. igazgatója és *Urszinyi* Pál ügyvéd tagokból álló bizottságot küldött ki, akik erre vonatkozó tervezetet dolgoztak ki. Ezek szerint úgy a segély-, mint a nyugdíj - egyesület kezelése egy biztosító társaságra lett volna bízandó. A tervezetet az egyesület választmánya elfogadta és a biztosító intézetek részére az egyesület pályázatot írt ki. A legkedvezőbb ajánlatot a Magyar Általános Biztosító Társaság tette, amely intézet az ügyet át is vette és a propagandát nagy apparátussal és költséggel meg is indította. Ezen intézettel kötött szerződés 1881 május 6-án megkötött, miután azt előzetesen az egyesület március 27-én tartott közgyűlése elfogadta. A szerződésnek volt egy pontja, amely szerint nevezett biztosító intézetre nézve az csak akkor lesz kötelező, ha legkésőbb 1881 december 31-ig a biztosítottak osztályának legalább 300 tagja lesz. Sajnos, a gazdatisztek részvétlensége miatt ez a feltétel nem teljesült úgy, hogy az egyesület az intézettel egyetértésben ezt a feltételt egy félévvel, vagyis 1882 július 1-ig meghosszabbította. A helyzet ez idő leteltével sem lett kedvezőbbé, mert a gazdatisztek közül mindössze öt egyesületi tag kívánta csak a biztosítást igénybe venni. A gazdatiszti karnak ez a közönye kilátástalanná tette az egyesület vezetőségének ez irányban való további kísérletezését és ezért az egyesület 1882 június 18-i közgyűlése határozatából a Magyar Általános Biztosító Társasággal kötött szerződését felbontotta. A gazdatiszti részvétlenség kifejezésre jutott abban is, hogy a közgyűlések határozatképtelenek voltak és csak az 1883-i volt az első, amely határozatképes volt, amit az elnök külön ki is emelt.

A gazdatiszti kar részvétlensége az egyesület vezetőségének kedvét az érdeklükben való további tevékenységtől nem vette el, sőt éppen ez a körülmény arra sarkalta, hogy még erélyesebben és szélesebb körben folytassa felvilágosító munkáját. E téren előljárt *Bujanovics* Sándor, az egyesület agilis elnöke, aki a Magyar Gazdák Társas Köré-ben 1882. év november 29-én előadást tartott „A magyar gazdatiszti osztályról, tekintettel a Magyar Korona Területén Foglalkozó Gazdatisztek és Erdészek Segély egyesületére“ címen.

1882-ben *Urszinyi* Pál ügyvéd, az egyesület titkára megvált állásától, midőn két évi működéséért az egyesület 828 forintot szavazott meg részére és helyébe *Krocsák* G. Emil választott, aki az egyesület alakításának legfőbb mozzatója volt és időközben Budapestre költözött.

Az Jóságos Magyar Gazdasági Egyesület a gazdatiszti karnak ezt az egyesületét a legmelegebben karolta fel és támogatta. Díjtalanul bocsátott rendelkezésére irodahelyiséget, viselte a fűtés és világítás költségeit és ülései lefolyásáról szóló jelentései, felhívásai részére, mert az egyesületnek még nem volt lapja, a Gazdasági Lapokat készséggel bocsátotta rendelkezésére. Az egyesület vezetésében pedig tanácsokkal szolgálta az egyesületet. Az 1883 április 15-i közgyűlés határozatából jelent meg *az egyesület első évkönyve* a következő címen: A Magyar Korona Területén Foglalkozó Gazdatisztek és Erdészek Segély- és Nyugdíj egyesületének Évkönyve 1883. évről. (8 r. 50. 1.) Budapest.

Az egyesület tagjainak a létszáma bár lassan, de egyre növekedett. 1884-ben 950 tagja volt az egyesületnek és az 1885. évi jelentés már 1298 tagról számol be. Vagyona ugyanakkor 16.344 forintot tett ki. Hogy a tagok számának emelkedését jobban biztosítsa, szó volt arról, hogy az 5 forintban megállapított tagdíj 3 forintra mérsékeltesse. Ez a javaslat azonban nem fogadtatott el, mert nem nyílt remény arra, hogy ez a 2 forintos különbség az egyesülethez való csatlakozásra buzdítsa a gazdatiszteket, viszont alkalmas lehetett volna arra, hogy az egyesület költségvetését egészen felborítsa. Céljának megfelelően megkezdte a segélynyújtást és 1884-ben 250 forint, 1885-ben 410 forint segélyt folyósított özvegyeknek és rokkantaknak. Ugyanez évi közgyűlés *Kodolányi* Antalt 25 éves írói működése alkalmából örökös választmányi taggá választotta. A *gazdatiszti részvétlenség* leküzdésére körlevelek kibocsátása határozottatott el, valamint a Gazdasági Lapokban buzdító cikkek közzététele. Már korábban kedvezményekkel is iparkodott az egyesület a tagok szolgálatára lenni, így a budai Rácfürdő és a keszthely-hévízi fürdő látogatására eszközölt ki kedvezményt, ezenkívül *Vass* Lipót gazdatiszt indítványára egy *fővárosi tápintézet létesítésére* előtanulmányokat végzett.

Az egyesület vezetősége az egyesület megerősítése és a tagok mennél nagyobb számban való toborzása érdekében azt a módot is alkalmazta, hogy nemcsak Budapesten, de kínálkozó alkalommal vidéken tartsa gyűlésezeit. Így az *egyesület 1888. évi közgyűlését* Nagykőrösön tartotta május 20-án *Bujanovics* Sándor elnöklete alatt. Ez a közgyűlés nevezetes azért, mert *ekkor vettetett el tulajdonképpen a gazdatiszti törvény magja*. *Kodolányi* Antal választmányi tag előadta ugyanis, hogy a szövetségre lépett gazdasági egyesületek nagygyűlésének egyik tárgyát a cselédtörvény módosítása képezvén, e tárgy előadója javasolta, hogy mert a gazdatiszteknek gazdájukhoz viszonyra szabályozva nincsen és jogai, valamint kötelességei sem e törvény keretében, sem azon kívül szabályozva nincsenek, holott

erre úgy a birtokosok, mint a gazdatisztek szempontjából szükség van, e törvény keretében külön fejezet alatt a szóban forgó jogviszony törvényileg szabályoztassék. *Kodolányi* Antal e javaslat ellen ott a gazdasági egyesületek nagygyűlésén felszólalt és e közgyűlésen indítványozta, hogy a közgyűlés fejezze ki tiltakozását, hogy a gazdatisztek ügye a cselédtörvény keretébe vonassék és javasolta, hogy az egyesület a gazdasági egyesületekkel egyetértésben *kérje fel a kormányt egy olyan törvényjavaslat készítésére, melyben a magánhivatalnokok és ezek között a gazdatisztek jogai is megállapíttassanak.* A közgyűlés *Kodolányi* javaslatát egyhangúlag elfogadta és megbízta a választmányt az ügy részletesebb megtárgyalására és a további lépések megtételére.

1890-ben a gazdatiszti kar törekvése látszólag egy lépéssel előbbre jutott. Ez évben tartatott ugyanis *Bécsben a Nemzetközi Gazdasági és Erdészeti Kongresszus*, amelynek egyik szakosztálya a gazdatiszti kérdésekkel foglalkozott. E szakosztály előadója *Günther* Antal, a munkácsi uradalom jószágigazgatója volt, aki előadásában a birtokos és gazdatiszt közötti jogviszony törvényes szabályozásának szükségét hangsúlyozta, amely kérdéssel a „Verein zur Vörderung der Interessen der Güterbeamten“, az Osztrák Gazdatisztek Egyesülete már 1884-ben is foglalkozott. *A nemzetközi kongresszus kimondotta, hogy szükséges,; miszerint ez a jogviszony törvényhozásilag szabályoztassék és ugyancsak szükséges a gazdatisztek agkori és rokkantsági biztosításának törvényhozás útján való szabályozása* és ezért felkérte az osztrák fent említett gazdasági egyesületet, valamint a magyar gazdatisztek egyesületét, hogy az ügyet magukévá téve annak megvalósítására törekedjenek.

1891. A Magyar Korona Területén Foglalkozó Gazdatisztek és Erdészek Segély- és Nyugdíj egyesülete elnöksége e megbízatásnak készséggel tett eleget és elhatározta, hogy a kérdést előbbre viendő, országos mozgalmat indít a gazdatiszti kívánságok érvényesülésének megvalósítása érdekében. 1891 január 29-én a „Köztelek“-en tartott választmányi ülésen elhatározta, hogy Budapesten május hó 6—8. napjain megtartja az *I. Orsz. Gazdatiszti Kongresszust*. A kongresszus előkészítő- és rendezőbizottságát kiküldötte, melynek tagjai lettek: *Bujanovics* Sándor orsz. képviselő, egyesületi elnök, az OMGE alelnöke elnöklete alatt *Máday* Izidor alelnök, *Baranyay* István, *Bálintffy* Pál, *Kodolányi* Antal, *Krocák* G. Emil és *Szávoz*d Alfons. A kiküldött rendezőbizottság a legnagyobb eréllyel fogott a kongresszus előkészítéséhez, hogy annak sikerét minden tekintetben biztosítsa. Az egyesület a vidéken előkészítő gyűléseket tartott, amelyeken a rendezőbizottságegy-egy tagja is részt vett. Ilyen gyűlések tartattak Gyomron, Módoson, Mágocson, Túrán, Békésgyulán, Temesvárott, Nagyszombatban, Nyitrán, Kolozsvárott, Baranyasellyén és Rimaszombatban. A legnagyobb agilitást *Krocák* G. Emil, az egyesület ügyvezetője fejtette ki, aki a felhívásokat, körleveleket szerkesztette, cikkeket helyezett el a Gazdasági Lapokban, Földművelési Érdeinkben és nem kevesebb agilitást fejtett ki az egyesület érdemes elnöke, *Bujanovics* Sándor, aki úgy szóval, mint tollal iparkodott megmozgatni

nemcsak a magyar gazdatiszti kart, hanem a földbirtokos osztály figyelmét is iparkodott felkelteni. A fent emiitett lapokon kívül a Magyar Föld, a Budapesti Hirlap, a Mezőgazdasági Szemle, a Nyitra-megyei Közlöny, a Zentai Hirlap, a Gömör-Kishont stb. lapok sűrűn hoztak legnagyobb részt gazdatisztek tollából a gazdatiszti kérdéssel foglalkozó cikkeket. A rendezőbizottság 7000 meghívót küldött szét, amelyből 3000 gazdatisztekhez, 4000 nagybirtokosokhoz és bérlők-höz irányítottatott.

A kongresszust Budapesten május 6—8-ára hirdették. Eredetileg a Köztelken tervezték tartani, de az érdeklődés olyan nagyfokú volt, hogy a kongresszus helyét a Vigadóba kellett áthelyezni, mert az ország minden részéből 850 gazdatiszt jelentette be megjelenését. A kongresszus előtti napon ismerkedési estély volt. A kongresszus tagjai elé *Krocsák G. Emil*, a kongresszus fáradhatatlan kezdeményezője és szervezője egy 157 oldalra terjedő előmunkálatot terjesztett a következő címmel: „Az 1891 május 6-án, 7-én és 8-án Budapesten tartandó Magyar Gazdatiszti Kongresszus előkészítése érdekében tett intézkedések, a lapokban megjelent közlemények, vidéki értekezletekről felvett jegyzőkönyvek és egyesek által tett indítványok sorozata. A rendezőbizottság megbízásából összeállította *Krocsák G. Emil*.” A kongresszust *Bujanovics Sándor*, az előkészítőbizottság elnöke nyitotta meg, aki üdvözölte *Bethlen András* gróf földművelésügyi minisztert, aki egyszersmind a kongresszus védnöki tisztét is vállalta, továbbá felhívta a gazdatisztek figyelmét arra, hogy a gazdatiszti kongresszusnak az ügy fontosságára való tekintettel méltó komolyságban, megfelelő higgadsággal és mérséklettel kell lefolyni, nehogy a gazdatiszti kar ellenszenvet keltsen túlzott követeléseivel. Be kell a kongresszusnak bizonyítania, hogy amidőn a gazdatiszti kar a kvalifikáció kérdésének megállapítását, a szolgálati viszony szabályozását, egy nyugdíjintézet felállítását sürgeti, nem egyoldalú osztályérdekeket mozdít elő, hanem biztosítani kívánván a gazdatisztek helyzetét, ezzel egyszersmind a földbirtokosok érdekét is szolgálja. A gazdatiszti kartól távol áll minden szélsőséges tendencia. Üdvözölte a Bécsi Gazdatisztek Egyesületének, a Magyaróvári Gazd. Akadémia, a kassai, kolozsmonostori és debreceni gazd. tanintézetek kiküldötteit.

Weninger Máttyás tihanyi urad. gazdatiszt ismertette a napirend első tárgyát „a gazdatisztek anyagi és erkölcsi érdekeinek biztosításá”-ról és a következő határozati javaslatot terjesztette elő:

„A kongresszus szükségesnek tartja oly törvény alkotását, mely a gazdatiszti állás elméleti és gyakorlati kvalifikációját megállapítván, a gazdatiszti és némely ezzel rokontermészetű hivatalos állás betöltését e kvalifikáció megszerzésétől teszi függővé.

Szükségesnek tartja továbbá a gazdatisztek és szolgálatadók közti szolgálati jogviszonyoknak törvényes szabályozását, mely szabályok külön szerződés nem létében mindkét félre nézve egyaránt kötelezők legyenek.

A kongresszus megbízza a magyar korona területén foglalkozó

gazdatisztek segélyegyesületét, hogy ily törvényes intézkedések létesítését a nagyméltóságú földművelésügyi m. kir. miniszternél szorgalmazza.“

Az előadói javaslatához hozzászóltak *Lőherer* Andor, *Lakner* László, *Csák* Sándor, *Kertész* József, *Szakács* Péter, *Pivonkay* Béla, *Vaskovics* Zoltán, *Rainprecht* Antal, *Fényes* Gusztáv, *Meskó* Pál, *Bálás* Árpád, *Máday* Izidor és *Bujanovics* Sándor elnök, aki összegezvén az elhangzottakat, határozatként kimondta, hogy *az előterjesztett határozati javaslat egyhangúlag elfogadtatott.*

Ezzel a kongresszus első napjának tárgysorozata kimerülvén, a kongresszus tagjai a Vigadó helyiségeiben társasbédre ültek össze, amelyen lelkesen ünnepelték azokat, akik a kongresszus sikere érdekében fáradoztak, délután pedig a Városligetben az OMGE által tartott lókiállítását tekintették meg.

A kongresszus második napján, május 7-én *Lakner* László indítványára a kongresszus úgy határozott, hogy a kongresszus tárgyalásai aznap, május 7-én délelőtt és délutáni tárgyalással befejeztesse. A napirend első tárgya a *gazdatiszti nyugdíjintézet létesítésének kérdése volt*, melyre bevezetésül *Bujanovics* Sándor elnök emlékeztette a kongresszust arra, hogy a kérdés nem új, mert az egyesület már akkor foglalkozott vele először, amidőn a segélyegyesület megalakult. Biztosítási alapot akartak létesíteni, de a gazdatisztek csekély érdeklődése megghiúsította.

Ekkor érkezett a kongresszusra *Bethlen* András gróf földművelésügyi miniszter, akit az egybegyűlt gazdatisztek lelkesedéssel és kitörő örömmel üdvözöltek és az üdvözlő szöveget szóban a kongresszus elnöke tolmácsolta.

Bethlen András gróf földművelésügyi miniszter az üdvözlésre válaszolva, többi közt a következőket mondta: „Mezőgazdaságunk mai átalakult stádiumában a gazdatiszti kar igen fontos tényezője a közgazdaságnak, sőt mi több, a mai kor színvonalán álló képzettségi fokkal bíró, kellő erkölcsi garanciát nyújtó, helyzetével megelégedett és élethivatását örömmel, odaadással folytató gazdatiszti kar nélkül hazánk mezőgazdasága nem lenne képes azon lépések megtevésére, arra a haladásra, melyeket egyfelől a külföldi verseny, másfelől hazánk fejlődése folytán az állam jogosan támasztott igényei a mezőgazdaságtól megkövetelhet. Amidőn önök azon fáradoznak, hogy a gazdatiszti kart fejlesszék, érdekeik érvényesülését biztosítsák, részemről erre irányuló törekvésüket teljes örömmel üdvözölöm. *Helyes felfogásról tanúskodik az, hogy egy gazdatiszti nyugdíjintézet létesítésén fáradoznak.* Ez is oly feladat, melyre az egyes gyöngé, de amelyet az egyesült tevékenység folytán önök képesek lesznek megoldani . . . részemről annak a reményemnek adok kifejezést, hogy e kongresszus fogja alapját letenni a fölvetett kérdések sikeres megoldásának.“

A kongresszus tagjai a miniszter kijelentéseit lelkesen megéljenztek, mire a miniszter *Bujanovics* Sándor elnök jobbján helyet foglalva hallgatta végig a kongresszus délelőtti tárgyalásait.

Havas Rezső előadó terjesztette be *javaslatát a gazdatiszti nyugdíjintézet felállításáról*, amelyben javasolta, hogy kellő tartalékalap hiányában az egyesület nem állíthatván fel önálló nyugdíjintézetet, kössön szerződést az egyesület a Magyar Általános Biztosító Társasággal rokkantsági és aggkori, nyugdíj biztosítására az 1881-ben kötött szerződés mintájára, amely akkor részvétlenség miatt felbontott,

E javaslattal szemben *Bossányi* Endre *másik javaslatot* terjesztett be, amely szerint miután nem remélhető, hogy a javasolt módon a gazdatisztek a biztosítást igénybe vegyék, *tétsenek meg az intézkedések arra nézve, hogy az önségély elvén alapuló nyugdíjintézet az egyesület kebelében megteremthető legyen.*

A két javaslat között hosszas vita indult meg és végül *Bossányi* Endre javaslata fogadtatott el nagy többséggel.

A délutáni folytatólagos tárgyaláson *Bálintffy* Pál tartott előadást *a gazdatiszti százalékos rendszerről* és javasolta, hogy a gazdatiszti egyesület bizassék meg egy helyes alapokra fektetett száztóli rendszer tervezetének kidolgozásával, amely kellő alakban hozassék nyilvánosságra és kérje fel a kongresszus a földművelésügyi minisztert, hogy az állami birtokokon a százalékos gazdatiszti fizetési rendszert életbe léptesse, hogy a nagybirtokoknak ezzel példát nyújtson. A javaslatot a kongresszus egyhangúlag elfogadta.

Kádár Kálmán volt a kongresszus utolsó előadója, aki a *gazdatiszti állásközvetítés szabályozása* érdekében javasolta, hogy az egyesület hasson oda, hogy a zsarolással járó magán elhelyezőirodák működése megszüntethessék és az egyesületben egy központi állásközvetítő szakosztály létesíthessék és indítson mozgalmat a gazdaközönség körében az egyesület állásközvetítő osztályának népszerűsítése érdekében.

Végül *Salamon* László javasolta, hogy az egyesület a *gazdatiszti gyermekek részébe létesítendő internátus szervezését* kezdeményezze, amely javaslat az egyesület elnökségéhez tétetett át.

Az I. Országos Gazdatiszti Kongresszus lefolyása az egyesületre nagy erkölcsi sikert jelentett és meghazudtolta a gazda tiszt kar törekvéseinek és céljainak jogosulatlan túlzásairól terjesztett és el is terjedt gyanúsításokat, imponált nemcsak tagjainak nagy számával, a kongresszuson résztvett és a nem gazdatiszti karhoz tartozó tagok kiválóságaival, de főleg és mindenekelőtt tanácskozásainak magas színvonalával, higgadtságával és a hozott határozatok megvalósítható mérsékelt voltával. E kongresszus határozatai jelölték ki az egyesület tevékenységének további irányát és ezzel az egyesület tevékenységének második szakaszába lépett.

1892—1894. Az 1891. évi I. Országos Gazdatiszti Kongresszus határozatának megfelelően az egyesület vezetősége a gazdatiszti nyugdíj egyesület létesítése érdekében megkezdte az előmunkálatokat. Bizottságot küldött ki a tervezet és alapszabályok elkészítésére, mely *Bogyó* Samu keresk. akad. tanár tervezete szerint el is készült. Szakértők véleménye hallgattatott meg, propaganda történt, melynek eredményeként előzetesen 250 gazdatiszt jelentkezett a létesítendő

intézet tagjául. A propagandában *Bujanovics* Sándor elnök jelentékenyen vette ki részét, aki „A magyar gazdatiszti osztályról” című röpiratban tájékoztatta a kérdésről a közvéleményt 1892-ben. 1893. év elején az egyesület a Közteleken volt irodahelyiségét a IX., Lónyay-utca 7. sz. házba helyezte át, ami nem volt szerencsés fordulat és utóbb négy év múlva az egyesület ismét visszatért a Köztelekre.

Az előkészítés után 1893 április 4-én tartotta meg a *Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézete alakuló közgyűlését*, mely az alapszabálytervezetet elfogadta és elnökévé egyhangúlag *Bujanovich* Sándort, alelnökévé *Máday* Izidort választotta meg. Az elfogadott alapszabályok 1893 jun. 8-án 517.921. V—10. belügym. sz. a. jóváhagyatván, az intézet 1894-ben kezdte meg működését.

Miután a gazdatiszti nyugdíjkérdés ily módon való ideiglenes megoldása elvégeztetett, e célra külön intézet létesített, az egyesület címét meg kellett változtatni és ezért az 1894 ápr. 15-én tartott közgyűlés az alapszabályokat módosította és az egyesület a „*Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesülete*” nevet vette fel, mint amelyre a gazdatisztek jogállása és erkölcsi színvonalának emelése körüli teendők hárultak elsősorban. Ugyané közgyűlés elfogadta *Kodolányi* Antal tisztb. vál. tag indítványát, hogy az egyesület 1896-ban a millenáris kiállítás idején orsz. gazdatiszti kongresszust tartson. Az egyesület elnöke *Bujanovics* Sándor, mint orsz. képviselő a gazdatiszti ügyek előbbre vitelére alkalmasnak találta a képviselőházban a *mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló törvényjavaslat tárgyalását*, midőn *Bethlen* András gróf földm. miniszter hozzájárulásával javasolta a képviselőházban, hogy a gazdatisztek és birtokosok jogviszonya e törvényjavaslat keretén belül külön fejezetben tárgyalassék. A képviselőház a javaslatot el is fogadta, annak törvényerőre való emelését azonban a főrendiház megghiúsította, amely a javaslat e szakaszát teljesen törölte. A nagybirtokosok magatartása tehát megghiúsította, hogy ez a kérdés rendezést nyerjen.

Az egyesület taglétszáma — dacára a szőnyegen lévő gazdatiszti kérdéseknek és az egyesület vezetősége iparkodásának, nemhogy növekedett volna, sőt csökkent, 1892-ben mindössze 862 tagot mutat fel az egyesületi nyilvántartás, akik közül 619 a hátralékos. Erre az időre esik az egyesületi iroda helyiségváltogatása. A Közteleken díjtalanul élvezett helyiséget odahagyva, máshová költözött.

1895. A főrendiház magatartása nem nyomhatta azonban háttérbe a gazdatisztek jogos kívánságát. Az OMGE ügyis mint a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetségének központja által 1895 május hó 19-én *Budapest*en tartott *III. Országos Gazdakongresszus behatóan foglalkozott a gazdatiszti kérdésekkel*. X nagyszabású kongresszus V. gazdasági érdekképviseleti szakosztálya — melynek elnöke *Bujanovics* Sándor, az OMGE alelnöke és a Magyar Gazdatiszteké Országos Egyesületének elnöke volt, jegyzője pedig *Rubinek Gyula*, az OMGE titkára — hatáskörébe és annak második bizottságába, a gazdatisztek helyzetét tárgyaló bizottság ügykörébe soroltatott ez a valóban fontos és szociális kérdés. Ez a bizottság ülését május hó 21-én délután

tartotta herényi *Gothard* Sándor elnöklete alatt, aki elnöki megnyitójában részletesen foglalkozott a gazdatiszti kérdéssel, utalt arra, hogy Magyarországon a gazdatiszti kezelést igénylő birtokok az összes birtokok 51%-át teszik ki, ami legjobban igazolja azt, hogy a gazdatiszti kar nemcsak a mezőgazdaságnak, de a közeletnek is egyik igen fontos tényezője. Meggyőződését fejezte ki, hogy az uralkodó mezőgazdasági válság leküzdésében az első és főfaktorok közé sorozandó a kor színvonalán álló, erkölcsi garanciákat nyújtó, helyzetével meglegedett, élethivatását örömmel és odaadással folytató gazdatiszt. Éppen ezért, *mint önálló és független földbirtokos nyíltan kimondotta, hogij Magyarország mezőgazdasági ügyének alig van sürgősebben rendezni való nyílt kérdése, mint a gazdatiszti ügy rendezése.* Rámutatott, hogy az 1891. évi gazdatiszti kongresszus határozatai közül teljesen megoldva egy sincs. Körvonalazta a kongresszus feladatát, amely semmi olyat nem kíván, ami a birtokosok érdekeit a gazdatiszti osztállyal szemben károsan érintené. A gazdatiszti kar és a kongresszus sem kér többet, mint amit a gazdatiszteknek kérni joguk van, amit a méltányosság is megkövetel és ami nélkül még tovább legfeljebb vegetálni lehet csak, de erőtől duzzadó munkásság közt megélni nem lehet.

Vimmer Imre előadó terjesztette elő ezután a gazdatiszti kérdéstről szóló *határozati javaslatát* a következőkben:

„Mondja ki a kongresszus, hogy:

1. A gazdatiszti kvalifikáció megállapítása tárgyában törvényhozási intézkedés szükséges, mely kiterjedjen a kvalifikált gazdatiszteknek biztosítandó előnyökre is olyképp, hogy minden közhatalósági felügyelet alá tartozó, úgynevezett *kötött birtokon*, amilyenek az egyházi testületek és személyek birtokai, továbbá a kincstári, közalapítványi, törvényhatósági, városi, községi és hitbizományi birtokok, amennyiben ilyen birtokokon gazdatiszt alkalmazásának helye és szükségessége fennforog, *csak kvalifikált gazdatisztek alkalmaztassanak.*

2. *A gazdatisztek és szolgálatadók közti jogviszony* törvényes szabályozása szükséges és e tekintetből a törvénybe oly intézkedések veendőek fel, melyek mindenképp a szolgálatból való elbocsátást, illetve felmondást a kölcsönösség alapján akként szabályozzák, hogy a gazdatiszt legalább egy évre felfogadottnak tekintendő s szolgálatából csak fél évi felmondással bocsátható el.

3. Egyebekben *utasítsa a törvényhozás a kormányt*, hogy körültekintő szaktanácskozások alapján, melyekben az Országos Magyar Gazdasági Egyesület a szolgálatadó, valamint a gazdatisztek érdekvépviseletének is hely adandó, *terjesszen elő törvényjavaslatot a gazdatisztek és családtagjainak a gazdatiszti aggkori vagy baleset folytán előálló munkaképtelensége esetében történendő ellátásáról*, illetőleg oly ily intézményekről, melyek a gazdatisztek és szolgálatadók közti jogviszony szabályozásával az önszegély és társulás elveinek célszerű alkalmazásával a fennebb jelzett ellátás méltányos igényeit hovatovább, annál megnyugtatóbban kielégíteni alkalmasak.“

A javaslat fölött megindult vitában elsősorban *Bujanovich* Sándor, a szakosztály elnöke szólalt fel, aki a gazdatiszti kar nevében mondott köszönetet *Gothard* Sándornak férfiasan őszinte megnyitó beszédéért, valamint *Vimmer* Imre előadónak, aki szintén lelkesedéssel karolta fel a gazdatisztek ügyét. A kongresszusi bizottság tagjai közül *Landesz* József, *Baranyai* István, *Bálintffy* Pál, *Galgóczy* Károly, *Kodolányi* Antal, *Simicska* Endre, *Rovara* Frigyes és *Szinek* Gábor vettek részt, mely után a bizottság stiláris módosításokkal az előadói javaslatot elfogadta.

Bujanovics S. a kongresszus után a gazdatisztek nyugdíjintézményét külön füzetben ismertette, hogy az ügyet ezzel is előbbre vigye.¹

Az egyesület — súlyát növelendő — ez év elején küldöttségileg kérte fel *József kir. hercegei az egyesület védnökségének* elfogadására, amit a kir. herceg a legnagyobb készséggel vállalt, meggyőződve az egyesület közhasznú, voltáról és szolid vezetéséről.

1896. Az egyesület ig.-választmányának határozatából az ezredéves országos kiállítás idején és pedig ugyanakkor, amikor az OMGE a IV. Orsz. Gazdakongresszusát tartotta, folytatta le az egyesület szeptember 24-én *A második országos gazdatiszti kongresszust*. Az előkészítő-bizottság nevében *Bujanovics* Sándor nyitotta meg a kongresszust, amely egyszersmind közfelkiálltással elnökévé választotta, míg alelnökök lettek: *Kodolányi* Antal és *Bálás* Árpád, a jegyzőkönyvet *Baranyay* István vezette. A megalakulás után küldöttség hívta meg a kongresszusra *Darányi* Ignác földmív. minisztert, a kongresszus védnökét, akit *Bujanovics* Sándor elnök üdvözölt és beszédében felhívta a miniszter figyelmét arra, hogy a mezőgazdaságra nehezedő súlyos bajok mellett a gazdatisztekre mily fontos hivatás vár, a szak-képzettség mennyire döntő fontosságú és ugyanakkor tanúi vagyunk annak, hogy a gazdasági intézetekből mind nagyobb számban kikerülő, elméletileg képzett egyének mellőzésével a gazdatiszti állások jórészt nem képesítéssel bírókkal töltenek be ott is, ahol az állam érdeke az okszerű gazdálkodást megköveteli. Természetes, hogy a gazdatisztek körében mind élénkebbé válik az óhajlás a gazdatiszti kvalifikációnak törvényes megállapítása és a gazdatiszti jogviszonyból származó kérdések törvényes szabályozása iránt. Végül annak a reménységnek adott kifejezést, hogy a gazdatiszti kérdések megoldását célzó méltányos és igazságos törekvéseket a miniszter támogatni fogja.

Darányi Ignác földmívelésügyi miniszter az üdvözlésre adott válaszában hangsúlyozta, hogy amidőn a kongresszus védnökségét készséggel elfogadta és amidőn azon mégis jelent, ezt tette azért, hogy a gazdatiszti osztály iránt érzett becsülésének és igazi rokonszenvének nyilvános kifejezést adjon. Megbízható, képzett és eredményeket felmutatni tudó gazdatiszti osztály létesítését csak úgy lehet várni, ha működésük megfelelő anyagi elismerést nyer, ha sorsukban és jogaikban biztosíthatnak. Elmúltak azok az idők és sohase térnek

¹ Bujanovics S.: A Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíj-intézetének ismertetése. (8. r.) Budapest, 1895.

többé vissza, midőn még a szellemi munkát nem becsülték meg. Különös örömmre fog szolgálni — monda —, ha a közérdek keretén belül és a közérdek követelményeinek megfelelőleg a gazdatiszti osztály és ezen egyesületnek érdekeit előmozdítani alkalmam lesz.

Práznovszky Ágoston tartotta meg ezután előadásába *gazdatiszti kvalifikáció* megállapításáról és a következő határozati Javaslatot terjesztette be:

„Mondja ki a kongresszus, hogy a gazdatiszti kvalifikáció törvényes megállapítását elodázhatatlanul szükségesnek tartja a következő elvek alapján:

1. Szakképzett gazdatisztnak csak az ismertetik el, aki gazdasági akadémiát, vagy más gazdasági tanintézetet kellő sikerrel végzett és erről bizonyítvánnyal bír. Külföldön nyert gazdasági tanintézeti bizonyítvány csak abban az esetben tekintetik egyenértékű kvalifikációnak, ha a képesítés bármely hazai felsőbb gazdasági tanintézetnél letett vizsga után az intézet igazgatósága által hitelesen igazoltatik.

2. A jelenlegi tényleges állapot tekintetbevételével kvalifikált gazdatiszteknek ismertetnek el mindazon előzetes elméleti képzettséggel nem bíró, de tényleg szolgálatban lévő gyakorlati gazdatisztek, akik legalább 10 évi kifogástalanul eltöltött szolgálati időt kimutatni képesek és gyakorlati gazdatiszti képességükről az illetékes gazdasági egyesület, vagy megyei gazdasági bizottságtól egy év leforgása alatt bizonyítványt nyernek. Egy év letelte után ez a műltra adott kedvezmény megszűnik és azontúl csakis az első pontban körülírt kvalifikáció érvényes.

3. Az állam a törvényhatóságok, a községek, az egyházi testületek és egyházi személyek birtokában lévő, továbbá a köz- és magánalapítványokhoz és hitbizományokhoz tartozó, valamint a közbirtokossági (1879: XXXI. t.-c. 17. és 21. §) birtokok kezelésére, úgyszintén a szakminisztériumok, vagy más minisztériumokban, törvényhatóságokban, községekben rendszeresített, vagy rendszeresítendő olyan hivatalos állásokra, amelyeknek betöltése gazdasági szakismeretet igényel, kizárólag az 1. pontban kvalifikált egyének alkalmazhatók.

4. A kongresszus megbízza a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesületét, hogy a fenti pontokban elfogadott határozatnak törvényhozási érvényesítését minden, a cél elérésére alkalmasnak látszó módon és eszközzel előmozdítani igyekezzék.“

A javaslatot a kongresszus nagy lelkesedéssel és egyhangúlag elfogadta.

Majd *Baranyay* István a *gazdatiszti jogviszony szabályozására* vonatkozó következő határozati javaslatot terjesztette elő:

„A kongresszus szükségesnek tartja, hogy a gazdatisztek alkalmazásából eredő jogi viszonyokat szolgálati szerződés nem létében törvény szabályozza, mely törvény intézkedjék: 1. a felmondási időről, 2. a szolgálati viszony időelőtti megszűnésének eseteiről és következményeiről, 3. az időleges szolgálatképtelenséggel járó kölcsönös kötelezettségekről, 4. a gazdatiszt és családjának munkaképtelenség idején való ellátásáról.“

A határozati javaslatához *Wich Artúr* dr. kereskedelmi tanácsos, az osztrák gazdatiszti egyesület kiküldöttje szólott, hangsúlyozván különösen az aggkori és rokkantsági, valamint az özvegyek és árvák ellátására vonatkozó biztosítás szükségességét. Részletesen ismertette az Ausztriában ez irányban folyó mozgalmat, valamint a németországi gazdatisztek által kivívott eredményt, amely abból az alapelvből indul ki, hogy az államnak minden munkása, legyen az fizikai munkás, vagy szellemi, úgy aggkorára, mint rokkantságára, valamint az özvegyeket és árvákat tekintve, biztosítva legyen. *Németországban az állami kötelező biztosítás a gazdaságban alkalmazott tiszteket és cselédeket illetőleg felerészben a munkaadó, felerészben a biztosítottat terheli.* Javasolta, hogy erre a szociális irányú törvényre a figyelem Magyarországon is rátereltesék, hogy így a gazdatisztek helyzete államilag legyen biztosítva.

A kongresszus élénk tetszéssel jutalmazta a felszólalót és *Bujanovics Sándor*, a kongresszus elnöke, egyhangú határozatként kimondta, hogy *Bar anyag* István javaslatát a kongresszus elfogadja, ahhoz csatolja *Wich* dr. felszólalásában kifejtetteket és felkéri a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesületét, hogy úgy a földművelésügyi kormányznál, mint minden rendelkezésére álló módon a határozatok megvalósítására törekedjék.

A millenáris esztendő a magyar gazdatiszti kar szempontjából fentvázolt gazdatiszti kongresszuson kívül azért is jelentős, mert *I. Ferenc József király* az 1896. évi országgyűlést megnyitó *királyi trónbeszédben kötelességévé tette a kormánynak, hogy a gazdatisztek szolgálati viszonyát szabályozó törvényjavaslatot készítsen és terjesszen az országgyűlés elé.* A gazdatiszti kar jogos kívánságának elismerése tehát az uralkodó ajkáról is elhangzott.

1897—1898. Másfél évtizedes fennállása alatt az egyesület a kitűzött célok közül alig tudott valamit megvalósítani. Az egyesület megalakulásakor gazdatiszt mindenki lehetett, tekintet nélkül arra, vajjon volt-e szaktudása, vagy nem, ez csak a földesúr belátásán múltott, a gazdatiszti különböző címet mindenki viselhetett. Volt mezőgazdasági főiskola, de annak oklevele éppen a minősítés kérdésének rendezetlensége folytán alig biztosított valami előnyt, sőt még a gazdatiszti kar társadalmi színvonalát is alig emelte, mert ezt ellensúlyozta a nagyszámú képzettség-nélküli „ispán“ maradi és parlagi jelleme. A jogviszony szabályozatlan volt, a gazdatiszti jövő pedig teljesen bizonytalan. E helyzeten akart a gazdatiszti kar felsőbb¹ rétege változtatni, midőn 1880-ban létesítette az egyesületet. *A kitűzött célok elérésének egy nagy akadálya volt azonban magának a gazdatiszti karnak részvéltensége, amely az egyesület történetében később is vörös fonalként húzódik végig.* Az egyesület elnöksége önzetlen munkásságot végzett, fáradságot, időt nem kímélve, de éppen a valódi gazdatisztek részéről nem tudta a kellő támogatást megkapni, a gazdatiszti öntudat hiánya miatt. 1897 május 2-án tartott közgyűlés sajnálattal vette tudomásul és adta meg a felhatalmazást, hogy a nagymértékben felszaporodott tagdíjhátralék (24.000 forint) a legerőteljesebben

behajtassék, behajthatatlanság esetén a nemfizetők töröltessenek. Felmerült az eszme, hogy a tagdíj 10 koronáról 4 koronára mérsékeltessek, abban a reményben, hogy így többen lesznek tagjaivá az egyesületnek, az indítvány azonban mint céltalan elvetetett, ehelyett *Baranyay* István javaslata lett határozattá, hogy amely tag egy új tagot szerez, annak tagdíj a felére fog arra az évre leszállíttatni.

A sikertelenség egy másik okát sokan abban vélték, hogy az egyesület nem kapcsolódott kellőleg az OMGE működésébe, nem vette igénybe az OMGE védelmét, bár enélkül is az OMGE, mint az egyetemes mezőgazdasági érdekek képviselője sokat tett a gazdatisztekért. E hiányt kiküszöbölendő, amidőn *Krocsák* G. Emil ügyvezető e tisztségéről lemondott, az egyesület elnöksége az 1897-i közgyűlés határozatából felkérte az OMGE-t, hogy a Közteleken az egyesületnek helyiséget engedjen át és járuljon hozzá, hogy az egyesület ügyvezetői tiszttét az OMGE egyik tisztségviselője vállalhassa, pénztárosa pedig az OMGE pénztárosa lehessen, sikerült az egyesületnek *Jeszenszky* Pált, az OMGE titkárát megnyernie, aki nagy lendülettel fogott hozzá az egyesület vérkeringésének felfrissítéséhez. Közbenjárására az OMGE egész tiszttikara az egyesület tagjai sorába lépett, akik közül *Buday* Barna, *Rubinek* Gyula, *Szilassy* Zoltán mint választmányi tagok, *Rubinek* pedig utóbb mint alelnök hathatósan támogatták a gazdatiszti ügyeket. Gazdatisztek Lapja címen pedig önálló érdekképviseleti lap indítását kezdeményezte. *Az OMGE 1897 májusi választmányi ülésén elhatározta, hogy a gazdatiszti egyesületnek a Közteleken helyiséget bocsát rendelkezésére, saját költségén vállalta a Gazdatisztek Lapja előállítását*, mely 1897 decemberétől *Jeszenszky* Pál szerkesztésében a Köztelek havi mellékleteként jelent meg és az egyesület tagjai külön is tagdíj fejében megkapták.¹ Az egyesület és a tagok közti kapcsolat így biztosítva lett. A Magyar Gazdák Lapjával való korábbi kapcsolat, mely eddig az egyesület félhivatalosa volt, megszűnt és a megindított új lap lett az egyesület hivatalos lapja.

1897-ben a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége megalakulván, annak tagjai sorába lépett az egyesület, amelynek azóta szakadatlanul tagja. A GEOSz végrehajtóbizottságába első évben *Máday* Izidor alelnök, *Fromm* Antal és *Jenisch* Adám választmányi tagok küldettek ki;

Az állásközvetítést az egyesület kezdettől fogva programjába vette, ezzel nemcsak a gazdatiszteknek, de a birtokosoknak is javára szolgált. Ennek dacára Budapesten néhány cselédközvetítő vállalkozó hirdette, hogy gazdatisztek, ispánokat közvetít. Rendes szakemberek természetesen ilyen állásközvetítőkhöz nem fordultak, csupán a béresgazdákból kisebb birtokokon úgynevezett botos-

¹ Gazdatisztek Lapja. A Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesületének és a Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézetének hivatalos közlönye. Szerkeszti: *Jeszenszky* Pál, az OMGE titkára, a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesületének és Nyugdíjintézetének ügyvezetője. Budapest. Köztelek melléklete. Előf. 2 ft. Tagok ingyen kapják. (1vr.)

ispánokká előléptetett egyének. A gazdatiszti kar tekintélyével nevezett állásközvetítők hirdetéseiben kínált „gazdatiszt” megnevezés össze nem férvén, az egyesület ez ellen a főváros tanácsánál tiltakozott, minek eredményeként az állásközvetítők a gazdatisztekre vonatkozó hirdetésektől eltiltattak.

1898-ban *Darányi* Ignác földművelésügyi miniszter 4000 forint segélyt utalványozott a nyugdíjintézet alapvagyonához és állami támogatással lehetővé tette, hogy *Jeszenszky* Pál ügyvezető a magyar-óvári gazdasági akadémián és a keszthelyi, kassai és debreceni gazdasági tanintézetekben a nyugdíjintézetről előadást tartson.¹

1899. Az 1899. év a magyar gazdatiszti kar szempontjából jelentős esztendő. Mintha a gazdatiszti öntudat is a korábbi évekhez képest határozottabban mutatkozott volna. A külföldi főurak kezén levő jelentős számú nagy birtoktesteken alkalmazott *idegen honos gazdatisztekkel* szemben jelentkezett bizonyos hangulat. Különösen rossz néven vették gazdatisztjeink, hogy míg az említettek az osztrák gazdatiszti egyesületnek buzgó tagjai, addig a magyar gazdatiszti egyesületet nem támogatják, holott magyar föld adja meg kenyерüket. E tényről a *Gazdatisztek Lapjában* több cikk jelent meg, melynek az lett az eredménye, hogy különösen *Rovara* Frigyes választmányi tag felhívására 60 osztrák állampolgárságú és Magyarországon működő gazdatiszt lépett az egyesület kötelékébe. Ez a körülmény azután az osztrák gazdatiszti egyesülettel való kapcsolatot is szorosabbra fűzte, az április 31-i közgyűlésen megjelent *Wagner* Ernő, az osztrák gazdatiszti egyesület ügyvezető titkára is.

Ez az év nevezetes különösen azért, mert a magyar gazdatiszti kar által csaknem két évtized óta szorgalmazott *gazdatiszti törvényjavaslat előkészítése komolyabb stádiumba jutott*. Az egyesület lapja, a *Gazdatisztek Lapja* sűrűn foglalkozott a kérdéssel, melyben számos cikk jelent meg gazdatisztek és különösen *Buday* Barna, az OMGE titkára tollából, a kérdést minden oldalról megvilágítva. Ezzel párhuzamosan az osztrák gazdatisztek is erősen mozgatták az ügyet, június 25-i rendkívüli közgyűlésükön tárgyalták azt, amelynek tárgyalására a magyar gazdatisztek részéről a Magyar Gazdatisztek Országos Egyesülete képviseletében *Bujanovics* Sándor elnök, *Jeszenszky* Pál ügyvezető és *Rovara* Frigyes választmányi tag vettek részt.

Az I. Országos Mezőgazdasági Kiállítással kapcsolatban Szegeden *Daányi* Ignác földművelésügyi miniszter díszelnöklete alatt és *Zselénszki* Róbert gróf, az OMGE alelnökének elnöklete mellett 1899 szeptember 4—5-én az OMGE által rendezett V. *Országos Gazdakongresszuson ugyancsak szerepelt a gazdatiszti kérdés*. *Bernát* István, a kongresszus titkára betérjesztvén jelentését az előző I—IV. Gazdakongresszusok határozatairól és eredményeiről, javaslatára a gazdakongresszus egyhangúlag kimondta, hogy megbízza a kongresszus

¹ *Weninger* Mályás választmányi tag „A gazdatiszt” című (8. r. 48 l.) munkáját jelentette meg 1898-ban, melyben a gazdatiszti hivatást vázolta és adott gyakorlati tanácsokat.

elnökségét, hogy az előző kongresszusok végre nem hajtott — és ezek között a gazdatiszti kérdés rendezésére vonatkozó — határozatok érdekében felterjesztéssel éljen.

Ugyanez év november 7-én az egyesület *küldöttsége* tisztelt *Darányi Ignác* dr. földművelésügyi miniszternél, mely küldöttség tagjai voltak *Bujanovics Sándor* elnök, *Bálintffy Pál* alelnök és *Jeszenszky Pál* ügyvezető titkár. A küldöttség arra kérte a minisztert, hogy a gazdatiszti kart jogos és méltányos kívánságai elérésében támogassa és a gazdatiszti jogviszonyt szabályozó törvényjavaslatot tárgyalás céljából mielőbb a képviselőház elé terjessze. *Darányi Ignác* földművelésügyi miniszter a gazdatiszti karral szemben való legnagyobb megértését és jóindulatát juttatta kifejezésre és közölte a küldöttség tagjaival, hogy a *törvényjavaslat elkészült* és mihelyt a képviselőházban az osztrák kiegyezési törvény letárgyaltatt, a javaslatot a törvényhozás elé terjeszti.

E biztató ígélet mellett a magyar gazdatiszti kar erős segédkezet nyert az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, illetve a Gazdasági Egyesületek Országos Egyesülete vezetőségében, amely a *gazdatiszti jogviszony szabályozásának kérdését a GEOSz december 11-i nagygyűlésének tárgysorozatába iktatta*. E gyűlésen *Dessewffy Aurél* gróf elnökölt és jelen volt *Bujanovics Sándor* OMGE alelnök, egyszersmind a gazdatisztek egyesületének elnöke.

Forster Géza OMGE igazgató vezette be a kérdést, aki hivatkozott arra, hogy a mezőgazdasági munkások és cselédek ügye törvényhozásilag már elintéztést nyert, de nem nyert még rendezést azok jogviszonya, akik a mezőgazdaság vitelében az értelmi osztályt képviselik, pedig Magyarországon a művelés alatti terület kétötöd része gazdatiszti kezelés alatt áll. A birtokosok a haladó koral a gazdatisztekkel szemben egyre nagyobb igényekkel lépnek fel. Ha tehát az igények a gazdatisztek iránt emelkednek, úgy azok létfeltételeinek biztosítása viszont oly kötelezettség, mely elől most már kitérni nem lehet, sőt nem szabad, mert csak biztosított exisztencia mellett számíthatnak a birtokosok arra, hogy oly gazdatiszti kar felett rendelkezessenek, akik nemcsak a követelményeknek megfelelnek, hanem hazánk mezőgazdaságát oly nívón fogják tartani, hogy a nagy világversenyben mezőgazdaságunk mindenkor helyt állhasson. Hivatkozott arra, hogy ez a kérdés országos gazdakongresszusokon és gazdatiszti kongresszuson, sőt a törvényhozás termében is többször tárgyaltatt, de megakadt és így legfőbb ideje, hogy a gazdatiszti osztály az őt megillető törvényes oltalomban részesüljön. Hangsúlyozta, hogy egyelőre nem gondol ideális állapot teremtésére, csupán arra, hogy a törvényes alap meglegyen a társadalmi téren való továbbfejlődésre. Végül következő *határozati javaslatot terjesztette be*:

„ Mondj a ki a nagygyűlés, hogy:

1- Kívánatosnak tartja a gazdatisztek minősítésének, jogviszonyának, nyugdíjkérdésének és nyilvántartásának mielőbbi törvény útján leendő rendezését.

2. E törvényben állapíttassék meg:

a) a gazdatiszti állás elméleti és gyakorlati kvalifikációja s határozassék meg, ki tarthat a gazdatiszti cím használatára és e törvényből kifolyó előnyökre igényt a törvény életbelépte után;

b) a szolgálatadók és gazdatisztek közötti jogviszony, a felmondás, elbocsátás, végkielégítés stb. szabályozása;

c) a nyugdíj kérdés oly módon, hogy a kölcsönösség elve alapján a gazdatiszt életjáradékot, vagy nyugdíjat nyerjen.

3. Egyházi, egyházkerületi, törvényhatósági, községi, vallásalapítványi, közalapítványi, alapítványi, állami és koronauradalmi és mindennemű közcélú szolgáló birtokok kezelésére jövőben csakis törvény által külön megállapított minősítéssel bíró gazdatisztek alkalmazandók, amennyiben a birtok nagysága azt megkívánja, a múltban szerzett jogok érintetlenül hagyásával.

4. Kimondandó, hogy Magyarországon gazdatiszt csak magyar honpolgár lehet. Külföldön nyert oklevél alapján működni óhajtó gazdatisztek oklevelei a Magyaróvári Gazdasági Akadémián nosztrifikálandók.

5. A minősített gazdatisztek nyilvántartása a Magyar Gazdatisztek Országos Egyesületére bízandó s kvalifikációs kérdésekben ez egyesület véleménye irányadó.“

A GEOSz nagygyűlése élé terjesztett e határozati javaslat teljes egészében felölelte azokat a kívánalmakat, amelyeket a magyar gazdatiszti kar két évtized óta sürgetett és hogy ezek a kívánalmak mennyire jogosak és méltányosak voltak, legjobban igazolja, hogy érdemleges kifogás azzal szemben nem emeltetett, dacára annak, hogy a GEOSz e nagygyűlésén számos nagybirtokos volt jelen. Sőt *Károlyi Sándor* gróf azt *javasolta*, hogy a javaslat 3. pontjában említett *kötött birtokoknál 500 kat. holdban állapíttassék meg az az alsó határ*, amelynél kisebb terjedelmű birtokokon okleveles gazdatisztet nem kell tartani. A nagygyűlés a javaslatot *Bujanovics Sándor* módosításával fogadta el, mely szerint annak második pontja c) bekezdése elhagyassék, viszont a b) pont kiegészítettessék azzal, hogy „véglegesítés“ szó után beszúrassék „valamint a munkaképtelenség esetén az ellátás iránti módozatok“.

A gazdatisztek szorosabb kapcsolata érdekében az egyesület elhatározta, hogy vidékenként a gazdatiszti kar tagjai közül *bizalmi férfiakat* kér föl, továbbá *vidéken több helyen gazdatiszti értekezletet tart*. Ebben támogatták az egyesületet a vármegyei gazdasági egyesületek, melyek közül a Tolnamegyei Gazdasági Egyesület saját kezdeményezéséből értekezletre hívta össze a megye gazdatisztjeit, megbeszélendő, mi az oka, hogy a gazdatisztek nem csatlakoznak kellő számban az országos egyesülethez, miként lehetne az érdeklődést fokozni, miként lenne a nyugdíjkérdés megoldandó, miként szerveztessenek vármegyénként a gazdatisztek. Ez értekezleten *Bálintffy Pál* alelnök és *Jeszenszky Pál* ügyvezető titkár is résztvettek. A megjelentek egyrésze a tömörülés nehézségéül róttá fel, hogy a birtokosok egyrésze nem szívesen látja az egyesület mozgalmát és tisztjeit tiltja a belépéstől.

E jelenség szórványosnak bizonyult. Az eredmény folytán elhatározta a választmány, hogy hasonló értekezlet rendezésére valamennyi vármegyei egyesületet felkéri, amire szükség is volt, mert ez év január elsején az egyesületi taglétszám 650-re apadt. Az állásnélküli gazdatisztek elhelyezése nagy gondot adott az egyesület vezetőségének, mert 350 állástkereső közül mindössze 100-at sikerült állásba juttatni. Ez évben segélyezésre adott az egyesület 1670 koronát, fennállása óta összesen 20.850 koronát. A nyugdíjintézet vagyona a földművelésügyi kormány által engedélyezett 8000 koronával 240.000 koronára szaporodott, de a tagok létszáma nem emelkedett.

Jatka Ferenc „A burgonya termelése“ című munkájából 250 példányt ajándékozott értékesítésre, *Weninger* Mátyás gazdatiszt egy munkája jövedelmének felét adta.

1900. A GEOSz nagygyűlése által elfogadott javaslat alapján a földművelésügyi miniszterhez intézett felterjesztés a gazdatiszti kar ügyét lényegesen előbbrevitte. *Bujanovics* Sándor, a Magyar Gazdatisztek Országos Egyesületének elnöke az egyesület 1900 január 17-i választmányi ülésén bejelentette, hogy *Darányi* Ignác földművelésügyi miniszter a gazdatisztek minősítéséről, jogviszonyáról és nyugdíjügyének szabályozásáról szóló törvényjavaslat-tervezetet tanulmányozásra bizalmasan átadta. E törvényjavaslat-tervezet február végén az érdekelteknek megküldetett és az egyesület igazgatóválasztmánya április 5-i ülésén tárgyalta azt, melyen kifejezést nyert, hogy a javaslat csak részben oldja meg azokat a kívánságokat, melyeket a gazdatisztek 1891-i I. és 1896-i II. országos kongresszusa, valamint az OMGE által rendezett 1895-i III. országos gazdakongresszus kifejtett. A választmány mégis örömet nyilvánította, hogy a gazdatisztek jogos és méltányos kívánságai egy lépéssel előbbre jutottak. A javaslat egyes pontjaira nézve kívánta, hogy az 1. §-ban a „főiskola“ szó helyett „gazdasági főiskola“ illesztessék, továbbá, hogy a gazdatiszti szerződés kötelezően írásba legyen foglalandó, a felmondási idő nem okleveles gazdatiszteknél három hó, okleveleseknél hat hó legyen és hogy bérlet esetén a városi és állami birtokokon okleveles gazdatiszt alkalmazása legyen kötelező.

Április 6-án *Darányi* Ignác földművelésügyi miniszter elnökletével *szakértekezlet* tartott a földművelésügyi minisztériumban, amelyen *Bujanovics* Sándor egyesületi elnök, *Kodolányi* Antal kir. tanácsos, választmányi tag, *Jeszenszky* Pál ügyvezető titkár, *Rovara* Frigyes uradalmi jószágigazgató Pozsony, *Kokass* József uradalmi felügyelő Kisjenő, *Rainprecht* Antal püspöki jószágigazgató Veszprém, *Rohrer* Ferenc főhercegi jószágigazgató Magyaróvár, *Székács* István uradalmi igazgató, Budapest, *Pintér* Mihály számtartó, Rátót, *Hahn* Miksa tisztartó Pusztavacs, *Deák* Ignác tisztartó Marosradnót, *Hadwiger* Albert tisztartó Küküllővár, *Lakner* László főszámvevő Léva, *Kherndl* György jószágigazgató Gyoma, *Hanny* Béla igazgató Esztergom, vettek részt.

Darányi Ignác földművelésügyi miniszter bevezetőjében hangsúlyozta, hogy az állami birtokokon alkalmazott gazdatiszteknek a

méltányosság szerint való kedvezőbb rangosztályba sorozását kezdeményezte, nyugdíjuk is rendezve van, úgy véli, hogy ez intézkedések a gazdatiszti osztály becsvágának fokozására alkalmasak, de egyzersmind követendő például is szolgálnak. *Bujanovics* Sándor az Országos Gazdatiszti Egyesület nevében mondott köszönetet a miniszternek, hogy figyelme erre a régi rendezetlen kérdésre kiterjed.

A törvényjavaslat-tervezetet *Bartóky* József földművelésügyi miniszteri osztálytanácsos ismertette. A tervezet két főfejezetből és 31 §-ból állott¹ és szabatosan körvonalozta a gazdatisztek minősítését és a nem szakképzetteket „gazdasági alkalmazottak” névvel jelölte, akiket a gazdatiszt cím használatától is eltiltott. A gazdatisztek kötelező alkalmazását azokra a kötött birtokokra rendelte el, amelyek után évente legalább 1000 forint földadót fizetnek és intézkedett, hogy a gazdatisztek és gazdasági alkalmazottak társadalmi úton létesített országos jellegű nyugdíjintézetét az állam évente 20.000 korona segéllyel támogassa. Az indokolás kiemelte, hogy a javaslat arra az álláspontra helyezkedik, hogy gazdatisztnak csak az tekintendő, akinek bizonyos minősítése van, mert a gazdasági és társadalmi hivatást teljesítő gazdatiszti osztály színvonalát csak akkor lehet a kívánt fokon tartani, ha a minősítés megállapítása révén a kellő képzettséggel és műveltséggel nem bírók kifejezetten kivonatnak abból a körből, ahová a foglalkozás hasonlósága folytán eddig magukat számították és ahol a szakismeretekkel bíró képzett gazdasznak jogosulatlan versenytársai voltak. A gazdatiszti nyugdíjra vonatkozólag mondja az indokolás, hogy bármily őszinte jóakarattal viseltetik a miniszter a magyar gazdatisztek iránt, nem valósíthatja meg a gazdatisztek ama kívánságát, hogy állami intézmény létesíttessék a *kötelező biztosítással, mert ez a gazdatisztekre és birtokosokra nagy anyagi terhet hárítana és az egyéni szabadságot erősen érintené.*

A javaslattal szemben a konzervatív álláspontot *Majthényi* László báró és *Prónay* Dezső báró nagybirtokosok képviselték és utóbbi hangoztatta, hogy nem helyes, hogy különbség tétessék a kvalifikált és nem kvalifikált gazdatisztek között, mert a kereskedőtől, gyárostól és ezek alkalmazottaitól sem kívánunk alaki minősítést és így a gazdatiszteknél is mellőzni kell azt. Ugyancsak nézete szerint a hitbizományt ki kell venni a javaslat ama rendelkezése alól, hogy 2000 koronánál több földadót fizető kötött birtokokon okleveles gazdatiszt alkalmaztassék, mire *Darányi földművelésügyi miniszter találóan jegyezte meg, hogy a hitbizományoknak köteleességeik is vannak és ezek közé tartozik a mezőgazdasági kultúra emelése is, így nem honorálhatja Prónay felszólalását.*

Az értekezleten jelen volt gazdatisztek, de különösen *Bujanovics* Sándor, *Lakner* László, *Rainprecht* Antal, *Kodolányi* Antal, *Rovara* Frigyes, *Rohrer* Ferenc meggyőző erővel iparkodtak a gazdatisztek méltányos és jogos érdekeit képviselni, míg *Vajda* Ödön zirci apát,

¹ Lásd a javaslatot szószerinti szövegben az indokolással együtt *Gazdatisztek Lapja* 1900. évi. 4 sz.

aki az ülésen meg nem jelenhetett, írásban nyújtotta he ama véleményét, hogy nemcsak a kötött birtokok, de mindama nagybirtokok okleveles gazdatiszt alkalmazására köteleztessenek, amelyek 2000 korona földadót fizetnek. *Darányi* Ignác földművelésügyi miniszter a legmelegebben méltatta a magyar gazdatiszti kar munkásságát, az okleveles gazdatisztek alkalmazásának szükségességét közgazdasági szempontból világította meg, majd az értekezleten elhangzotakat megfontolás tárgyává tenni ígérte.

Közben a gazdasági egyesületek is foglalkoztak a javaslattal. A Pozsonymegyei Gazdasági Egyesület júniusi választmányi ülésén *Rovara* Frigyes terjesztett elő határozati javaslatot, hogy az egyesület üdvözlje *Darányit*, elismerését és köszönetét nyilvánítva ama méltányos és üdvös gondoskodásért, mellyel a magyar gazdatiszti kar exisztenciáját és ezzel a magyar mezőgazdaság fejlesztését elérni célozza és adjon kifejezést ama hő óhajlásának, hogy úgy a képviselőház, mint a főrendiház ezt elfogadja; hívja fel a földművelésügyi minisztert, hogy a gazdatisztek összeírassanak, szólítsa fel az egyesület a megye gazdatisztjeit a Gazdatisztek Országos Egyesületébe való belépésre, végül amennyiben a javaslat törvényerőre nem emelkednék, rendezzen az egyesület Pozsonyban az ősz folyamán Nyugat-Magyarország részéről egy gazdatiszti nagygyűlést, melyen a gazdatiszti kar szervezkedjék és amelyen a nyugatmagyarországi gazdasági egyesületekkel és a Gazdatisztek Országos Egyesületével megvitatassanak a gazdatisztek jogviszonyára vonatkozó kérdések.

Október közepén a képviselőház két napi tárgyaláson foglalkozott a javaslattal. Az előadói tisztet *Bernáth* Béla töltötte be. Az általános vitánál *Rigó* Ferenc országgyűlési képviselő kifogásolta, hogy a gazdatiszt elnevezés nincs a magyar állampolgársághoz kötve. Sok külföldi nagybirtokos ideszakadt hohlenheimiakkal, cseh vadászokkal tölti be a jobb gazdatiszti állásokat. *Roszival* István a legnagyobb elismeréssel szólt a gazdatisztek önfeláldozó munkájáról. Sajnálattal állapította meg, hogy eddig kevés történt a gazdatisztek érdekében és hogy a nyugdíjkérdés nem oldatott meg. *Polónyi* Géza szerint a magyar gazdatiszti osztály évszázadokon át mint a magyar középosztály egyik törzse, tiszta hazafiságban felnevelkedve egyik oszlopos tényezője volt annak, hogy 1000 évet ünnepelhettünk.

Rdtkay László ellenzéki képviselő elismerését fejezte ki *Darányi* előtt, hogy ezt a régi mulasztást pótolja és mert a hazai föld művelőinek érdekéről gondoskodik a javaslat, azt elfogadja, de kívánja, hogy a gazdatisztség a magyar honpolgársághoz legyen kötve. Felhozta például azt a tarthatatlan helyzetet, hogy egy, több vármegyére kiterjedő nagybirtok tulajdonosa (*Schönborn* gróf) cseh főtisztet alkalmazott, kinek első dolga volt, hogy berendelte a gazdatisztek, erdészeket és kijelentette, csak azt tartja meg, aki németül is tud és mert a magyar földön született gazdatisztek közül alig tudott valaki németül, valamennyit elbocsátotta.

Darányi földművelésügyi miniszter az általános vita befejeztével kifejtette, hogy amidőn a törvényhozás e kérdéssel foglalkozik, egy

régi erkölcsi kötelezettséget vált be a gazdatiszti osztály irányában, amely sokszor nehéz körülmények közt hazafias módon teljesítette kötelességét. Ennek az ügynek további halasztása nem volna az ország előtt igazolható.

A részletes vitánál *Tisza István* gróf kívánta, hogy ha a birtokos a gazdatisztet áthelyezi, kifejezésre jusson, hogy ezt csak a saját költségén tehesse, továbbá, hogy az elhalt gazdatiszt özvegye, ha még oly rövid időt is töltött a gazdaságban, legalább egy negyedévi fizetést kapjon végkielégítésül, mely javaslatokat *Darányi* el is fogadta.

Többen szólaltak még fel, akik valamennyi a gazdatisztek érdekét iparkodtak erőteljesebben kifejezésre juttatni és a képviselőház a javaslatot megszavazta.

A *főrendiház* változatlanul fogadta el a javaslatot, egyedül *Soly-mossy Jenő* báró szólalt fel hosszabban, nagy elismeréssel emlékezve meg a gazdatisztekről.

A törvényjavaslat így az országgyűlés által letárgyaltván, az 1900 december 14-én szentesített és a birtokos és gazdatiszt közti jogviszony szabályozásáról szóló 1900. évi XXVII. t.-c. címén kihirdetett, 1901 április 1-én 1500. sz. földművelésügyi rendelettel életbe léptetett és ugyanez év április 14-én 1501. sz. földművelésügyi rendelet intézkedett a törvény végrehajtásáról.

A kormányt a gazdatiszti jogviszony tekintetében a legjobb szándék vezérelte és a beterjesztett javaslat sokkal többet nyújtott volna, de az már a képviselőház bizottságaiban megnyirbáltatott. Így a törvény a gazdatisztek jogos kívánságai teljesítése terén csak első lépésnek tekinthető. Rendezetlen maradt továbbra is a „gazdatiszt” cím használata, amit azután is bárki használhatott, holott az eredeti javaslat ezt a címet csak az okleveleseknek óhajtotta fenntartani; megoldatlan maradt a gazdatisztek agkori és rokkantsági biztosítása is. A gazdatiszti kar további küzdelme jogos kívánságaik érdekében ezután sem csökkenhetett.

Ez év március 24-én elhunyt *Bálintffy Pál*, az egyesület II. alelnöke aki az egyesület egyik alapítója s a segélyre szoruló gazdatisztek valószínű atyja volt. Elhunytá alkalmából az egyesület külön gyászjelentést adott ki, temetésén *Dunakeszin* küldöttségileg képviseltette magát és búcsúztatót *Máday Izidor* I. alelnök mondott fölötte, emlékét jegyzőkönyvben örökítette meg.

Bálintffy Pál (kézdiszentléleki) a hontmegyei *Kemencén* született. Előbb gazdatiszt *Holitscher F.* dunakeszii gazdaságában, majd a gróf *Károlyi-család* gazdatisztje, uradalmi jószágigazgatója, végül *Károlyi Sándor* gróf gazdasági tanácsadója volt. Kiváló szaktudású és gyakorlati érzéke, a közügyekért való lelkesedése és puritánságig menő egyszerűsége juttatták őt társadalmi közbecsüléshez. Jeles tagja volt az *OMGE*-nek és nagy érdemei voltak a gazdatiszti nyugdíjintézet megalapozásában. Közvetlen halála előtt 2000 koronás alapítványt tett segélyezésre szoruló gazdatisztek részére.

Elhunytával megüresedett II. alelnöki tisztségre az egyesület április 22-i közgyűlésén *Nick Ede* koronauradalmi jószágigazgató válasz-

tátott meg és ugyané közgyűlés melegen ünnepelte *Bujanovics* Sándor elnököt, aki Őfelségétől a m. kir. udvari tanácsosi címet kapta.

A nyugdíjintézetnek ebben az évben 127 tagja, 281.305 korona vagyona volt és folyósította az első özvegyi nyugdíjat 600 korona összegben.

1901. Az egyesület a Közteleken tartott 1901 május 5-i közgyűlésen *Darányi Ignác dr. földművelésügyi minisztert az egyesület díszelnökévé választotta* meg, ezzel róván le a magyar gazdatiszti kar háláját és köszönetét a magyar gazdatisztek érdekében kifejtett működéséért, melynek eredménye a gazdatiszti törvény életbeléptetése volt. A választást *Bujanovics* Sándor elnök, *Máday* Izidor és *Nick* Ede alelnökök, *Jeszenszky* Pál ügyvezető, az OMGE képviselőjében a közgyűlésen megjelent *Dessewffy* Aurél gróf elnök, *Baly* Kálmán, *Domoszlai* József, *Forster* Géza, *Fromm* Antal, *Gressler* Vilmos, *Kodolányi* Antal, *Serfőző* Géza, *Rovara* Frigyes, *Haász* Miksa és *Székács* István választmányi tagokból álló küldöttség hozta *Darányi* miniszter tudomására, átnyújtván az erről szóló díszoklevelet. *Darányi* miniszter a küldöttség vezetőjének üdvözlő szavaira adott válaszában többek közt kijelenté, hogy *a gazdatisztek érdekében történt működést nem szabad befejezettnek tekinteni, a gazdatiszti egyesület mint központ hivatva van a további fejlődést és haladást szorgalmazni.* Ugyanezen közgyűlésen *Máday* Izidor alelnök és *Domoszlai* József választmányi tag közvetlen meleg hangú felszólalásban méltatta *Bujanovics* Sándor érdemeit, aki 20 esztendő óta a legnagyobb kitartással és önzetlenséggel karolja fel a gazdatisztek ügyét és vezette, buzdította a sokszor csüggedő sereget.

Ez évben a *Gazdatisztek Lapja* anyagi kiadásait, melyet eddig teljesen az OMGE viselt, részben az egyesület magára vállalhata, fizetvén az írói tiszteletdíjakat, míg a lap nyomdai költségeit továbbra is az OMGE vállalta.

A gazdatiszti karral való szorosabb kapcsolat érdekében történt az előző évben az egyes vidékeken bizalmi férfiak felkérése, továbbá vidéki értekezletek rendezése. Az eredmény azonban nem mutatkozott kielégítőnek és ezért a vidéki *gazdatiszti körök* létesítésének gondolata lépett előtérbe, melyek mint állandó szervek megfelelő vezetés mellett alkalmasoknak ígérkeztek a gazdatiszti öntudat fejlesztésére és az anyaegyesülettel való kapcsolat erősítésére. 1901-ben alakult meg a *Hatvanvidéki Gazdatiszti Kör*, melynek elnöke *Siposs* Sándor lett. Alakulásakor 22 tagot számlált, mely létszám egy év múlva 114-re emelkedett.

A gazdatiszti *nyugdíjintézet* iránti részvétel nem felelt meg a várokozásnak. Ezért az egyesület bizottságot küldött ki, hogy az alapszabályok szigorú feltételein enyhítsen, úgy vélvén, hogy ezzel többen lesznek az intézet tagjaivá. Az alapszabályok átdolgoztattak, sajnos azonban ez sem változtatott a gazdatiszti kar részvétlenségén. A nagybirtokokon egyes helyeken volt házi nyugdíjintézmény, ezek példáját ismertetve intézett az egyesület felhívást a nagybirtokosokhoz, hogy amennyiben nem óhajtják a fennálló nyugdíjintézetet igénybe venni, maguk létesítsenek ilyet. E felhívásnak valami eredménye volt is.

Így Esterházy Mihály gróf cseklézi nagybirtokos átérezvén szociális kötelességét, gazdatisztjeit baleset ellen 20.000 koronáig biztosította, továbbá nyugdíjjogosultságot állapított meg mindazon gazdatisztjei részére, akik 20 éves szolgálatot töltek be nála, mikor is 1000 korona nyugdíjat állapított meg, amely évi 20 koronás emelkedéssel 1400 koronáig növekedhetett, az özvegyeknek ennek felét juttatta. Nevezett nagybirtokos korábban kegydíjban részesítette tisztjeit, így 101 éves ny. jószágigazgatója 38 év óta évi 7200 koronát kapott. Utóbb mások is követték a példát, ami tekintélyes terhet jelentett az uradalmakra és itt tűnt ki, hogy sokkal jobb megoldás lenne az általános kötelező gazdatiszti nyugdíjbiztosítás.

1902—1904. A gazdatiszti törvény életbelépte után az oklevéllel nem bíró gazdatisztek közt nyugtalan mozgolódás indult meg egyrészt azért, hogy a törvény 25. §-a értelmében bizonyos birtokokon csak okleveles gazdatisztek alkalmazhatók, másrészt, hogy bizonyos címek használatától eltiltattak és így szerzett jogaikban sértve érezték magukat. Utóbbi tekintetben ugyan kérelmezheték a címhasználatot, ha beigazolták, hogy az okleveleseknek fenntartott címet 1901 január 1 előtt is már használták. Előbbi tekintetben volt különösen nagy az elégedetlenség, mert ha valamely kötött birtokon volt nem okleveles gazdatiszt állását otthagytá, más kötött birtokon már nem nyerhetett alkalmazást. A nem okleveles gazdatisztek Budapesten elég szépszámú résztvevővel országos értekezletet rendeztek, végrehajtóbizottságot választottak és igazukat napilapokba!;, pamflettekben jutatták a nyilvánosság elé. A polémia a *Gazdatisztek Lapjában* is folyt. A kérdés közmegnyugvásra való elintézése szükségesnek látszott, mert a gazdatiszti kar megbontása nem volt kívánatos. Az egyesület ezért a kérdést a pozsonyi gazdatiszti nagygyűlésen is tárgyalás alá vette.

A *pozsonyi* II. Országos Kiállítás alkalmából a Magyar Gazdatisztek Országos Egyesülete *nagygyűlés* egybehívását határozta el, amely 1902 szeptember 13-án meg is tartott. A nagygyűlésen *Darányi Ignác* földművelésügyi minisztert *Kazy József* cs. és kir. kamarás, földművelésügyi miniszteri tanácsos képviselte, képviseltette magát továbbá az OMGE, a bécsi Gazdatiszti Egyesület, a Bácsbodrogmegyei, Esztergommegyei, Jásznagykunszólnokmegyei, Komárommegyei, Nyitrai megyei, Nógrádmegyei, Sárosmegyei, Szilágymegyei, Torontálmegyei, Délvidéki Földművelők Gazdasági Egyesülete, továbbá a Hatvanvidéki és Sopronmegyei Gazdatiszti Körök.

A nagygyűlésen *Máday Izidor*, az egyesület alelnöke elnökölt, mert a nagygyűlés első tárgyának „a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesületének helyzete és feladatairól az 1900. évi XXVII. t.-c. életbeléptetése után” címmel tartott előadásának előadója maga *Bujanovics Sándor* orsz. képviselő, az egyesület elnöke volt, aki részletesen ismertette az egyesület megalakulásának célkitűzését, munkásságát az 1891. és 1896. évi gazdatiszti kongresszusok eredményeit, rámutatott az 1900. évi XXVII. t.-c. kihatásaira és különösen behatóan taglalta azokat az ellenvetéseket, amelyeket az oklevéllel nem bíró gazdatisztek a törvénnyel szemben fel-

hoztak. Végül a következő határozati javaslatot terjesztette be elfogadásra:

„A nagygyűlés meg lévén győződve arról, hogy a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Orsz. Egyesülete, úgy az elméleti képzettséggel rendelkező, mint az azzal nem bíró gazdatisztek anyagi és erkölcsi érdekeit, mint eddig is, ezután is egyenlő szeretettel és buzgalommal gondolja, a nagygyűlés azon óhájának ad kifejezést, hogy szakadást előidéző irányzatok helyett, a gazdatisztek összessége ezen egyesület szervezetében keresse és találja fel jogos érdekei őrét és képviselőjét és a gazdatisztek ezen egyesületbe való belépésük által megerősítvén annak érdekképviseleti célját, ily módon tegyék lehetővé, hogy az egyesület a jövőben is élénk figyelemmel kísérve az 1900: XXVII. t.-c. életbeléptetése s végrehajtása következtében megváltozott viszonyokat, úgy e törvény végrehajtása, mint minden, a gazdatiszteket érdeklő egyéb kérdésekben is mindazon kezdeményező lépéseket megtegye s mindazon intézkedések megtételét javaslatba hozza, amelyek a gazdatiszti kar érdekében szükségesnek bizonyulnak, de amelyek megvalósítása csak akkor remélhető, ha a magyar gazdatisztek az egyesület keretében összetartással, együttérzéssel, kartársi jóindulattal, egyesült erővel, valamennyien kezét fogva dolgoznak és munkálkodnak a gazdatiszti kar érdekeinek istápolására.“

Az egyesület elnökének előadását és előterjesztését az egybegyűlt gazdatisztek lelkesen helyeselték. Az utána meginduló vitában *László Jenő*, *Fantus Fülöp*, *Beck Lajos* és *Fleischer Gyula* tették szavá, hogy a gazdatiszti törvény nem volt kellő figyelemmel a nem okleveles gazdatisztek múltban szerzett jogaira és nem számolt a jövőre nézve a nem okleveles gazdatisztek egzisztenciájára. *Bujanovics Sándor* megnyugtató szavai után a nagygyűlés az előadói javaslatot egyhangúlag elfogadta.

A nagygyűlés második előadója *Kiss Lajos*, a Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézetének ügyvezetője és könyvelője volt, aki az intézet keletkezését és célját ismertette és a következő *határozati javaslatot* nyújtotta be:

„A nagygyűlés meggyőződvn arról, hogy a Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézetének,

a) feltételei valamennyi életbiztosítással foglalkozó intézetek feltételeivel összehasonlítva a legkedvezőbbek és a rokkantság esetére vonatkozó nyugdíjbiztosítás más intézeteknél nem is eszközölhető;

b) díjtételei a legalacsonyabbak, mert ezek nettó díjtételek, amelyekben az intézet kezelési költségeinek fedezésére semmi sem számíttatik fel;

c) a díjtételek s azok kamatai minden levonás nélkül kizárólag a biztosítottak díjtartalékának gyarapítására fordíttatnak és egy fillér sem használtatik fel az intézet kezelési költségeinek fedezésére;

d) mindezekon felül a nyugdíjintézet igazgatósága jótékony adományokból még 74.626 koronát meghaladó alapvagyonot gyűjtött, mely szintén a nyugdíjintézet által elvállalt kötelezettségek biztosításául szolgál; végül

e) a tőkebiztosításnak életbeléptetése által módot nyújt a tagoknak az élet- vagy halálesetre szóló biztosítások eszközzésére,

mindezeknél fogva a nagygyűlés a Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézetét úgy a gazdatiszteknek, valamint a gazdatisztjükről gondoskodni kívánó szolgálatadóknak figyelmébe a legmelegebben ajánlja.

Óhajtja és felette kívánatosnak tartja, hogy a nyugdíjintézet tagjai számban megfelelően megszorodjanak és így az intézet önállóan és függetlenül fennállhasson.“

A nagygyűlés a javaslatot egyhangúlag magáévá tette.

Végül *Christélyi* Béla tartott előadást a *vidéki gazdatiszti körök szervezéséről* és a következő javaslatot terjesztette be:

„A magyar gazdatiszteknek 1902. évi szeptember 13-án tartott országos nagygyűlése kimondja, hogy a vidéki gazdatiszti körök szervezését — áthatva ezeknek a gazdatisztek jövőjére kiható nagy fontosságától — szükségesnek tartja.

Ebből kifolyólag felkéri a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesületét, hogy ezen a már általa oly melegen felkarolt eszmét továbbra is pártolni, az ilyen gazdatiszti körök létesítését támogatni és ezek szervezéséhez szükség szerint szakemberei által részletes útbaigazítást adni szíveskedjék.“

A javaslatot a nagygyűlés *Fleischer* Gyula azzal a kiegészítő javaslatával fogadta el, hogy a gazdasági egyesületek elnökségei felhívassanak, hogy a gazdatiszti körök létesítésére az egyesületek közrehassanak.

Az egyesület 1902. okt. 29-i választmányi ülésén *Bujanovics* Sándor elnök bejelentette, hogy a nem oki. gazdatisztek háromtagú küldöttsége kereste fel őt, kérve, hogy törekvéseiket támogassa. *Máday* Izidor alelnök javaslatára a választmány *Bujanovics* Sándor elnök, *Máday* Izidor alelnök, *Forster* Géza vál. tag., *OMGE* igazgató és *Jeszenszky* Pál ügyv. titkár tagokból álló bizottságot küldött ki, hogy javaslatot dolgozzon ki, miképpen tétetnék lehetővé a nem oki. gazdatisztek részére a minősítés megszerzése. E bizottság javaslata alapján a dec. 17-i vál. ülés elhatározta, hogy felterjesztésben kéri *Darányi* Ignác földm. minisztert, hogy a hazai gazd. tanintézetekben záros határidő alatt a nem oki. gazdatisztek inkább elméleti, mint gyakorlati szakvizsgát tehessenek és erről bizonyítványt nyerhessenek, mely jogosulttá tenné ezeket, hogy a gazdatiszti törvény 25. §-ában megjelölt birtokokon is gazdatiszti állást tölthessenek be.

A gazdatiszti körök létesítése az egyesület felhívására tovább haladt, bár nem nagy lépésekkel. 1902-ben megalakult az Erdélyi Gazdasági Egyesület közreműködésével az *Erdélyrészi Gazdatiszti Kör*, melynek alakuló közgyűlésén az orsz. egyesület képviselőjében *Jeszenszky* Pál ügyvezető is megjelent, ugyancsak megalakult a *Sopronvidéki Gazdatiszti Kör*, mely elnökévé *Wolff* Lajos urad. tisztartót választotta. De megmozdultak a tolnamegyei gazdatisztek is, akiket *Jeszenszky* Andor tolnamegyei földb., a Tolnamegyei Gazdasági Egyesület elnöke hívott össze értekezletre, melyen megtárgyalták a gazdatiszti ügyeket és ennek eredményeként 1903. febr. 2-án megalakult.

kíttették a *Tolnamegyei Gazdatiszti Kör*t, elnöke *Kollmann Gyula* jószágfelügyelő lett. Ezt követte a *Zircvidéki Gazda- és Erdőtiszti Kör*, melynek elnöke *Enzmann Lipót* urad. jószágfelügyelő lett. Az orsz. egyesület buzdítására 1903-ban a fej érmegyei gazdatisztek egy csoportja *Lintner Sándor* és *Baly Kálmán*nal az élén felhívták a megyei gazdatisztekot gazdatiszti kör alakítására, melynek eredménye a *Fejérmegyei Gazdatiszti Kör* megalakulása volt, melynek működése nemcsak a gazdatiszti érdekek előmozdítására terjedt ki, hanem a szakképzettség fejlesztésére is. Megalakulása óta évente rendez magas színvonalú gazdasági előadásokat, tanulmányi kirándulásokat. A Kör helyes irányát elsősorban *Lintner Sándor* elnök és *Armos Jenő* titkár, egyszersmind a Fejérmegyei Gazdasági Egyesület igazgatója állapították meg, majd azt tovább fejlesztette a Kör jelenlegi elnöke, *Baly Kálmán*, alelnöke *Bayer János* urad. tisztartó. A Kör 1910-ben a Tolnamegyei Gazdatiszti Körrel egyesült és ettől kezdve *Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör* néven működik. 1904-ben létesült a *Pankoiavidéki Gazdatiszti Kör Szalay Imre* elnöklete alatt.

Az egyesület ülésein és a „*Gazdatisztek Lapja*”-ban a *gazdatiszti javadalmazás* kérdése is napirendre került. Nem olyan értelemben, mintha azt a gazdatiszti kar egységesíteni óhajtotta volna, mert a birtokok nagysága, belterjessége folytán vidékenként igen különböző javadalmazásokat egységesíteni nem is lehet, hanem inkább abból a szempontból, vajjon e javadalmazás úgy a tisztre, mint a birtokosra miként előnyösebb, akkor-e, ha az csak készpénzben állapítatik meg, vagy készpénzben és természetbeni javadalmazásban, esetleg százalékos fizetésben. A kérdés eldöntést nem nyert, de a többségi hangulat a vegyes javadalmazás mellett nyilatkozott meg.

E viták eredményeként megállapítható volt, hogy egy önálló kezelőtiszt javadalmazása átlagosan a szabad lakás, fűtés, világítás és kerthasználton kívül vegyes javadalmazás esetén 1200 korona készpénz, 40 q gabona, 3 kat. hold tengeriföld, 4 tehén szaporulattal egyéves korig, 8 koca ugyancsak szaporulattal, csak készpénzfizetés esetén 4000 korona, míg tisztán százalékos fizetés sehol sincsen, az kiegészítője egy alacsonyabban megállapított javadalmazásnak.

A *gazdatiszti állásnélküliség* nem csökkent ez időben sem. Az egyesület tagjai közül 244-et hozott javaslatba egyes birtokosoknál megüresedett tisztai állásokra, tehát taglétszámának csaknem negyedét, amely mindössze 1015 volt.

1903 elején megalakult a „*Xem okleveles gazdatisztek Országos Egyesülete*”, amely tulajdonképpen céltalan alakulás volt, mert a nem okleveles gazdatisztek érdekében a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesülete is megtette a szükséges lépéseket azzal, hogy részükre képesítő bizonyítvány elnyerhetését szorgalmazta. Ez egyesület utóbb a *Gyakorlati Gazdatisztek Országos Egyesülete* nevet vette fel. Élén *Merza Márton* gyak. gazdatiszt állott.

Az egyesület 1902 októberi választmányi ülésének határozatából a földmívelésügyi kormányhoz intézett az a felterjesztés, hogy az oklevéllel nem bíró gazdatisztek sikeres gyakorlati vizsga letétele után a gazdatiszti törvény 25. §-a szempontjából az okleveles gazda-

tisztekkel egyenjogossíttassanak, eredménnyel járt, mert 1904 május 18-án 46.001. szám alatt megjelent a földművelésügyi miniszternek az oklevéllel nem bíró gazdatiszteknek a *gazdatiszti gyakorlati vizsgájára vonatkozó rendelete*, mely szerint e vizsgák célja az oklevéllel nem bíró gazdatiszteknek oly bizonyítvány megszerzésére módot adni, melynek alapján az 1900:XXVII. t. c. 25.§-ában felsorolt birtokokon az 1906. év után is “akadálytalanul alkalmazhatók legyenek. Vizsgára csak olyanok jelentkezhetnek, akik a törvény életbelépte napja, 1901 május 1. előtt legalább 5 évi gazdatiszti gyakorlatot igazoltak. A vizsga idejére 1904/5. és 1905/6. év téli időnye állapotot meg és helyéül a debreceni gazdasági tanintézet jelöltetett meg. A nagyszámú jelentkezés folytán a vizsgák utóbb a keszthelyi, kolozsvári és kassai gazdasági tanintézeteken is lefolytattak. A vizsgán miniszteri biztos volt jelen, a vizsgáztatók pedig az illető tanintézet tanárán kívül kinevezett földbirtokosok, bérlők és okleveles gazdatisztek voltak.

1905 januárjában tartott gyakorlati gazdatiszti vizsgára jelentkezett összesen 349 oklevél nélküli gazdatiszt, akik közül sikerrel levizsgázott és erről bizonyítványt nyert 300, a többi visszalépett és elbukott,

1906 februári vizsgára jelentkezett 529, levizsgázott 468, visszalépett és elbukott 61. Összesen tehát jelentkezett a vizsgákra a négy tanintézetnél 878 oklevél nélküli gazdatiszt, sikerrel levizsgázott 768.

Az 1904 október 12-i választmányi ülés elhatározta, hogy az egyesület 25 éves fennállásának jövő évi jubileuma alkalmából megvalósítja néhai *Bálintffy Pál* alelnök javaslatát és *gazdatiszti fűinternátust létesít* Budapesten, melyre való költségekhez 20.000 koronát nyújt az egyesület alapvagyonából.

1905. A Magyar Gazdatisztek Országos Egyesülete *fennállásának 25 éves jubileumát* április 16-án a Közteleken rendes közgyűlés keretében ünnepelte, minden különösebb előkészítés és dísz nélkül. Az ünnepségen megjelent *Darányi Ignác* volt földmív. miniszter, az egyesület díszelnöke, az OMGE képviseletében *Desseffy Aurél* gróf elnök, több társ egyesület és gazdatiszti kör kiküldöttje. A jubiláris közgyűlés meleg ünneplésben részesítette elnökét, *Bujanovics Sándort*, aki kezdettől fogva vezette az egyesület ügyeit a legnagyobb odaadással, szeretettel és kitartással. Üdvözölte őt *Darányi Ignác* volt földmív. miniszter, úgyis mint a Magyar Gazdaszövetség elnöke, többek közt kifejtván, hogy a *magyar föld értékének emelkedését nem lehet elválasztani a gazdatiszti osztálytól*, *Desseffy Aurél* gróf, az OMGE elnöke, aki rámutatott, hogy a gazdatiszti törekvések bölcsője az OMGE volt, *Makfalvy Géza* államtitkár a földművelésügyi miniszter nevében és *Piaznovszky Ágoston* ig.-választmányi tag a gazdatiszti kar nevében, aki indítványozta, hogy *Bujanovics arcképe az egyesület részére megfestessék, a létesítendő gazdatiszti fűinternátus Bujanovics-ról neveztessek el* és érdemei jegyzőkönyvben megörökíttessenek. Az indítványt a közgyűlés egyhangú lelkesedéssel elfogadta.

Bujanovics Sándor az elhangzott üdvözlésekre adott felszólalásában többek között oly megállapítást is tett, amely ma is teljes egészében megáll, a következőket mondván:

„Az egyesület erőteljes fejlődésének két nagy akadálya a közöny azok nagy tömege részéről, akiknek érdekében az egyesület működik és akik még mindig nem tagjai az egyesületünknek — és az egyesülettel szemben elvállalt kötelezettség teljesítésében való laza fel fogás, amely a nagy tagdíjhátralékokban nyilvánul és ez a két nehézség képezi még mindig egyesületünk nagyobb mérvű fejlődésének akadályát. E két akadály leküzdésére kell minden erővel törekedni.“

Jeszenszky Pál ügyvezető igazgató ismertette az egyesület múltját, azokat a küzdelmeket, amelyeket az egyesület vezetősége a gazdatisztek érdekében folytatott, az addig elért eredményt, amely az 1900. évi XXVII. t.-c. a gazdatiszti jogviszonyt szabályozó törvény, valamint a Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézete létesítésében nyilatkozott meg.

A Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézetének vagyonállása 498.860 koronát tett ki. A kezeléssel és nyilvántartással járó kiadásokat az egyesület csökkenteni óhajtván, felmerült az eszme, hogy a nyugdíjintézet adminisztrációja a gazdasági cseléd- és munkáspénztár keretében intéztessek el, amely megoldás azonban nem volt keresztülvihető.

Az *internátusra való gyűjtés*, melyhez az alapot az egyesület 20.000 koronával lerakta, az eredeti terv szerint ez évben lett volna megindítandó, de a forrongó politikai helyzet miatt, amely a nemzeti ellenállásban nyert kifejezést és amely nagybirtokosaink áldozatkészségét igénybe vette, a gyűjtés nem volt megindítható, pedig minden előkészület megtörtént. A számítások szerint az internátus létesítéséhez 400.000 korona irányoztatott elő, amely összeget adományokból és alapítványokból óhajtotta az egyesület beszerezni. Az internátusban gazdatisztek főiskolás fiúgyermekei évi 600 korona díjért nyertek volna ellátást és részesültek volna felügyeletben.

A *Gazdatisztek Lapja* 1905 január 1-ével önálló lapként terjedelmesebb tartalommal jelent meg, azelőtt ugyanis a „Köztelek“ mellékleteként az OMGE költségén jelent meg a lap. Szerkesztője továbbra is *Jeszenszky* Pál, az egyesület ügyv. igazgatója maradt.

Az év tavaszán a Gyakorlati Gazdatisztek Orsz. Egyesülete Budapesten kongresszust tartott, melyen a *kötelező nyugdíjbiztosítás* került megvitatásra és elfogadott a vezetőség javaslata, hogy kéressék fel a kormány oly javaslat elkészítésére, mely szerint minden 500 kat. holdon felüli birtokosra kivetendő egyszersmindenkori hozzájárulásból létesíttessék egy országos alap, melyhez a gazdatisztek évi járulékot fizetnének. Ez a terv teljesen elűtött attól az elgondolástól, melyet a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Orsz. Egyesülete kidolgozott, mely szerint úgy a birtokos és bérlő, mint a gazdatiszt évente járuljon hozzá egyenlő arányban a biztosításhoz díj alakjában és ezért az anyaegyesület a gyakorlati gazdatisztek javaslatát nemcsak nem pártolta, de ellene foglalt állást.

A nem okleveles gazdatisztek kérelmére az egyesület még egy és utolsó gyakorlati gazdatiszti vizsga engedélyezését kérelmezte a

a földm. kormánytól, melynek eredményekint az engedélyezettett és 1906 április havában a négy tanintézetnél ismét több nem okleveles gazdatiszt nyert bizonyítványt.

Az osztrák gazdatisztek a nyugdíjbiztosítás tekintetében a magyar gazdatiszti kart megelőzték. 1905. év végén ugyanis Ausztriában életbe lépett a magánalkalmazottak kötelező nyugdíjbiztosításáról szóló törvény, amely a gazdatisztekre is kiterjedt és ennek értelmében minden gazdatiszt 18—55 éves élethatár között kötelezőleg tagjává lett a nyugdíjintézetnek, akinek legalább 600 korona évi fizetése volt.

1906. Látván az osztrák gazdatisztek által elért eredményt, az orsz. egyesület újból megmozgatta a gazdatiszti nyugdíj kérdést, memorandumot készített az 1900. évi XXVII. t.-c. módosítása és a kötelező nyugdíjbiztosítás tárgyában, amelyet az egyesület elnöksége küldöttségileg nyújtott át a koalíciós kormány földművelésügyi miniszterének, *Darányi Ignác dr.-nak*, hangsúlyozván, hogy a kötelező nyugdíjbiztosítás a birtokosokat nem terheli, mert évi hozzájárulásukat levonhatják a gazdatiszti fizetésből.

Az 1906. év ezenkívül jórészt az internátus létesítésére szükséges munkálatokban merült ki. Az alapítványok létesítéséhez és az adományokra vonatkozó felhívások nagyszámban küldettek szét nagybirtokosokhoz, intézményekhez és gazdatisztekhez. Az egyesület választmányának megbízásából *Veszprémi Vilmos dr.* szegedi reáliskolai tanár készített az internátus szervezetére nézve számszerű tervezetet, 100 bennlakót véve számításba. Foglalkozott ezenkívül az egyesületi választmány a mezőgazdasági szakoktatás reformjának kérdésével, helyeslően a gazd. tanintézeteknek akadémiákká való átszervezését és állást foglalván a középfokú gazdasági iskolák létesítésével szemben, amely csak arra lenne alkalmas, hogy kisebb intelligenciájú mezőgazdasági oly szakemberek képeztenének, akik a gazdatiszti kvalifikációra aspirálva a szakképzett okleveles gazdatisztekkel szemben illetéktelen versenyt létesítenének.

A nyugdíjintézet vagyona ez esztendőben az állami hozzájárulásokkal együtt csaknem 600.000 koronára szaporodott. Taglétszáma 171-re növekedett és 12 nyugdíjasnak 10.750 koronát folyósított.

1907. Az április 14-én megtartott közgyűlés *Csitary Béla* orsz. képviselőt az egyesület tiszteletbeli tagjává választotta, elismerésül annak, hogy a képviselőházban a gazdatiszti ügyeknek több ízben lelkes szószólója volt. Ugyané közgyűlés határozatából *Bujanovics Sándor* udv. tan. elnök vezetésével *Nick Ede* koronaurad. ig., *Greszler Vilmos* ny. intéző, *Fromm Antal* ny. jószágig., *Förster Lajos* urad. felügy., *Grassl Hugó* urad. főtisztartó, *Székács István* jószágig., *Rubinek Gyula*, *Szilassy Zoltán*, *Jeszenszky Pál* választmányi tagokból álló küldöttség tiszteltgett *Darányi Ignác* földm. miniszternél, a gazdatiszti kötelező nyugdíjbiztosításra vonatkozó memorandumot nyújtván át. *Darányi* miniszter válaszában kijelentette, hogy a vonatkozó osztrák törvényt ismeri és véleménye, hogy a magántisztviselők kötelező nyugdíjbiztosítása elől nálunk sem lehet elzárkózni. Jún. 30-án tartotta

Budapesten a Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége kongresszusát, melyen a magánalkalmazottak kötelező nyugdíjbiztosítását szorgalmazták. Erre az egyesület is meghívást kapott, azonban tekintettel annak erősen szocialista színezetére, az egyesület hivatalosan nem képviseltette magát, de a nyugdíj kérdést magáévá tette, mert úgy látszott, hogy a gazdatiszti nyugdíj kérdés leghamarabb még a magántisztviselők nyugdíjbiztosításának keretében lesz megoldható.

A tervezett *gazdatiszti internátus céljaira való gyűjtés* teljes erővel folyt, mégis anyagilag nem sok eredménnyel járt, mert 1907 dec. 31-ig mindössze 43.841 korona folyt be, ami a költségvetési 400.000 koronának csak tizedrésze. Miután a gyűjtésekhez fűzött reményések nem váltak valóra, az egyesület a földm. kormánytól kérte, hogy 300.000 koronát 50 év alatt törlesztendő kölcsönként bocsásson rendelkezésre, ezenkívül 60.000 koronát vállaljon alapítványként a földművelésügyi tárca.

1908. Az egyesület tevékenysége a gazdatiszti törvény revíziója és a kötelező nyugdíjbiztosítás bevezetése érdekében való munkásságban és ismételt felterjesztésekben merült ki. *Csitdry* Béla gazdatiszt, orsz. képviselő, az egyesület tiszteletbeli tagja a költségvetés tárgyalásánál szóváltette a kérdést, melyre *Darányi* Ignác földm. miniszter kijelentette, hogy teljesen átérzi a gazdatisztek kívánságának jogosságát, de figyelmeztetett arra, hogy ezt a kérdést a földbirtokosok megterhelésével a jelen viszonyok közt nem lehet megoldani. Az OMGE válaszmánya és közgyűlése elé *Merza* Márton, a Gyakorlati Gazdatisztek Országos Egyesületének igazgatója indítványt terjesztett elő, hogy a gazdatiszti kötelező nyugdíj, fizetésrendezési és állasközvetítési ügyeket mielőbb és soronkívül vegye az egyesület tárgyalás alá és e kérdések megoldása érdekében intézzen felterjesztést, továbbá, hogy az OMGE 120 válaszmányi tagja közül 10 azokkal töltsék be, akiket az OMGE gazdatiszt tagjai hoznak javaslatba. Ez az indítvány az OMGE 1909 febr. 14-i közgyűlésen tárgyalatott és a *közgyűlés kimondta, hogy a gazdatiszti nyugdíjkérdés rendezését kívánatosnak és megvalósítandónak tartja, de csakis a magántisztviselők aggkori biztosításának keretén belül* és azért felírt a földművelésügyi miniszterhez, hogy az összkormánytól hasson oda, hogy a szükséges lépések haladéktalanul megtéssenek.

A *mezőgazdasági kamarák* létesítésének kérdése *Darányi* földművelésügyi miniszter programja folytán időszerűvé vált és az erre vonatkozó javaslat elkészült. Kamarai választók lettek volna a tervezet szerint az oki. gazdák is és választhatók azok az oki. gazdák, akik legalább 10 éve gyakorlatot folytatnak. E meghatározás helyesbítését kérte az egyesület, vagyis, hogy a gyakorlati gazdatiszti vizsgát tettek is választók lehessenek, továbbá, hogy a megválaszthatóság ne köttessék a 10 évi gyakorlathoz, mely kívánság első része honorálatot, míg második része nemcsak hogy nem teljesített, de a kamarai javaslat elkészítésével a kormány által megbízott bizottság a kamarai passzív választójojról a gazdatisztek általánosan kirekesztette, csak földbirtokosoknak tartván azt fenn.

1909—1910. Az egyesület az 1894-ben módosított *alapszabályokat* 1909 április 18-i közgyűlésén revízió alá vette és azt a változott viszonyoknak megfelelően *újból módosította*, mely módosítást a földmívelésügyi miniszter 47.884/1909. VII—4. szám alatt jóváhagyta.

A gazdatiszti törvény végrehajtása tárgyában *Balázsovich* Dezső uradalmi intézőnek az 1909-i közgyűlésen tett indítványa alapján az egyesület felírt a földmívelésügyi miniszterhez, hogy a kötött birtokokon alkalmazandó okleveles gazdatisztek tekintetében az ellenőrzés legszigorúbban gyakoroltassék. Ennek eredményeként a földmívelésügyi miniszter ily értelmű rendeletet bocsátott ki valamennyi vármegye törvényhatóságához.

A *telepítésről és parcellázásról* szóló törvényjavaslat a képviselőház elé terjesztvén, az egyesület iparkodott oda hatni, hogy a gazdatisztek érdeke is megvédessék. A parcellázás általában azt jelenti, hogy egy-egy gazdatiszt, aki azelőtt a nagybirtokon alkalmazva volt, kényerét veszíti. Sikertült oda hatni, hogy a javaslat 10. szakasza arról intézkedjék, hogy 1800 kat. holdnál nagyobb birtokok parcellázásánál 1800 holdanként egy-egy középirtok létesíttessék, sőt a telephely egyharmada is középirtokká alakítható.

A minősített gazdatisztek érvényesülése érdekében az egyesület 1909 szeptember 16-i ülésén *Kodolányi* Antal kir. tanácsos, az egyesület tiszteleti tagja indítványt tett a *gazdatiszti bérletek* létesítésére, mert a *gazdatisztek javadalmazási és kereseti viszonya immár kizárván a vagyonyűjtés lehetőségét*, önálló birtokossá nem lehetnek, legfeljebb bérlők, amihez szintén hozzá kell őket segíteni, esetleg szövetkezeti úton. Az egyesület ez alapon a Magyar Gazdaszövetséggel vette fel a kapcsolatot, amely két nagyobb pénzintézettel a szövetkezeti bérletek ügyében tárgyalta.

A *vármegyei gazdasági egyesületi titkárok nyugdíjkérdése* éppen úgy megoldatlan volt, mint a gazdatiszteké. Az OMGE, mint a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetségének központja e tekintetben az érdekeltekkel értekezletet folytatva le, legcélszerűbbnek látszott, ha az érdekeltség a Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézetéhez csatlakozik. E tervet elfogadtatták, a gazdatiszti egyesület is hozzájárult, az OMGE a nyugdíjintézet vezetőségével közös lépéseket tett a földmívelésügyi kormányznál, amire *Darányi* Ignác földmívelésügyi miniszter 1909 szeptember 28-án kelt leiratával közölte, hogy e célra az első évre 10.000 korona államsegélyt engedélyez és folyósít. Erre a gazdasági egyesületi titkárok nyomban megalakították a létesítendő nyugdíj osztály alapszabály tervezetét, azt az illetékesekkel letárgyalták és 1910 január 1-vel a gazdasági egyesületi titkárok nyugdíj osztálya megkezdhette a Nyugdíjintézet kebelén belül működését. A további anyagi segítyezést a GEOSz nagygyűlése határozatából szorgalmazta *Serényi* Béla gróf földmívelésügyi minisztertől, aki kielégítő ígéretet tett.

Az *Erdélyrészi Gazdatiszti Egyesület* a gazdatiszti részvétlenség folytán a másodszor meghirdetett közgyűlésén — melyen mindössze négyen jelentek meg — kimondta 1910 július 30-ával való feloszlását,

vagyonát az Erdélyi Gazdasági Egyletnek adta át további kezelésre azzal, hogy mindaddig kezelje, amíg legalább 48 tagból álló új egyesület nem alakul, vagy a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesülete egy erdélyrészi kört nem alakít.

Kodolányi Antal, az egyesület volt első alelnöke és tiszteletbeli tagja 50 éves írói jubileuma alkalmával az OMGE részéről rendezett ünnepségen az egyesület is kivette részét, amidőn a tiszteletére rendezett díszlakomán a felköszöntőt *Bujanovics* Sándor elnök mondta, úgyszint az OMGE alelnöke, míg *Lakner* László választmányi tag régi gazdatisztársai nevében mondott felköszöntőben ünnepelte a magyar szakirodalom és szaktudomány nesztörát. Az ünnepelt, sajnos, nemsokára ezután 1910 december 8-án hirtelen elhunyt. Végtisztességén az egyesület elnöksége és választmánya testületileg jelent meg, ravatalára koszorút helyezett, érdemeit jegyzőkönyvben örökítette meg, 1911 május 6-i közgyűlésén pedig az elhunytól *Vörös* Sándor udv. tanácsos, ny. gazd. akad. igazgató mondott emlékbeszédet, mely egész terjedelmében az egyesület 1910. évről szóló Évkönyvében közöltetett arcképével.

Az 1910. évi decemberi választmányi ülésen bejelentés történt, hogy az OMGE 1911 tavaszán rendezti a IX. Országos Gazdakongresszust. Az egyesület választmánya *elhatározta, hogy megteszi az OMGE-nél a szükséges lépéseket, hogy a gazdatiszti törvény revíziójának és a gazdatiszti kötelező nyugdíjbiztosításnak kérdése a gazdakongresszus tárgyalási anyagába felvéessék.* Az OMGE ezt a kérést méltányolva, ennek helyet is adott.

1911. Az OMGE által 1911 május 6—8-án Budapesten, a Vigadóban rendezett *IX. Országos Gazdakongresszus* tárgysorozatában a *birtokos és gazdatiszt közti jogviszonyt szabályozó törvény revíziója egyik főtárgyaként szerepelt* és a kongresszus II. szakosztályában, a mezőgazdasági politikai és értékesítési szakosztályának mezőgazdaságpolitikai bizottságában tárgyalatott, melynek elnöke *Bethlen* István gróf, alelnökei *Bánffy* Miklós gróf és *Beliczey* Géza voltak. A kérdés a május 6-i délutáni ülésen került tárgyalásra és előadóként *Jeszenszky* Pál, az OMGE ügyvezető titkára, a Gazdatiszti Egyesület ügyvezető igazgatója szerepelt, aki részletesen kidolgozott előadásában ismertette a törvény létrejöttének előzményeit, a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesületének idevonatkozó törekvéseit és kívánságait, az OMGE által rendezett gazdakongresszusok és a GEOSz nagygyűlésén hozott határozatokban kifejezésre jutott idevonatkozó támogatást, ismertette az 1900. évi XXVII. t.-c. fogyatékoságait, rámutatott a gazdatiszti nyugdíjbiztosítás rendezetlenségének tartahatatlanságára, végül foglalkozott a gazdatiszti internátus létesítésének szükségességével és ismertette az e tekintetben a gazdatisztek egyesülete által megtett kezdő lépéseket, majd a következő egyhangúlag elfogadott határozati javaslatot terjesztette be:

„1. *A kongresszus szükségesnek tartja az 1900. évi XXVII. t.-c. oly értelmű módosítását, hogy a szerzett jogok épségben tartásával — a módosítás érvénybelépése után — a gazdatiszti címet — tekintet nélkül*

a birtok jogi természetére és terjedelmére — csak azok legyenek jogosultak használni s illetve ily *cím használatára* jogosító gazdatiszti állást csak olyan egyének tölthessenek be, akik

a) az 1900. évi XXVII. t.-c. 24. §-ában megállapított minősítéssel bírnak;

b) akik a törvény 25. §-ának utolsó bekezdésében foglalt rendelkezés alapján az alaki képesítés hiánya alól fölmentettek; végül

c) akik a földművelési miniszter által az 1904—1906. években engedélyezett gyakorlati gazdatiszti vizsgát sikeresen letették és akik az oklevéllel bíró gazdatisztekkel egyenjogúsítandók.

A törvény módosítását megelőzőleg már gazdatisztekül alkalmazott, de a fenti minősítéssel nem bíró egyénekre nézve — átmenetileg — érvényben hagyandók az 1900. évi XXVII. t.-c.-nek az oklevéllel nem bíró gazdatisztekre megállapított rendelkezései.

Szükségesnek tartja továbbá ezzel kapcsolatosan a kongresszus, hogy

d) az 1900. évi XXVII. t.-c. 27. szakasza kiegészítették azzal, hogy az ott felsorolt gazdatiszti címeken kívül a „kormányzó“, „számtartó“, „számvevő“ és „ispán“ címet is a törvény módosításának életbe lépte után csak a fenti a), b), c) pontokban felsorolt minősítésű gazdatisztek legyenek jogosultak viselni.

e) A gazda tisztii cím használatára jogosultak köteleztesse a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesülete által magukat nyilvántartatni.

f) Az 1900. évi XXVII. t.-c. 25. szakaszának 2. és utolsó bekezdése hatályon kívül helyezendő.

2. A kongresszus szükségesnek tartja, hogy a gazdatiszti nyugdíj-kérdés törvényhozási úton mielőbb rendeztesse, még pedig lehetőleg és elsősorban a kölcsönösség alapján.

Amennyiben ez leküzdhetetlen akadályokba ütköznék, ez esetben szükségesnek tartja, a magántisztviselők agkori ellátásának egyöntetű s törvény útján sürgős szabályozását és ennek keretében a gazdatisztek agkori ellátásának törvényhozási úton leendő rendezését.

3. A kongresszus szükségesnek tartja, hogy a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesülete a gazdatisztek és közép-birtokosok fiúgyermekéi részére *egy internátust létesítsen* az ország fővárosában, amelyre körülbelül 50.000 korona alapot már össze is gyűjtött. De inert ennek az intézménynek létesítése csak az állam messzemenő támogatásával válik lehetővé, a kongresszus felkérni határozza a földművelésügyi kormányt, hogy a Budapesten létesítendő ez internátus céljaira

a) egyszer s mindenkorra 100.000 koronát adományozni;

b) 400.000 korona összeget pedig a Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesületének kamatmentes kölcsön gyanánt engedélyezni szíveskedjék, mely összeget nevezett egyesület 60 évi egyenlő részletekben az államkincstárnak visszatéríteni legyen köteles.“

Jellemző, hogy a *beterjesztett határozati javaslat*hoz *semmiféle hozzászólás nem történt, annak egy pontja ellen sem hangzott el kifogás,*

dacára annak, hogy a gazdakongresszus e bizottságának ülésén nemcsak gazdatisztek, hanem nagyobb birtokosok is jelentékeny számban voltak jelen. Ez mutatja, hogy a birtokososztály teljes megértéssel volt a gazdatisztek érdekében történt előterjesztéssel szemben, átértézte, hogy a magyar gazdatiszti kar méltán megérdemli a szociális gondoskodást, amely a kötelező nyugdíjbiztosításban nyugszik.

A május 6-án tartott közgyűlésen *Bujanovics* Sándor elnök, hivatkozva magas, 70 éves korára, *bejelentette az egyesület vezetésétől való visszavonulását* azzal, hogy a gazdatiszti ügyeket továbbra is ugyanazzal a szeretettel fogja istápolni, mint eddig is tette, de közkatona sorban. Az egyesület választmányának megbízásából *Baly Kálmán*, a Fejérmegyei Gazdatiszti Kör alelnöke méltatta hosszabb beszédben *Bujanovics* érdemeit, vázolta az egyesület megalakulásától 31 éven át kifejtett munkásságát és ezzel a gazdatiszti kar és az egyesület részére kivívott eredményeket és javasolta, hogy a leköszönt elnök az egyesület *örökös tiszteletbeli elnökévé választassék*, az 1905-i közgyűlési határozathoz képest arcképe megfestessék, a létesítendő internátus az ő nevéről neveztesse el, érdemei jegyzőkönyvében örökíttessenek meg. A javaslatot a közgyűlés egyhangú lelkesedéssel elfogadta.

A megüresedett elnöki tisztségre ezután *Bujanovics* Sándor javaslatára a közgyűlés egyhangú felkiáltással *Széchenyi* Emil gróft választotta meg, akit *Nick* Ede alelnök vezetése mellett *Gr* észter Vilmos, *Grassl* Hugó, *Fromm* Antal, *Baly* Kálmán, *Rössler* Károly és *Förster* Lajos választmányi tagokból álló küldöttség hívott meg a közgyűlésre, akit *Bujanovics* Sándor üdvözölt. Az új elnök székfoglalójában ígéretet tett az internátus ügyének továbbfejlesztésére, a gazdatiszti nyugdíjkérdés megoldásának és a gazdatiszti törvény reformjának szorgalmazására. Végül a közgyűlés *alelnökké* *Rubinek* Gyula OMGE igazgatót és *Serbán* János földm. miniszteri tanácsost választotta meg.

A gazdatiszti kar tagjai közül ez évben magas kitüntetésben részesültek *Nick* Ede, az egyesület alelnöke, ki m. kir. udv. tanácsos, *Grassl* Hugó, aki kir. tanácsos lett.

1912. Ez esztendő a belpolitikában nyugtalan és zavaros állapotokat teremtett, amely a kormány működésére is bénítólag hatott és így a gazdatiszti kar törekvései egy lépéssel sem juthattak előbbre, bár az egyesület több felterjesztésben sürgette úgy a gazdatiszti törvény revízióját, mint a kötelező nyugdíjbiztosítást. A gazdatiszti kar köréből egyre sűrűbben érkeztek a panaszok, hogy az 1900 évi XXVII. t.-c. 25-ik §-át lazán hajtják végre és így számos kötött birtokon az okleveles gazdatisztek mellőzésével nem okleveles gazdatisztek alkalmaztatnak. Az egyesület felhívta erre a földmív. miniszter figyelmét és kérte, hogy a törvény idevágó szakaszának ellenőrzésére a gazdasági felügyelőket utasítsa. Sajnos, a földmív. miniszter e kérelmet nem teljesítette, hivatkozva, hogy az ellenőrzés a vármegyei közigazgatási bizottság feladata.

Mindez, továbbá mert *az egyesületi tagok részéről mutatkozó rész-*

vétlenség teljesen kétségessé tették a kitűzött célok elérését, Jeszenszky Pál, az egyesület ügyvezető igazgatója az április 28-án tartott választmányi ülésén bejelentette lemondását, de mert úgy az elnökség, mint a választmány súlyt helyeztek arra, hogy 15 éve viselt tiszteit továbbra is vigye és teljes bizalmukat kifejezésre juttatták., engedett az ismételt kérelemnek és megmásította elhatározását. Az ezt követő közgyűlés tudomást szerezhetett a beterjesztett évi jelentésből a kitűzött célok megvalósítása távoli reményéről, valamint az egyesület anyagi helyzetének sorvadásáról, mely utóbbinak eredménye lett, hogy az „Évkönyv“ további kiadását beszüntette, hogy ezzel is 600—700 korona megtakarítható legyen.

Az internátusra való gyűjtés a közgyűlésig 50.000 koronát eredményezett, ami elég csekély összeg. Elismerésre méltó törekvést fejtett ki *Buday Barna*, az OMGE szerkesztő-titkára, az egyesület választmányi tagja, aki a *Köztelek* lapnak a gazdatiszti korból kikerült szakíróit arra hívta fel, hogy írói tiszteletdíjukat az internátus céljaira áldozzák, amely felhívásnak meg is volt a kívánt eredménye.

Kodolányi Antal özvegye elhunyt férje emlékére az egyesületnél 2000 koronás alapítványt tett, hogy annak kamatai szűkös viszonyba került gazdatisztek segélyezésére fordíttassanak, mely összeg Magyar Földhitelintézeti záloglevelekbe fektetett.

A nyugdíjintézet tagjainak a száma az év végével 218-ra szaporodott, vagyona pedig 838.787 koronára rúgott.

December 21-én az egyesület örömnépet ült. Az egyesület tiszteletbeli elnökét, *Bujanovics Sándor* m. kir. udvari tanácsost az OMGE délelőtti közgyűlésén egyhangú lelkesedéssel elnökké választotta. Ugyanaznap délután a Gazdatisztek Országos Egyesülete részesítette ünneplésben *Bujanovics Sándort* a *Köztelek* dísztermében tartott közgyűlésen abból az alkalmából, hogy 30 év óta viszi a magyar gazdatiszti kar ügyét.

Az ünnepi közgyűlésen a gazdatársadalmi testületek kiküldöttei és a gazdatiszti kar igen nagy számban jelentek meg. Az ünnepélyt *Széchenyi Emii* gróf, az egyesület elnöke nyitotta meg, az ünnepi beszédet pedig *Deininger Imre* koronauradalmi jószágigazgató, választmányi tag mondta, aki *Bujanovics Sándor* 30 évi működését vázolván, többek közt mondta:

„Jusson eszükbe az utódoknak, hogy ami azóta, mikor a magyar gazdatiszteknek társadalmi állásuk még nem volt és gazdái hatalom alatt állóknak tartattak, elismertetésük, jogviszonyuk szabályozása érdekében történt, jórészt egyesületünk és elsősorban *Bujanovics Sándor* kezdeményező lépései és lankadatlan buzgóságának köszönhetik“.

A beszéd közben *Bujanovics Sándor* művészi kivitelű, életnagyságú arcképéről lehullott a lepel, melyet *Jeszenszky Pálné* — *Gulácsy* irén művészi ecsete alkotott. Az arckép az egyesület hivatalos helyiségének legnagyobb értéke és dísze.

1913. Ez évben a gazdatiszti kar törekvései tekintetében eredményesebb előrehaladás nem történt, de annál mozgalmasabb volt az egyesület belső élete. *Hahn* Miksa, a Coburg hercegi uradalom jószágigazgatója, az egyesület választmányi tagja a mezőgazdaság terén szerzett érdemeiért, a Ferenc József-rend tisztikeresztjével tüntettetett ki, amely alkalomból őt az egyesület választmánya május 27-i ülésén ünnepelte és ugyancsak üdvözölte *Libits* Adolf tiszteletbeli választmányi tagot, József kir. herceg jószágkormányozóját 40 éves szolgálati jubileuma alkalmából. Elhunyt ez évben *Rovara* Frigyes, az egyesület agilis választmányi tagja.

Az egyesület a vármegyei gazdasági egyesületekkel iparkodott szorosabb kapcsolatba jutni, felhívta azokat, hogy az egyesület alapító tagjai sorába lépjenek és ennek eredményeként 11 vármegyei gazdasági egyesület 200—200 korona alapítvánnyal az egyesület tagjai sorába lépett. Ugyancsak az egyesület felhívására a Baranya-, Hont-, Komárom-, Nógrád-, Pest-, Pozsony-, Veszprém- és Tordaaranyosmegyei Gazdasági Egyesületek kebelükben *gazdatiszti szakosztályt* létesítettek.

Az *internátus létesítésének kérdése jelentős lépéssel jutott előbbre.* *Jeszzenszky* Pál, az egyesület ügyvezető igazgatója az internátus létesítéséhez szükséges telket biztosította, a választmány jóváhagyásának fenntartásával megszerezvén az Országos Magyar Protestáns Árva Egylettől a Városmajor-utcában lévő 9790/1. helyr. sz. és 2983. telekk. számú 868 négyszögöl magyságú telket 87.000 koronáért. Ez a telek internátus építésére különösen alkalmasnak mutatkozott, a budai hegyi levegő és a villarajon egészségi szempontból tesz[^] erre predesztinálttá, emellett kellő közlekedés is biztosítva volt. A *telek meglévn,* az internátus felépítéséhez és berendezéséhez szükséges anyagiakat kellett előteremteni. E tekintetben *Jeszzenszky* Pál ügyvezető igazgató és *Rubinek* Gyula, az egyesület alelnöke a legnagyobb eréllyel és szívóssággal láttak a szükséges tőke biztosításához. Szorgalmazásukra az OMGE november 10-i választmányi ülésén 20.000 korona alapítványt szavazott meg és az OMGE példájához csatlakozva *Jeszzenszky* Pál és *Rubinek* Gyula fáradozásával a Gazdák Biztosító Szövetkezete, a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete, a Magyar Agrár- és Járadékbank ugyancsak 20.000—20.000 koronás alapítványt jegyeztek és hozzájuk csatlakoztak a Magyar Földhitelbank 15.000 koronával, az Országos Központi Hitelszövetkezet, a „Pátia“ Irodalmi és Nyomdai R.-T., a Magyar Általános Hitelbank, a Cukorgyárosok Országos Egyesülete és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 10.000—10.000 koronával. Az év vége felé 224.000 korona állott részben mint jegyzés rendelkezésre, úgy, hogy az internátus megnyitását 1915 szeptemberére lehetett tervezni és a szükséges munkálatok végzésére a választmány *építési bizottságot küldött ki,* melynek tagjai *Széchenyi* Emil gróf elnök, *Nick* Ede, *Rubinek* Gyula, *Serbán* János alelnökök és *Jeszzenszky* Pál ügyvezető igazgató voltak.

Az év végén az *egyesület vezetésében jelentős változás következett be.* *Jeszzenszky* Pál ügyvezető igazgató, aki az OMGE-ben ügyvezető

titkári tisztséget viselt, 20 évi szolgálat után e tisztségéről lemondott, mert a Magyar Mezőgazdák Szövetkezetéhez vezérigazgatóvá hivatott meg. Ez új hatásköre folytán a gazdatiszti egyesület ügyvezető igazgatói tisztségéről is lemondani kényszerült, mert új hivatása idejét annyira igénybe vette, hogy a gazdatiszti egyesület ügyeivel behatóbban ezután nem tudott foglalkozni. Lemondását *Széchenyi* Emil gróf elnök a december 7-i választmányi ülésen jelentette be, amit a választmány őszinte sajnálattal vett tudomásul és *Jeszenszky érdemeit jegyzőkönyvben megörökíteni határozta*, elismerést adván ezzel azért az önzetlen, céltudatos és eredményes működésért, amelyet *Jeszenszky Pál* a magyar gazdatiszti kar és az egyesület érdekében másfél évtizeden át kifejtett. Ugyanez ülésen *Rubinek* Gyula alelnök indítványára *Jeszenszky Pál utódjává ügyvezető titkárrá Fabricius Endre, az OMGE titkára választatott*, aki ezzel egyszersmind a *Gazdatisztek Lapja* szerkesztését is átvette, míg a választmány kértére az internátus ügyeinek további vezetését *Jeszenszky Pál* vállalta.

December 12-én *Rubinek* Gyula alelnök vezetésével *Nick Ede, Serbán János* alelnökök, *Jeszenszky Pál* igazgató, *Fabricius Endre* ügyvezető titkár, *Fromm Antal* és *Serfőző Géza* választmányi tagokból álló *küldöttség tiszteleggett Ghillány* Imre báró földművelésügyi miniszternél, arra kérve, hogy a *Bujanovics-internátus mielőbbi létesítését a kormány anyagi támogatással tegye lehetővé*. A miniszter a kérelem teljesítését kilátásba helyezte és egyszersmind a gazdatiszti kar iránt legőszintébb rokonszenvét is kinyilatkoztatta.

A *gazdatiszti javadalmazás* e korszakbeli mértéke tekintetében tájékoztatásul szolgálhat az alábbi kimutatás, amely egy délmagyarországi nagyobi) uradalomban volt 1913-ban érvényben:

Jószágigazgató: készpénz 6600—7200—8000 korona, kemény tűzifa 40 köbméter, tengeriföld 2 kat. hold, lakás, kert. (A készpénz egy-egy rangosztályra vonatkozik.)

Főintéző, főszámvevő, számtartó: készpénz 4900—5200—5500 korona, kemény tűzifa 36 köbméter, tengeriföld 1 kat. hold, lakás, kert. Előléptetés egyes rangosztályokból 5 év.

I. oszt. intéző, számvevő, főpénztárnok: készpénz 4000—4300—4600 korona. Kemény tűzifa 36 köbméter, tengeriföld 1 kat. hold, lakás, kert. Előléptetés egyes rangosztályokból 4 év.

II. oszt. intéző, számvevő, pénztárnok: készpénz 3300—3500—3700 korona. Kemény tűzifa 36 köbméter, tengeriföld 1 kat. hold, lakás, kert. Előléptetés 3—3 év.

III. oszt. intéző, pénztárnok: készpénz 3100 korona, tűzifa 30 köbméter, tengeriföld 1 kat. hold, lakás, kert.

Központi vagy gazdasági ellenőr: készpénz 2300 korona, tűzifa 20 köbméter, lakás.

Központi vagy gazdasági segédtsz: készpénz 1600—1800 korona, tűzifa 20 köbméter, lakás.

Gyakornok: készpénz 1400 korona, szabad tüzelő, lakás.

Az el nem használt tűzifát az uradalom év végén köbméterenkint 7 koronával megváltotta, ugyancsak a központi tisztek baromfi- és

sertéshozamát is megváltotta. Tengeriföld műveléséhez az igaerőt az uradalom adta. Napi tejjárulék intézőtől fölfelé napi 5 liter, vagy literenkint 4 fillér váltság. Egynél több gyermekes tisztek 400 korona neveltetési járulékot kaptak. Az uradalom területén kívül teljesített szolgálatokért napidíj igazgatónak és főintézőnek 10 korona, tiszteknek 8 korona, segédtisztnek 6 korona. Ellenőrök, segédtisztok, gyakornokok élelmezést havi 70 koronáért kaptak az illető intézőknél. Tisztajövedelemből igazgató és főintéző 2000, számvevő 1400—1600, intézők 1000—1200, segédtsízt, ellenőr 400, gyakornok 200 korona jutalékot kaptak. Nyugdíj a legutóbb kapott törzsfizetés után számíttatott.

A gazdatiszti munka elismerésének szép példáját nyújtotta ez évben *Almássy* Dénes gróf, akinek uradalma az OMGE tenyészállatkiállításán és vásárán több díjban részesülvén, az elnyert díjakat ama gazdatisztjeinek adta, akik az eredményt szakmunkásságukkal elősegítették.

1914—1917. Biztató kezdettel indult az 1914-i év. Az internátus létesítésének ügye a legjobb úton haladt és kedvező kilátásokkal kecsegtettek a gazdatiszti kar sérelmeinek orvoslása, kívánságainak teljesülése. Febr. 14-i választmányi ülésén melegen ünnepelte *Baly* Kálmán urad. főintézőt, az egyesület alapítása óta tagját, 40 éves gazdatiszti szolgálatának évfordulója alkalmából. A Zircvidéki Gazdatiszti Kör indítványára az egyesület *újból felterjesztést intézett a földművelési kormányhoz a kötelező gazdatiszti nyugdíjbiztosítás érdekében*, amiben az egyesület támogatására sietett a Csanád-, Békés-, Fejér-, Nyitra- és Veszprémmegyei Gazdasági Egyesület, amelyek ugyané tárgyban a képviselőházat keresték meg.

Jul. 7-én súlyos veszteség érte az egyesületet *Grassl* Hugó, a ráckevei kir. uradalom gazd. tanácsosának elhunytával, aki az egyesületnek ugyancsak kezdettől fogva tagja, egyik legbuzgóbb választmányi, egyszersmind számvizsgálóbizottsági tagja volt.

A biztató reményéseket halomra döntötte a július 29-én kitört *világháború*, dacára annak, hogy ekkor még általános volt a hit, hogy az csak rövid tartamú lesz. A *Gazdatisztek Lapja* augusztusi számában „Hadba szálltunk“ címmel *Fabricius* Endre ügyvezető titkár gazdatiszti szempontból vázolta az új helyzetet, egyrészt a hadbavonuló gazdatisztekot buzdítva, másrészt az itthon maradt családtagok felől való gondoskodást ígérve. E tekintetben az egyesület a *Köztelek* lapban hívta fel a birtokosokat, hogy a hadbavonult gazdatisztek járandóságát kiadják, nehogy családtagjaik nélkülözzenek, mialatt a harctéren a hazai föld érdekében a gazdatisztek kötelességüket teljesítik. E felhívásnak meg is volt a foganatja, panasz a birtokosokkal szemben nem merült fel.

A *hadbavonult gazdatisztek helyettesítéséről* az egyesület iparkodott gondoskodni és az első két hónapban 120 gazdatiszti állást közvetített és ez a közvetítés a háború egész tartama alatt az egyesületnek egyik fontos feladata volt.

Az egyesület vezetősége nem érte be a hadbavonultak érdekében a birtokosokhoz intézett felhívással, hanem ennek hivatalos rendezését.

is szorgalmazta, melynek eredményeként szeptember hó elején *Ghyllány* Imre báró földművelésügyi miniszter elnöklése alatt e tárgyban értekezlet hivatott egybe, amelyen az egyesület képviselőjében *Fabricius* Endre ügyvezető titkár és *Wehner* József dr. ügyész jelentek meg. A vármegyei gazdasági felügyelők jelentései alapján megállapították, hogy a hadbavonult gazdatiszteket semmi sérelem nem érte. járandóságukat mindenhol kiadták, így egyelőre e kérdésnek törvényes rendezésére nem volt szükség. Az egyesület felhívta a gazdatiszteket, illetve családtagjaikat, hogy esetleges erre vonatkozó panaszait tudassák, hogy a megfelelő intézkedések megtéteessenek.

Október 10-én az egyesület ügyvezető titkára, *Fabricius* Endre mint hadiönkéntes harctéri szolgálatra jelentkezett, a budapesti m. kir. 1. honvéd tüzérezred kötelékébe soroztatott, rövid kiképzés után mint önkéntes tűzmester a harctérre küldetett, ahol az uzsoki áttörésnél már tevékeny részt vett és végigharcolta az orosz hadszíntéren a galíciai, wolhyniai nagy offenzívákat, részt vett a toporoutz-rarancei, kirilibabai, bukovinai harcokban, majd az olasz fronton a hét község fennsíkján, a Tonaleszorosnál, az Ets völgyében, Roveretonál teljesített harctéri szolgálatot és 46 hónapi szolgálat után mint főhadnagy szerelt le, megszerezvén a bronz és ezüst vitézségi érmekeket, a „signum laudis“ a kardokkal és a Károly-csapatkeresztet, sőt wolhyniai egyik külön megbízatású haditettéért az arany vitézségi éremre is betérjesztetett.

Az ügyvezető titkár harctéri elfoglaltsága alatt az egyesületi élet intenzivitása megcsökkent. A *Gazdatisztek Lapja* szerkesztésével erre az időre *Csernay* Ödön, majd 1918-tól *Péterfi* Tamás bíztattak meg.

A világháború elhúzódásával az eleinte tapasztalt lelkesedés lassan lelohadt, egyre jobban előtérbe léptek az anyagi kérdések és ennek hatása alatt a földbirtokosok és bérlők sem tanúsították a hadbavonult gazdatisztekkel és hátramaradottaikkal azt a magatartást, melyet kezdetben, ezért 1915 május 31-én a földművelésügyi kormány e tárgyban értekezletet hívott egybe, melyen megjelentek az OMGE, a Magyar Gazdaszövetség kiküldöttei, az egyesület képviselőjében pedig *Nick* Ede udv. tanácsos, alelnök, *Baly* Kálmán, *Erős* Rezső és *Pivonkay* Béla választmányi tagok. Az értekezlet egyhangúlag szükségesnek mondta ki, hogy rendelet adassék ki, mely szerint a hadbavonult gazdatiszt állását nem veszítheti, családjának pedig legalább a fél lakás, az egész kerthasználat, állattartás, tűzifajárandóság kiszolgáltatassák. Ebben az értelemben jelent meg a 2826/1915. M. E. sz. rendelet.

A hadbavonult gazdatisztek közül mindjobban szaporodtak a *hősi halottak*. A magyar gazdatiszti kar bebizonyította, hogy nemcsak a búzamezőkön, de a csatamezőkön is derekasan megállja helyét, amint békében a legnagyobb szorgalommal, hűséggel iparkodott szakmunkáját teljesíteni, úgy teljesítette a harctéren is kötelességeit. Az első hősi halottak közt volt az egyesület tiszteletbeli választmányi tagja, *Csirdry* Béla volt gazdatiszt és országgyűlési képviselő, továbbá az egyesület elnökének, *Széchenyi* Emil grófnak Alajos fia. A *hősi halált halt nagyszámú gazdatiszt hátrahagyott özvegye és árvái szenvedő bizonyosságai lettek a kötelező gazdatiszti nyugdíjbiztosítás hiányának*.

Az itthon maradt gazdatisztek a háborús ellátással kapcsolatos termelői munkát végezték kora reggeltől késő estig, küzdve azzal a rendelethalmazzal, amely a gazdálkodás menetét sokszor guzsba-kötötte, iparkodván e tekintetben az uradalom és gazdaság érdekeit lehetőleg megvédeni. 1917 január havában az egyesület vezetőségét legfelsőbb helyről jött kitüntetés érte, *Széchenyi* Emil gróf elnök v. b. t. t. címet, *Rubinek* Gyula és *Serbán* János alelnökök a Ferenc József-rend csillagos középkeresztjét, *Jeszenszky* Pál igazgató az udvari tanácsosi címet kapták a mezőgazdaság fejlesztése és a háborús ellátás körül kifejtett érdemeikért. Ez év áprilisi közgyűlésén az egyesület *Rubinek* Gyula alelnök javaslatára elhatározta, hogy újból felír a *gazdatiszti nyugdíjkérdés gyökeres rendezése érdekében*, amire az a királyi kézirat nyújt alapot, amely a kormány kötelességévé teszi, hogy a kormány a középosztály szociális helyzetének javítására tegye meg előterjesztéseit. E közgyűlésre *Fabricius* Endre ügyvezető titkár is megjelent a harctérről.

1918. Az esztendő, a világháború ötödik éve, az egyesület életében is rendkívül mozgalmas volt. Mintha a jövő árnyékát előrevetette volna, az esztendő az egyesületre nézve súlyos és csaknem pótolhatatlan vezsteséget hozott, mert február 16-án az egyesület tiszteletbeli elnöke, megalapításától kezdve legagilisabb tagja és a gazdatiszti ügyek legkitartóbb mozgatója, *J3«/ano¶icsSándor*, a főrendiház tagja, az OMGE elnöke, 81 éves korában elhunyt. Az elhunytban nemcsak a magyar gazdatiszti kar vesztette egyik legszilárdabb oszlopát, de a magyar gazdatársadalom általában méltán gyászolhatta az elhunytat, aki széleskörű tudásával és ambíciójával a magyar mezőgazdaság fejlesztése tekintetében örök emléket emelt magának. Az elhunytat az OMGE székházából, a Köztelek díszterméből temették, ravatalát félszáznál több koszorú borította, köztük a Gazdatisztek Egyesületéé „Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesülete — Nagyérdemű tiszteleti elnökének“ felírással. A gyászszertartáson megjelent *Serényi Béla* gróf földművelésügyi miniszter, *Popovics* Sándor pénzügyminiszter, *Darányi* Ignác, *Ghillány* Imre báró és *György* Endre volt. földművelésügyi miniszterek, az OMGE elnöksége, számos gazdatársadalmi egyesület kiküldöttje és a magyar gazdatársadalom és a gazdatiszti kar számos tagja. A gazdatiszti egyesület részéről *Széchenyi* Emil gróf elnök, *Nick* Ede, *Rubinek* Gyula, *Serbán* János alelnökök és *Jeszenszky* Pál ügyvezető igazgató vezetésével az igazgatóválasztmány számos tagja. A búcsúztatót *Osztrólczy* Miklós, az OMGE alelnöke mondta. A megboldogultat a zempléni Sárosiszépre szállították, ahol a családi sírboltban helyezték örök nyugalomra. A *Gazdatisztek Lapja* márciusi számában méltatta az elhunyt érdemeit, közölte életrajzát és arcképét.

A Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézete a viszonyoknak megfelelően, teljes csendben ünnepelte fennállásának 25-ik évfordulóját (*Gazdatisztek Lapja* 1918. 1—3. szám). Az Intézet könyvelési és kalkulációs teendőit az 1895-iki megalakulástól *Kiss* Lajos, 1907-től *Puschmann* Lajos végezte a legkiválóbb pontossággal.

A Nyugdíjintézet május 10-i rendkívüli közgyűlésén a pénz vásárló erejének csökkenése miatt előállott helyzet folytán az alapszabályok módosítását határozta el. Ami mégis történt. A Bujanovics-internátusra való gyűjtés tovább folyt, számos intézmény létesített alapítványt, illetve jegyzett ezen célra nagyobb összeget úgy, hogy az év elején 760.373 koronára rúgott az alap, amelyből azonban 432.706 korona nem volt befizetve.

A *háborút követő összeomlás* következményeként úrrá lett őszi-rózsás-forradalom kormányának birtokpolitikai reformtervezete a gazdatiszti kart új helyzet elé állította. *Nem kevesebről volt szó, mint-hogy a nagybirtokok eltöröltessenek és ezzel a gazdatisztek létalapja is megrendüljön.*

Az OMGE igazgatóválasztmányának november 13-án tartott történelmi jelentőségű ülése után az OMGE választmánya testületileg kereste fel *Búza* Barna földművelésügyi minisztert, aki a küldöttség előtt kijelentette, hogy a kormány elsősorban a kötött birtokok kisajátítására gondol, továbbá a magánbirtokok bizonyos százalékára ott, ahol azt a sűrű népesség megkívánja. A kormány ez intencióját — mondotta *Búza* Barna — a sajtó félremagyarázta és ma már mindenki 10 holdas parcellákra gondol. E félreértés és izgatás folytán most már talán nagyobb lesz a földosztás.

A miniszter ez egyáltalán nem megnyugtató válasza a gazdatiszti kart is a cselekvés terére szólította. *Rubinek* Gyula, a gazdatiszti egyesület alelnökének kezdeményezésére november 15-ére egybehívott választmányi ülés úgy határozott, hogy gazdatiszti nagygyűlést hív Budapestre egybe, amelyen a tervezett birtokparcellázások és ebből folyólag a gazdatiszti kar ügyei is megtárgyaltassék, hogy a továbbiakra nézve állásfoglalás történjék.

A *IV. Országos Gazdatiszti Nagygyűlés* december 14-én ült össze a Köztelek dísztermében és azt *Rubinek* Gyula alelnök nyitotta meg, rámutatva, hogy az új népkormány oly tempójú földbirtokpolitikát tervez, amely ha valóra válik, akkor a gazdatisztekből új proletárokat teremt. Ez tette szükségessé a nagygyűlés egybehívását. Bejelentette, hogy egy 20 tagú előkészítőbizottság szervezte meg a nagygyűlést és készítette el a memorandumot, ami felolvasásra kerül, végül az előkészítőbizottság nevében a nagygyűlés elnökéül *Székács* Elemér árpádalmi uradalmi jószágigazgatót, a neves növénynemesítőt javasolta, aki általános lelkesedés közt foglalta el az elnöki széket.

Székács Elemér megköszönvén a bizalmat, rámutatott a nagygyűlés fontosságára, többek közt mondván: „Amidőn a gazdatiszti osztály jövőjét megvédeni óhajtjuk, egyben azt az országos veszedelmet igyekszünk távoltartani, amely az egész nemzetet fenyegeti a parcellázás túlhajtása révén . . . reméljük, hogy a saját érdekeink védelme mellett egyben megvédjük az országos érdekeket, valamint belátásra bírjuk a földművelésügyi kormányt.“

Fabricius Endre ügyvezető titkár, aki időközben leszerelvén, újból elfoglalta tisztét — ismertette azután az előkészítőbizottság *memorandumtervezetét*, amely rámutatott, hogy a tervezett földbirtok-

reform csak akkor hozza meg a közérdekű eredményt, ha a földbirtok-reform megfelelő körültekintéssel történik, az egyedek gondos kiválasztásával, a kellő felszerelés biztosításával. A gazdatiszti kar érdekében szükségesnek jelölte a memorandum, hogy a *hadirokkant gazdatisztek* más foglalkozási ágban elhelyeztessenek, a *hadból visszatért gazdatisztek felmondási ügye méltányosan rendeztessék* s a földbirtokreform következtében állásukat veszítő gazdatisztek megfelelő végkielégítést nyerjenek, a földreform végrehajtási munkájába és az új kisbirtokosok ellenőrzésébe a gazdatisztek bevonassanak, a felosztásra kerülő nagybirtokok nyugdíjalapja az egyesület nyugdíjintézetének további kezelésre átadassék, a *gazdatiszti nyugdíj az állami tisztviselőkéhez hasonlóan rendeztessék, létesítettessék a gazdatiszti kamara* és míg az törvényesen létesül, addig ennek teendői a Gazdatiszti Tanácsra bizassék, mely egyidejűleg megalakul, végül a földreform végrehajtásával foglalkozó bizottságban a gazdatisztek egy taggal képviselve legyenek.

A memorandum ismertetése után izgatott hangulatban számos felszólalás hangzott el. A nagygyűlésre befurakodott és nem a gazdatiszti karhoz tartozó néhány izgató és kétes elem megkísérelte a zavar keltést, de *Székács* Elemér tapintatos vezetése mellett a nagygyűlés ezt a kísérletezést csirájában elfojtotta és az ismertetett memorandum-tervezetet egyhangúlag magáévé tette, majd kimondotta a *Gazdatiszti Tanács megalakulását*, melynek elnöke *Székács* Elemér lett, titkára pedig *Besenbeck* Alfonz hadviselt gazdatiszt.

Az elfogadott memorandumot a Gazdatiszti Tanács és a nagygyűlés tagjai 150 főnyi küldöttsége nyújtotta át *Búza* Barna földművelésügyi miniszternek. *Székács* Elemér tolmácsolta a küldöttség kívánalmait. A földművelésügyi miniszter válaszában kijelentette, hogy a gazdatiszti kar munkásságára a jövőben is számít, akik koruknál fogva nem óhajtának tovább működni, azokat végkielégítésben, vagy nyugdíjban részesíti, akik tovább is a gyakorlati pályán óhajtának maradni, azok egyrészenek középirtokot juttat, másrészt állami szolgálatra veszi át, ahol a földreform végrehajtásánál lesz szakterőre szükség, valamint a kisbirtokosok további ellenőrzésére.

A Gazdatiszti Tanács megalakulásával a vezető szerepet ez vette át és a *Gazdatisztek Országos Egyesületének tevékenysége csaknem szünetelt*. A Gazdatiszti Tanács első ülését ugyanaz nap délután tartotta a „Köztelken“, amelyen elhatározta, hogy felhívja a gazdatiszteket a csatlakozásra, sajtóközleményei elhelyezésére a napilapokon kívül a *Gazdatisztek Lapját* határozta igénybe venni, amihez a Gazdatisztek Egyesületének vezetősége hozzájárult és kimondotta, hogy viszontszolgálat fejében az egyesületbe való belépésre buzdítja a gazdatiszteket, továbbá elhatározta, hogy felhívja az állásnélküli gazdatiszteket igényeik bejelentésére, továbbá, hogy esetleges sérelmeiket hozzák a Tanács tudomására. Irodahelyiségül a Tanács az egyesület hozzájárulásával a Gazdatisztek Országos Egyesületének helyiségét használta, mert a Gazdatiszti Tanács anyagiakkal nem rendelkezett, mindössze az a 2800 korona állott rendelkezésére, amely összeg a tanács első

ülésén *Hajdú* István primási uradalmi jószágigazgató kezdeményezésére gyűjtésből teremtett elő.

A Gazdatisztek Lapja ez évben a papírhiányra és a nehéz anyagi helyzetre való tekintettel összesen csak 8 számban jelent meg és a hetedik számot, a novemberit ismét a harctérről visszatért *Fabricius* Endre ügyvezető titkár szerkesztette.

1919. *A Gazdatiszti Tanács működése* kizárólag propagandában merült ki, napilapokban, a „Köztelek“-ben a gazdatisztekhez felhívások jelentek meg a csatlakozásra. Január végén mintegy ezer gazdatiszt jelentette be csatlakozását, ami nem nagy szám, de ebben a zavaros időben a gazdatisztek annyira elfoglalta a gondozásukra bízott gazdaságok és uradalmak vezetése, hogy nem is igen értek rá saját ügyükkel foglalkozni és inkább csak azok érdeklődtek a Tanács felhívásai iránt, akik a háborúból visszatérve, vagy a megszállott területekről menekülve elhelyeződésükre vártak. Január 12-én tartotta a Tanács első érdemleges ülését, amelyen elfogadtatott a 10 §-ból álló szervezeti szabályzat, amelyek közül az országos egyesületet a 3. és 4. § érdekelte, amely kimondotta, hogy a Tanács rendes tagja mindaz a gazdatiszt, aki egyszersmind tagja a Gazdatisztek Országos Egyesületének, továbbá, hogy a Tanács hivatalos lapja a *Gazdatisztek Lapja*. Ez intézkedések *Székács* Elemér elnök javaslatára állapították meg, aki előre látta, hogy a Tanács hosszú életű nem lehet és ezzel óhajtotta az országos egyesület taglétszámát növelni.

Január 17-én az egyesület korábbi szorgalmazására megjelent a népköztársaság kormányának 364/1919. M. E. számú rendelete, amely a *hadviselt gazdatisztek szolgálati viszonyát szabályozta*. Az egyesület e rendeletet *Rubinek* István dr. ügyész magyarázatával ellátva, füzet alakjában kiadta.

Az egyesület a fejleményeket figyelve, egyrészt várakozó álláspontra helyezkedett, másrészt szükséges esetben megtette a kívánt lépéseket. A február 19-én tartott választmányi ülésen *Rubinek* Gyula alelnök bejelentette, hogy *József kir. herceg* a védnöki; *Széchenyi* Emil gróf az elnöki, *Nick* Ede pedig az alelnöki tisztségről, írásban lemondtak, amit a választmány sajnálattal vett tudomásul. *Jeszenszky* Pál szóbelileg jelentette be az ülésen a Bujanovics-inter-nátus ügyeinek vezetésére vonatkozó igazgatói tisztségéről való lemondását, a választmány kérésére azonban lemondását a közgyűlésig függőben tartotta. *Fabricius* Endre ügy. titkár terjesztette elő azt a megállapodást, amelyet a Gazdatiszti Tanáccsal kötött, mely szerint a Tanács az egyesület helyiségét használhatja, a *Gazdatisztek Lapjában* díjtalanul cikkeket helyezhet el és hogy a Tanács propagandája révén szerzett egyesületi tagok után a befolyt tagdíjból 3—3 K-t a Tanácsnak rendelkezésre bocsát. E megállapodásokat a választmány jóváhagyta és elhatározta, hogy a *Gazdatisztek Lapja* kiadását, amelyet 1913-ban *Fabricius* Endre ügy. titkár 2200 koronáért vállalt, amely összegből azonban a változott viszonyok folytán a lap előállítására már nem volt fedezhető, ismét saját kezelésébe veszi át. Elhatározta továbbá, hogy *Pankl* Anna,

Puschmann Alajosné irodavezetőnőnek, aki 12 éve működött az egyesület kötelékében, amennyiben állásából megválna, 4200 korona végkielégítést ad. Végül elhatározta, hogy a földreformról szóló 1919: XVIII. t.-c.-re vonatkozólag a kormányhoz felterjesztést intéz, hogy rendelet bocsáttassék ki, mely szerint a földreform folytán állásukat veszített gazdatisztek végkielégíttessenek.

Ez időben súlyos veszteség érte az egyesületet *Deininger* Imre udvari tanácsos, nyugalmazott állami jószágigazgató elhunytával, aki évtizedeken át volt az egyesület rendes és 20 év óta választmányi tagja.

A köztársasági népkormánynak a *földreform* végrehajtására vonatkozó rendelkezései a vidéket általános izgalomban tartották, nem egy hetven a falu proletariátusának erőszakosságával kellett a gazdatiszteknek szembezállniuk, hogy az uradalmak érdekeit megvédjék. A kormány a földreform munkálatainak lebonyolítására földbecslői tanfolyamot létesített, amelyre a Gazdatiszti Tanács tagjai sorából mintegy 200 tagot jelentett be, de ennek alig negyedrésze akceptáltatott, míg a többnyire szélsőséges és nem is gazdatiszti elemek kerültek. *Székács* Elemér betegségére való hivatkozással a Tanács elnökségétől visszavonult és helyét *Hajdú* István primási uradalmi jószágigazgató foglalta el. A Tanácsnak ebben az időben a szocialista próbálkozásokkal kellett megküzdenie és erélyesen szembezállt az ellen, hogy az említett földbecslő tanfolyamon a gazdatisztek a szocialista szakszervezetbe akarták tömöríteni.

A viszonyok egyre inkább balfelé tolódtak, míg március 24-én bekövetkezett a *vörös rémuralom*, amikor is a Köztelek székházat vörös katonák szállották meg, akik nemcsak az OMGE tisztikarát, de a Gazdatisztek Országos Egyesülete és a Gazdatiszti Tanács elnökségét és tisztikarát is helyiségeiből erőszakkal eltávolították, az egyesület helyiségeit lefoglalták. A vörös rémuralom alatt az egyesület működése ily módon szünetelt, irodahelyiségei lakás céljaira elrekviráltattak, bútorait széthordták és azokat a szocialista gazdatisztek szakszervezete tulajdonította el, mely szervezetnek valódi gazdatiszti tagjai nem voltak, hanem a gazdatiszti címet fölvert mindenféle foglalkozású egyének. E válságos időben a magyar gazdatiszti kar tanúbizonyosságot tett megbízhatóságáról, becsületességéről és hazafiságáról. A vidéken a nagybirtokok szocializáltak, a főtisztek a legtöbb helyen eltávolítottak és helyükbe népbiztosok ültek, akiknek minden intézkedése egyrészt rosszakarat, másrészt szakértelem hiányában az uradalmak súlyos anyagi károsodását jelentette. A magyar gazdatiszti kar legfőbb feladata volt ebben az időben ezeknek az intézkedéseknek az ellensúlyozása, részben a kiadott rendeletek megtagadása. Sajnos, számos esetben életével kellett a gazdatisztnak fizetnie azért, hogy kenyéradó gazdája érdekeiért sikra szállott, amit a magyar földbirtokos osztálynak sohasem szabad elfelejtenie. A rémuralom terrorcsapatai kiszállításuk közben számos gazdatiszttel végeztek, golyóval és akasztófával jutalmazván a magyar föld intelligens munkásait.

A *rémuralom megszűntével* az egyesület augusztus hó folyamán

kezdte meg ismét működését, amely elsősorban az iroda újjá szervezése, az irodai berendezések visszaszerzésére és az irattár megmaradt részének rendezésére szorítkozott. Megalakulván a nemzeti kormány, annak földművelésügyi miniszterévé *Rubinek Gyula*, az egyesület alelnöke nevezetett ki és az egyesület december 20-án *Förster Lajos* választmányi tag elnöklete alatt tartott első ülésén örömmel emlékezett meg e bekövetkezett tényről és ezt feliratban hozta *Rubinek Gyula* földművelésügyi miniszter tudomására. Ugyanezen az ülésen tudomásul vétetett, hogy politikai célokból ugyancsak Gazdatisztek Országos Egyesülete címmel új egyesület alakult, amellyel szemben az egyesület a címhasználat miatt a kormánynál tiltakozását jelentette be, egyszersmind az alapszabályok értelmében ez új egyesület létesítésének kezdeményezőit a tagok sorából kizárta.

November 7-én 58.836/919. M. E. sz. alatt a gazdatisztek szolgálati viszonya tárgyában rendelet jelent meg, amely a népkormány által kiadott korábbi rendeletet hatályon kívül helyezte és ezzel az 1900. évi XXVII. t.-c. ismét teljes hatályba lépett.

1920. A választmány áprilisi ülésén *Jeszenszky Pál* igazgató jelentette, hogy a „Bujanovics-internátus“ céljainak megfelelő telek az Országos Protestáns Árvagyalettől 868-40 négyszögöl terjedelemben 87.900 koronáért véglegesen megszerzetett. Ugyanez az ülés *Fabricius Endre* ügyvezető titkár javaslatára felterjesztést intézett a földművelésügyi miniszterhez, valamint a nemzetgyűléshez, felhíván a figyelmet, hogy a készülő birtokreformjavaslatnak óvatosságot kell tanúsítania különösen a mezőgazdasági termelés érdekében, továbbá, hogy a birtokreform végrehajtásánál a gazdatiszti szakértelem is tekintetbe vétessék.

Serbán János alelnök elnöklete alatt április 20-án tartott közgyűlésen *Fabricius Endre* ügyvezető titkár — aki ezen válságos időkben az elnökség tagjai nagy részének lemondása folytán az egyesület ügyeit egyedül vezette — tett jelentést az egyesület 1918. és 1919. évi működéséről, majd a megüresedett tisztségek következtek betöltésre, mely alkalommal egyhangú felkiáltással elnökké *Székács Elemér* árpádalmi uradalmi jószágigazgató, alelnökké *Jeszenszky Pál*, *Hajdú István* primási uradalmi jószágigazgató és *Mathiasz Ernő* győri székeskáptalani intéző, tiszteletbeli elnökké *Rubinek Gyula* földművelésügyi miniszter, tiszteletbeli alelnökké pedig *Serbán János* és *Nick Ede* volt alelnökök választottak. *Rubinek Gyula* földművelésügyi miniszternek a tiszteletbeli elnökké való választásról szóló okiratot *Székács Elemér* elnök, *Jeszenszky Pál*, *Hajdú István* alelnökök és *Fabricius Endre* ügyvezető titkár vezetésével 30 tagú küldöttség nyújtotta át.

Az egyesület a mezőgazdasági kamarákról szóló törvényjavaslat-tervezet tárgyalásában élénken és erélyesen vette ki részét. Az értekezleteken különösen *Fabricius Endre* ügyvezető titkár hangsúlyozta, hogy a kamarai szervezet nem lesz teljes, ha abból a gazdatisztek kihagyatnak, mint amely intenció a javaslatból kitűnik. Sajnos, a napi politika hatása alatt létrejött 1920. évi XVIII. t.-c, amely a mezőgazdasági kamarák életbeléptetéséről intézkedik, a gazdatisztek kíván-

ságát nem honorálta, *hivatkozván indokolásában arra, hogy a gazdatisztek külön önálló kamarát jognak kapni.* Ez ígéret mellett sem mondható szerencsésnek a kamarai törvény, mert kuriális beosztásában a kisbirtokosság és a földnélküli mezőgazdasági munkásság túltengésben van, a közép- és nagybirtokosok az öt kúria közül csak egyet kaptak, míg a gazdatisztek és a mezőgazdasági szakférfiak teljesen kihagyattak. Erre való tekintettel az egyesület felterjesztést intézett a kormányhoz, hogy a kamarák szervezeti szabályzatában ez a hiba lehetőleg mérsékeltesse.

A *földreformjavaslat tárgyalásában* az egyesület képviselőjében résztvett Székács Elemér elnök, Jeszenszky Pál alelnök és Fabricius Endre ügyv. titkár és iparkodtak a gazdatiszti érdekeket a lehetőség szerint megvédeni. Az egyesület felkérte egyszermind Buday Barna választmányi tagot, hogy a nemzetgyűlési képviselőknél hasson oda, hogy a földreformjavaslat nemzetgyűlési tárgyalásánál a gazdatisztek érdekében felszólaljanak.

Az októberi választmányi ülésen Jeszenszky Pál alelnök indítványára úgy határozott az egyesület, hogy az internátusi alap készpénzét értékpapírosokba helyezi, az egyesületi vagyont pedig a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete részjejeibe.

A kormányzó öfömlétsége által létesített *m. kir. gazdasági főtanácsosi, illetve tanácsosi címet* a hazai mezőgazdaság fejlesztése körül kifejtett munkásságuk elismeréseként az egyesület vezetői közül Székács Elemér elnök, Hajdú István alelnök, Buday Barna és Szilassy Zoltán választmányi tagok nyerték el, akik főtanácsosok lettek és Fabricius Endre ügyv. titkár, aki tanácsos lett.

1921. Az egyesület súlyos gondját okozta a nagymértékű *gazdatiszti állásnélküliség levezetése.* A megszállott részekről egyre-özönltek a kiűzött gazdatisztek a csonka ország területére. Soha annyi gazdatiszt állásért nem jelentkezett az egyesületnél, mint ekkor, az elhelyezés pedig egyre nehezebb lett a birtokreform folytán. Az év első negyedében 267 gazdatiszt közül csak 62-öt sikerült elhelyezni. A március 16-i választmányi ülésen Fabricius Endre ügyv. titkár javaslatára a miniszterelnökhöz és külügyminiszterhez felterjesztést intézett az egyesület, különösen a cseheknek a gazdatisztek kiüldözö politikája ellen, ami a békeszerződésbe is ütközik. *A nyugalmazott gazdatisztek érdekében* az egyesület a házi nyugdíjjal rendelkező uradalmakat megkereste, hogy a pénz értékcsökkenésére tekintettel, a nyugdíjazott gazdatisztek drágasági pótlékban részesítsék, amely felhívásnak nagyrészt meg volt az eredménye. A pénz értékcsökkenésére való tekintettel, az egyesület a rendes 20, illetve 40 korona tagdíjon felül 30, illetve 60 korona pótdíjat vetett ki tagjaira.

A *gazdatiszti körök* létesítése érdekében Székács Elemér elnök kezdeményezésére június 28-án Orosháza melletti Gyopáros-fürdőre meghívták a Csongrád- és békésmegyei gazdatisztek, amelyen Székács Elemér megnyitója után Fabricius Endre ügyv. titkár nagyobb előadásban vázolta a gazdatiszti kar helyzetét, a tömörülés

szükségességét. E kezdeményezés eredményeként a *Csongrád-Békés-megyei Gazdatiszti Kör* életrehívására *Ringelmann* Béla árpádalmi uradalmi számvevő elnöklete alatt előkészítő bizottság küldetett ki, egyszersmind a résztvevők 100.000 K-t adtak össze a Bujanovics internátusra. *Buday* Barna választmányi tag javaslatára *szorgalmazta az egyesület a járási gazdasági felügyelőségek létesítését*, hogy részben itt is alkalom nyíljk a gazdatisztek elhelyezésére. E kezdeményezés eredményezte az 1921: XLII. t.-c.-et, amely a járási gazdasági felügyelőségek létesítéséről szól. A törvény életbelépte után az egyesület 57 gazdatisztet terjesztett fel ezen állások betöltésére.

Az április 27-i közgyűlés *Fabricius* Endre ügyv. titkárt a gazdatiszti kar érdekében kifejtett odaadó és eredményes működéséért egyhangúlag az egyesület ügyv. igazgatójává választotta.

Október 11-én elhunyt *Krocsák* G. Emil tiszteletbeli választmányi tag Baglyasalján 84 éves korában, aki az egyesület életre-keltője volt. A megboldogult 1836 november 13-án született *Stockau* gróf theresenhofi pusztáján Morvaországban, ahol apja gazdatiszt volt. 1855—1858-ig *Kinszky* gróf namiesti gazdaságában volt segédtszt és 1858-ban jött Magyarországra, egyideig Békésgyulán, majd *Pálffy* István gróf vöröskői uradalmában volt gazdatiszt, ahonnan 1860-ban a hunyadmegyei Zámra került gazdatisztnak. 1868-ban *Lónyay* János nagylónyai, majd *Almássy* Pál matheovici (Bács, megye), végül 1876-ban *Lónyay* Albert beregsomi birtokán lett jószágigazgató. Tökéletesen megtanult magyarul, a magyar gazdatiszti karral teljesen egybeforrott és a magyar föld testestől-lelkestől magyarrá alakította át. 1880-ban siker koronázta azt a buzgólkodását, hogy a magyar gazdatiszti kar egyesületbe tömörüljön és 1882-ben az egyesület ügyvezetője lett. Az 1891. évi első gazdatiszti kongresszus sikere is az ő nevéhez fűződik. Működésével példát mutatott az utódoknak.

Az egyesület és a Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör tagjai közül 40 évet meghaladó szolgálatukat díszes keretek közt ünnepelték *Chatel* István uradalmi kasznár, *Frank* Géza uradalmi tisztartó, *Pauliny* Béla uradalmi jószágigazgató, *Schick* Emil jószágigazgató, *Szkalla* Ferenc uradalmi felügyelő, *Wiktorin* Ferenc kasznár, *Zajcz* Gusztáv uradalmi főtszt, *Pivonkay* Béla uradalmi számtartó. Az ünneplés székhelye Székesfehérvár volt, azon képviseltette magát az egyesület, az OMGE. a Csongrád- és Békésmegyei Gazdatiszti Kör.

1922. Január 9-én az egyesület választmánya rendkívüli ülésre ült egybe *Rubinek* Gyula földművelésügyi miniszter, az egyesület tiszteletbeli elnökének elhunyna alkalmából. A megboldogult érdemeit *Székács* Elemér elnök méltatta, azokat jegyzőkönyvbe iktatni határozta. A Köztelek díszterméből történt temetésén az egyesület elnöksége és választmánya testületileg vett részt és ravatalára díszes koszorút helyezett el.

Az április 28-i rendes közgyűlésen *Fabricius* Endre ügyv. igazgató „*A birtokreform és a gazdatisztek helyzete*” címen tartott nagyszabású

előadást és javaslatára a közgyűlés elhatározta, hogy az *Országos Földbirtokrendező Bírósághoz memorandumot intéz*, amelyben rámutatva a földreformtörvény első paragrafusának rendelkezésére, amely a birtokkiszajátításoknál és elővásárlásoknál a közérdeket jelöli meg legfőbb kellékül, kérte, hogy a birtokreform végrehajtásánál óvatosság és bölcs mérséklet vezesse a bíróságot, annál inkább, mert az ingatlanvagyonváltság során úgyis elegendő földterület áll rendelkezésre, de a szociális szempont is azt parancsolja, hogy a gazdatisztek és a gazdasági cselédek ne kerüljenek rosszabb helyzetbe, mint voltak. A javaslatot a közgyűlés *Buday Barna* ama pótlásával egészítette ki, hogy a vagyonváltságföldkekből a gazdatisztek részére járadékföldet juttassanak.

A *Zemplénmegyei Gazdatiszti Kör* megalakult *Bárczy Miklós* elnöke alatt, akit a következő évben az elnöki tisztségen *Etlényi János* uradalmi gazdatiszt követett. Az egyesület tagjai közül ebben az évben *Soós Géza* hercegi jószágkormányzó, m. kir. gazdasági főtanácsos, *Ármos Jenő*, *Baly Kálmán*, *Förster Jenő*, *Rhédey Lajos* uradalmi főintéző, *Schwendtner Ede* jószágfelügyelő, m. kir. gazdasági tanácsosok lettek.

1923. Az Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara március 25-én *Kaposvárott gazdatiszti gyűlést* tartott, amelyen az országos egyesület *Fabricius Endre* ügyv. igazgató képviselte és egyszersmind a Mezőg. Kamarában magában elsőnek tette szavá a kamarai törvény azon tarthatatlan fogyatékoságát, hogy a gazdatisztek és a mezőgazdasági szakemberek a kamarákban nincsenek kellően képviselve. A gyűlés / kimondta a kamarán belüli gazdatiszti szakosztály létesítésének szükségességét, amelynek Főferáo^akívivTTr,TiogV^akamarában egy kúria a gazdatiszteknek juttattassék. *A mezőgazdasági kamarai törvény revíziójával* az egyesület élénken foglalkozott és felterjesztésben kérte a földművelésügyi kormányt, hogy a kamarai törvény úgy módosíttassék, hogy abban a magyar gazdatiszti kar az őt megillető helyhez jusshasson. A felterjesztést az egyesület pártolás céljából az OMGE-nek, a vármegyei gazdasági egyesületeknek és maguknak a mezőgazdasági kamaráknak is megküldötte.

Az évi közgyűlés a papírpénz elértéktelenedése folytán *a tagdíjakat újból rendezni kényszerült* és a beiratási díjat 100 koronában, a rendes tagsági díjat 200, illetve 500 koronában állapította meg és egyszersmind felhatalmazta a vezetőséget, hogy a pénzviszonyok rohamos változásával pótdíjakat szedhessen, amire már októberben sor is került, amidőn az elnökség célszerűnek látta *a tagdíjakat terményértékben megállapítani*, főtisztek tagdíja 40 kg, intézőké 30 kg, segédtiszteké 10 kg búzában állapított meg. Egy mázsa búza értéke ekkor 90.000 korona volt. Az infláció folytán a gazdatiszti-készpénzfizetés értéke is lecsökkent, úgyszólván megsemmisült s azért az egyesület felkérte az OMGE-t, hogy a Köztelek lapban a birtokosok figyelmét erre felhívva, javasolja a készpénzfizetés szabályozását. Az évi közgyűlésen *Fabricius Endre* ügyv. igazgató, *A gazdatiszti törvény revíziójának alapelvei* címen a gazdatisztektől begyűjtött kívánalmak tekintetbevételével tartott előadást.

A *birtokreform* erősen foglalkoztatta az egyesületet, mint amely kérdés a gazdatiszti kar létkérdését is képezte. A földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó 1920: XXVI. t.-c.-et módosító javaslattal szemben az egyesület erélyesen szembeszállt, mert az a napi politika hatása alatt csak a „hivatásos földművesek“-re volt tekintettel, tehát a kisbirtokosokra, a parasztságra és a földmunkásokra, kisajátíthatónak mondotta még a gazdatiszti középbirtokot is és a háború alatt szerzett birtokot csak akkor mentesítette, ha az kiscgazdáé, míg a gazdatisztek szerzett kisbirtokát is kisajátítás alá vette. A javaslat parlamenti tárgyalásánál a gazdatisztek érdekében való felszólalásra sikerült *Gaal* Gaszton, *Rubinek* István, *Mándy* Samu, *Östör* József, *Örffy* Imre nemzetgyűlési képviselőket megnyerni, valamint a győri mezőgazdasági kamara is támogatta az egyesületet, mindez azonban hiába volt.

Megemlíthető a június 26—28-án tartott *magyaróvári gazdasz-kongresszus*, mely a mezőgazdasági akadémiai ifjúság véleménymegnyilatkozása volt és amelyen a Gazdatisztek Országos Egyesülete által rendelkezésre bocsátott vezérfonál mellett állást foglaltak a gazdatiszti törvény revíziója és a gazdatiszti kamara létesítésének és a kötelező gazdatiszti nyugdíj életbeléptetésének kérdésében. A gazdasz-kongresszuson a kormányzó képviselőjében vitéz *Nagy* Pál tábornok jelent meg és résztvettek azon *Frigyes* és *Albert* királyi hercegek is.

Augusztus 9-én elhunyt *Lindtner* Sándor, a gróf Nádasdy uradalom ny. főtisztje, az egyesület választmányi tagja, a Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör elnöke, 81 éves korában, akiben a gazdatiszti kar egyik legértékesebb tagját vesztette. Érdemeit az egyesület jegyzőkönyvben örökítette meg.

1924. A rohamos pénzromlással az egyesület anyagi helyzete erősen megnehezült és kiemelendő, hogy az egyesületi tagok közül számosan készséggel siettek az egyesület segítségére. *Rappensberger* Károly urad. jószágigazgató, választmányi tag 30 q búzaértéket bocsátott rendelkezésre. Az elnökség a birtokosok körében gyűjtést indított meg, ami rövid idő alatt 1,230.000 koronát (10 p búzát) eredményezett.

A *mezőgazdasági kamarai törvény revíziójára* vonatkozó mozgalom örvendetes-eredménye volt; hogy maguk a kamarák is egymásután foglalkoztak a kamarai szervezet revíziójának oly irányú kérdésével, hogy a gazdatisztek kamarai tagokul bevonassanak, mert a kamarák az intelligencia hiányát maguk is érezték. A Kaposvári Mezőgazdasági Kamara volt az első, ahol ez a kérdés *Fabricius* Endre ügyv. igazgató részéről szóvá tétetett. Nevezett kamara ennek alapján felterjesztéssel fordult a kormányhoz, amelyben kérte a kamarai törvény revízióját a gazdatiszti kívánságok figyelembevételével „egyrészt a hiányosság megszüntetése, illetve a gazdatiszti kar jogos érdeke törvényes megvédelmezésének előmozdítása érdekében, másrészt, hogy ez az értékes társadalmi réteg tudásával, energiájával és ambíciójával bekapcsolódhassák mezőgazdasági életünk reorganizálására irányuló munkába“. Ugyanily értelmű felterjesztést intézett a kormányhoz a Kecskeméti Mezőgazdasági Kamara is.

A Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör január 24-én tartotta Székesfehérvárott ünnepi közgyűlését, amelyen *Adamecz* Eleket, a gróf Hunyady uradalom felügyelőjét 40 éves szolgálata alkalmából ünnepelte. Ezen az ülésen választott a Kör elnökévé *Baly* Kálmán gazd. tanácsos, alelnökké *Grohmann* Károly uradalmi intéző és ugyanekkor határozta el, hogy az országos egyesületet felkéri, hogy még a nyár előtt országos gazdatiszti nagygyűlést hívjon egybe. A Kör ünnepi közgyűlésén az anyaegyesület részéről megjelent *Fabricius* Endre ügyv. igazgató.

A február 27-i választmányi ülésen *Székács* Elemér elnök bejelentette, hogy *Jeszenszky* Pál elfoglaltságára való hivatkozással *alelnöki tisztségéről lemondott* és egyszersemind hozzáfűzte a lemondott alelnök, hogy a bekövetkezett súlyos viszonyok oly szituációt teremtettek, amelyek, nézete szerint, az egyesület további fenntartását és eredményes működését legalább is kétségessé teszik. A választmány sajnálkozással vette a bejelentést tudomásul és a lemondott alelnök érdemeinek elismerését a közgyűlés elé terjeszteni határozta. Ugyanekkor *Legány* Ödön választmányi tag *Székács* Elemér elnöknek és *Fabricius* Endre ügyv. igazgatónak *a gazdatiszti kar és az egyesület érdekében kifejtett fáradtságos, önzetlen és eredményes működésükért a választmány és az egyesület nevében köszönetet mondott*. Teljesítette a választmány *Puschmann* Alajosné kérelmét, aki 15 éve volt az egyesület irodakezelőnöje, hogy állásából felmentessék, egyszersemind elismerését fejezte ki lelkiismeretes munkásságáért, amelyet másfél évtizeden keresztül a könyvelés és levelezés terén kifejtett.

A *mezőgazdasági kamarai törvény revíziójára* vonatkozólag a kormányhoz intézett és pártolás céljából az OMGE-nek is megküldött felterjesztésben foglaltakat az OMGE március 14-i választmányi ülésen magáévá tette és hasonlóan kérte felterjesztésben, hogy a mezőgazdasági kamarákban a gazdatiszteknek az őket megillető hely biztosíttassák. Az egyesület május 26-ára hirdetett *közgyűlése* határozatképtelen volt és így az *Székács* Elemér elnöklété alatt június 2-án tartatott meg, amelyen *Jeszenszky* Pál alelnöknek e tisztségéről való lemondása folytán a közgyűlés őt az egyesület és a magyar gazdatiszti kar érdekében kifejtett és negyedszázadot meghaladó működésének elismerésül egyhangúlag *tiszteletbeli elnökké*, az így megüresedett alelnöki tisztségre pedig ugyancsak *egyhangúlag érdemei elismerésül Fabricius Endre ügyv. igazgatót ügyvezető alelnökké*, továbbá *Ringelhann* Béla, a gróf Berthold uradalom nyugalmazott főszámvévőjét, aki nevezett uradalomban előbb mint intéző, majd főszámvévő, végül jószágig, helyettesként 33 éven át eredményesen működött, *az egyesület titkárává megválasztotta*.

A közgyűlésen szóvá tétetett, hogy a gazdatisztek csekély számban lépnek új tagokként az egyesületbe és ezek is azok sorából kerülnek ki, akik bajba jutottak, állást keresnek.

A gazdatiszti kar törekvéseinek előbbrevitele érdekében a Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör kívánatosnak tartotta, hogy az egyesület gazdatiszti nagygyűlést hívjon össze, amelyen a gazda-

tiszti törvény revíziójának, a gazdatiszti kötelező nyugdíj biztosításának és a gazdatiszti kamara felállításának kérdése behatóan megtárgyaltassék. A Magyar Gazdatisztek Országos Egyesülete a javaslatot magáévá téve, *Székács* Elemér elnök, *Fabricius* Endre ügyv.-alelnök és *Baly* Kálmán, a Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör elnökével előkészítő bizottságot küldött ki, amely széleskörű propagandát indított meg, amiben a napi sajtó elismerésre méltón támogatta a bizottságot.

Az V. *Gazdatiszti Nagygyűlés* 1924 június hó 15-én a *Köztelek-en* folyt le *Székács* Elemér elnöke alatt, melyre 200-nál több gazdatiszt gyűlt egybe az ország minden részéről a *Köztelek* dísztermében. *Szabó* István földmív. minisztert *Mayer* Károly államtitkár képviselte és képviseltette magát az OMGE, az Országos Földbirtokrendező Bíróság, a Baranyamegyei, Békésmegyei, Fejérmegyei, Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegyei, Szabolcsmegyei Gazdasági Egyesületek, Országos Erdészeti Egyesület, a Duna-Tiszaközi Mezőgazd. Kamara, Egyetemi Mezőgazdasági Hallgatók Egyesülete, a Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör, Felső-dunántúli Mezőgazdasági Kamara, Gazdák Biztosító Szövetkezete, Hangya, Keszthelyi Gazdasági Akadémia, Keszthelyi Georgikon Ifjúsági Egyesület, Magyar Gazdaszövetség, Országos Magyar Gazdasági Egyesület, Magyar Szőlősgazdák Országos Egyesülete, Tiszajobbparti Mezőgazdasági Kamara, Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara, Pestmegyei Gazdasági Egyesület, Magyaróvári Gazdasági Akadémia és a Zemplénmegyei Gazdatiszti Kör.

Fabricius Endre ügyv. alelnök az előkészítő bizottság nevében megnyitva az ülést, beszámolt a bizottság munkájáról és javaslatára a nagygyűlés elnökévé *Székács* Elemért, társelnökévé *Baly* Kálmánt választotta meg. *Székács* Elemér elnöki megnyitójában bejelentette, hogy a *Hangya* 2 millió koronát bocsátott a nagygyűlés rendelkezésére.

Ringelhann Béla árpádalmi uradalmi ny. főszámvevő, egyesületi titkár volt a nagygyűlés első előadója, aki & *gazdatiszti törvény revíziójára* vonatkozó kívánságokat ismertette és 12 pontból álló határozati javaslatot terjesztett elő, mely szerint gazdatiszti leendőket csak okleveles gazdatiszt végezhesen és ~gazdatiszti címet csak ^gazdasági akadémiai, vagy közgazdasági egyetemi végzettségű használhasson, ha a birtokos maga nem okleveles gazda, 1000 kat. holdnál nagyobb, vagy 10.000 korona kat. jövedelmen felüli birtokon csak lenti képesítésű vezethessen és igazgathasson, végkielégítés címén 5 évi alkalmazás után 1 évi fizetés, 10 év után 2 évi, 15 év után 3 évi, 20 év után 4 évi, 20 éven felüli alkalmazás után 5 évi, az utolsó esztendőben élvezett nagyságú fizetés illesse meg a gazdatisztet; a gazdatiszt felmondási ideje 1 évben, a segédtisztté fél évben állapíttassék meg, melynél kevesebb szerződésben se legyen kiköthető; kezelőtiszt csak az lehessen, ki legalább 2 évet töltött el valamely elismert gazdaságban; az évi szabadság törvényileg szabályozandó.

A nagygyűlés a 12 pontú javaslatot egyhangúlag elfogadta.

Hering Dezső, a Batthyány grófi uradalom segédintézője terjesztette elő a *gazdatisztek kötelezőnyugdíj biztosítására vonatkozó* javaslatot, mely szerint önálló intézmény létesíttessék, amelybe 15—5tf év között minden gazdatiszt belépni tartozik, a hozzájárulás felét a birtokos, illetve bérlő, felét a gazdatiszt tartozzék fizetni, a folytonosság fennálljon akkor is, ha a gazdatiszt állását változtatta, kiterjedjen aggkorra, a betöltött szolgálati évek után rokkantságra, özvegyi nyugdíjra és gyermekneveltetési segélyre. A határozati javaslatot a nagygyűlés egyhangúlag elfogadta.

Boly Kálmán, a Hunyady grófi uradalom jószágigazgatója, a Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör elnöke terjesztette elő ezután az önálló *Gazdatiszti Kamara* létesítéséről szóló határozati javaslatot, amelyet a nagygyűlés *Fabricius* Endre ügyv. alelnök azzal a kiegészítő javaslatával tett magáévá, hogy a Mezőgazdasági Kamarákban is a gazdatisztek hivatalos, kuriális képviselők biztosíttassék és megbízta a Gazdatisztek Országos Egyesületét, hogy a határozatokat a földművelésügyi kormányhoz felterjessze.

A nagygyűlési határozatnak megfelelően az erre vonatkozó emlékiratot *Székács* Elemér elnök és *Fabricius* Endre ügyv. alelnök küldöttségileg adták át (nagyatádi) *Szabó* István földmív. miniszternek, valamint *Schandl* Károly földmív. államtitkár, orsz. képviselőnek.

Az V. Gazdatiszti Nagygyűlés sikere minden tekintetben kielégítő volt és a gazdatiszti kar méltán remélhette, hogy méltányos és jogos kívánásai az illetékes körök előtt meghallgatásra találnak. A napisajtó rokonszenves cikkekben tárgyalta a gazdatiszti kérdéseket, amelyek közül különösen kiemelendő a Budapesti Hírlap június 15-i számában *Leopold* Lajos tollából megjelent „A magyar gazdatisztek nagy napja” című cikk, továbbá a Magyarság július 6-án enesei *Dorner* Bélától megjelent „A gazdatiszti kar” című cikk.

A nagygyűlést egy kedves epizód zárta be. A nagygyűlést előkészítő bizottság felkérésére Hevesi, a Nemzeti Színház igazgatója készséggel tűzte ki előadásra aznap estére *Mikszáth* Kálmánnak hasonló című elbeszélése nyomán átírt a „Vén gazember” című színdarabot, amelynek tárgya a gazdatiszti hűség és becsületesség glorifikálása. A címszerepet, egy gazdatisztet *Rózahegyi* Kálmán személyesítette az ő nagy színművészetével, természetes hűséggel. Ezen előadáson a nagygyűlésre Budapestre érkezett gazdatisztek az előkészítő bizottság által előre megváltott jegyekkel igen nagy számban vettek részt és az első felvonás után *Székács* Elemér elnök vezetésével a színpadon üdvözölték *Rózahegyi* Kálmán kiváló színművészt, aki a főváros romlott erkölcsű körengetégekben az üde és tiszta erkölcsű falusi levegőt hozza művészetével a nézőközönség elé és átnyújtotta neki a Székács-féle nemesített búzakaralászköböl és mezei virágokból font koszorút, amely utóbbi *Bayer* János, a Hunyady grófi uradalom intézőjének eszméje volt.

Az V. Gazdatiszti Nagygyűlés határozatait tartalmazó emlékiratot *Szabó* István földmív. miniszter véleményezés céljából a

Országos Magyar Gazdasági Egyesülethez és az Országos Mezőgazdasági Kamarához megküldötte. Az *OMGE október 1-én tartott választmányi ülésén Somssich László gróf elnöklete* alatt tárgyalta a memorandumot, amelynek *a kötelező nyugdíjbiztosításra vonatkozó részét egyhangúlag magáévá tette*, míg a gazdatiszti törvény reformjára vonatkozó részére nézve úgy határozott, hogy azt véleményezésre *Beliczey Géza* OMGE alelnök elnöklésével kiküldött szűkebb bizottság elé utalja.

Az egyesület nagy erőfeszítést fejtett ki a *gazdatisztek állásnélküliségének leküzdésére*. Ennek érdekében Törökországba is javaslatba hozott állásnélküli gazdatiszteket törökországi állami birtokokra, amely akció révén néhány gazdatisztet sikerült is elhelyezni. A Kanadába való kivándorlás eszméje is felvetődött, amely tekintetben az egyesület iparkodott tájékozódni és ennek folytán gazdatiszteknek az oda való kivándorlást nem javasolta Ugyané célból felterjesztést intézett a földmív. kormányhoz, hogy a gazdasági akadémiákra csak kisebb százalékban vétessenek fel hallgatókul olyanok, akik az oklevél elnyerése után gazdatisztekül óhajtanak elhelyeződni, nehogy velők is szaporodjék az amúgyis jelentékeny állásnélküli gazdatisztek száma.

Évközben selejtezni kellett a taglétszámból azokat, akik megszállott vidékeken tartózkodtak, akik huzamosabb idő óta tagdíjhátralékosok voltak, vagy ismeretlen helyre költöztek. Ezzel a selejtezéssel a taglétszám jelentékenyen lecsökkent, aminek pótlására *Fabricius* Endre ügyv. alelnök és *Ringelhann* Béla titkár erőteljes taggyűjtési akciót indítottak. Címtárakból és máshonnan felkutattott 1200 újabb gazdatiszti címekre az egyesületbe való belépésre felszólítóleveleket intéztek. Ez az akció eredménnyel is járt, mert a taglétszám a kiselejtezés után is az év végére úgyszólván alig csökkent.

A gazda tisztai körök közül csupán a Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör végzett eredményes munkát, része volt a V. Gazdatiszti Nagygyűlés életrehívásában, tanulmányi kirándulást, vitaüléseket rendezett, szorgalmazta a gazdatiszti törvény végrehajtását a megye területén, mire az alispán 59 egyén ellen indított hatósági eljárást.

1925. Az OMGE igazgatóválasztmányi ülése január 30-án foglalkozott a gazdatiszti egyesületnek a földművelésügyi miniszterhez intézett és a gazdatiszti törvény revíziójára vonatkozó javaslatával, amelyet a miniszter az OMGE-hez véleményezés céljából megküldött. A javaslatot előzetesen *Beliczey Géza* OMGE alelnök elnöklete alatt kiküldött szűkebb bizottság tanulmányozta és ennek apáján terjesztette elő javaslatát, a választmány azonban a bizottságot újabb javaslatételre szólította fel.

Az *Országos Mezőgazdasági Kamara* február 10-i választmányi ülésén foglalkozott a javaslattal és a kamara *kimondotta, hogy méltányolja a gazdatisztek követelését és kérelmét*, mely szerint a mezőgazdaságban mennél szélesebb mértékben biztosíttassék a szakképzettség

érvényesülése, valamint, hogy a gazdatisztek jogviszonya a fennálló viszonyokhoz képest a már sok tekintetben elavultnak tekinthető gazdatiszti törvény, módosításával- állapíttassék meg. A gazdatiszti nagygyűlés határozata alapján a Gazdatisztek Országos Egyesülete felterjesztésében kifejtett 12 pontra konkrét állást nem foglalt, de úgy határozott, hogy az erre vonatkozó törvényjavaslattervezet elkészülte után fogja véleményét nyilvánítani. Kimondta, hogy szükségesnek tartja a birtokos és gazdatiszt közti jogviszony szabályozásáról szóló 1900: XXVII. t.-c. oly értelmű módosítását, hogy a mezőgazdasági birtokok szakszerű tisztai kezelése minél szélesebb körben biztosítva legyen és úgy a gazdatisztet alkalmazó birtokos, bérlő vagy testület, valamint a gazdatisztek jogviszonyai a célszerűség és méltányosság szerint részletesen szabályoztassanak.

Az Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara a gazdatiszti nagygyűlésen elhangzott gazdatiszti kívánságokat magáévá tette, úgyszintén a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara is. A Tisza jobbparti Mezőgazdasági Kamara hivatalos lapja április 12-i számában szólott melegen a gazdatiszti kívánságok mellett. A *Felsődunántúli Mezőgazdasági Kamara Khuen-Héderváry Károly* gróf elnöklete alatt október 23-án tartott ülésén kimondotta, hogy a 10.000 korona kat. holdankinti tiszta jövedelmű mezőgazdasági birtokokon *okleveles gazdatiszt alkalmazása legyen a kötelező.* E határozat teljesen fedte a gazdatiszti kar kívánságát.

A Veszprémmegyei Mezőgazdasági Bizottság *Magyar Károly* főispán elnöklete alatt január 10-én tartott ülésén *Szieberth Gusztáv* m. kir. gazdasági felügyelő előterjesztésében foglalkozott a gazdatiszti törvény revíziójának a kérdésével, mert — az előadó szerint — a többtermelést csak alapos szaktudású gazdák valósíthatják meg, már pedig sok ilyen gazda jelenleg állás nélkül van, vagy szaktudásának meg nem felelő pályán kénytelen működni. Elhatározta a bizottság, hogy a revízió kérdését a legközelebbi közgyűlése elé viszi.

A *Köztelek* lapban a gazdatisztek érdekében számos birtokos tollából jelentek meg cikkek. *Csikvándi Ernő* nagybérlő a gazdatiszti törvény 25. szakaszának szigorú végrehajtását sürgette, alsóeőri *Farkas Géza* nagybérlő a gazdatisztek kötelező nyugdíjbiztosítása és a gazdatiszti kamara mellett szállott síkra. *Kun András* földbirtokos a mezőgazdasági kamara revízióját sürgette, hogy abban a gazdatisztek is helyet foglalhassanak. A gazdatiszti kar megbecsülésének szép példáját szolgáltatta *Béldy Kálmán* gróf, aki intézőjének elhunytá alkalmából külön gyászjelentést adott ki, ebben a következőt jelentvén: „Szomorodott szívvel jelentem, hogy 38 évig tartó együttműködés után hűséges, szorgalmas munkatársam, *Elekes Lajos* gazdasági intéző hosszas szenvedés után február 27-én elhunyt.“

Április 3-án az egyesületet súlyos csapás érte egyik régi, legbuzgóbb tagja és tiszteletbeli alelnöke, *Máday Izidor* 86 éves korában *elhunyt.* A megboldogult 1839-ben született Pesten, a magyaróvári gazdasági akadémia elvégzése után a gróf Károlyi-uradalomban lett gyakornok, majd a Bittó-uradalomban számtartó, ahonnan 1869-ben hivatott meg

a m. kir. földművelési, kereskedelmi és ipari minisztériumba fogalmazónak, ahol rövidesen titkár, osztálytanácsos lett. A gyakorlati gazdasági kérdések mellett előszeretettel foglalkozott a gazdatiszti ügyekkel és vérbeli gazdatisztnak tekintette magát azután is, hogy a minisztériumba került. 1875-ben önálló munkában¹ foglalkozott, a magyar gazdatisztek nyugdíj kérdésével és általában a gazdatisztek ügyével, amiért a gazdatisztek egyesülete 1885-ben alelnökévé, 1910-ben pedig tiszteletbeli alelnökévé választotta és mint ilyen élénk szerepet töltött be a gazdatiszti és gazdakongresszusokon, az OMGE gyűlésein. 1899-ben „marosi“ előnévvel a magyar nemességet nyerte, több vármegyei gazdasági egyesület dísztagjává választotta, az OMGE pedig tiszteletbeli tagjává, elnyerte a III. oszt. vaskoronarendet, a svéd Vasa-rendet, a francia „pour la mérit agricole“-t. Az elhunytat a veszprémmegyei szalmavári családi sírboltban helyezték örök nyugalomra, mely alkalommal az egyesület képviselőjében *Fabricius* Endre ügyv. alelnök vett részt és búcsúztatta az egyesület halottját.

Széchenyi István gróf közgazdasági munkássága megindulásának százéves évfordulóját az ország ünnepélyes keretek közt ülte meg, amelyből az egyesület is kivette a részét, annál is inkább, mert *Széchenyi István gróf pályája kezdetén a gazdatiszti karral szoros kapcsolatokban állott*, amint az ezen munka első fejezetének idevonatkozó korszakából kitűnik. A november 8-i országos ünnepségen *Fabricius* Endre ügyv.-alelnök vezetésével *Förster* Lajos, *Blantz* Jenő választmányi tagok és *Ringelhann* Béla titkár képviselték az egyesületet és helyeztek koszorút *Széchenyi* akadémia előtti szobrára, a november 20-i választmányi ülésen pedig *Székács* Elemér elnök emlékezett meg *Széchenyi* István grófról, a *Gazdatisztek Lapjában* pedig *Fabricius* Endre ügyv.-alelnök írt vezércikket „*Széchenyi István gróf és a magyar gazdatiszti kar*“ címmel.

Az egyesület október 10-én testületileg vett részt *Blantz* Jenő uradalmi jószágigazgató 40 éves gazdatiszti jubileumán, amely alkalomból a *Kohner* báró család rendezett a jubiláns tiszteletére ünnepséget és amelyen nemcsak a gazdatiszti kar kitűnőségei, hanem az egész gazdatársadalom és közéletünk számos kitűnősége is vett részt, hogy elismeréssel hódoljon a gyakorlati gazdának, a szaktudósnak és a szakírónak. Ugyanez időben ünnepelte *Legány* Ödön, az egyesület választmányi tagja, 25 éves jubileumát.

1926. A gazdatiszti kar hármaskívánságának teljesítése érdekében január 6-án *Székács* Elemér elnök, *Fabricius* Endre ügyv.-alelnök és *Ringelhann* Béla titkár küldöttségileg tisztelegtek *Mayer* János földművelésügyi miniszternél, aki nemcsak jóindulatáról, de elismeréséről is biztosította a magyar gazdatiszti kart. Kijelentette, hogy a magyar gazdatiszti karnak elévülhetetlen érdemei vannak és *kilátásba helyezte, hogy a gazdatiszti törvény revíziójára vonatkozó javaslatot még a képviselőház nyári szünete előtt be fogja terjeszteni.*

Az egyesület tagjai egyrésze azon véleményét fejezte ki, hogy

¹ A magyar gazdatiszti nyugdíj- és segélyegylet alapszabály tervezete. Budapest 1875. (Névtelenül.)

a *Bujanovits internátus létesítése céljaira újabb gyűjtést* kellene megkezdeni és e tekintetben *Jancsó* Mózes választmányi tag konkrét javaslatot is nyújtott be, amit a Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör is támogatott. A gazdasági viszonyok bizonytalansága folytán az egyesület elnöksége azonban nem látta elérkezettnek az időt egy eredménnyel kecsegtető gyűjtés megindítására és ezért a javaslatot nem pártolta, mire a gyűjtés idejének elhatározása az elnökségre bízott, annál is inkább, mert az egyesület elnökségének felfogását a Gazdatisztek Lapjában ezen tárgyban feltett kérdésre beérkezett válaszok teljes mértékben igazolták. Az áprilisi közgyűlésen *Naszlady* István javaslata alapján úgy határozott, hogy felterjesztést intéz a kormányhoz a nyugdíjintézet tőkevagyonának valorizálása érdekében. A közgyűlésen *Székács* Elemér elnök a *községi gazdatiszti szervezet létesítésének* gondolatát vetette fel egyrészt, hogy a csekély szaktudással rendelkező kisebb gazdák egy irányító és oktató szervezet nyerjenek, másrészt, hogy a gazdaságokban, uradalmakban elhelyezkedni nem tudó gazdatisztek részére újabb érvényesülési tér juttassék. Az egyesület a taglétszám növelése céljából folytatta tevékenységét, amiben az Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara volt hathatós támogatására, amely a körzete területén működő gazdatisztek felhívta az országos egyesületbe való belépésre. Április 7-én *Fehér* Zoltán választmányi és számvizsgálóbizottsági tag 68 éves korában elhunyt. A megboldogult utóljára *Apponyi* Sándor gróf lengyeli uradalmában volt jószágigazgató, akinél egyszersmind irodalmi és bibliofil képességeit is érvényesíthette, a nagyhírű gróf Apponyi Sándor-féle könyvtár rendezésében közremunkálkodván.

1927. A választmány január 27-iki ülésén elhatározta, hogy a Bujanovics-internátus céljaira való gyűjtést megindítja, hogy ez a régi terv megvalósulást nyerjen. A gyűjtésre való engedélyt az egyesület a belügyminisztertől kérelmezte. *Ondrus* Cyrill indítványára *Bethlen* István gróf miniszterelnökhöz intézett felterjesztésben kérte az egyesület, hogy a kinevezendő *felsőházi tagok sorába egy gazdatiszt is helyet foglaljon*. Ezen kérelem eredménnyel nem járt.

A Békésmegyei Gazdasági Egyesület január 11-iki közgyűlésén foglalkozott az egyesület átirata kapcsán a gazdatiszti karnak a gazdatiszti törvény revíziója, a gazdatiszti kötelező nyugdíjbiztosítás és a gazdatiszti kamara létesítésére vonatkozó kívánságaival és elhatározta, hogy e kívánságok teljesítését a földművelésügyi miniszterhez intézett meglehangú felterjesztésben támogatja, egyszersmind *Iby* Ferenc jószágigazgató javaslatára a felterjesztést kinyomatva támogatás céljából megküldte valamennyi vármegyei gazdasági egyesületnek és az OMGE-nek is. Ennek alapján a Fejérmegyei, Jászkunszolnokmegyei, Csanádmegyei Gazdasági Egyesület és az OMGE is — utóbbi március 24-iki választmányi üléséből folyólag — a gazdatiszti törvény revízióját a kormánynál megsűrgették.

A gazdatiszti kérdés napirenden tartásáról az egyesület állandóan gondoskodott, a napilapok közül a Budapesti Hírlap-ban, Pesti

Hírlap-ban, Magyar-ság-ban, Nemzeti Újság-ban számos, a gazdatiszti kart méltató cikk jelent meg, melyek közül kiemelendő nagy publicistánk *Rákosi Jenő* cikke a Budapesti Hírlap-ban,^x amiért az egyesület külön jegyzőkönyvi köszönetet szavazott.

Március 24-én az igazgató választmány 40 tagú küldöttsége kereste fel *Mayer János* földművelésügyi minisztert *Székács Elemér* elnök és *Fabricius Endre* ügyv. alelnök vezetésével a képviselőházban, melyhez *Hunyady Ferenc* gróf, *Strausz István* volt miniszter, *Kálmán István*, *Simon András*, *Herczegh Béla* orsz. képviselők és *Kiss Ernő* felsőházi tag csatlakoztak. A küldöttséget *Hunyady Ferenc* gróf — aki a gazdatiszti törekvések jogosságát átérezte és akit sikerült az egyesület vezetőségének az aktív közreműködésben megnyerni — vezette a miniszter elé és a miniszterhez intézett beszédében jelezte, hogy mint nagybirtokos igazolja, hogy a gazdatisztek kívánságai semmiképen sincsenek a földbirtokosok érdekeivel ellentétben és éppen ezért az előterjesztendő kívánságokat támogatja. *Székács Elemér* elnök válaszolt a gazdatiszti kar kérelmét és azt írásban is átnyújtotta a miniszternek. *Mayer János* földművelésügyi miniszter ismételten kiemelte a magyar gazdatiszti kar érdemeit, a hazai mezőgazdaság fejlesztése körüli megbecsülhetetlen szolgálatait és közölte, hogy a gazdatiszti törvény revíziójára vonatkozó törvényjavaslat a kötelező gazdatiszti nyugdíjbiztosítást felölelőleg munkában van. A képviselőház költségvetési vitája alkalmával *Jókay-Ihász Miklós* orsz. képviselő kérte a gazdatiszti törvény revíziójának mielőbbi végrehajtását.

Az egyesület kitartó és szívós küzdelme, melyet a gazdatiszti törvény revíziója érdekében kifejtett, végre érlelni kezdte gyümölcsét. *Mayer János* földművelésügyi miniszter a legnagyobb mértékben átérezvén a mezőgazdasági szakértelem térhódításának szükségességét, nagynevű elődje *Darányi Ignác* által életrehívott *1900. évi XXVII. t.-c. kiegészítése és módosítására vonatkozó törvényjavaslat-tervezetet elkészíttette* és azt november hó végén az érdekelteknek véleményezésre megküldötte.

A törvényjavaslat-tervezet indokolása szerint az 1900. évi XXVII. t.-c.-ben foglaltak jelentőségüket és céljukat tekintve, két főcsoportra oszthatók és pedig a gazdatisztek szociális helyzetét érintő rendelkezésekre, másrészt pedig a szakképzett gazdatiszt kötelező alkalmazásának előírására vonatkozó rendelkezésre. A letűnt negyedszázad alatt gazdasági helyzetünkbe lényeges változások állottak be. A külföldi verseny által szorongatva, önmagunk erejére, tudására építve kell a legnagyobb erőfeszítéseket kifejtenuk, hogy gazdasági létünket biztosíthassuk. Eme erőfeszítések eredményességének a tőkeerősségen kívül legfontosabb feltétele a szakértelem, amely nélkül megfelelő eredményt elérni nem lehet és amely a mezőgazdasági termelés terén nálunk különösen nagy hiányokat mutat fel. A mezőgazdasági termelésnél felhasznált szakértelem mértékétől függ, állandósul-e talaj- és éghajlati

*Lásd a Függelék-ben.

viszonyainkhoz képest igen szegényesnek mondható évi termésátlagunk és ennél fogva állandósul-e az évi átlagban több mint 100 millió aranykorona passzívum, amely külkereskedelmi mérlegünkön mutatkozik.

Kétségtelen, hogy az utóbbi évtizedek folyamán a gazdasági szak-képzettség fontosságának felismerésében tettünk előrehaladást, mert kényszerítő eszközök nélkül is lényegesen szaporodott azoknak a gazdaságoknak a száma, melyekben a termelés irányítása ma már okleveles gazda kezére van bízva, ez a fejlődés azonban még korántsem oly mértékű, amely nemzeti érdekeinknek megfelelő lenne.

A tervezetnek tehát, amikor a termelés szakszerű vezetésére irányuló kötelezettséget tágabb körben kíván biztosítani, éppen a fokozatosság elvének érvényesítése érdekében a kötelezettség alá még mindig csak a nagybirtokokat kívánja vonni és bizonyos tekintetben a 2000 koronánál több kat. tiszta jövedelemmel bíró középbirtokokat. A tervezet mellett, hogy a gazdasági szakképzettséget a jövőre nézve is csak a gazdatisztekre írja elő, nem mulasztotta el, hogy a statuált jogszabályokhoz való alkalmazkodást az egyesek jogos érdekeinek sérelme nélkül tegye lehetővé és az egyéni elhatározás korlátozott-ságát is a minimumra redukálja.

A kötelező nyugdíjbiztosítás a kulturális fejlődés jele és a szociális bajok kiküszöbölésének egyik legmegbízhatóbb eszköze. Németországban már szabályozást nyert, ugyancsak Csehszlovákiában, Ausztriában pedig erre vonatkozó törvényjavaslat készült. A kötelező nyugdíjbiztosítás nemcsak a gazdatisztnak, hanem a birtokosnak is értékes előnyöket biztosít azáltal, hogy a gazdatiszt munkaképtelensége idejére nincs kényszerítve magáról vagyongyűjtés útján gondoskodni.

A törvényjavaslat I. fejr. 1—7. §-ban tárgyalta a szakképzettség fokozatos érvényesítését a mezőgazdasági termelésben. Eszerint mindazon gazdaságokban, melyeknek kat. tiszta jövedelme legalább 50.000 kor. (átlag 5000 kat. hold), 1934. évi jan. 1-től a kat. tiszta jövedelem minden 25.000 koronájára (2500 holdra) legalább egy gazdatisztet, 1939. jan. 1-től pedig legalább egy okleveles gazdatisztet kell alkalmazni. Ha a kat. tiszta jövedelem legalább 10.000 kor. (átlag 1000 kat. hold), 1939. jan. 1-től oki. gazdatisztet kell alkalmazni. Ennél kisebb, de legalább 6000 kor. kat. tiszta jöv. birtok (600—1000 kat. hold), 1939. jan. 1-től oly magyar honos gazdatisztet kell alkalmazni, akinek a földmív. miniszter fennhatósága alá tartozó középfokú gazdasági tanintézeti, vagy ennél magasabb szakképzettsége van; ha a kat. tiszta jövedelem legalább 2000 kor., de 6000 koronával kevesebb (200—600 kat. hold), 1929. évi január hó 1-től oly magyar honos gazdatisztet kell alkalmazni, akinek legalább földmívesiskolai szakképzettsége van. Ha a birtokosnak magának megvan az előírt szakképzettsége, úgy az 5000 kat. holdon felüli birtokokon az előírt gazdatiszti létszámot egyvel csökkentheti, az 5000 kat. holdnál kisebb gazdaságokban pedig gazdatisztet alkalmazni nem köteles, ha a gazdaságban az igazgatást, kezelést és ellenőrzést valósággal és állandóan maga látja el. Az 5000 holdnál kisebb birtokokon pedig ugyanilyen feltételek mellett gazdatisztet alkalmazni nem köteles. 1929. évi január 1-től sem láthatja el

a fentemlített birtokokon a gazdatiszti teendőket olyan egyén, akinek még földművesiskolai szakképzettsége sincs és legalább 5 évi gyakorlattal sem rendelkezik, kivéve, ha a gazdaságban olyan helyet tölt be, amelyet a gazdatiszt alkalmazásának kötelezettsége nem terhel. 1929. január 1-től a felsorolt birtokokon a birtokos vagy bérlő csak olyan alaki képesítéssel bíró gazdatisztet fogadhat fel, amilyen alaki képesítést az illető gazdaságban alkalmazandó gazdatisztre nézve a törvénytervezet 1939. január 1-től kezdve előír. Nevezett gazdaságok részére legfeljebb 1939. január 1-től az előírt kötelezettségek alól felmentést adhat, ha a birtokos hitelesen igazolja, hogy a gazdaság jövedelmével szemben szakképzett gazdatiszt alkalmazásával járó kiadás aránytalan megterhelést jelent, vagy más rendkívüli okok méltánylást érdemelnek. Bármely gazdaság bármikor kötelezhető szakképzett gazdatiszt alkalmazására, ha a gazdaság feltűnő elhanyagolt állapotban van. Az alaki képesítés alól a földművelésügyi miniszter a gazdatiszt részére felmentést adhat és pedig az 1000 holdnál nagyobb birtokokon alkalmazandó gazdatiszt részére, ha a gazdatiszt a középiskola 8 osztályát elvégezte s legalább 10 évi gyakorlati működést igazol és ha valamelyik hazai mezőgazdasági főiskola vizsgáló-bizottsága előtt képességéről tanúságot tesz. Az 1000 holdon aluli gazdaságokban is középfokú tanintézeti, illetve földművesiskolai vizsgálóbizottság előtt tett képesség igazolása kívántatik meg.

Az alaki képesítés hiánya alóli felmentést a birtokosok és bérlők is megkaphatják, de csakis a saját gazdaságukra való érvénnyel. Ma a birtokos vagy bérlő eme előírt rendelkezéseknek meg nem felel, pénzbírsággal büntetendő.

A tervezet II. fejezete 8—11. §-ában a gazdatiszti cím kérdését szabályozta és pedig úgy, hogy a nem okleveles gazdatisztek, illetve gazdasági alkalmazottak csak az ispáni címet használhatják, míg a többi cím az okl. gazdatisztek részére van fenntartva.

A birtokos, amennyiben a gazdatiszttel másképp meg nem állapodik, köteles a gazdatisztnak a gazdaságban egyfolytában teljesített egy évi szolgálat után 2 heti, 5 év után 3 heti, 10 év után 4 heti megszakítás nélküli üdülési szabadságot engedélyezni, de az időpontot a birtokos állapítja meg.

Ellenkező megállapodás hiányában a birtokos saját költségén a gazdatisztet egyik gazdaságából másik hasonló, hazai gazdaságába áthelyezteti.

A birtokos tartozik a gazdatisztnak végkielégítést fizetni, ha a birtokos mondott fel és 2 évi szolgálat után 1 havi, 4 év után 2 havi, 6 év után 3 havi, 10 év után 4 havi és 15 év után 6 havi javadalmazásának megfelelő végkielégítést kiszolgáltatni.

A tervezet III. fejezete 12—65. §-ban tárgyalta a kötelező gazdatiszti nyugdíjbiztosítás kérdését. Eszerint Magyar Gazdatisztek Országos Gyám- és Nyugdíjintézete állíthatná fel, melynek rendes, rendkívüli, közreműködő és tiszteletbeli tagjai lennének.

Rendes gazdatiszti tagok azok a magyar állampolgárok, akik az 1900. év XXVII. t.-c. 1—2. §-ában foglalt rendelkezések szerint gazda-

tiszteknek tekintendők (tehát úgy az okleveles, mint az oklevél nélküli gazdatisztek), 500 pengőt meghaladó értékű javadalmazás ellenében gazdatiszti teendőket tényleg ellátnak, 18. életévüket betöltötték és 50. életévüket még nem haladták túl. A rendes gazdatiszt tagnak biztosítása kötelező és biztosítási díját felerészben a gazdatiszt, felerészben a birtokos, illetve a bérlő fizeti. Az intézet rendes birtokos tagja mindaz a birtokos és bérlő, akinek gazdaságában rendes gazdatiszt tag van alkalmazva.

Rendkívüli tagok azok, akiket az intézet igazgatósága jelentkezésük alapján vesz fel. (Magyar honos gazdatisztjelöltek.)

Közreműködő tagok az intézet igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjainak sorában helyet foglalók és tiszteletbeli tagok, akiket az intézet közgyűlése ilyeneknek megválaszt.

Az évi biztosítási díj a rendes gazdatiszt tag évi javadalmazásának 12%-a, 10-évi biztosítás után 40%, minden további év újabb 2% a nyugdíjjárandóság. A biztosítás 500 pengőnél kisebb és 8000 pengőnél nagyobb értékű nem lehet.

Az özvegyet legalább 2 évi együttélés után a férjnek járó nyugdíj 50%-a illeti meg és minden törvényes gyermek 18 éves koráig az özvegynek járó ellátás 20%-át kivevő nevelési járulék illeti meg, mely összegek azonban együtt nagyobbak nem lehetnek, mint az elhalt férjnek járó nyugdíj 90%-a.

Ha a gazdatiszt állását veszítette, biztosítási díjat fizetni nem tartozik, ezzel szemben a biztosításba beszámítható tagsága szünetel.

A gazdatiszt magasabb biztosítási csoportba átléphet, ha a díjtartalékkülönbözetet visszamenőleg megfizeti.

A gazdatiszt a biztosításba beszámítható tagsági éveket visszatartólag megvásárolhat.

Az évi javadalmazás értékének megállapításánál a természetbeni járandóságok értéke a helyi árak évi átlagának alapulvételével számítandók ki.

Ha e tekintetben a birtokos és gazdatiszt között vita merül fel, az illetékes közigazgatási bizottság dönt.

A biztosítási díj fizetésének kötelezettsége megszűnik, ha a rendes gazdatiszt tag 40 biztosításba beszámítható tagsági idejét betöltötte, vagy ha 10 évi biztosítása után gazdatiszti teendők végzésére képtelenné válik. Negyvenedik biztosításba beszámítható tagsági év betöltése után azonban csak akkor részesül nyugdíjba a gazdatiszt, ha tényleges szolgálatot már nem teljesít.

Ha a rendes gazdatiszt tag életpályát változtat, kérheti, hogy a rendkívüli tagok sorába helyeztessék át, ha legalább 500 pengő évi javadalmazásnak megfelelő egész biztosítási díj fizetésére kötelezi magát.

A nyugdíjjárulék félévi előleges részletekben január és július 1-én fizetendők, míg a nyugdíj minden hó 1-én előleges részletekben lenne kiszolgáltató.

Az intézet igazgatósága 10 rendes, 4 pótagból, elnökből és ügyvezető-igazgatóból áll. A 10 rendes tagból négyet az érdekképviseleti

szervek jelölik ki, a 6 rendes és 4 póttagot felerészben gazdatiszt, felerészben birtokosok közül a közgyűlés választ. A felügyelőbizottság 6 rendes és 4 póttagból áll, kik közül 1—1 rendes tagot a földművelésügyi és pénzügyminiszter nevez ki, 2—2 rendes és 2—2 póttagot pedig a közgyűlés választ. Az intézet elnökét és ügyvezető-igazgatóját a földművelésügyi miniszter nevezi ki.

A közgyűlésen szavazati joggal bírnak a rendes tagok közül vármegyénként megválasztott 2 gazdatiszt és 2 birtokos tag.

Az intézet díjtartalékai elhelyezendők magyar államadóssági kötvényekben, a budapesti tőzsdén jegyzett belföldi záloglevelekben és egyéb oly belföldi értékpapírokban, amelyek gyámoltak és gondnokoltak pénzeinek elhelyezésére alkalmasak, belföldi bérházakban, ingatlanokban.

A nyugdíjintézetnek a rendes gazdatiszt tagokra vonatkozó rendelkezéseit a törvényhatósági gazdasági egyesületek igazgatóira és titkáira, valamint ama egyéb alkalmazottaira is megfelelő alkalmazást nyernek, akik oki. gazdák.

A tervezet IV. fejezete 66—73. §-ban vegyes rendelkezéseket tartalmazott, melyből kiemelendő, hogy a törvényjavaslatnak a birtokosokra vonatkozó rendelkezése a haszonbélőre is alkalmazást nyernek, hogy akat. tiszta jövedelem kiszámításánál az erdőterületek figyelmen kívül hagyandók, hogy a m. kir. kormány önálló nyugdíjintézet felállítása helyett nyugdíjbiztosítással foglalkozó valamely meglévő intézetet is megbízhat.

Az egyesület igazgatóválasztmányja *Fabricius* Endre ügyvezető alelnök elnöklete mellett december 16-iki ülésén foglalkozott a tervezet megvitatásával, melynek ez egyedüli tárgya volt. *Fabricius* Endre alelnök kiemelte, hogy az ülés mintegy ünnepi ülés, mert végre írásban valósult meg az, amire az egyesület évtizedek óta törekedett és ha a javaslat százszázalékgig nem is honorálta azokat a kívánságokat, melyeket az egyesület három év előtti nagygyűlésén kifejtett és azóta több ízben a kormány előtt úgy írásban, mint szóban megismételt, részben pedig a kelleténél többet hoz, mert az 1000 holdon aluli birtokokra is a gazdatiszti kötelező alkalmazást tartalmazza, mégis alkalmas arra, hogy úgy a gazdatiszti karra, mint a magyar mezőgazdasági termelésre jótékony hatással legyen.

Ringelhann Béla titkár ismertette a javaslatot, mely két fő-részből állott, az egyik a szakképzett gazdatiszt kötelező alkalmazásának előírására, a másik a gazdatisztek szociális helyzetének javítására vonatkozó rendelkezéseket tartalmazta. A javaslat ismertetése utáni vitában *Székács* Elemér elnök, *Fabricius* Endre ügyvezető alelnök, *Ondrus* Cyrill, *Németh* Nándor, *Bayer* János, *Legány* Ödön, *Adamecz* Elek vettek részt és ennek alapján a választmány úgy határozott, hogy felterjesztésben kérni fogja, hogy az alkotandó törvény a Gazdatiszti Kamara létesítéséről is intézkedjék, fő- és kezelőtisztek felmondási ideje egy évnél kevesebb ne lehessen, kezelőtiszt csak a legalább két évi gyakorlatot felmutató oki. gazda lehessen, az alkalmaztatás írásbeli szerződéshez köttessék, a próbaidő töröltessék. A középfokú gazdasági és földművesiskolásokra a törvény

ne terjedjék ki, mert ezek nem gazdatisztek, ezekről a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló törvény novellája gondoskodják, az 1000 kat. holdnál kisebb terjedelmű birtokra nem kívánja a gazdaszti kar az oki. gazdatiszt alkalmazásának kötelezését.

Ugyané választmányi ülésen *Legány* Ödön az egyesület és a magyar gazdaszti kar nevében köszönte meg *Székács* Elemér elnöknek és *Fabricius* Endre ügyvezető alelnöknek azt a kitartó munkásságot, mellyel az ügyet sikerült dűlőre juttatni és kérte, hogy ezt a kitartást mindaddig megtartsák, amíg a törvény tényleg életbe lép.

A törvényjavaslatlattervezettel a mezőgazdasági kamarák is foglalkoztak, melyek azt általánosságban magukévá tették. A Tiszajobbparti Mezőgazdasági Kamara a földművelésügyi miniszterhez intézett felterjesztésében a többi közt a következőket írta: „A javaslatot tehát úgy a gazdasztek szociális helyzetének szempontjából, mint a termelésben s szakértelemben fokozottabb mértékben való érvényesülése által a gazdasági kultúra és ezzel a több- és jobbtermelés előbbrevitele szempontjából kell kívánatosnak minősítenünk“.

Az OMGE decemberi közgyűlésén, már a törvényjavaslatlattervezet megjelenése után *Somssich* László gróf nagybirtokos, az OMGE elnöke a következőket mondotta: „A gazdaszti törvény revíziója is szükséges, mely a méltányosság elvén alapuló rendezést biztosít úgy az alkalmazás, mint a nyugdíjbiztosítás terén, szem előtt tartva nemcsak a gazdaszti kar érdekeit, hanem a birtokosság teherbíróképességét is. A gazdaszti kar oly fontos pozíciót tölt be a termelés terén, oly nagy és értékes vagyontárgyak vannak kezelésére bízva, hogy az ő jogos és méltányos igényeinek megfelelő rendezése elsőrendű fontosságú“.

Ez év február 14-én megalakult a *Hatvanvidéki Gazdatiszti Kör*, m időn tulaj donképen életre hivatott ismét az 1891-ben Túrán megindult mozgalom utolsó hullámaként 1910-ben létesült hasonló nevű gazdaszti kör, mely időközben elsenyvedi. Az alakuló ülésen az egyesület részéről *Fabricius* Endre ügyvezető alelnök jelent meg, kinek javaslatára a kör elnökévé *Legény* Ödön növénynemesítő igazgató választott, a aki kör újraéledését kezdeményezte.

Az OMGE március 24-i igazgatóválasztmányi ülésén *Székács* Elemér, az OMGE alelnöke méltatta *Baross* László főhercegi uradalmi jószágigazgató, az egyesület és az OMGE igazgatóválasztmányi tagjának érdemeit 40 éves szolgálati jubileuma alkalmából.

Az egyesület illendően kivette részét *Darányi* Ignác néhai földművelésügyi miniszter és az egyesület díszelnöke április 28-án történt elhunytával annak végtisztességén, melyen az elnökség vezetésével a választmányi tagok nagyszámban jelentek meg, ravatalára az egyesület koszorút helyezett, *Székács* Elemér elnök búcsúztatót mondott, április hó 30-án tartott igazgatóválasztmányi ülésén jegyzőkönyvben örökítette meg a gazdaszti kar érdekében kifejtett működését és érdemeit, a *Gazdatisztek Lapjában* pedig *Fabricius* Endre alelnök méltatta vezércikkben az elhunyt tevékenységét, az egyesület ezenfelül 200 pengőt adományozott *Darányi* létesítendő szobrára.

Augusztus 21-én a Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör *Baly Kálmán* elnöke kezdeményezésére Székesfehérvárott tartotta a dunántúli gazdatisztek nagygyűlését, melyen a gazdatiszti kar kívánságai tárgyaltak. A nagygyűlésen, melyen *Széchenyi Viktor* gróf főispán, a kör védnöke is megjelent, mintegy 200 dunántúli gazdatiszt vett részt és előadók voltak *Grohmann Károly*, *Koncz Rezső* jószágfelügyelő, *Bayer János* uradalmi tisztartó, *Schlagelster Mátyás*, *Koncz Dezső* és *Andráskovich József*, a kör titkára.

Az év végén újjáalakult a *Sopronmegyei Gazdatiszti és Erdőtiszti Kör*, melynek elnöke *Losonczy Elemér* földbirtokos lett és megalakult a *Vas megyei Gazdatiszti Kör* *Masáth Mihály* m. kir. gazdasági főtanácsos, asárvári bajor kir. hercegi uradalom igazgatójának elnöklete alatt.

1028. A birtokos és gazdatiszt közti jogviszony szabályozásáról szóló 1900: XXVII. t.-c. kiegészítésére és módosítására vonatkozó törvényjavaslattervezetet az OMGE igazgató-választmánya *Somssich László* gróf elnöklete alatt február 7-én tartott ülésén tárgyalta. A törvényjavaslattervezetet, valamint az OMGE által kiküldött szűkebb bizottság véleményét *Fabricius Endre*, az OMGE főtitkára ismertette. A bizottság véleménye volt, hogy az 1000 kat. holdon aluli birtokokra az okleveles gazdatiszt alkalmazásának kötelezettsége elejtessék, továbbá, hogy a gazdatiszti kötelező nyugdíjbiztosításra vonatkozólag — amit a bizottság helyeselt — a törvény ne tartalmazzon alapszabályszerű intézkedéseket, mert azokat később körülményes lenne megváltoztatni. Az OMGE igazgatóválasztmánya a javaslatot magáévá tette és azt ilyen értelemben terjesztette fel a földművelésügyi miniszterhez.

A mezőgazdasági kamarák is megnyilatkoztak a tervezet tekintetében. Az Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara általában helyeselte a javaslatot, mert — mint a földművelésügyi miniszterhez intézett felterjesztésében mondta — szükséges, hogy a szakértelem a birtokkezelésben biztosíttassék, valamint, hogy a gazdatisztek aggrókkantsági ügye rendeztessék, de ugyancsak nem helyeselte, hogy az okleveles gazdatisztek alkalmazásának kötelezettsége az 1000 kat. holdnál kisebb birtokokra is vonatkoztassék és kívánatosnak mondta, hogy a készülő törvény kizárólag az okleveles gazdatisztekkel foglalkozzék, továbbá, hogy gazdatiszti kamara létesíttessék.

E vélemények, tehát úgy az OMGE-é, mint a Mezőgazdasági Kamaráké, teljesen fedték a Magyar Gazdatisztek Országos Egyesülete állásfoglalását úgy, hogy e kérdésben teljesen egyértelmű vélemény alakult ki, ami a kormányzat helyzetét igen megkönnyítette és misem állhatott útjában annak, hogy a törvénytervezetből törvény is legyen,

A beérkezett vélemények után február 14-én a földművelésügyi minisztériumban an két hívatott össze, amelyen az OMGE részéről megjelentek *Beliczey Géza* alelnök és *Fabricius Endre* főtitkár, az Országos Mezőgazdasági Kamara részéről *Marschall Ferenc* dr. h. igazgató, a Magyar Gazdatisztek Országos Egyesülete részéről *Székács Elemér* elnök, *Legány Ödön* választmányi tag és *Ringelhann Béla* titkár, a Magyar Gazdaszövetség részéről *Vantsó Gyula* dr.

igazgató, továbbá a pénzügyminiszter képviselőjében *Jakab* Oszkár h. államtitkár, a belügyminisztérium kiküldöttje és *Hunyady* Ferenc gróf országgyűlési képviselő. Az értekezleten *Schandl* Károly dr. földművelésügyi politikai államtitkár elnökölt.

A javaslattal szemben általánosságban észrevétel nem hangzott el. A részleteknél azonban egyhangúlag kifogás alá esett, hogy a javaslat a gazdatiszti fogalom alá vette azokat a csekélyebb szakképzettségű egyedeket, akik nem tekinthetők gazdatiszteknek. Egyhangú kívánság volt az Országos Gazdatiszti Kamara létesítésének szükségessége, amihez az Országos Mezőgazdasági Kamara képviselője is hozzájárult, továbbá, hogy a tervezet szerint létesítendő nyugdíjintézetbe a fennálló Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézete beolvasszassék. Az utóbbi kívánsággal szemben a pénzügyminiszter képviselője foglalt állást, azzal indokolva kifogását, hogy az állam a valorizációba nem mehet bele, már pedig beolvasztás esetén, a jelenlegi intézet elértéktelenedett vagyonát valorizálni kellene. *Fabricius* Endre ezzel szemben kifejtette, hogy valorizációra nincs szükség, ha az állam a létesítendő intézet alaptőkéjéhez hozzájárul. Az ankét befejezéséül *Schandl* Károly elnöklő államtitkár *kijelentette, hogy a örvény terv ezt még a nyári szünet előtt a képviselőház elé fog terjesztetni.*

A magyar gazdatiszti kar értékét igazolta közben, hogy az OMGE hivatalos lapja, a Köztelek írói pályadíjait, melyet az előző év legjobb cikkeiért ítéltek oda az e célra kiküldött bizottság, *Fáy* Andor mezőgazdasági ménesuradalmi főintéző és *Góth* László jóságigazgató nyerték el. A pályadíjakat *Somssich* László gróf OMGE elnök nyújtotta át az OMGE február 7-i választmányi ülésén.

Elismerés illeti a gazdatiszti kar ama barátait, akik a gazdatiszti ügyeket magukévá téve, minden alkalommal iparkodtak ez ügyeket előbbrevinni. így a képviselőházban folyt költségvetési vita alkalmával *Berki* Gyula, *Jókai-Ihász* Miklós, *Meskó* Zoltán és *Gaal* Gaszton országgyűlési képviselők szóltak a gazdaszftisztek érdekében, míg a Pesti Hírlapban *Rákosi* Jenő újból felemelte szavát.

Az egyesület április 26-i közgyűlésén általános örömmel és bizakodással fogadta a gazdatiszti kar a történekekről szóló jelentéseket és *Fabricius* Endre javaslatára kimondta a közgyűlés, hogy felterjesztésben kéri a kormányt, hogy a készülő törvény ne novella legyen, hanem új törvény szabályozza az egész gazdatiszti kérdést. A közgyűlés egyszersmind az elnökség belátására bízta, hogy a Bujanovics-interjúra való gyűjtést mikor indítsa meg, amely felhatalmazással az elnökség élve, a gyűjtésnek 1929 május 1-től félévvel való kitolását kérte a belügyminisztertől, remélve, hogy a gazdasági súlyos helyzet addigra megenyhül.

A földművelésügyi minisztériumban tartott ankétén *Schandl* Károly államtitkár ígéretének teljesülése, hogy a gazdatiszti törvény még a nyár előtt be fog terjesztetni, egyre késvén, *Székács* Elemér gazd. főtanácsos, elnök és *Fabricius* Endre gazd. főtanácsos alelnök felkeresték *Mayer* János földművelésügyi minisztert, ahol hivatkoztak az említett ankétén elhangzott egységes állásfoglalásra, a közvélemény

megnyilatkozására, a gazdatiszti kar érdemes munkásságára, kérték a minisztert, hogy a gazdatiszti törvényjavaslat még a nyári szünet előtt a képviselőház elé terjesszessék. A miniszter ígéretet tett, az idő múltott, a nyár is elmúlt és nem történt semmi.

Ilyen körülmények közt az egyesület október 29-i választmányi ülésén érthetően elkeseredett kifakadások hangzottak el és *Senft* Henrik, *Legány* Ödön vál. tagok ecsetelték vidékük gazdatisztjeinek hangulatát. *Fabricius* Endre alelnök hivatkozott a legutolsó választáson elhangzott jelszóra, mely szerint a választások a szociális alkotások jegyében indultak meg és az ipari munkások, magántisztviselők nyugdíjbiztosítása törvényerőre is emelkedett, az ügyvédszövetség, orvosszövetség, postamesterek, színészek, újságírók stb. állami támogatást élveznek nyugdíjintézetükhöz, csak a gazdatisztek kezeltetnek mostohagyermekként. Javasolta, hogy a választmány küldöttségileg keresse fel *Mayer* János földművelésügyi minisztert és *Prónay* György báró új politikai államtitkárt, továbbá, hogy a gazdasági akadémiák kéressenek fel, hogy a gazdatiszti törvény létesítését megsürgessék. A választmány a javaslatokat egyhangúlag elfogadta.

E határozatnak megfelelően *Székács* Elemér elnök vezetése alatt tiszteltet a választmány előbb *Mayer* János földművelésügyi miniszternél, aki jóindulatát ismételten hangoztatta és kijelentette, hogy elfogása szerint „egy kultúrnemzetnek intelligens mezőgazdasági szakerőről gondoskodni kötelessége“, egyszersmind azonban hozzátette, hogy pénzügyi nehézségek késleltetik a törvény beterjesztését. A küldöttség ezután *Prónay* György báró államtitkárt kereste fel, aki *Székács* Elemér elnök előterjesztésére elismerését fejezte ki a gazdatiszti karral szemben, kijelentette azonban, hogy nézete szerint előbb a mezőgazdasági munkásság agkori és rokkantsági kérdését kell megoldani és annak eredményeit bevárni és csak ha a mezőgazdaság teherbíróképessége elbírja, majd akkor lehet szó a gazdatiszti nyugdíjbiztosítás kérdésének rendezéséről. *Székács* Elemér elnök és *Fabricius* Endre alelnök kísérelték az államtitkárt meggyőzni, hogy a gazdatiszti nyugdíjbiztosítás törvénybeiktatása a mezőgazdaságot semmiképen sem terheli, mert ennek terhei átháríthatók, nem úgy, mint a mezőgazdasági munkásságnál, az államtitkár türelmetlenül végig sem hallgatta a rövid előterjesztéseket és jelezte, hogy a kihallgatásnak vége.

A küldöttség lehangoltan és az elbánás fölött jogosan felháborodva távozott, hogy szétvigye országszerte a hírt, hogy a gazdatisztek a kormánytól egyelőre nem várhatnak semmit, mert *Prónay* György államtitkár a gazdatisztek ügyét és jogait a napszámosok után valónak tartja.

Az egyesület elnöksége — bár méltán elkedvetlenedhetett — megkísérelte az ügyet tovább mozgatni és az OMGE és a GEOSz támogatását vette igénybe. A Gazdasági egyesületek Országos Szövetsége december 9-i nagygyűlése az Egyesület átirata kapcsán foglalkozott a kérdéssel. *Fabricius* Endre főtitkár terjesztette elő a kérdést és kimondatta, hogy *Bethlen* István gróf miniszterelnököt és *Mayer* János földművelésügyi miniszterhez sürgető felterjesztést intéz a gazdatiszti

nyugdíjintézmény törvényhozási rendezése érdekében. A javaslatot *Dőry Frigyes* nagybirtokos igen meleg hangon támogatta, kifejezve a gazdatisztek érdekeit.

Fabricius Endre egyesületi alelnök más téren is iparkodott a gazdatiszti ügyet mozgatni. November 20-án és 21-én tartotta Debrecenben a mezőgazdasági főiskolai ifjúság V. kongresszusát. Az egyesület képviselőjében ezen a kongresszuson *Jeszenszky Pál* tb. elnök és *Fabricius* Endre ügyvezető alelnök is megjelentek és utóbbi kétórás előadásban ismertette az ifjúsággal a magyar gazdatiszti kar múltbeli tevékenységét, a gazdatiszti kar félszázados törekvését és az eddigi eredményeket,¹ melynek hatása alatt a kongresszus a gazdatiszti törvény revíziója, a gazdatiszti kötelező nyugdíjbiztosítás és a gazdatiszti kamara törvényhozási úton történő megvalósítása érdekében a miniszterelnökhöz és a földművelésügyi miniszterhez felterjesztést intézett.

1929. A gazdatiszti kar hármas kívánsága — a gazdatiszti törvény revíziója, a gazdatiszti "Kötelező nyugdíjbiztosítás és a gazdatiszti kamara teljesülésének reményei" *Prónay György* báró földm. államtitkár elzárkózása folytán alaposan lecsökkenvén, a kérdést mégis napirenden kellett tartani, a közvéleményt is — amely a gazdatiszti kar követeléseinek jogosságát átérezte — ismételten tájékoztatni kellett és ezért az egyesület március 4-iki választmányi ülése úgy határozott, hogy az OMGE orsz. mezőgazdasági kiállítása és vására idején országos gazdatiszti nagygyűlést tart. Az elnökség ennek megfelelően az előkészületet megtette.

A magyar gazdatisztek VI. országos nagygyűlése március hó 24-én Budapesten a Köztelek nagytermében a gazdatiszti kar élénk érdeklődése mellett folyt le. A földm. minisztert *Fabiny István* dr. min. tanácsos képviselte, az országgyűlési képviselők közül megjelentek *liubinek* István dr. az egységes párt alelnöke, *Schandl* Károly dr. volt földm. államtitkár, dukai *Takács Géza* az egységes párt gazdája, *Simon* András, farkasfalvi *Farkas Géza*; képviseltette magát az OMGE, a Magyar Földbérők Orsz. Szövetsége, az Alsódímántúli Mezőgazdasági Kamara, a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara, a Magyar Gazdaszövetség, a Pestmegyei, Csongrádmegyei, Győrmegeyi Gazdasági Egyesületek.

Székács Elemér elnök megnyitója és üdvözlése után *Baly Kálmán* a Fejér- és Tolnamegyei Gazdatiszti Kör elnökének javaslatára a nagygyűlés tagjai felállással áldoztak *Rákosi Jenő* emlékének, aki a magyar gazdatiszti kar érdekében ragyogó tollával számos ízben emelt szót és emlékezete a nagygyűlés jegyzőkönyvében megörökített.

Schandl Károly volt földm. államtitkár szólt ezután. Az egész ország érdeke — monda —, hogy a gazdatiszti kérdés rendeztesék. *Képtelenség egy mezőgazdasági kultúrállamban, hogy a gazdatiszti kar*

¹ Jegyzőkönyv a Debrecenben tartott V. orsz. gazdasz kongresszusról. 1928 november hó 18—34. 1.

jövője rokkantság és aggkor esetére nincs biztosítva. ígéretet tett, hogy a képviselőház költségvetési vitájában több képviselőtársával a kötelező nyugdíjbiztosítás kérdését megsürgeti és általában teljes erejével támogatni fogja a gazdatisztek ügyét. *Schandl* Károly volt államtitkár felszólalása mély hatást keltett.

Ringelhann Béla egyesületi titkár rámutatott, hogy a gazdatiszti hármás kívánság félszázad óta van szőnyegen és ma is csak ott tartunk, hogy a kormány figyelmét az elhatározásra fel kell hívnunk, holott minden érdekelt tényező oda nyilatkozott, hogy a gazdatiszti kérdést sürgősen rendezni kell. Majd a következő *határozati javaslatot* nyújtotta be:

„Mondja ki a nagygyűlés, hogy:

a) a mai nagygyűlésből folyólag intéztessek újabb felterjesztés a földm. kormányhoz, kérve a gazdatiszti kötelező nyugdíjbiztosítás és gazdatiszti kamara létesítésére vonatkozó rendelkezéseket is magába foglalólag a birtokos és a gazdatiszt közti jogviszony szabályozásáról szóló 1900. évi XXVII. t.-c. módosítására, illetve kiegészítésére vonatkozó törvényjavaslatnak a törvényhozás elé való sürgős beterjesztését, amely kérelem teljesítésének semmiféle akadályát nem forog fenn, mert a javaslattervezet a földművelésügyi minisztériumban készen fekszik és az már valamennyi érdekelttel egész „terjedelmében le is tárgyalatott és végül, mert e kérdések sürgős rendezését maguk a birtokosok és bérlők is szükségesnek tartják;

b) a magyar gazdatiszti kar kívánságait teljes részletességgel magában foglaló memorandum intéztessek a képviselőház tagjaihoz, felkérve őket, hogy a hazai mezőgazdaság és közzgazdaság érdekében e kérdések sürgős elintézését kellő nyomatékkal szorgalmazzák;

c) ugyancsak a mai közgyűlésből kifolyólag kéressék fel a magyar sajtót, hogy közzgazdasági és szociális kérdések iránt érzékével a magyar gazdatisztek ügyét — mint közérdekű kérdést — állandóan napirenden tartva, támogassa a gazdatiszti kart jogos és méltányos kívánságai kivívásában, amely támogatásért a magyar gazdatiszti kar örök hálával fog adózni“.

A javaslatához *Fabricius* Endre ügyv.-alelnök, *Baly* Kálmán, *Faber* György, *Legány* Ödön, *Simon* András orsz. képviselő, *Szabó* Lajos a Duna-Tiszaközi Mezőgazd. Kamara főtitkára, *Ludvig* Alfréd, *Bayer* János, *Skoluda* Rezső, *Tóth* Arisztid szóltak, majd a nagygyűlés a határozati javaslatot elfogadta *Baly* Kálmán azon pótlásával, hogy a pénzügyi, népjóléti miniszterekhez és miniszterelnökhöz is intéztessek felterjesztés, továbbá *Tóth* Arisztid azon pótlásával, hogy a gazdasági egyesületi tisztviselők nyugdíjkérdése is egyúttal rendeztessek.

A VI. orsz. gazdatiszti nagygyűlés célját elérte, a közvélemény figyelmét sikerült felkelteni, a napisajtó a gazdatiszti kérdéseket élénken tárgyalta. A Pesti Napló március 27-iki száma „A társadalom nyugalma csak a humanitás biztosíthatja“ címen részletes tudósítást közölt a nagygyűlés lefolyásáról. A Budapesti Hírlap, Magyarország és Pesti Hírlap március 28-iki számukban foglalkoztak a gazdatiszti

kérdéssel, utóbbi azt a megjegyzést fűzvéen hozzá, nem elég az, amit a gazdatisztek kérnek, nemcsak altruista alapon kell a gazdatisztek sorsát rendezni, hanem a mezőgazdasági kultúra nagyarányú kibontakozását kell lehetővé tenni és ebben a gazdatiszteknek vezető szerepet biztosítani. Hasonlóan melegen emlékezett meg a nagygyűlésről az Új Nemzedék, a Köztelek, míg a Gazdatisztek Lapja 4. száma részletes tudósítást közölt a nagygyűlésről felvett két fényképpel.

Április 22-én tartott közgyűlésen az elnöklő *Fabricius* Endre ügyv.-alelnök, felvetette, hogy az egyesület a gazdatiszti törvény revíziója, a gazdatiszti kötelező nyugdíjbiztosítás és a gazdatiszti kamara tárgyában a képviselőkhez emlékiratot juttasson, ami május 8-án meg is történt. Az emlékirat kifejtette, hogy míg a hazai mezőgazdaság fejlesztésében a magyar gazdatiszti kar részét a legnagyobb mértékben kiveszi, amit maguk a nagybirtokosok is készséggel elismernek, mégis a gazdatisztek a nemzet mostohagyermekai, mert a gazdatiszti nyugdíjbiztosítás intézménye agrárországunkban hiányzik, holott a nagybirtokosok és nagybérlok maguk is kívánják ennek létesítését. Az emlékirat végül arra kérte a képviselőket, hogy a költségvetési vitában a gazdatisztek ügyét szóvá tegyék.

Részen ez az emlékirat váltotta ki, hogy a képviselők közül néhányan a költségvetési vitában érintették a gazdatisztek ügyét, *Schandl* Károly volt földm. államtitkár pedig szavának állott, midőn a következő határozati javaslatot terjesztette a képviselőház elé: „*Utassza a Ház a földm. miniszter urat, hogy a gazdatiszti törvény revíziójáról és különösen a nyugdíjról szóló törvényjavaslatot mielőbb terjessze a törvényhozás elé. Nagy nemzeti érdek az, hogy a javaslat mielőbb a Ház elé kerüljön, hogy ily módon a mezőgazdasági termelés teljes felkészültséggel és fegyverzettel haladhasson előre a győzelem felé.*” A benyújtott javaslatot a képviselőház élénk helyesléssel egyhangúlag elfogadta.

Az előző évben Debrecenben tartott országos gazdaszkkongresszuson hozott és a gazdatiszti törvény re víziójára vonatkozó határozatot a gazdaszifjúság küldöttsége *Füzek* Károly, *Párniczky* Zoltán és *Tompa* László nyújtották át *Mayer* János földm. miniszternek.

A keszthelyi gazdasági akadémia azzal támogatta a gazdatiszti mozgalmat, hogy felterjesztésben hívta fel a földm. miniszter figyelmét — számos érveléssel támogatva — a gazdatiszti törvény revíziójára és a gazdatiszti kötelező nyugdíjbiztosítás szükségességére.

A Csanádmegyei Gazdasági Egyesület megfelelt a felhívásnak és kebelében gazdatiszti szakosztályt létesített.

Október 4-én az egyesület testületileg vett részt néhai *Rubinek* Gyula volt földmívelésügyi miniszter, az egyesület volt alelnöke, majd tiszteletbeli elnöke művészi síremlékének leleplezésére, melyen *Fabricius* Endre ügyv. alelnök jelmondat kíséretében koszorút helyezett a sírra.

1930. A választmány február 28-án tartott ülésén ünnepelte nagybányai vitéz *Horthy* Miklós kormányzót, kormányzóságának tízéves évfordulója alkalmából és feliratban üdvözlőlvén őt, egyszer-

smind pártfogásába ajánlotta a gazdatiszti kar ügyét. Ugyanez ülésen az elnöklő *Fabricius* Endre ügyvezető alelnök javaslatára kimondta a választmány, hogy a gazdatiszti törvény revíziójára és a gazdatiszti kamarára vonatkozó kívánságai további érvényben tartása mellett, taktikai okokból a fősúlyt a kötelező nyugdíjbiztosításra helyezi, mert ez a legsürgősebb. A társadalombiztosításról alkotott 1928. évi XI. t.-c. ugyanis valamennyi foglalkozású magántisztviselőről gondoskodott, míg a mezőgazdaságiakat kizárta és ezért a Társadalombiztosító Intézet még azokat a gazdatiszteket is elutasította felvételi kérésükkel, akik önkéntes biztosítást óhajtottak kötni. Erre hivatkozva, a földművelésügyi miniszterhez *újabb felterjesztést intézett az egyesület a kötelező gazdatiszti nyugdíjbiztosítás törvényes rendezése érdekében*, annál is inkább, mert képviselőházi határozat is utasította erre a minisztert. *A népjóléti minisztert is felterjesztésben kérte, hogy e kérdést a minisztertanács előtt szövétegye.*

Az egyesület kérelmére *Reischl* Richárd országgyűlési képviselő a képviselőház május 27-i ülésén tette szóvá az ügyet, mire a földművelésügyi minisztertől ígéretet tartalmazó választ kapott. Az Országos Mezőgazdasági Kamara november 6-án tartott közgyűlésén *Fabricius* Endre ügyvezető alelnök kérte a kamara elnökségét, hogy a kötelező nyugdíjbiztosítás érdekében felterjesztést intézzen a kormányhoz, mely kérelem a kamara részéről teljesített is. Az egységes párt propagandabizottságának elnökénél, *Órffy* Imre országgyűlési képviselőnél ugyancsak közbenjárt az egyesület, hogy a gazdatiszti kérdést az egységes párt magáévá tegye, annál inkább, mert az elmúlt választásokon szociális jelszó alatt indult meg a propaganda, az 1928: XL. t.-c. életre is kelt, de a gazdatisztek kihagyattak abból, pedig sok képviselő a gazdatiszti támogatásnak köszönheti mandátumát. A Wesselényi Reform Klub vitaestélyén *Faber* György, az Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara titkára tartott a gazdatiszti kérdéstről előadást, a huszadik század kultúrbotrányának bélyegezve azt, hogy a magyar gazdatisztek aggkori és rokkantsági biztosítása rendezetlen.

A március 24-i közgyűlésen *Fabricius* Endre ügyvezető alelnök elnöki megnyitójában rámutatott, hogy „a súlyos gazdasági válság a mezőgazdaságban is egész embert követel, ez pedig a kor színvonalán álló gazdatiszt. Az OMGE-nek a közgyűléssel egyidőben tartott mezőgazdasági kiállítása is a magyar gazdatisztek munkásságának eredményét tükrözi vissza. A díjazott állatok, termények, oroszlánrész a magyar gazdatiszti munka dicsősége. Sokat beszélnek nálunk a mezőgazdasági termelés fejlesztéséről és e tekintetben a gazdatiszti közreműködés nélkülözhetetlensége már közkeletű is, ugyanakkor azonban nem látjuk a megértést, a méltányosságot és az igazságot a gazdatiszti érdekekkel szemben. *Anakronizmus a mezőgazdaság fejlesztéséről beszélni ott, ahol azokról, akik a fejlesztés végrehajtására hivatottak, nem történik gondoskodás*“.

A Bujanovics-Internátusra való gyűjtést az egyre nehezebbé váló gazdasági helyzetre való tekintettel továbbra is el kellett odázni.

A gazdatiszti *állásnélküliség* egyre fokozódott. A fiatal okleveles gazdatisztek közül számosan más pálya felé néztek, postatisztviselők, pénzügyigazgatósági díjnokok, vámtisztek lettek. Az Egerben tartott vámórtiszti tanfolyam 47 hallgatója közül 32 okleveles gazda volt. Az egyesület a megletebb állásnélküliek gazdatisztekét igyekezett a fővárosi szellemi szükségmunkánál, a dohánybevéltő hivataloknál, a cukorrépa-átvételnél, kárbecslésnél átmenetileg keresethez juttatni.

E tekintetben a *gazdatitkári* intézmény is tehermentesítőként hatni lenne hivatott, mely eszmét előbb *Székács* Elemér egyesületi elnök, vele csaknem egyidőben *Grabovszky* Miklós földművelésügyi miniszteri tanácsos vetették fel. Utóbbi a közgazdaságtudományi karon sorozatos előadást is tartott a kérdéstről, egyszersmind egy füzetben is foglalkozott azzal, *Koncz* Rezső ny. jószágfelügyelő pedig tanulmányt írt, vázolván a gazdatitkár teendőit. A Faluszövetség kebelében indult mozgalomhoz csatlakozva az egyesület 77 gazdatisztet hozott a gazdatitkári intézményhez betöltésre javaslatba.

Az *OMGE százéves jubileumán* az egyesület kivette részét, annál is inkább, mert az OMGE bölcsőjénél is ott állottak a gazdatisztek, a gazdatisztek hathatósan közreműködtek fejlesztésében, mint az e munka első fejezetéből kitűnik. Ez alkalmából *Székács* Elemér egyesületi elnök, mint az OMGE alelnöke, legfelsőbb elismerésben részesült, *Fabricius* Endre ügyvezető alelnök, mint OMGE főtitkár, h. igazgatóvá lett.

A magyar gazdatiszti kar értékét igazolták az OMGE decemberi közgyűlésével kapcsolatos gazdanapok, *Blantz* Jenő szászbereki jószágigazgató fejtegette előadás keretében nagy szaktudással, vajjon a nehéz gazdasági és értékesítési viszonyok ellensúlyozására az állattenyésztés, állattartás és hizlalás irányítása terén mily intézkedéseket kell tenni. A kérdéshez *Baranyovits* Rezső hercegi főfelügyelő, *Batta* Sándor m. kir. gazd. főigazgató, *Beszterczey* Gábor kápt. jószágigazgató, *Holly* Sándor Jjercegi jószágfelügyelő, *Kemptoner* Ernő urad. tisztartó, *Hagy ó-Kovács* Gyula urad. jószágkormányzó, *Nyáry* Kálmán urad. jószágigazgató szóltak, azt szakszerűen, kiegészítve. Ugyanakkor *Beszterczey* Gábor m. kir. gazd. főtanácsos, jószágigazgató, a mangalicatenyésztés és hizlalás terén szerzett tapasztalatairól számolt be. A gazdatiszti megbecsülés szép példáját adta *Éber* Antal dr., a Magyar-Olasz Ránk elnökgazgatója, aki sőregi gazdaságának jószágigazgatója, *Busits* Antal elhunytá alkalmával külön gyászjelentésben búcsúzott meleg szeretettel „munkatársától és barátjától“.

A Rómában létesült Federation Internationale des Techniciens Agronomes (okleveles gazdatisztek nemzetközi szövetsége) november 23—27-én rendezett nemzetközi kongresszusra az egyesület is meghívotván, arra *Szabó* Lajos választmányi tagot, a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara főtitkárát küldte ki, aki ott a Központi Tanács tagjává választatott.

Meskó Pál, a gazdatiszti kar őszinte barátja, a Hangya igazgatója elhalálozván, végrendeletileg 3000 pengőt hagyott az egyesületnek *alapítványként*, munkaképtelen gazdatisztek, gazdatiszti özvegyek és árvák támogatására.

1931. márc. 19-én Budapesten a Köztelek dísztermében *ünnepelte az egyesület díszközgyűlés keretében fennállásának ötvenedik évfordulóját.* A fellobogózott Köztelek díszterme délelőtt 10 órára zsúfolásig megtelt az érkező gazdatisztekkel és vendégekkel. Képviseltette magát Mayer János földm. miniszter, az OMGE, az Orsz. Mezőgazdasági Kamara, a Közgazd. Egyetem Mezőgazd. Szakosztálya, a m. kir. Állatorvosi Főiskola, az Orsz. Kertészeti Egyesület, az Orsz. Magyar Méhészeti Egyesület, a gazdasági Akadémiák, a Magyar Földbélők Szövetsége, a képviselőházi Agrárblokk, az Alsódunántúli Mezőg. Kamara, a Duna-Tiszaközi Mezőg. Kamara, a Tisza jobbparti Mezőg. Kamara, a Fejér—Tolnamegyei Gazdatiszti Kör, a Hatvanvidéki Gazdatiszti Kör, a Tolnamegyei, Pestmegyei, Győrmegyei Gazd. Egyesület, az Egyetemi Mezőgazd. Hallgatók Egyesülete. Az egyesület vezetősége részéről *Jeszenszky Pál* tiszt, elnök, *Székács Elemér* elnök, *Fabricius Endre* ügyv.-alelnök, *Ringelhann Béla* titkár, a választmány számos tagja jelent meg.

Az ünnepi közgyűlést a Közgazdasági Egyetem Ifjúsági Zenekara a himnusszal vezette be, mely után *Székács Elemér* elnök tartotta elnöki megnyitóját, megemlékezvén először azokról, akik 50 évvel ezelőtt az egyesületet megalakították, rámutatva, hogy az egyesület a gazdatiszti jogok kivívása érdekében szélső eszközökhöz sohasem folyamodott, hogy a növénytermelés, állattenyésztés terén elért nagy eredmények a gazdatiszti munka gyümölcsei, végül, hogy nem az egyesületen múlott, hogy azt a korszakot, amely a gazdatiszti javaslatok fellámadását elzárja, félre tolni nem sikerült, ellenben a gazdatiszti karnak és az egyesületnek erőt ad néhai *Darányi Ignác* földm. miniszter kijelentése, aki az 1900. évi gazdatiszti törvényt csak annak az alapnak tekintette, amelyen a végleges és fejlődő életnek mindenben megfelelő rendezése felépülhet.

Holzwarth Ferenc dr. földm. min. tanácsos Mayer János földm. miniszter nevében üdvözölte az egyesületet, *Somssich László* gróf, az OMGE elnöke utalt arra a benső kapcsolatra, mely a gazdatiszti kar és az OMGE között fennáll, elismeréssel adózott a gazdatiszti tevékenységnek, a gazdatiszti kívánságokat méltányosoknak jelezte és kitarásra, bizalomra buzdítva a gazdatiszteket, üdvözölte az OMGE nevében az egyesületet. *Schandl Károly* ny. földm. államtitkár, orsz. képviselő, a magyar agrárszövetkezetek és az Orsz. Mezőgazd. Kamara nevében szólalva leszögezte, hogy midőn a gazdatiszti kar jogos érdekeiért küzd, az egész gazdatársadalom mögötte van. *Schandl József* közg. egyet. tanár a Közgazd. Egyetem, *Sztankovich János* gazd. akad. igazg. a gazdasági akadémiák, *Eszenyi Jenő* nagybérlő a Magyar Földbélők Szövetség, *Kubinyi Endre* az Orsz. Magyar Méhészeti Egyesület, *Schneider József* az Országos Magyar Kertészeti Egyesület, *Faber György* az Alsódunán túli Mezőg. Kamara, *Legány Ödön* a Hatvanvidéki Gazdatiszti Kör, *Baly Kálmán* a Fejér—Tolnamegyei Gazdatiszti Kör, *Schlagetter Bálint* a mezőgazd. főiskolai hallgatók, *Jókay-Ihász Miklós* orsz. képv. az orsz. képviselők agrárblokkja nevében üdvözölték a jubiláló egyesületet.

Fabricius Endre ügy.-alelnök ismertette ezután vázlatosan az egyesület ötvenesztendő történetét, majd *Bayer* János urad. tiszttartó szölte a gazdatiszti kar félszázados törekvéseinek törvényhozási szabályozásáról, majd az alábbi egyhangúlag elfogadott *határozati javaslatot* terjesztette elő:

„Mondja ki a jubiláris Közgyűlés, hogy a hivatásos, tanult, magyar gazdatiszti létérdek védelme szempontjából oly fontos, immár öt országos gazdatiszti kongresszuson hozott határozatában foglalt kívánságait

az 1900. évi XXVII. törvénycikk revízióját,

a kötelező gazdatiszti nyugdíjbiztosítást és

a hatósági jogkörrel bíró önálló gazdatiszti kamara törvénybeiktatását követeli.

Miután úgy a revízió, mint a nyugdíjügyre vonatkozó törvénytervezet a földművelésügyi minisztériumban készen áll, kívánjuk, hogy ezek az országgyűlés elé még ez év tavaszán beterjesztessenek.

Az önálló gazdatiszti kamara felállításáról rendelkező törvényjavaslatnak a folyó év őszén ugyancsak az országgyűlés elé terjesztését kívánjuk.

A jubiláris közgyűlés eme határozata előterjesztésére küldjön ki egy küldöttséget úgy a miniszterelnök úrhoz, mint a földművelésügyi miniszter és a népjóléti miniszter urakhoz, valamint a felsőház és a képviselőház elnökeihez, továbbá a képviselőházi agrárblokk elnökségéhez.

Hívja fel a jubiláris közgyűlés az országos egyesület vezetőségét, hogy az ország területén élő gazdatiszteknek az országos egyesületbe való tömörülését hajtsa végre, továbbá, hogy a gazdatiszti ügyek védelmében elhatározott, más érdeket csak másodsorban figyelembe vevő tevékenységet fejtsen ki“.

Az ünnepi közgyűlés végül *Hajdú* István ny. primási urad. jószágigazgató lemondása folytán üresedésbe jött második alelnöki tisztségre *Fabricius* Endre ügy.-alelnök javaslatára *Baly* Kálmánt, a Fejér—Tolnamegyei Gazdatiszti Kör elnökét, aki az egyesület megalakulásánál is jelen volt, egyhangú lelkesedéssel választotta meg.

A gazdatiszti törekvések és jogos kívánságok teljesülésének *félszázados mérlegét vizsgálva* igen szomorú eredmények állapíthatók meg.

A *gazdatiszti törvény* létesítésére vonatkozó törekvés 20 év múlva, 1900-ban vezetett részleges eredményre, a birtokos és gazdatiszti közti jogviszony szabályozásáról szóló XXVII. t.-c. alapján, mely nem mindenben honorálta a gazdatiszti kar jogos kívánságait és ezért ennek revíziójáért tovább kellett küzdeni, amiben az egyesületet az OMGE, a gazdakongresszusok, a gazdatiszti kongresszusok, a Mezőgazd. Kamarák, gazdasági egyesületek állásfoglalásai és határozatai támogatták. 1927-ben végre elkészült a földm. minisztériumban a törvényrevízió, mely teljes mértékben honorálta a gazdatiszti jogos kívánságokat, ehhez valamennyi érdekelt, úgy a birtokosok és bérlők,

mint a gazdatisztek hozzájárultak és ennek dacára a törvényjavaslat most is ott fekszik a földm. minisztériumban várva a feltámadást.

A gazdatiszti kötelező nyugdíjbiztosítás ügyének sorsa a gazdatiszti törvény revíziójával kapcsolatos. Ezt rendezte volna közmegelegedésre az említett 1927-iki törvényjavaslattervezet, ahhoz az OMGE, a Mezőgazd. Kamarák egyhangúlag hozzájárultak, még sem lett belőle semmi. Ma az a helyzet, hogy a gazdatisztet nem lehet sehol sem biztosítani aggkorára és rokkantságára. A Társadalombiztosító Intézet hatásköréből kifejezetten kivonattak, hogy majd külön intézkedés történik róluk. Ez nem történt meg, a gazdatiszt jövője teljesen bizonytalan és aggkorára a legnagyobb nyomornak néz elébe.

A Gazdatiszti Kamara létesítését a Mezőgazd. Kamarákról szóló törvény indokolása kilátásba helyezte és ezért a gazdatisztek a Mezőgazd. Kamarákban nem is nyertek képviselést. Azóta tíz esztendő telt el, de a Gazdatiszti Kamara a számos ígéret dacára sem létesült.

Az anyagi mérleget tekintve, volt az egyesületnek 1914-ben záloglevelekbe, állampapirosokba fektetett 71.840 K-nyi vagyona, amely a háborút követő pénzleromlás és értékmegsemmisülés következtében 1930. év végén 6838 P-re csökkent. A Bujanovics-Internátus vagyona 1914-ben 219.645 K-t, 1918-ban közel félmilliót tett ki, ami 1930. év végére csak 56.916 P-t képvisel. Az 1895-ben létesített Mezőgazdasággal és Erdészettel Foglalkozók Nyugdíjintézete — mely kiegészítőként, működött, míg a kötelező nyugdíjbiztosítás törvényhozásilag szabályoztatik — vagyona 1914. év végén 916.609 K-t tett ki, mely összeg a pénzromlás és állampapirosok elértéktelenedése folytán 2629 P-re és a gazdasági egyesületi tisztviselők nyugdíjosztályának 1914. évi 356.450 K-ás vagyona 1463 P-re csökkent. Segélyezésekre az egyesület 50 év alatt kereken 80.000 P-t juttatott.

Az ötven esztendő eredményei eltörpülnek amellet a szívós, kitartó és önfeláldozó munkásság mellett, amelyet az egyesület vezetősége a magyar gazdatiszti kar érdekében állandóan kifejtett. Ezt a szívós munkásságot az egyesület vezetősége továbbra is csüggedés nélkül folytatja, amíg a magyar gazdatiszti kar ügye kultúr agrárállamhoz méltóan elintézve nem esz, amíg az agrár Magyarország nem törleszti azt az adósságot, amely adóssága a gazdatiszti karral szemben fennáll.

A Magyar Gazdatisztek és Erdőtisztek Országos Egyesülete elnöksége és tisztikara

1880—1931.

Védnök: *József kir. herceg* 1895—1919.

Díszelnök: *Darányi Ignác* dr. m. kir. földm. min. 1901—1927.

Tiszteletbeli elnökök:

aggteleki <i>Bujanovics</i> Sándor m. kir. udv. tan., főrendiházi tag, az OMGE elnöke	1911—1918.
zsitvabessenyői <i>Rubinek</i> Gyula m. kir. föld- művelésügyi miniszter	1920—1922.
kisjeszeni <i>Jeszenszky</i> Pál m. kir. udv. tan....	1924—

Elnökök:

aggteleki <i>Bujanovics</i> Sándor orsz. képviselő, OMGE elnöke	1880—1911.
gróf <i>Széchenyi</i> Emil főrendiházi tag, nagybirt.	1911—1919.
<i>Székács</i> Elemér m. kir. gazd. főtanácsos, az OMGE alelnöke, urad. jószágigazgató	1920—

Tiszteletbeli alelnökök:

marosi <i>Máday</i> Izidor földm. min. tanácsos...	1910—1925.
vojlai <i>Serbán</i> János földm. min. tanácsos ...	1920—1922.
<i>Nick</i> Ede udv. tanácsos, jószágigazgató	1920—

1. Alelnökök:

gróf <i>Lányai</i>) Béla földbirtokos	1880—1881.
marosi <i>Máday</i> Izidor min. tanácsos	1881—1910.
<i>Kodolányi</i> Antal kir. tanácsos.....	1910—1910.
<i>Nick</i> Ede korona-urad. jószágigazgató	1911—1919.
kisjeszeni <i>Jeszenszky</i> Pál m. kir. udv. tanácsos	1920—1924.
tóth-lipesei <i>Fabricius</i> Endre m. kir. gazd. főtan.	1924—

II. Alelnökök:

<i>Bálintffy Pál</i>	1897—1900.
<i>Nick Ede</i> udv. tanácsos, jószágigazgató	1900—1911.
<i>Rubinek Gyula</i> OMGE igazgató	1911—1920.
<i>Hajdú István</i> primási urad. jószágigazgató	1920—1930.
<i>Bcily Kálmán</i> m. kir. gazdasági tanácsos	1930—

III. Alelnökök:

<i>Hadviger Albert</i>	1910—1911.
<i>Serbán János</i> földm. min. tanácsos	1911—1920.
<i>Mathiász Ernő</i> urad. intéző.....	1920—

Igazgatók, illetve titkárok:

<i>Urszinyi Pál</i> jegyző	1880—1882.
<i>Krocsák G. Emil</i> ügyvezető.....	1882—1887.
<i>Jeszenszky Pál</i> ügyvezető igazgató.....	1897—1919.
<i>Fabricius Endre</i> ügyvezető igazgató	1913—1924.
<i>Ringelhann Béla</i> ny. urad. főszámvevő titkár.....	1925—

Tiszteletbeli tag:

<i>Kruger Pál</i>	1899.
<i>Csitáry Béla</i> orsz. képviselő, gazdatiszt	1907.

örökös választmányi tag:

<i>Kodolányi Antal</i> kir. tan., szakíró	1885.
---	-------

F Ü G G E L É K .

A gazdatisztek.¹⁾

Írta: Rákosi Jenő.

Erről a témáról alig tudok másképpen, mint egy kissé elérzékenyülve írni. Szinte minden atyafiságom, apám, nagyapám, nagybátyám mint ez osztály tagja művelte a hazai földet és kevés híja volt, hogy magam is az ő példájokat követtem. Pedig érdekes jelenség, hogy azok, akik mint gazdatisztek éltek le életüket, ha gyermekeikről volt szó, nem nagyon jó véleménnyel voltak a magok foglalkozásáról. Tudom az időt, amikor az édesapám kijelentette, hogy nem engedné egyik fiát se erre a pályára. És mikor mi visszafeleltük azt, hogy végre is ő éppen ezt választotta, bizonyos elmélázással azt felelte: az más, mert ha én még egyszer a világra jönnék, megint csak azt választanám magamnak. Ez persze már nagyon régen volt és a régi világban, egyszerűbb életkörülmények közt, nyugodtabb viszonyokkal, lassúbb fejlődéssel, kényelmesebb rendjével az életnek. Abban a világban, amikor ilyen észjárással rendelkezett az apa a maga három fiáról: Ez a gyerek mindig a könyveket bújja: ebből papot nevelünk. A másik eleven és rakoncátlan, még az anyja se bír vele: ezt katonának adom a stiftbe. Ez a harmadik buta, ebből gazdatiszt lesz, vagy itthon gazdálkodik. Mégis, a gazdatiszti rend nevezetes, érdekes és igen érdemes osztálya volt a régi társadalomnak. Elvégre Vörösmarty is, Vas Gereben is és ha jól tudom, Vajda János is innen került a magyar kultúra élére, Egészen bizonyos, hogy az ország legkultúráltabb osztálya volt. Irodalmi műveltség és érdeklődés dolgában megelőzte általában a közép-nemességünket, több könyvet lehetett az ő szekrényében találni, mint az értelmiség más köreiből. És hazafiság dolgában senkinél sem állt hátrább.

Jól tudom, a fáma azért öröla is tudott rosszat mondani. Ismeretes dolog, hogy némely uradalomra azt beszélték, hogy ott a gazdatisztek fizetése a — szabad lopás. De mit jelentett ez? Azt jelentette, hogy a gazdatisztek osztályának is megvoltak a fekete bárányai. De jelentette az uraság léha gondolkozását is, felületességét, sőt könnyelműségét. Én bizony tudok olyan gazdatiszti pályákat is, amelyek mellett a birtokos tönkrement, a gazdatiszt pedig, mint — földbirtokos került ki az uraság csődjéből. Ez az eset egyébként ismétlődik akkor, amikor végül az árendás lesz az úr az ősi kastélyban. De nem mese Mikszáth Kálmán regénye, a *Vén gazember-ről* sem, amelyben a gazem-

*) Megjelent a Pesti Hírlap 1927 március 25-iki számában.

bernek híresztelt gazdatiszt végül a gazdája gyámjának, gondviselésének bizonyul. Egyszóval ez az a régi úgynevezett jóvilág, amelyben csakúgy voltak jó emberek, mint rosszak, csakúgy hűtlen gazdatisztek, mint embertelen uraságok és okos és nagylelkű birtokosok, kiknek a kezén öröm és szerencse volt gazdatisztnak lenni és gyarapodott az úr, a tiszt s a birtok egyaránt.

De ismétlem, ez a régi jó világ volt. Akkor a gazdálkodás more patrio ment, gyakorlati foglalkozás, elődeink szokásai, tapasztalása és hagyománya szerint. Akkor beállt az ember valamely uradalomba gyakornoknak, lassan lett belőle írnok, vagy diák, vagy pajtabíró; majd előlépett ispánnak s felvitte kasznárságig, néhol jószágkormányzóságig. Azóta nagyot fordult a világ. Festetich György gróf alapította vagy másfélszáz év előtt a Keszthelyi Georgikont, hogy képzett gazdákat neveljen az országnak. Majd az ország csinálta a magyaróvári akadémiát, a selmeci erdészeti felsőbb iskolát és azóta mindenféle gazdasági iskola keletkezett és ma már közgazdasági egyetemünk is van.

Amire régen elég volt egy pár középiskolai osztály és pár évi praxis a gazdaságban: hogy képzett gazdatiszt legyen az emberből: ahhoz ma már érettségi és egyetemi végzettség kell. Ma már tudományos képzettség és oklevél nélkül gondolni sem lehet arra, hogy valaki mint tiszt szembeszállhasson a modern élet és gazdálkodás követelményeivel. Ma a jó gazdának kémikusnak, mechanikusnak, kereskedőnek kell lennie, hogy megfelelhessen komplikált feladatának. Ma a mezőgazdának a földet művelni nemcsak gyakorlati foglalkozás, hanem a tudomány égisze alá helyezett hivatás. Ma már nemcsak termelésről van a szó, ma a többtermelés jelszava hangzik minden oldalról felénk, mert nem elég, hogy az ígáslovat és az ökörfogatot kényszerítsük arra, hogy a mélyebbre eresztett ekét, vagy a jobban megakart szekeret is elhúzza (amit elvégre ostorral is elérhetünk); ma már a földet is kényszeríteni kell tudnunk, hogy többet termeljen — nem kizsarolással, hanem termő ereje fokozásával — és ma már nemcsak szemet vetünk a barázdába, hanem termékenyítő bacillusokat telepítünk a rögbe és gyári vállalkozással egészítjük ki az ősi birtokot és a tudomány különféle ágait mozgósítjuk, hogy a modern követeléseknek, a fokozódó terheknek, a világkonjunktúrának és az ország anyagi és kultúrai szükségeinek eleget tudjunk tenni. Éppen a tegnapi Pesti Hírlapban hangzott el e helyen Sztéryni József báró intelme a vilákgatasztrófáról, amelynek elejbe megyünk az amerikai mezőgazdaság veszedelmein keresztül. Mert ebben egy nemzet se független. Mint Amerika, Oroszország, Ausztrália s az összes európai népek egy madzagra vannak felfűzve s megérik egymás baját és válságát. Magyarország pedig a latifundiumok országa, tehát a gazdatiszti intézménynek még nyilván igen sokáig a hazája. Ha mi fel akarunk emelkedni gazdasági fejlődésünkkel odáig, ahol versenyképesek vagyunk minden más termelő nemzettel, akkor nekünk éppen úgy kell gondoskodnunk a gazdatisztek válogatott hadseregéről, mint ahogy egyéb tekintetekben gondoskodnunk kell fegyveres hadseregünkről.

Ez a háborúban hadakozik értünk, a gazda s természetesen a gazdaszt a béke hadjárataiban ontja verejtékét. Gazdasági tanító intézeteinknek a gondja, hogy ezt a gazdaszti gárdát magyar elitcsapattá fejlessze ki és az ország gondja, hogy végre a figyelmét ráfordítsa erre az osztályra is.

Mert nem különös dolog-e, hogy abban a korban, amelyet szereünk szociálisnak nevezni, amikor a törvényhozás foglalkozik minden renddel és osztállyal, a munkással, a napszámossal, a kisgazdákkal és nagygazdákkal, kisiparral, nagyiparral, szabályt alkot még a sztrájk-ról is, sőt törvényt alkot a munkásbiztosításról, de uramfia kiterjeszti a gondját a munkálatanokra is és szaporítja atyai jóságával nem ritkán a dologtalanokat is: akkor *ebben az agráriusnak nevezett országban máig sem jutott a törvényhozásnak eszébe, hogy szabályozza a gazdaszti állás viszonyait is.* A gazdaszt ma is a szerencse vagy gazdája szélséyeire van bízva. Foglalkozása nem követel kevesebb készütséget, iskolát és időt, mint akár a mérnöki, orvosi vagy jogászi pálya. Itt valóban az ideje, hogy országosan és törvényhozásilag más, az övénel egyáltalán nem komolyabb és nem fontosabb hivatásokkal egy rangba emelje és életét törvények szilárd bázisára helyezze át. Nem privilégiumot, még kevésbbé anyagi segítséget kérek a számukra, hanem csak egyenlő jogot, egyenlő értékelését más foglalkozásokkal, egyenlő atyai gondoskodást és szeretetet a közélet intézőitől. Igen fontos és érdemes osztálya a nemzetnek az, amelyről szólok s azt gondolom, lehetetlen, hogy valahára törvényhozásilag ne kategorizáltassék és ne állíttassék be. a modern élet kereteibe, a modern gazdálkodás érdekei szerint. Ne lehessen egy gazdaságot botospánokkal eltengetni, amely egy modernül képzett tiszt kezén kétszer akkora érték és sokszoros kamatot vet. Manapság az iparúzés, a korcsmanytás, minden engedélyhez és képesítéshez van államilag kötve. Az államra nézve száznál több okból nem közömbös, hogy milyen kezekben van jóléte alapja, a föld. Az állam a maga intézeteiben a kertész- és földmivesiskolától kezdve egész az egyetemi professzorokig gondoskodik arról, hogy a szükséges emberanyagot a mezőgazdaság vitelére rendelkezésére állítsa a nemzetnek. A legkevesebb az, hogy gondoskodjék arról is, hogy kis káplánok végezzék a püspök dolgát és ne altisztek a generális földadatait, hanem *mindenki* abban kezdje, amire képesítve van s pályáján végig élvezze a törvény oltalmát. A gazdaszti osztály konszolidációjáról van ebben a szó, egy nevezetes magyar kultúrelem életérdekeiről, beiktatásáról egy hasznos és nélkülözhetetlen osztálynak a törvények és a modern társadalom keretébe. Ma már nem járhatja a régi felosztás, hogy a könyves pap, a rakoncátlan katona, a buta pedig gazdálkodó legyen. Ma minden foglalkozáshoz tudás kell, mert századunk fegyvere a tudomány és az élet a legkülönbeket pártfogolja és a törvényhozások dolga a legkülönbek munkáját biztosítani. Ma könyvvel a kezében megy az életen végig a katona is, a gazda is és mindeniknek nagyobb szüksége van a könyvre, mint éppen a papnak, hogy boldoguljon.

A vén gazember.¹⁾

Írta: ifj. Leopold Lajos.

A honfoglalók még tudja Isten merre járnak, amikor ő már itt van, igazítója a földnek, kormányosa a mezei munkának, hajnali kakasa a polgárosult rendnek: a dunavölgyi gazdatiszt. Még a magyar földesurak valahol igen messze kövér fűben heverésznek, tinót kergetnek, méla kürtszót figyelnek, amikor ő már az elfoglalandó földön osztja a parancsot kelta és illír parasztnak, tesz-vesz az erdőn, kőúttal csendesíti a mocsarat és szőlőt telepít a dombok kopárjára. Az ország túladunai nemesb részein, már a római hódoltság idején oly mezőgazdasági tevékenység folyik, mely dolgát értő bizalmi embert igényelt. Mint a köfeliratok tanúsítják, ennek a kornak is megvannak a maga bőrkabátosai, kik maguk akkor se igen vesződték az akkor is faragatlan paraszttal. Inkább ráhagyták officialisaikra a pannon és dák uradalmak sorsát, míg ők maguk illemkedtek, finomkodtak, görögéből idéztek az alkonyodó Róma mozaikján. Henszlmann úgy tudja, hogy a Dunántúl öt császárt adott a római világbirodalomnak, hogyne nevelt volna hát rátermett botosispánokat is?

Csakhogy ezeken a hódoltsági kúriákon, cenzori székeiken és gazdái diszpozícióikon még a katonafegyelemnek kellett uralkodnia, mely mégis csak idegen a földművelő parancstól, akár a német agrárkatonásdi Romániában, vagy a mienk Galícia hadtápterületén: a faltörő kos Pannóniában is előbbrevaló lehetett, mint a kepehordás. A gazdaságnak élő gazdatiszt lábanyomát valójában csak a túladunai frank vagy frankos majorudvarokig követhetjük, hova már elszívárogtak Nagy Károly utasításai üzembeosztásról, rétmívelésről, fakitermelésről, bikatartásról. E pontos karolingi számonkérésnek bizony még 1861-ben is jó hasznát vehette volna Pannónia, amikor Kismartonban és Eszterházán már csak néhány résztvevő jóbarát várja az árverelő dob megperdülését.

A honfoglalók első gazdatisztjei a váraljai földeken jelennek meg, hol jobbágyok és várnépek esténként a várispántól várják a gazdasági parancs kiadását. A Névtelen Jegyző egy botosispánt is említ, ki a lovászok élén Árpád fáradt lovait a dunai szigetre terelteti

¹⁾ A budapesti Nemzeti Színházban állandóan lelt ház előtt unták fenti című és Mikszáth Kálmán elbeszélése után írt szindarabot, amely a gazdatiszti becsületesség és nemes érzés gloriofikálása. A darab színrehozatala alkalmából írta a Budapesti Hírlap 1921 évi ifj. 28. számába Leopold Lajos az itt közölt cikket.

pihenni, értelmes, kun ember volt. Csepelnek hívták. Wenzel könyve Oggus pannonhalmi udvarbírárt tartja az ország első vérbeli gazdatisztjének, kit az 1115-i oklevél dispensatornak nevez. Az Anjouk alatt már a gazdatisztek hierarchikus rendben lanknak együtt az „alsó-kúrián“ vagy maieriumban s akad utóbb, kinek tehetsége a királyi uradalmak számadásai körül országhírre jut, mint a XV. század elején a Bánság okos ráncbaszedője, a firencei „Ispán Fülöp“, vagy ismertebi nagyúri nevén Ozorai Pipó.

A gazdatiszt tevékenységét és számadásait már akkor s még inkább a Habsburgok alatt kialakult latifundiumokon krajcáros latolással ellenőrzi a cenzurális szék, élén a jószágigazgató áll, ki minden év elején az uradalmi ügyész és számvevő társaságában veszi számon: megfelelt-e a tiszt az előljáró comés, major, vagy judex heti diszpozícióinak, nem fogyott-e el a takarmány idő-nap előtt s a tiszt baromfi nem legelte-e meg az uradalom kölesét? A gazdatiszt beszorul az uraság és a paraszt közé, mint valami parlagi girondeista, innen is, túlról is okolják és szapulják s még Lórántffy Zsuzsanna is meginti sárospataki udvarbíráját, hogy a tisztek ne szántassák zsoldföldjeiket sem az urasági, sem a jobbágyföldek rovására.

S ím itt az árokpárt, hol ezer év óta mindig s mindig elakad a gazdatiszt kocsija: helyzete felemás, a jobbágy úrszámba veszi, de nem veszi annak mindegyik földesúr; derekabb szándéka így gyanú két tüze közt pörkölődik el. A cenzori aktákból örök zsörtölődés s alulról jövő vádaskodás száll — mint alföldi por a kocsi mögött — nyolcszáz év udvarbírái, castellanusai, comesei, rectorai, inspektorai és adjunktusai után.

Holott mit szabad lopásról, mit a vén gazemberről duruzsol századok fámája, többnyire a hiszékeny csöcseléknek ugyanabból az általánosító-hajlamából eredt, mint a háborúban a tiszt menázsik szidása s manap a hivatalnok-mód paraszti túlbecsülése. A pórnép s egy-egy gyomorbeteg nagyúr gyakran nézte visszaélésnek, ami pedig a visszaélésnek éppen fonákja volt: a gazdatiszti kertészkedés és állattartás érdemét.

A gazdatiszti pálya ritkán ad magától gazdag gyümölcsöt. Sőt alig van kereset, melyben az érzékenyt, a műveltet annyi keserűség várna, mint a gazdatiszté. A tisztalakokban nem alakultak ki gazdatiszti dinasztíák. Még két nemzedékig is csak kivételes helyzetekben, ha elviszik, mint a nagyhírű Appelek a Hunyadiaknál, mint Alsó-Biharban, a Csáky-birtokon a Kollárszkyak, de ritkaságszámba megy, hogy gazdatiszt fiát gazdatisztnak adja. A tisztalakok nem Óvár-ra, hanem Pestre küldik serdülő fiaikat, mintha sietve el kívánnák őket terelni valamely veszedelemtől. Nemcsak a megtollasodottak, az emelkedők, hanem a szegényen maradt, a csaknem botosispán is ritkán neveli fiát gazdatisztnak. Vas Gereben, Wekerle Sándor országhírű példák e lelki magszakadásra. Ha a gazdatiszt boldog volna a maga pályáján, elveve mégis csak ezt választaná fia számára is. Nem vall soha őszintebben a férfiszív, mint amikor az apa pályát választ gyermekének.

Hogy családi tradíciók a gazdatiszti pályán alig vannak, nemcsak az anyagiakon múlik. Nemzetünk e nevezetes rendje, mely a régi nagy országban tízezer családot mondhatott magáénak (az ország megcsonkításával e szám felére olvadt), társadalmilag és erkölcsileg is többé-kevésbé felemás életbe szorult, melyet sem az urak, sem a szolgák nem tekintettek egészen a magukénak; helytartója, előharcosa az úri rendnek, de e rend fensőbb helyzetét, törzsökös nyugalmat nem élvezzi; nincs gyökere ott, ahol pedig kisisten; háza, ismerős fáktól őrzött öröksége, kriptája nincs. Az úri rend ódiúját viseli ő annak tekintélye s befolyása nélkül s miközben veszekszik a konok-sággal, átveszi a nem neki szóló szitkot s művelt ember létére megöregszik műveletlenek között: — egy szép napon félévre felmond neki a megbőszült uraság.

Tragikum ez. De immár végéhez közeledő. Nem mintha a felemás társadalmi helyzet kioldódott volna, hanem a sors parasztkéze vágta el a csomót. Már együtt is vannak itt megint mind, a tízezeren mind: széjjelmállott a föld a Maros kékködű völgyén, az éles Tátraaljon, a szeszélyes, kövér Bánságban a magyar birtokosok lába alatt; jó, ha maradt zöltség alá elég s tán még temetőkertnek. Mihez is fogna most tisztartó uram az ötven holdra olvadt uradalomban? S a nyalka kis prakszai talán ott nyargalásson a nehezen zabolt lovon, a csüggedt mosolyú udvarház körül? Csak elköszönnek hát, mint ősapáink török bégek hírére, kik ötszáz éve épp úgy csaptak le oda erdőt pörkölni, paripát elvezetni, szöghajú kis janicsárokat szíjrafűzni. S mert mint napégett tófenék, az uradalmi élet itthon is repedezik s mind több tisztalak marad üresen, már nem gazdatiszt ám, ki odaát, — ha még annyi jélességgel is — az volt; sután próbálja utánozni a pergőnyelvű ügynököt s a biztosítók árkusait tölti ki, ha valahol jég veri el a dohány levelét; — ősz írnot, ha látsz körmölni rubrikádon s várt íved lassan írja meg, ne ródd meg érte vén kezét: talán e percben vágják ki utolsó almafáját egy messzi kertben, aranyranett volt bizonyisten.

Ezek a rács mögött körmölő írnotok sok száz éven át verekedtek azért, hogy az országnak több kenyere s kevesebb gondja legyen; s a magyar nép ezer éven át ette az ő bölcsességük mindennapi kenyerét, melyet hiába próbálnál pótolni pesti mézeskaláccsal; — jusson eszedbe, hogy túl a Dunán már a magyarok bejövetele előtt háromnyomásos gazdálkodást folytattak és nemes szőlőket telepítettek ezek a gazdatisztek s hogy a félszáz pannon várost körülültették gyümölcsfával, csak úgy, mint 70—80 évvel ezelőtt olasz spalirfákkal a bélyei búzatáblákat, mint Dávid Alajos tisztartó uram a birkacsapásokat Sándor gróf birtokán; jusson eszedbe, hogy ezek a gazdatisztek már az Árpádok harcos korszakában több mint ezer halastavat létesítettek az ország uradalmában s hogy Kurtz Sebestyén, a Fuggerek udvarbírája tizenhat évvel a mohácsi vész után csüggedetlen szívvel építi meg uradalmának európai hírű tógazdaságát. Ezek a gazdatisztek, ezek *a vén gazemberek*, már 1565-ben okszerű vágástervek szerint s nagfák gondos meghagyásával termelték ki a fát s mikor minden

összeomlott, 1530-ban, gyümölcsöt tudnak Belgiumba küldeni II. Lajos özvegyének; gondolj a művelt Holzmeisterre s a württembergi Appelre, kik a spanyol merinót a haladott nyugattal jóformán egyidőben meghonosították az országban, Hajnik Jánosra, a *legnagyobb magyar* pölöske-nagycenki direktorára, ki a kettős ekét országszerte elterjesztette, (Isik Jánosra, ki Képet, Kovács Ádámra, ki Bakófát alagesövezte, Králicz Antalra, ki a magyar földön Norfolk konzula volt.

Az óvár-bélyei jelesekre Wittmannra, Zimmermannra, Mayerra, kik egy emberöltő előtt Belgiumból s Angliából hozatnak nemesíteni magot, kik Mohács körül a vizeket 30.000 holdról elzavarják s Európa élén állítanak cukorgyárat Mosonban, malmot, szeszgyárat, serfőzőt Óvárton, Boda Imrére, ki 1854-ben Szentmihályon már öt cséplővel s egy aratógéppel dolgozott és apró parcellákon próbál meg rigai repcét és angol zabokat, Heuffelre és Krascsenicsre, akik Királyfán elsőkül termelnek nemes takarmánymagvakat, Eszterházy Miklós tatai tisztjeire, kik gyümölcsészeti társulatot alakítanak 1857-ben.

S lásd meg félmúlt idők szomszédjában is a jelesek sorát, Rovara Frigvest, ki Répce-Szentgyörgyön az első gazdakört megalapította, a porosz Mittweget, bátaszéki Dunák szikár ellenfelét, Fojtseket, a borotvaeszü self-made man-t Zselénszky művelt birtokán, idősb Cselkót, Mágocs spártai oszlopát, Jagiczát, ki Szimmentált elhozta a dombóvári pusztára, Lacsny Miklóst, ki az első cukorgyárat építé uradalmi földön. Gondold meg, mit tanult a magyar Jattka Ferencről, Seeligmann Kelemtől, jusson eszedbe Serbán János, a magyar állattenyésztés e nagykövete, árpádalmi Székács, hídvégi Apáth, hatvani Minarik, bánkúti Baross, kajdaci Blascók, szászberekli Blantz s annyi százan műveltek és fáradhatatlanok, kiknek nevét lassan megörli méltatlan feledés. Gondolatuk zamata, akaratauk ereje, egészséges ítéletük tartotta a lelket a magyar pusztában ezer éven át.

Most a sivatag visszakéri a földet, melyet tőle e nagyok elszedtek. Ellenség kopasztja, szájas parasztok és hanyag urak pusztítják a magyar gazdatiszt ősi műhelyeit. Hónapról-hónapra fogy, a telő esztendőkkel elszéled egészen a magyar gazdatiszti rend.

A kocsi előállt már s öreg este van. A magyar tisztartó eltűnő, szerény alakját ne kíséjük ki fáklyafénnyel, mint halott Toldit kísérték a szalontai útra. Hanem emeljük le asztalvégről a pusztai irodalámpást s világítsunk vele a gazdatiszt elmenő útjára. A lámpaüveg alatt lassan emelkedik a láng, mint régi emlékezés.

Hanem ahogy a kocsi zöreje távolodik, akkor kapunk észbe: vén gazember, vén gazember, mégis csak kifogtál mindeneken. Becsaptad még a lángeszű palócot is, ki emléket állított becsületednek s a könnyet, melyet miattad csal ki szemünkből a Nemzet színpada. Vén gazember, végül is csak felpakoltál mindent a keskeny sandlauferre: tapasztalat karcosát, tudás pecsenyeborait, tanácsaid magtárkulcsait, a régi boldogabb világ mennyi rekvizitumát. Mily üres is marad utánad a pusztá, vén gazember!

A gazdatisztek.¹

„Minden rokonérzésem velük van; ők az igazi nemzet napszámosai, dolgozniok kell kora reggeltől késő estig, sokszor éjjel is, porban, sárban, esőben, hóban. A hűségnek valóságos mintaképei ők. Milliók, milliárdok vannak gondjaikra bízva és önzetlenül kezelnek, forgatnak, gondolnak mérhetetlen értékű javakat.

A gazdatiszt munkája nem olyan, mint más hivatalnoké, hogy szabályok, rendeletek szabják meg működése útját, mert habár bizonyos szabályok a gazdánál is vannak, de ezek a helyi és éghajlati viszonyok folytán olyan gyakran és annyira változhatnak, hogy tisztán a gazda egyéni előérzetére, hogy úgy mondjam, „ándungjára“ vannak bízva, mint cselekedjék. Itt sablont előírni nem lehet, a legjobb belátás, a gyors és helyes elhatározási képesség, az üzleti érzék párosulva az elméleti és gyakorlati tudással, az egyedüli irányítói a gazdatiszt minden cselekedetének.

A nagyközönségben még ma is sokan vannak olyanok, kik ha gazdatisztról hallanak beszélni, elmosolyodnak és eszükbe jut az a bizonyos régi és elkopott éle a kulimászról, amikor a régi botosispánt beküldi a gazdája a városba, a hídon lefújja a szél a kalapját a Dunába, hazajön, mindent megvásárolt rendben, magának egy forint és ötven krajcárért egy új kalapot is, ennek árát is szépen elszámolja a gazdaság terhére és ekkor a földesúr ezt kitörüli ama okoskodás alapján, hogy miért nem vigyázott. Legközelebb megint bent járt a városban, bevásárol, hazajön, elszámol rendben, de a gazda felesége unszolja, hogy a kalapot is számítsa fel, majd protezsálja férjénél, hogy el legyen fogadva s erre a botosispán naivan felel: „Kezeit csókolom, már elszámoltam. Benne van az a számadásban, csak a nemzetes-asszony nem látja“. — „Hol van?“ „Hát benne van a kulimászban!“ — A kereskedővel hozzáíratta az egy forint ötven krajcárt a szekérkenőcs árához. Hát ez lehet igaz is, nem is, mindenesetre egy jó vicc, de én lőttem az igazi régi gazdatípus az, amelyet Mikszáth Kálmán rajzolt meg és Rózsahegyi Kálmán művészettel személyesít a Nemzeti Színház mindig zsúfolt előadásain, a „Vén gazember“-ben.

Wekerle Sándor, híres pénzügyminiszterünk atyja is gazdatiszt volt és sok-sok jeles embert neveltek már fel a gazdatiszti falusi kúriák, alig van középosztálybeli család, amelynek rokona, jóbarátja ne volna a gazdatisztek között és mágnásaink is mindig megbecsülték gazdaszjtjeiket, mert méltányolák azoknak érdemeit és szolgálatait.

¹ alsóeöri Farkas Géza földbirtokosnak a „Köztelek“ lap 1925. évi 1. számában megjelent cikke.

A modern gazdatiszt pedig éppen bámulatos dolgokat produkál, hogy csak egyet említsek, Székács Elemér, a magnemesítésnek hazánkban oly kiváló bajnoka is, gazdatiszt, de nemcsak magnemesítő, hanem nagyon sok úttörő található fel más téren is a gazdatisztek között. És mi mindenhez kell érteni egy gazdatisztnak! Kicsiben állatorvosnak, mérnöknek, jogásznak, orvosnak is kell lennie, finánc-tudományokhoz is értenie kell, mert máskülönben elmerül a gazdaság az adófizetés labirintusában. De a jó gazdatisztnak haladnia kell a korrallal, olvasnia, tanulnia kell az újabb és újabb kísérleti eredményeket, gazdasági vívmányokat.

És a sok és sokoldalú elfoglaltság mellett a gazdatiszt helyzete olyan, mint néhai való jó Csiki Gergely megírta annakidején a „Cifra nyomorúság“-ban. Háza valóságos vendéglő, falun, pusztán nincs szálló és étkező, minden átutazó vagy ott dolgát végző idegen csak a gazdatiszt szívességét veszi igénybe és erre az önkénytelen vendégeskedésre megy el az, amit félre lehetne s így esik meg azután a gazdatisztek kilencven százalékánál, hogy midőn elhal vagy megrokkann, kiöregszik, nyomorba jut családostól. Sokszor a birtokot parcellázzák, a birtokos eladja birtokát, egyszerűen szélnek eresztik és tessék neki most más pályán elhelyezkedni.

A jövő bizonytalansága az, ami a gazdatiszt feje felett örökösen Damokles kardjaként függ. Nagyobb uradalmakban ugyan van nyugdíj megállapítva, de a szabályzatok régi keletűek és olyan csekélység az, amit ma egy nyugdíjas kaphat, hogy egy hétre sem elég egy családnak a mai viszonyok közt. És a gazdatisztek hetven százaléka olyan birtokokon gazdálkodik, hogy nincs nyugdíj. Bizony csak a nélkülözés vár a gazdatisztekre és családjukra, ha állásuk megszűnik.

Még ahol nyugdíj van is, ott is van pl. egy igen súlyos klauzula: hogyha valaki hűtlenül kezeli a rábízott javakat, nyugdíjigényét elveszti. Csak az tudja, aki benne él a gazdaságban, hogy milyen könnyű valakire a hűtlen kezelést rábizonyítani, mert a gazdatisztség tisztán bizalmi állás; ha tehenének korpa helyett véletlenül darát ad a tehenes, vagy egy sertéssel többje van, már megállapítható a hűtlen kezelés: de hát ha még azt a hűtlen gazdatisztet büntetnék ilyen esetben, de a nyugdíj elvesztés a családot, a nőt és gyermekeket is sújtja, sőt ezeket legjobban, akik igazán nem tehetnek, semmiről. Ez nem igazság és ezen változtatni kell a nyugdíjtörvény behozatalával.

A gazdatisztet és családját okvetlenül biztosítani kell és megmenteni a későbbi nyomortól. Ez nemzetgazdasági és szociális érdek. Biztosítani kell úgy a kenyérkereső gazdatisztet, mint családját, betegség ellen, balesetek ellen, rokkantság, öregség, halál esetére, de ezzel nem a birtokokat kell megterhelni, hanem felállítani egy gazdatiszti biztosító intézetet, ahova minden gazdatiszt köteleztetnék tagul belépni és az általa meghatározandó minimális biztosítás utáni díjakat befizetni. Lehetne olcsóbban is csinálni a dolgot, más, már meglevő biztosító intézetet megbízni ezzel, mert az altruisztikus intézményeknek rendszerint az a hibájuk, hogy agyonbürokratizálják őket, azok kezelése, ellenőrzése, a sok nyomtatvány és felesleges irka-firka

megemészti a befizetési díjakat. De hát ezek már részletkérdések. Más egyéb is kell. Ha már behozzuk a kényszerbiztosítást, akkor be kell hozni a kényszertársulást is, vagyis fel kell állítanunk az országos gazdatiszti kamarát.

Itt azután lesznek kisebb-nagyobb konverziák, hogy ki a gazdatiszt és ki nem, mennyi kvalifikáció kell hozzá, hogy valaki gazdatisztnak tekintessék, de ez már szintén csak részletkérdés, amin akarattal könnyen át lehet siklani. A fődolog volna, hogy vármegyénkint azonnal összeírassanak az összes működő gazdatisztek, megállapíttassék képzésük (vármegyénkben már folyik is ez irányban a munka) s ha ez az egész országban megvan, meg lehet alakítani a gazdatiszti kamarát és minden jóléti intézményét.

Még kell a gazdatiszteknek egy jogot adni: a mezőgazdasági kamarákban fel kell állítani egy hatodik kategóriát, a gazdatisztekét. Ezzel nyerni fognak a gazdatisztek, de nyer a mezőgazdasági kamara és így az ország is, mert a kamaráknál ma a kevésbé intelligens, sőt egészen tanulatlan elem 4—5-ös többségben dominál, mely dominálásnak veszélyes volta még majd csak a legközelebbi új választásoknál fog kitűnni, az általános, egyenlő és titkos szavazati jog egyebütt már keservesen tapasztalt recipéje szerint, ahol bizony a demagógok törnek majd előre a régi és kipróbált józan, de nem lármás elemek fölé és ezt megakadályozni volna hivatott a második kategória felállításával: a gazdatiszteké.

Mint fentebb említettem, vármegyénkben már megindult a gazdatisztek összeírása. Kövessék példánkat a többi vármegyék is és akkor rövidesen össze lehet hívni a gazdatisztek országos nagygyűlésre, ahol maguk fognak sorsukról, a lenni vagy nem lenni kérdéséről dönteni“.